

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

GÜVENLİKLEŞTİRME SÜRECİNDE İSTİHBARATIN KULLANIMI:
ABD’NİN IRAK İŞGALİ ÖRNEĞİ

HASAN MESUT ÖNDER

1940262012

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
PROF.DR. TİMUÇİN KODAMAN

ISPARTA-2023

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Güvenikleştirme Sürecinde İstihbaratın Kullanımı: ABD’nin Irak İşgali Örneği” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Hasan Mesut Önder
İmza

(ÖNDER, Hasan Mesut, *Güvenlikleştirme Sürecinde İstihbaratın Kullanımı: ABD'nin Irak İşgali Örneği*, Doktora Tezi, Isparta, 2023)

ÖZET

Bu çalışma, Irak sorunu güvenlikleştirilirken istihbaratın nasıl kullanıldığını analiz etmeye çalışmaktadır. Güvenlikleştirme teorisi dışındaki diğer geleneksel ve yeni güvenlik teorilerinde, tehditler sabit olduğu için neyin güvenlik tehdidi olduğu belirtilmektedir. Bu durum, karmaşık devlet davranışlarını ve devlet elitlerinin sorunları anlama ve yorumlama biçimini net bir şekilde açıklayamadığı söylenebilir. Geleneksel güvenlik teorileri silahlanmayı ve güç dengesinin bozulmasını güvenlik tehdidi olarak değerlendirirken, yeni güvenlik teorileri insanın refahını ve mutluluğunu tehdit eden her sorunu güvenlik tehdidi olarak değerlendirmektedir. Güvenlikleştirme teorisi ise geleneksel ve yeni güvenlik teorileri arasındaki orta yolu bulmakta ve devlet elitlerinin bir sorunu tehdit olarak algılayıp, tehdit ve önlem konusunda kamuoyunu ikna edebildiklerinde, bir sorunun güvenlik tehdidi haline gelebileceğini ifade etmektedir. Bu bakımdan güvenlikleştirme teorisi, devletler elitlerinin tehdit algısının güvenliğin gündeminin belirlenmesinde önemli rol oynadığını ileri sürerek, daha geniş açıklama çerçevesi sunmaktadır. Bütün geleneksel ve yeni güvenlik teorilerinde olduğu gibi güvenlikleştirme teorisinde de istihbaratın güvenlik tehditlerinin ve alıncak önlemlerin belirlenmesinde nasıl rol oynadığına değinmemektedir. Bu tezde, güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın nasıl kullanılabileceğine yönelik bir analitik çerçeve oluşturarak Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ın yaşamsal tehdit olarak algılanırken istihbarattan nasıl istifade edildiği, Irak'ın nasıl örtülü güvenlikleştirildiği, tehdit kamuoyu önünde inşa edilirken, nasıl ve neden siyasallaştığı ve savaş kararı alınırken istihbaratın hizmet yaklaşımına nasıl dönüştüğü değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlikleştirme, Örtülü Güvenlikleştirme İstihbaratın Politikleşmesi, Hizmet Yaklaşımı, Irak İşgali

(ÖNDER, Hasan Mesut, *Use of Intelligence in the Securitization Process: The Case of the US Invasion of Iraq*, PhD Thesis, Isparta, 2023)

ABSTRACT

This study tries to analyze how intelligence is used while securitizing the Iraq problem. In traditional and new security theories other than the securitization theory, given the threats, what constitutes a security threat is stated. It can be said that this situation cannot clearly explain the complex state behaviors and the way the state elites understand and interpret the problems. While traditional security theories consider armament and the deterioration of the balance of power as a security threat, new security theories consider every problem that threatens human welfare and happiness as a security threat. The securitization theory, on the other hand, finds the middle ground between traditional and new security theories and states that a problem can become a security threat when the state elites perceive a problem as a threat and convince the public about the threat and precaution. In this respect, securitization theory offers a broader explanatory framework, arguing that the threat perception of the elites of states plays an important role in determining the security agenda. As in all traditional and new security theories, securitization theory does not mention how intelligence plays a role in determining security threats and measures to be taken. In this thesis, by creating an analytical framework on how intelligence can be used in the securitization process, how intelligence was utilized while Iraq under Saddam Hussein was perceived as a vital threat, how Iraq was implicitly securitized, how and why it became politicized while the threat was publicly constructed, and how and why intelligence was used when making war decisions. how it transforms into a service approach is evaluated.

Keywords: Securitization, Covert Securitization, Politicization of Intelligence, Service Approach, Invasion of Iraq

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI.....	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	ix
ŞEKİLLER	x
RESİMLER.....	xi
ÖN SÖZ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KOPENHAG OKULU VE GÜVENLİKLEŞTİRME

1.1. Güvenliğin Kavramsal Çerçevesi.....	12
1.2. Kopenhag Okulu	16
1.3 Güvenlikleştirme Teorisi.....	20
1.3.1. Pozitif Durum Olarak Güvenlik-dışlaştırma.....	23
1.3.2. Güvenlikleştirme Sürecinin Temel Bileşenleri ve Eleştiriler.....	25
1.3.2.1. Güvenlikleştirme Teorisinin Bileşenlerine Yönelik Eleştiriler	28
1.3.2.2. Teorinin Bütününe Yönelik Eleştiriler.....	29
1.4. Örtülü Güvenlikleştirme.....	34
1.4.1. Örtülü Güvenlikleştirme'nin Müdahale Aracı olarak Örtülü Operasyonlar	38

İKİNCİ BÖLÜM

İSTİHBARAT BİLİMİ

2.1.	İstihbarat Kavramı.....	42
2.2.	İstihbaratın Meta-Teorisi.....	48
2.2.1.	İstihbaratın Ontolojisi.....	51
2.2.2.	İstihbaratın Epistemolojisi	56
2.2.3.	İstihbaratın Metodolojisi.....	60
2.2.3.1.	İnsan İstihbaratı (Humint).....	60
2.2.3.2.	Teknik İstihbarat	62
2.2.3.3.	Açık Kaynak İstihbaratı	63
2.3.	İstihbarat Üretim Süreci	65
2.3.1.	İstihbarat Çarkı	69
2.3.2.	Doğrusal İstihbarat Üretim Modeli.....	72
2.4.	İstihbarat Başarısızlığı Ve Analitik Nedenleri	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENLİKLEŞTİRME SÜRECİNDE İSTİHBARATIN KULLANIMI

3.1.	Güvenlikleştirici Aktörün Tehdidi Algılama Sürecinde İstihbaratın Rolü	85
3.1.1.	Güvenlikleştirici Aktör-İstihbarat İlişkisi.....	86
3.1.1.1.	İlişkinin Doğasından Kaynaklanan Gerilimler	88
3.1.1.2.	Görev Farklılığından Kaynaklı Sürtüşmeler	91
3.1.2.	Güvenlikleştirici Aktör Nasıl Bir İstihbarat Bekler	93
3.1.3.	Güvenlikleştirici Aktör İstihbaratı Hangi Durumda Kullanır	95
3.1.4.	Güvenlikleştirici Aktör İstihbaratı Neden Kullanmaz.....	97
3.2.	Örtülü Güvenlikleştirme Sürecinde İstihbaratın Rolü.....	102

3.3.	Tehdit Söz Edimi İle İnşa Edilirken İstihbaratın Politikleşmesi.....	104
3.3.1.	İstihbaratın Politikleşmesi.....	106
3.3.1.1	Politikleşme İstihbarat Çarkının Hangi Aşamalarında Gerçekleşir.....	111
3.3.1.1.1	Talep ve Sorulardan Kaynaklanan Politikleşme	111
3.3.1.1.2	Geri Bildirimden Kaynaklanan Politikleşme	112
3.3.2	Tersine Politikleşme.....	113
3.4.	Alınacak Olağanüstü Önlem Konusunda Kamuoyu İkna Edilirken İstihbaratın Kanıt Üretmesi: Hizmet Yaklaşımı	117
3.4.1.	Politikleşmenin İleri Tonu Olarak Hizmet Yaklaşımı	118
3.4.1.1.	Kamuoyunun İkna Edilme Sürecinde Hizmet Yaklaşımı	121
3.5.	Değerlendirme.....	126
3.5.1.	Tehdit İnşa edilirken İstihbaratın Politikleşme Olasılığı Yüksek... ..	127
3.5.2.	Dinleyici Kitle Savaş için İkna Edilirken Hizmet Yaklaşımının Ortaya Çıkması Olasıdır	128
3.5.3.	Politikleşme ve Hizmet Yaklaşımının Sadece Güvenlikleştirme Süreçlerinde Ortaya Çıkması Daha Güçlü İhtimaldir	129

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IRAK SAVAŞI ÖNCESİ İSTİHBARATIN KULLANIMI

4.1.	Bush Yönetimi'nin Saddam'ı Yaşamsal Tehdit Olarak Algılamasında İstihbaratın Rolü	134
4.2.	Saddam Hüseyin'in Örtülü Güvenlikleştirilmesi.....	139
4.3.	Saddam Hüseyin'in Yaşamsal Tehdit Olarak İnşa Edilmesi Ve Bu Süreçte İstihbaratın Politikleşmesi.....	140
4.3.1	Kitle İmha Silahları ile İlgili İstihbaratın Politikleşmesi.....	143

4.3.2. Irak’ın Nükleer Silah Üretme Kapasitesine Dair İstihbaratın Politikleşmesi.....	147
4.3.3. Saddam ve El Kaide İlişkisi Hakkındaki İstihbaratın Politikleşmesi.....	149
4.4. Savaş Kararı Verilme Sürecinde Hizmet Yaklaşımının Ortaya Çıkması.....	155
4.5. Değerlendirme.....	162
SONUÇ	168
KAYNAKÇA	177
EK 1. Eski CIA Görevlisi Philip Giraldi Röportajı.....	213
EK 2. Eski CIA Görevlisi John Kiriakou Röportajı.....	216
EK 3. Eski CIA Görevlisi John Nixon Röportajı.....	220

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CIA	Merkesi Haberalma Teşkilatı
MIT	Milli İstihbarat Teşkilatı
MOSSAD	İsrail Dış İstihbarat Teşkilatı
BM	Birleşmiş Milletler
HUMINT	İnsan istihbaratı
SIGINT	Sinyal İstihbaratı
OSINT	Açık Kaynak İstihbaratı
MASINT	Ölçüm ve İşaret İstihbaratı
IMINT	Görüntü İstihbaratı
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
EBU	Esas Bilgi Unsurları

ŞEKİLLER

Şekil 1.	Güvenlik(şiz)leştirme Diyagramı.....	35
Şekil 2.	Kopenhagen Okulunun Güvenlikleştirme Yaklaşımındaki Boşluklar.....	36
Şekil 3.	Tehdit, risk, ihtimaller ve zarar denklemi	54
Şekil 4.	İstihbaratın Ontolojisini oluşturan konular	56
Şekil 5.	CIA İstihbarat Çarkı.....	65
Şekil 6.	MİT İstihbarat Çarkı	66
Şekil 7.	Döngüsel İstihbarat Üretim Modeli: İstihbarat Çarkı	72
Şekil 8.	Doğrusal İstihbarat Üretimi	74
ŞEKİL 9.	TERSİNE POLİTİKLEŞME DÖNGÜSÜ	115

RESİMLER

Resim 1.	Orman Fotoğrafi.....	45
Resim 2.	Bir Yerleşim Yerine ait sarıçam ağaçları	45
Resim 3.	Cami ve Sarıçam	46
Resim 4.	Uzun Göl	46
Resim 5.	Ormanın Gözleri Var.....	101
Resim 6.	Atatürkün Az Bilinen Fotoğrafları	101
Resim 7.	Genç ve Yaşlı kadın bir arada	109
Resim 8.	Zihnin Değişime direnmesi	109

ÖN SÖZ

Dünyada ve ülkemizde, istihbaratın bilimsel bir alan olarak çalışılması yakın döneme rastlamaktadır. İstihbarat çalışmalarının komplo teorileri ile birlikte anıldığı ülkemizde, istihbaratın devletlerin iç ve dış güvenlik tehditlerinin tespit ve bertaraf edilmesinde önemli fonksiyonu olduğu göz ardı edilmektedir. Bu bakımdan istihbaratın, politik karar vericilerin, tehditleri anlamasında ve tehdiye karşı alınacak önlemlerin belirlenmesindeki rolünün ne olduğunun incelenmesi gerekmektedir. Politika yapıcılarının istihbaratı nasıl kullandığı hususu ile ilgili çalışmaların sayısı ise oldukça az olduğu söylenebilir. Bu tez, bu hususlara cevap aramaktadır. Tez çalışma sürecinde, desteğini esirgemeyen ve motive eden danışmanım Prof. Dr. Timuçin Kodaman'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca, yazım sürecinde istihbarat dili ve kavramları konusunda yardımlarını esirgemeyen ve istihbarat dünyasının kendine has kavramlarını özümsememde destek olan Dr. Öğr. Üyesi Erhan Canikoğlu'na teşekkürü borç bilirim. Akademik yazım ve yöntem konusunda değerli görüşlerini paylaşan Dr. Öğr. Üyesi Ümit Alperen'e teşekkür ediyorum. Tez savunma jürisinde yer alıp değerlendirmeleri ile tezin zenginleşmesine katkıda bulunan Prof.Dr. Rasim Özgür Dönmez ve Dr. Öğr. Üyesi Özlem Demirkıran'a şükranlarımı sunarım.

Zanaat olarak istihbaratın uygulama alanı ile ilgili bilgi birikimini benimle paylaşan ve sayısız sorularıma sabırla cevap veren kıymetli büyüklerim Mehmet Eymür, Şekip Ziya Yıldız ve İbrahim Çevik'e, ayrıca adı bende saklı onlarca yerli ve yabancı istihbarat görevlilerine şükranlarımı sunarım. Ayrıca tez için röportaj teklifimi kabul eden, CIA liderlik analisti ve Saddam Hüseyin'i sorgulayan John Nixon'a, Irak işgali öncesinde CIA Irak Masasında yönetici olarak çalışan John Kiriakou ve Neo-con karşıtı görüşleri ile Amerikan istihbarat dünyasında tanınan CIA Kontr-Terör Merkezi kurucularından olan Philip Giraldi'ye teşekkürü borç bilirim. Son olarak, akademik hayata devam etmem konusunda beni cesaretlendiren eşim Doç. Dr. Erjada Progonati'ye minnet duygularımı ifade etmek isterim.

HASAN MESUT ÖNDER

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, Kopenhag okulunun güvenlikleştirme teorisini merkez alarak, demokratik ülkelerdeki karar vericilerin bir hedefi güvenlikleştirirken istihbaratı nasıl kullandığını incelemektedir. Bu çerçevede çalışma, örneklem olarak ABD'nin İkinci Körfez müdahalesinde Saddam Hüseyin'i ve Irak'ın nasıl güvenlikleştirdiğini analiz etmektedir.

Tez çalışması sırasında farklı uluslararası ilişkiler teorileri analiz edilmiştir. Burada amaç, hangi teorilerin devletlerin güvenlik pratiklerini daha net açıklayacağı ve bu pratiklerde istihbaratın kullanımı ile ilgili doğru çerçeveyi verdiğini anlamaya çalışmaktır. Bu çerçevede, farklı uluslararası ilişkiler teorileri, devletlerin güvenlik pratiklerinin belirlenmesinde hangi faktörlerin etkili olduğunu tartışmakta ve bu pratikleri açıklamaya çalışan birçok teorinin olduğu bilinmektedir. Güvenlik teorileri, devletlerin güvenlik davranışlarının açıklanmasında önemli rehberlik görevi görmektedir. Ancak teori doğru seçilmediği zaman, örnek olayların doğru bir şekilde açıklanmasında sınırlı etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Soğuk savaş döneminde ve günümüzde devletlerin güvenlik davranışlarının açıklanmasında kullanılan en yaygın açıklama çerçevesinin realist güvenlik teorisi olduğu söylenebilir.

Realistler, devletlerin güvenlik davranışlarını açıklarken, rakip devletlere ve ittifaklara güven duyulamayacağını, güvensizlik nedeni ile savaşların kaçınılmaz olduğunu ve kendi ulusal çıkarını takip eden devletlerarasında bir uyuşmazlık yaşandığında, ittifakların çözüleceğini öne sürerek, askeri gücü geliştirmeyi ve her zaman için savaşa hazır olunması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca realistler, ABD'nin Irak işgaline karşı temkinli tutum takınmışlar, atılan adımlardan elde edilecek kazanım ve kayıpların dikkate alınarak politika üretilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹

Realistler, Saddam Hüseyin'in bölgedeki güç dengesini değiştirebilecek bir oyuncu olmadığını ve ABD'nin bölgesel ve küresel politikalarına zarar verecek

¹ John J. Mearsheimer, A Realist Reply, *International Security*, 1995, Vol.20, No.1, ss.82-93.

derecede bir tehdit olmadığını savunmaktadır. Bundan dolayı, Irak savaşının yerinde bir karar olmadığını, savaşın maliyeti ve bölgede yaratabileceği etkiler göz önünde bulundurulduğunda, ABD çıkarlarına tehdit oluşturacak yeni aktörlerin çıkabileceğini ve bölgeyi istikrarsızlaştıracağını ileri sürmüşlerdir. Realist güvenlik teorileri, güç, güç dengesi ve ulusal çıkar kavramları üzerinden savaşı önemli bir enstrüman olarak görmesine rağmen, Irak savaşına karşı olumsuz duruşları, Irak işgalinin realist teori ve kavramları ile açıklanamayacağı değerlendirilmektedir.²

Soğuk Savaş döneminde, devlet egemen ve askeri tehdit odaklı realist güvenlik anlayışı hâkimken, Soğuk Savaşın bitmesi ile birlikte devlet egemen güvenlik anlayışını sorgulayan, askeri tehditler dışında farklı sorunları tehdit olarak değerlendiren eleştirel güvenlik anlayışı doğmuştur. Eleştirel güvenlik teorileri, insanın mutluluk ve refahını tehdit eden her konunun güvenliğin çalışma konusu haline getirerek güvenliğin gündemi hem çok çeşitlendirmiş hem de çok genişletmiştir. Bu bakımdan, eleştirel güvenlik teorileri, devlet egemen güvenlik perspektifinden uzaklaşıp, bireyi ve diğer sektörleri güvenlik nesnesi olarak ele aldığı için bu teorilerin, genelde devlet davranışlarını, özelde ABD güvenlik davranışını ve Irak savaşına giden süreci net bir biçimde açıklayamayacağı düşünülmektedir.³

Soğuk savaşın bitmesinden sonra kimlik ve güvenlik ilişkisine odaklanan inşacı güvenlik teorisinden, devletlerin güvenlik kültürüne odaklanan eleştirel inşacı güvenlik teorisine, sömürü sonrası güvenlik yaklaşımından, feminist güvenlik kuramına, Post yapısalcı teoriden, eleştirel güvenlik yaklaşımları olarak bilinen Abserystwth okulu gibi birçok yaklaşımın ortaya çıktığı görülmektedir.⁴ Bu okullar, geleneksel güvenlik anlayışının devlet merkezli yaklaşımına tepki olarak doğmuş ve bireyin mutluluk ve refahını da tehdit eden sorunları da çalışma konusu haline getirmiştir. Bu yeni güvenlik yaklaşımlarının tamamı, devlet egemen güvenlik anlayışına karşı bir yeni bir söylem geliştirmek üzere yola çıkmıştır. Geleneksel güvenlik anlayışı sert güvenliğe yani ülke dışından gelen askeri tehditlere odaklanırken, yeni güvenlik yaklaşımları yumuşak güvenlik olarak tanımlanan

² Stephen M. Walt, vd., An unnecessary war, *Foreign Policy*, 2003, No.134, ss.50-59.

³ Christopher S. Browning, vd., The future of critical security studies: Ethics and the politics of security, *European Journal of International Relations*, 2013, Vol.19.No.2.,ss.235-255

⁴ Pınar Bilgin, Güvenlik çalışmalarında yeni açılımlar: yeni güvenlik çalışmaları, *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2010, Vo.8, No.14,ss.69-96.

ekonomiden çevreye, gelir dağılımdaki adaletsizlikten, salgın hastalıklara kadar birçok konuyu gündem haline getirmiştir.

Yeni güvenlik yaklaşımları içerisinde yer alan Kopenhag okulunun diğer yaklaşımlardan farklı kılan en belirgin özelliği, neyin güvenlik tehdidi olduğunu tanımlamak yerine güvenlik elitlerinin neyi güvenlik tehdidi olarak algıladığıdır. Neyin tehdit olduğuna karar verilmesinde güvenlik elitlerinin tercihlerinin etkili olduğu belirtilerek, okulun dar ve geniş güvenlik gündemi içerisinde orta yolu bulduğu görülmektedir.

Kopenhag okulunun güvenlikleştirme yaklaşımını inşa etmesi ile her sorunun güvenlik sorunu olamayacağını, sadece bekaya yönelik tehditlerin güvenlik meselesi olabileceğini, diğer meselelerin ise siyasi yöntemlerle çözülmesi gerektiğini belirtmektedir.⁵ Güvenlikleştirme teorisinde, güvenlik elitlerinin tehdit algılamasının sorunu tek başına güvenlik meselesi haline getiremeyeceği, tehdit ve tehdiye karşı alınacak önlem konusunda kamuoyunun da ikna edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bütün bu etkenlerden dolayı, güvenlikleştirme teorisi dışındaki, diğer güvenlik yaklaşımlarının devletlerin güvenlik davranışını açıklamada yetersiz kalacağı ileri sürülebilir.

Kopenhag okulunun güvenlikleştirme teorisi, ortada somut bir tehdit olmasa bile, karar verici elitlerin yaşamsal tehdit algılamalarının güvenlik politikalarının oluşturulmasında önemli bir faktör olduğunu ileri sürdüğü için devletlerin güvenlik davranışlarının açıklanmasında bu teorinin daha derinlemesine anlatı sunduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, bu çalışma Kopenhag okulunun güvenlikleştirme teorisini ana eksenine oturtmuştur.

Akademik yazında, güvenlik kararlarının şekillenmesinde, politika yapıcılarının rolü konusunda yapılan çalışmaların olduğu bilinmekte ancak bu güvenlik kararlarının devlet sistemi içerisinde hangi etkileşimler sonucunda alındığı büyük bir ölçüde göz ardı edilmektedir. Tezimizin ontolojisini oluşturan istihbarat konusunda ise bu durum özellikle göze çarpmaktadır. Özellikle politika yapıcılara bilgi desteği sağlayan

⁵ Holger Stritzel, "Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond", *European Journal of International Relations*, 2016, Vol.13, No.3., ss.357-383.

istihbarat kurumlarının bu süreçlerdeki rollerinin ne olduğuna dair çalışmaların eksikliği dikkat çekmektedir.

İstihbarat örgütlerinin, devletlerin karşılaşmış olduğu veya karşılaşacakları tehditlerle ilgili resmi ortaya koymakla görevli kuruluşlar olduğu bilinmektedir. Bundan dolayı, güvenlik kararlarının alındığı süreçlerde istihbaratın rolünün göz ardı edilmesi, karar süreçlerinin açıklanmasını zorlaştıracakı söylenebilir. Güvenlikleştirici aktörler, güvenlik kararları verirken, konu ile ilgili olan her devlet kurumunun görüşlerinden istifade ettiği gibi istihbarat kuruluşlarının görüşlerinden istifade ettiği bilinmektedir. Böylesine önemli bir görev yürüten istihbarat kuruluşlarının güvenlik kararlarındaki rolünün incelenmesi önem arz etmektedir. Güvenlikleştirme teorisinin özel bir karar alma süreci olduğu düşünüldüğünde, bu tür karar verme sürecinde güvenlikleştirici aktörlerin istihbaratı nasıl kullandığı ana sorusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında, güvenlikleştirici aktörün, bir sorunu yaşam tehdit olarak algımlarken istihbaratı nasıl kullandığı, tehdide karar verdikten sonra söz edimi ile inşa edene kadar olan süreçte istihbaratın nasıl bir rolü olduğu, tehdit söz edimi ile kamuoyu önünde inşa edildikten sonra istihbaratın işlevinin ne olduğu ve alınacak olağanüstü önlem konusunda hedef kitle ikna edilirken istihbarattan nasıl istifade edildiği hususları, bu çalışmanın alt soruları olarak ele alınmaktadır.

ABD'nin Irak işgali, Ortadoğu jeopolitiğinin köklü değişimine neden olan önemli bir olay olduğu söylenebilir. Bu işgal, Amerika'nın hasmı konumunda olan İran'a alan açmış ve bölgede mikro devletçiklerin oluşumunu hızlandırmıştır. Irak işgalinden sonra oluşan güç boşluğu, IŞİD gibi terör örgütlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bakımdan, Irak işgali, Ortadoğu coğrafyasının bugünkü karmaşık duruma gelmesinin ana sebeplerinden biri olduğu ileri sürülebilir.

Sonuçları itibariyle bölgesel ve küresel etkileri olan Irak işgali kararı alınırken yani güvenlikleştirilirken, Bush yönetiminin istihbarattan ne şekilde istifade ettiği hususu başlıca soru olarak ortaya çıkmaktadır. Bush yönetimi, Saddam Hüseyin'i yaşamsal tehdit olarak algımlarken, ABD istihbarat topluluğunun katkısının olup olmadığı, yaşamsal tehdit devlet sistemi içerisinde inşa edildikten sonra CIA'nın Saddam tehdidini bertaraf etmek için nasıl bir rol oynadığı, Saddam, söz edimi ile kamuoyu önünde tehdit olarak inşa edildiğinde ve olağanüstü önlem olarak savaş

kararı alınma sürecinde istihbaratın kullanım biçimleri, sürecin anlaşılması için üzerinde durulan tali sorulardır.

Çalışmanın Önemi

Güvenlikleştirme teorisi, ortaya çıktıktan bu yana birçok örnek olayda incelenmiş, iklim kaynaklı göçün güvenlikleştirilmesinden⁶, azınlıkların güvenlikleştirilmesine kadar birçok vaka, teori bağlamında incelenmiştir.⁷ Bunun yanında iklim⁸, terör,⁹ göç¹⁰ gibi vakalar da incelenmiştir. Güvenlikleştirme teorisinin yapısına ve içeriğine yönelik eleştirileri ele alan çalışmalar bulunmaktadır.¹¹ Literatür ayrıntılı incelendiğinde yapılan çalışmaların, teorik perspektiften yapılan örnek olay çalışmaları ve teorinin varsayımlarına yönelik eleştirel değerlendirmeler şeklinde kategoriye ayırmanın mümkün olduğu söylenebilir. Ancak güvenlikleştirme sürecinde istihbarat kurumlarının nasıl bir rolü olduğunun incelenmesi, pratikler ışığında teoriye kavramlar eklemelerin ve modellerin oluşturulması gerektiği üzerine literatürde çok fazla çalışma yoktur. Bu tez, bu açığı gidermek hususunda bir ilk adım olarak görülebilir.

Güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın nasıl kullanıldığına dair eski Özbek istihbaratçı Dr. İkrım Yakubov'un doktora tezi olarak hazırladığı, basımı ve internet ortamında bulunmayan, "Güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın rolü: Bir Araç mı, Ajan mı" adlı çalışması dışında başka bir kaynak bulunmamaktadır.¹² Yapılan çalışmanın içeriğine dair kapsamlı bir bilgi bulunmamakta ancak tezin özet bölümü incelendiğinde istihbarat kuruluşlarının güvenlikleştirme sürecinde tehditleri nasıl inşa ettikleri ve güvenlikleştirme sürecindeki rolüne değinildiği, görülmektedir. Bu tez çalışması ise güvenlikleştirici aktörlerin, istihbaratı nasıl kullanıldığı üzerine

⁶ Maria Julia Trombetta, "Linking climate-induced migration and security within the EU: insights from the securitization debate", *Critical Studies on Security*, 2014, Vol.2, No.2, ss.131-147.

⁷ C. Darius Stonebanks, Secularism and securitisation: the imaginary threat of religious minorities in Canadian public spaces, *Journal of Beliefs & Values*, 2019, Vol.40, No.3, ss.303-320.

⁸ Michael Albert, Climate emergency and securitization politics: towards a climate politics of the extraordinary, *Globalizations*, 2022, ss.1-15.

⁹ Fred Vultee, "SECURITIZATION, A new approach to the framing of the war on terror", *Journalism Practice*, 2010, Vol.4, No.1, ss.33-47.

¹⁰ Ayelet Banai, vd., "Securitization of migration in Germany: the ambivalences of citizenship and human rights", *Citizenship Studies*, 2017, Vol.21, No.8, ss.913-917.

¹¹ Philipp Klüfers, Security repertoires: towards a sociopragmatist framing of securitization processes, *Critical Studies on Security*, 2014, Vol.2, No.3, ss.278-293.

¹² İkrım Yakubov, *The Role of Intelligence in Securitisation Processes: A Tool or An Agent*, University of Dundee, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Scotland, 2017,

odaklanmakta ve çalışma Irak işgali örneğinde, ABD istihbarat topluluğunun işlevine değinilmektedir. Dr. Yakubov, istihbarat kuruluşları perspektifinden soruyu ele aldığı görülürken, bu çalışma ise karar verici boyutundan konuyu irdelemektedir.

Güvenlikleştirme teorisi, genel hatları ile politik karar alıcıların, kamuoyunu ikna ederek, güvenlik kararlarını nasıl aldığı ve uyguladığını ele almaktadır. Ancak bu teorinin temel boşluğunun, devlet işleyişinde önemli rolleri olan istihbarat örgütlerini hesaba katmaması olduğu ileri sürülebilir. Bu çalışmada, güvenlikleştirme sürecinin her aşamasında istihbaratın nasıl bir rol oynadığı üzerine bir kavramsal çerçeve inşa edilmeye çalışılarak, ABD'nin Irak işgali kararını hangi süreçler sonucunda nasıl aldığı üzerinde durulmaktadır. Özetle, bu çalışmada Bush yönetiminin Irak'ı güvenlikleştirmesi sürecinde istihbaratın rolünü incelemektedir.

Güvenlikleştirme teorisi, güvenlikleştirici aktörün, bir sorunu yaşamsal tehdit olarak algılaması, bu tehdidi söz edimi ile inşa etmesi ve tehdit ve alınacak önlem konusunda hedef kitlenin ikna edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Başarılı bir güvenlikleştirme için bu üç şartın bir arada olması gerekmektedir. Dinleyici kitlenin onayından geçmeyen bir güvenlikleştirme sürecinin sadece hamle düzeyinde kaldığı da bilinmektedir. Bu bakımdan teori, karar alma sürecinde, kamuoyunun görüşlerinin önemli olduğunu ileri sürmektedir. Ancak, diğer güvenlik ve karar kuramlarında olduğu gibi güvenlikleştirme teorisinde de, istihbaratın rolünün ne olduğuna dair bir anlatı bulunmamaktadır. Pratik devlet işleyişi dikkate alındığında, siyasal kararlardan, ekonomik kararlara, sosyal kararlardan güvenlik kararlarına kadar birçok alanda istihbarat örgütlerinin bir şekilde katkısı olduğu bilinmektedir. Teori'nin ve bu teorik perspektiften yapılan çalışmaların temel eksikliğinin, güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın nasıl bir rol oynadığının tartışılmaması olduğu değerlendirilmektedir. Bu bakımdan güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın nasıl bir rol oynadığının tartışılması, literatürdeki boşluğun doldurulmasına katkı yapacağı düşünülmektedir.

Güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın nasıl bir rol aldığı sorusunun cevaplanabilmesi için istihbaratın devletlerin karşılaşmış olduğu veya karşılaşabileceği tehditleri çalıştığının belirtilmesi gerekmektedir. Ülkelerin tehdit algılamalarının şekillenmesinde, istihbarat örgütlerinin rolünün ne olduğunun tartışılmaması ve bütün karar alma sürecinin sadece politikacılar tarafından

yürütüldüğünün düşünülmesinin eksik bir algılama olduğu söylenebilir. Güvenlik sorunları ilgili nihai kararı politika yapımcılar verse de, sorunların algılanmasında, tehdidin inşa edilme sürecinde, tehdide yönelik olağan üstü önlem alınma aşamasında ve bu önlemin meşru olduğu konusunda kamuoyunun ikna edilmesinde istihbarat örgütlerinin rolü olduğu iddia edilebilir.

Mevcut literatürde güvenlikleştirme teorisi, güvenlikleştirici aktörün tehdidi algılaması ile başlamakta, tehdidin söz edimi ile inşası ve tehdit ve alınacak önlem konusunda dinleyici kitlenin ikna edilmesi ile bitmektedir. Ancak, devlet işleyişi ve istihbarat örgütlerinin operasyonel işlevi dikkate alındığında, güvenlikleştirici aktörlerin bir sorunu yaşamsal tehdit olarak algıladıktan sonra ilk hamlesinin tehdidi, en ucuz ve en kısa yolla tehdidi bertaraf etmek olduğu ileri sürülebilir. İstihbarat örgütlerinin, diplomasinin işe yaramadığı ve savaşın maliyetli olduğu durumlarda örtülü operasyonlarla tehdidi bertaraf etme görevleri olduğu bilinmektedir. Güvenlikleştirme sürecinde, istihbarat örgütlerinin icra ettiği bu fonksiyonun, örtülü güvenlikleştirme olduğu ve sorun devlet sistemi içerisinde yaşamsal tehdit olarak inşa edildikten sonra devreye girdiği değerlendirilmektedir. Örtülü güvenlikleştirme, güvenlikleştirici aktörün, bir sorunu yaşamsal tehdit olarak algıladıktan sonra, tehdidi devlet sistemi içerisinde kapalı olarak inşa etmesi ve olağanüstü önlem olarak ise istihbaratın politika fonksiyonu içerisinde yer alan örtülü operasyonları kullanması şeklinde tanımlanabilir. Devletlerin güvenlik pratiklerini incelendiğinde, karar verici elitlerin, savaş gibi olağanüstü önlemler yerine daha az maliyetli yöntemlerle, tehdidi bertaraf etmeye çalıştıkları ve bu süreçte istihbarat örgütlerinden istifade ettikleri değerlendirilmektedir. Örtülü güvenlikleştirme süreci ile yaşamsal tehdit bertaraf edilemiyorsa güvenlikleştirme hamlesi, tehdidin söz edimi ile kamuoyu önünde inşa edilmesi ile devam ettiği ileri sürülebilir. Devlet işleyişi dikkate alındığında örtülü güvenlikleştirme kavramının, güvenlikleştirme teorisine dâhil edilmesi gerektiği ve istihbarat örgütlerinin operasyonel girişimlerinin güvenlikleştirme sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Yaşamsal bir tehdit, güvenlikleştirici aktör tarafından ele alınırken, istihbarat örgütlerinin bu tehdit ile ilgili ürettiği çıktının dikkate alınıp alınmadığı, dikkate alınıyorsa hangi koşullarda bunun mümkün olduğu hususu önem taşımaktadır. Tehdit kamuoyu önünde inşa edilirken, istihbaratın neden politikleşme eğilimi gösterdiği,

politikleşme olgusunun nasıl ortaya çıktığı, istihbarat başarısızlığı ile politikleşme arasındaki farkların neler olduğunun da incelenmesi gerekmektedir. Güvenlikleştirme sürecinin en son kısmı olan, alınacak olağanüstü önlem olarak savaşı kamuoyuna kabul ettirmek için istihbarat örgütlerinin hizmet yaklaşımı çerçevesinde güvenlikleştirici aktörlerin politik tercihlerini destekleme sürecinin nasıl ortaya çıktığı ve bu yaklaşımın yarattığı sorunların neler olduğu önemli bir tartışma konusudur. Hizmet yaklaşımı, yerli yabancı emekli istihbarat profesyonelleri ile yapılan mülakatlar neticesinde oluşturulmuş ve istihbaratın politikleşmesinin bir ileri tonu olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda hizmet yaklaşımı, güvenlikleştirici aktörün politik pozisyonunu desteklemek için, politik tercih ile çelişen bilgilerin göz ardı edilmesi, destekleyen bilgilerin seçilmesi ve hatta kanıtların üretilmesi şeklinde değerlendirilmektedir.

Güvenlikleştirme teorisi, güvenlik kararlarının alınması sürecinde, sadece politika yapıcı boyutuna odaklanan bir yaklaşım olduğu için, istihbarat bürokrasisinin karar alma sürecindeki rolüne değinmemektedir. Bu çerçevede, güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın hangi aşamalarında nasıl kullanıldığının tartışılması, yazındaki eksikliğin giderilmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışmada, güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın kullanımı ile ilgili bir çerçeve inşa edilmekte ve bu çerçeve doğrultusunda ABD'nin Irak işgal kararı sürecini incelemektedir.

Yöntem

Devlet elitlerinin, herhangi bir sorunu yaşamsal tehdit olarak algılaması ile başlayan güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın kullanılma biçiminin anlaşılabilmesi için anlamacı / yorumsamacı paradigmadan istifade edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu bakımdan bu çalışma, anlamacı / yorumsamacı bir yaklaşıma dayalı olarak nitel bir yöntem kullanılarak yapılmıştır. Devletlerin güvenlik pratiklerinin anlaşılabilmesi, süreç içerisinde yer alan aktörlerin sorunu nasıl algıladıkları ve bu soruna karşı nasıl bir politika izlediklerinin net bir şekilde açıklanabilmesi için nicel yöntemlerden ziyade nitel yöntemlerin kullanılması gerekmektedir.

Tezin ana sorusu, ABD yönetimi tarafından Irak güvenlikleştirilirken istihbarattan nasıl istifade ettiği olduğu için istihbarat bürokrasisinde yer alan aktörlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ve senato raporu gibi birincil

kaynaklar incelenerek izlenen nitel yöntemin, araştırma sorusunu daha net açıklayacağı değerlendirilmektedir. Araştırma deseni olarak ise gömülü teori kullanılmıştır. Gömülü teori, sistematik olarak bilgilerin toplanması ile bir teoriye ulaşma girişimi, olaylar ve süreçlerin içerisinde yer alan temellenmiş bilgileri ortaya çıkarma çabası şeklinde tanımlanabilir.¹³ Güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın nasıl kullanıldığına dair bir model oluşturularak, Irak'ın işgali kararının verilmesi süreci bağlamında varsayımlar sınanmıştır. Gömülü teorinin tercih edilmesinin temel sebebi pratik devlet işleyişinde rutin işleyen istihbarat karar ilişkisinin bir teorik çerçeveye oturtmak istenmesidir. İnşa edilen bu çerçeve ile birlikte demokratik ve kamuoyunun politik karar alma süreçlerinde etkili olduğu ülkelerde, bir sorun güvenlikleştirilirken istihbaratın hangi aşamalarda nasıl kullanıldığının açıklanmasının mümkün hale geleceği değerlendirilmektedir.

İnşa edilen bu gömülü teorinin temel sınırlılığı, demokratik olmayan ülkelerdeki güvenlikleştirme sürecini açıklama özelliğinin olmamasıdır. Otoriter ülkelerde, güvenlik politikaları oluşturma süreci devlet bürokrasisi içerisinde kapalı devre işlediği için bu varsayımların sınanma imkânı bulunmamaktadır. İkinci olarak ise otoriter ülkelerin kamuoyunun, karar süreçlerine etkisi, demokratik ülkelerle kıyaslandığında daha az olması istihbaratın politik tercihi güçlendirici bir faktör olarak kullanılmasını engellemektedir. Bu bakımdan, otoriter ülkelerin güvenlikleştirme sürecinin kapalı devre işlemesi ve kamuoyunun siyasal süreçlere etkisinin az olması varsayımın sınanmasını zorlaştırmaktadır. Ancak otoriter ülkelerdeki iktidarlar, kamuoyunu ikna etme zorunluluğu olmasa bile iktidar halkası içerisinde yer alan kişi veya grupları ikna etme zorunluluğu olduğu değerlendirildiğinde benzer sürecin devlet sistemi içerisinde işlediği ileri sürülebilir.

Irak işgali süreci, hem dünya, hem de Amerikan kamuoyunda bütün ayrıntıları tartışılan bir konudur. Bu konuda yazılmış, onlarca kitap, makale, gazete yazısı, biyografi ve rapor bulunmaktadır. Bu bakımdan, elde edilen varsayımın test edilmesi mümkün olan en iyi örnek olduğu düşünülmektedir.

¹³ J. I. (Hans) Bakker, Grounded Theory Methodology and Grounded Theory Method: Introduction to the Special Issue, *Sociological Focus*, 2019, Vol.52, No.2, ss.91-106.

Veri toplama sürecinde, senato istihbarat raporundan, dönemin Amerikan Başkanı George Bush'un, CIA başkanı George Tenet'in, İngiliz başbakanı Tony Blair'in anılarından, bu konuda yazılmış kitap, makale ve gazete yazılarından istifade edilmiştir. Ayrıca yarı yapılandırılmış üç mülakat yapılmıştır. İlk olarak CIA'nin Kontr-Terör Birimi'nin kurucusu ve yönetici olan Philip Giraldi ile röportaj yapılmıştır. CIA'nın terör biriminin çalışma yöntemini bilmesi, Türkiye'de görevli iken Ortadoğu'daki terör gruplarını izlemekle görevli olması ve 11 Eylül sonrası terör dosyasına vakıf olması, röportaj için seçilme nedenleri arasındadır. John Kiriakou, Irak işgal kararı verilme sürecinde CIA'nın Irak Masasında yönetici olarak çalışmıştır. O dönem, yönetime iletilen istihbaratın hemen hemen bütünü hakkında bilgi sahibi olmasından dolayı röportaj yapılacak ikinci kişi olarak seçilmiştir. Üçüncü olarak röportaj yapılan isim ise John Nixon'dur. John Nixon, CIA'da göreve başlamadan önce Saddam Hüseyin hakkında yüksek lisans tezi yazmış, CIA Irak masasında liderlik analisti olarak Saddam Hüseyin'i izlemiş ve işgal sonrasında Saddam'ı ilk sorgulayan CIA görevlisidir. Bu bakımdan bu üç mülakatın, örnek olayın açıklanmasına önemli katkısı olduğu değerlendirilmektedir.

Bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, güvenliğin kavramsal çerçevesi tanımlanarak başlanmakta, daha sonra Soğuk Savaş sonrasında güvenliğin gündemi tartışmaları içerisinde Kopenhag okulunun doğuşu ve okulun en önemli teorisi olan güvenlikleştirme teorisi ele alınmaktadır. Teori'nin içeriği ve kavramları açıklandıktan sonra, teorinin bileşenlerine ve bütününe yönelik eleştiriler ele alınarak Paris Okulunun, güvenlikleştirme teorisine yönelik eleştirileri değerlendirilmektedir. Bütün bu incelemelerden sonra güvenlikleştirme teorisinin açıklama gücünde sınırlılıklar yaratan ve devletlerin yaşamsal tehditleri bertaraf etme yöntemi olarak kullandığı istihbarat örgütlerinin yürüttüğü darbe türü operasyonlar, örtülü güvenlikleştirme kavramı ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu kavramın, devletlerin gizli müdahale aracı olarak kullandığı istihbarat operasyonlarını daha derinlemesine açıklayacağı değerlendirilmektedir.

İkinci bölümde istihbaratın tanımından başlanarak, bir disiplin olarak istihbarat biliminin meta teorisi ortaya konulmaya çalışılmaktadır. İstihbaratın meta-teorik tartışmaları içerisinde, ontoloji, epistemoloji ve metodoloji tartışmalarına yer verilmektedir. İstihbaratın ontolojisi olan tehdit tanımlamasının istihbari açıdan nasıl

yapıldığı ve hangi bileşenlere sahip olduğunda tehdit olarak ele alındığı işlenmektedir. İstihbaratın epistemolojisi, istihbari bilginin ne olduğu tartışmalarına odaklanarak istihbari ürünün bilimsel bilgi mi, yoksa zanaat bilgisi mi, ürettiği sorusunda cevap aramaktadır. İstihbaratın metodolojisi kısmında ise istihbarat toplama yöntemleri üzerinde durulmaktadır. Daha sonra istihbarat üretim süreçlerine değinilerek, doğrusal ve çark tipi üretim arasındaki farklar açıklanarak, istihbarat başarısızlığının nedenleri tartışılmaktadır.

Üçüncü bölümde, güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın nasıl kullanıldığına dair bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bölüm güvenlikleştirici aktör ve istihbarat ilişkisi ile başlamakta, bu ilişkilerdeki sorunlar tartışılmaktadır. Ayrıca güvenlikleştirici aktörün istihbaratı neden kullanmadığı, nasıl bir istihbarat beklediği üzerinde durularak, örtülü güvenlikleştirme kavramının içeriği ele alınmaktadır. Tehdit söz edimi ile inşa edildikten sonra istihbaratın neden politikleştiği, olağanüstü önlem olarak savaş kararı verilirken, istihbarat örgütünün hizmet yaklaşımı çerçevesinde, güvenlikleştirici aktörü nasıl destekler hale geldiği değerlendirilmektedir.

Dördüncü bölümde, başlangıç olarak Saddam'ın yaşamsal tehdit olduğu kararının alınma sürecinde, CIA'nın rolü ve yaşamsal tehdit algılamasının belirlenmesinde hangi faktörlerin etkili olduğu incelenmektedir. Saddam'ın yaşamsal tehdit olarak algılanmasından sonra, örtülü güvenlikleştirme hamlesinin devreye girmesi ve bu bağlamda CIA'nın Saddam rejimini devirmeye yönelik girişimleri ele alınmaktadır. Örtülü güvenlikleştirme süreci başarısızlığa uğradıktan sonra, Saddam tehdidinin kamuoyu önünde inşa edilmesi sürecinde istihbaratın nasıl politikleştiği incelenmektedir. Son olarak savaş kararı arifesinde CIA'nın hizmet yaklaşımı sergileyerek, ABD toplumunun ikna edilmesinde kanıt üretmesi ve gerçeği bir şekilde çarpıtarak savaş kararına nasıl destek olduğu incelenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KOPENHAG OKULU VE GÜVENLİKLEŞTİRME

1.1. Güvenliğin Kavramsal Çerçevesi

Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme yaklaşımına değinmeden önce güvenlik kavramının ve içeriğinin nasıl ele alındığı üzerinde durulması gerekmektedir. Güvenlik, insanın temel gereksinimlerinden olan barınma ve temel fizyolojik ihtiyaçlardan sonraki aşamada ortaya çıkmaktadır.¹⁴

Güvenliğin “az gelişmiş bir kavram”¹⁵ olduğu üzerinde durulmakta ve nasıl tanımlanacağı konusunda ortak bir görüş bulunmamaktadır. Geleneksel olarak güvenlik, askeri tehditlerden korunma şeklinde tanımlanmaktadır. Tehditlerin kimden ve nasıl geleceği Soğuk Savaş Dönemi'nde belli olduğu için güvenliğin odak noktasının askeri tehditler olduğu bilinmektedir. Askeri tehditlerin yanında Demirperde ülkelerinin Batı bloğunda yer alan ülkelere yönelik ideolojik terör faaliyetleri de iç güvenlik tehditleri bağlamında ele alınmaktaydı. İki kutuplu dünyanın çözülmesi ile birlikte güvenliğin gündeminde değişiklikler yaşanmış ve askeri tehditlerden yoksulluğa, çevre sorunlarından ekonomiye kadar birçok konu güvenliğin gündemini meşgul etmiştir.

İnsanı tehdit eden her konunun güvenlik gündemine konu olması gerektiği görüşü, güvenlik kavramı üzerinde ortak bir uzlaşa sağlanmasının önündeki en önemli engel olduğunu söylenebilir. Güvenlik bu bakış açısı ile çalışıldığında işsizlik, yoksulluk, salgın hastalıklar ve gelir dağılımındaki adaletsizlik gibi birçok konu güvenliğin gündeminde dâhil edilebilmektedir. Bu nedenle, güvenlik kavramının doğru şekilde anlaşılabilmesi için sınırları net bir tanıma ihtiyaç olduğu söylenebilir. Güvenlik, objektif ve sübjektif olarak ikiye ayrılmaktadır. Kazanımlara karşı somut bir tehdidin olmaması objektif, bu kazanımlara karşı bir saldırı korkusunun olmaması ise

¹⁴ Abraham H Maslow, *Motivation and Personality*, Longman, London, 1987, s.72.

¹⁵ Barry Buzan, *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books, Londra, 1983, s. 3

sübjektif güvenlidir, tanımlamasındaki kazanımlar vurgusu önem taşımaktadır.¹⁶ Bu doğrultuda; kazanımlara yönelik hangi tehditler; bu tehditleri bertaraf etmek için kullanılacak araçlar ve bunun neye rağmen yapılacağı önem arz etmektedir.¹⁷ Bunun yanında güvenliğin ne kadar bir zaman içinde ve ne düzeyde sağlanacağını tartışan görüşler de bulunmaktadır.¹⁸

Güvenliğin ne kadar bir süre içinde sağlanacağı konusunda Carl Schmitt'in istisnacılık (exceptionalism) kavramına değinilmesi gerekmektedir. Schmitt güvenliği, liberal düzenin istisnası olarak ortaya çıkan geçici bir önlem süreci olarak görmektedir. Güvenliğin makro boyutuna odaklanılıp, mikro düzeydeki pratik uygulamaların göz ardı edildiğine, güvenlik profesyonellerinin rutin faaliyetlerinin kesintisiz bir şekilde devam ettiğine ve bundan dolayı güvenlik olgusunun sürekli olduğuna vurgu yapılan görüşler de bulunmaktadır.¹⁹ Güvenlik olgusunun geçici mi yoksa sürekli mi olduğu tartışmasının ana ekseninde özgürlük –güvenlik dengesi yatmaktadır. Güvenlik uygulamalarının özgürlükleri kısıtlayıcı etkisinin sürekli devam etmesi halinde liberal düzen sekteye uğrayacağı için güvenlik istisnai bir durum olarak ele alınmaktadır. Ancak mikro düzlemde güvenlik aygıtının rutin uygulamaları süreklidir ve özgürlük alanının daraltılmasına neden olduğu söylenebilir. Terör tehditlerinden dolayı seyahat kısıtlamalarından, kişisel verilerin kaydedilmesine kadar birçok alanda özgürlük alanı daraltılmakta ve güvenlik alanı genişletilmektedir. Buradaki temel tartışma konusu özgürlük pahasına mı güvenliğin sağlanacağı, yoksa güvenliğe rağmen özgürlüğün mü genişletileceği hususudur. Demokratik sistemlerde özgürlük –güvenlik dengesinin iyi ayarlandığı görülürken, anti-demokratik ülkelerde güvenlik için özgürlüklerin sınırlandırıldığı görülmektedir.²⁰

¹⁶ Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1962, s.62.

¹⁷ Arnold Wolfers, "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, 1952, Vol. 67, No.4, ss. 481-502

¹⁸ David Baldwin, "The Concept of Security", *Review of International Studies*, 1997, Vol. 23, No.1, ss. 5-26.

¹⁹ Can E. Mutlu –Çağla Luleci, "International Political Sociology of Security Studies", Guillaume, Xavier ve Pınar Bilgin (ed.), *Routledge Handbook of International Political Sociology* içinde, Routledge, New York, 2017, s: 81-91.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Lee-Sean Huang- Nicholas DiBiase, *Freedom Vs. Security: The Struggle for Balance*, *Sourcebook On Contemporary Controversies* içinde, International Debate Education Association, Amsterdam, 2009.

Güvenliğin öznesinin kim olduğu, nelerin tehdit olarak algılanması gerektiği hususu ve uygulanacak politikaların ne veya neler olacağı üzerinden güvenlik aktörlerinde ve sektörlerinde ayrışma yaşanmaktadır. Devleti merkez alan güvenlik yaklaşımlarında, aktör sabit olduğu için, devlete karşı tehditler ve devletlerin bu tehditlere yönelik politikaları üzerine odaklanılmaktadır.²¹ Güvenlik öznesinin farklılaşabileceğini savunan görüşler ise devletin dışında başka öznelerin güvenliği üzerine odaklandığı için aktör – tehdit ve politika perspektifinden konuyu ele almaktadır.²²

Soğuk Savaş Dönemi'nde güvenlik, devlet egemen bir bakış açısı ile ele alınırken, tehditler de askeri konular üzerinde yoğunlaşmaktaydı.²³ Ancak Soğuk Savaş sonrasında güvenlik, konu bağlamında birçok sektörde incelenmeye başlanmıştır.²⁴ Askeri, siyasi, çevresel, toplumsal, ekonomik, insani ve feminist güvenlik gibi konular çalışma alanına dâhil edilmiş ve güvenlik birçok açıdan incelenen bir alan haline gelmiştir.

Güvenlik, aktör bağlamında incelendiğinde ise birey, devlet ve uluslararası sistem boyutu ile ele alınmış, insani²⁵, ulusal²⁶ ve uluslararası güvenlik²⁷ kavramları ortaya çıkmıştır. Güvenliğin ulusal ve uluslararası olarak ayrıştırılmasının uluslararası ilişkiler disiplininin karmaşık ve iç içe geçmiş sorunları açıklama kapasitesini azalttığını, iç ve dış güvenlik tanımlamalarının günümüzde geçerliliğini yitirdiği görüşleri de bulunmaktadır. Güvenlik tehditlerinin iç ve dış yönünün olduğu, ayrıştırmanın sorunu anlamada zorluklar yaratacağı hususu önem taşımaktadır. Örneğin, günümüzde terörizmin hem bir iç sorun hem de dış sorun olarak ele alınması

²¹ Joseph Nye ve Sean Lynn-Jones, "International Security Studies: A Report of a Conference on the State of the Field", *International Security*, 1988, Vol. 12, No. 4, ss.5-27.

²² Emma Rothschild, "What is Security?", *Daedalus: Journal of the American Academy of Arts and Sciences*, 1995, Vol. 124, No. 3, ss.53-98.

²³ Robert Jervis, "Cooperation under the Security Dilemma", *World Politics*, 1978, Vol. 30, No. 2, ss. 167-214

²⁴ Richard H. Ullman, "Redefining Security", *International Security*, Vol. 8, No 1, 1983, ss. 129-153.

²⁵ Timuçin Kodaman vd., İnsani Güvenlik ve Terörizmle Mücadele, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl.2016, Vol.21, No.2, ss.567-588.

²⁶ Daniel Yergin, *Shattered Peace: The Origins of the Cold War and the National Security State*, Boston, Houghton Mifflin Co., 1997, s.34.

²⁷ Barry Buzan and Ole Waever, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, s 14.

gerekmektedir.²⁸ Küresel teröre yönelik, güvenlik örgütlerinin sınır aşan iş birlikleri ve faaliyetleri güvenliğin iç ve dış olarak ayrıştırılmasını anlamsız hale getirmektedir²⁹

Güvenlik çalışmalarındaki konu çeşitliliği ve farklı alanların çalışmaya dâhil edilmesi, disiplinin ana çekirdeğine zarar vermekte ve özerk bir bilim alanı olarak gelişmesine engel olmaktadır.³⁰ Çevreden askeri güvenliğe, insani güvenlikten feminist güvenliğe kadar birçok yelpazede yapılan güvenlik çalışmaları, kimin için ve hangi tehditlere karşı güvenlik? Sorusu sorulduğunda anlamlı tasnif yapmak mümkün hale gelmektedir.³¹

Güvenlik teorileri, bu konu çeşitliliği içerisinde ortaya çıkmakta; realist güvenlik teorisi dar gündemi ile askeri tehditlere odaklanırken, liberal güvenlik yaklaşımı normatif bir yol izlemekte, yani olanı değil olmasını gerekeni çalışmakta³², eleştirel güvenlik çalışmaları³³ ise genişlemeci güvenlik gündemini savunmakta, Galler okulu³⁴ ise bireyin güvenliğini ve özgürleşmesini esas alan çalışmalar yapmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında güvenliğin gündeminin değişmesi ve tehditlerin çeşitlenmesi ile birlikte güvenlik çalışmalarında yeni okulların doğmasına neden olmuştur. İki kutuplu dünyanın her alanda yaratmış olduğu bölünme güvenlik çalışmalarına da sirayet etmiş; Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bilim dünyasının domine ettiği ve beka, güç, çıkar ve egemenlik³⁵ kavramları perspektifinden ele alınan

²⁸ Thierry Balzacq, vd., "Security Practices", Denmark, Robert A. (ed.), *The International Studies Encyclopedia Online* içinde, Blackwell Publishing Oxford, 2010 s. 1-30

²⁹ Didier Bigo, "International Political Sociology", Williams, Paul D.(ed), *Security Studies: An Introduction* içinde, Routledge, Londra 2008, 120-134

³⁰ Ayrıntılı Bilgi için bkzn, Ersel Aydın vd., *Yöntem, Kuram ve Komplo Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları*, Küre Yayınları, İstanbul, 2017.

³¹ Helga Haftendorn, The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security, *International Studies Quarterly*, 1991, Vol. 35, No. 1, ss. 3-17

³² Patrick M. Morgan, Liberalist and realist security studies at 2000: Two decades of progress?, *Contemporary Security Policy*, 1999, Volume 20, No. 3, ss. 39-71.

³³ Keith Krause and Michael C. Williams, "From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies", Keith Krause and Michael Williams(ed), *Critical Security Studies* içinde, University of Minnesota Press, Minnesota, 1997, s. 48.

³⁴ Fikret Birdişli, "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolu", *Güvenlik Stratejileri*, 2010, No. 20, ss. 229-256.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Edward Hallett Carr, *The Twenty Years' Crisis, 1919- 1939*, MacMillan, London, 1946.

realist güvenlik çalışmaları, Avrupa bilim dünyasını alternatif kavramsal çerçeve arayışına itmiş ve bu arayış Kopenhag okulunun ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.

1.2. Kopenhag Okulu

Avrupa orjinli güvenlik okullarının teorik açımları, içinde yaşadıkları ulusal ve uluslararası çevre ile birlikte okunması gerekmektedir. Teorik açımlar, pratik uygulamaların ve hedeflerin bir tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır. ABD'nin her alanda başat güç olmasının yarattığı memnuniyetsizlik AB'nin alternatif entelektüel arayışlarını tetiklediği söylenebilir. Kavram ve düşünce dünyasında varlık gösterilemediğinde, reel politikte etkin olmanın zor olduğunu söylenebilir. Kopenhag Okulu da ABD'nin pratik uygulamalarını bilimsel bir çerçeveye oturtmaya çalışan realist güvenlik yaklaşımına eleştiri olarak ortaya çıkmıştır.³⁶

Kopenhag Okulu, güvenliğin sadece askeri tehditlere odaklı tanımlamalara ve Soğuk Savaş'ın iki kutuplu dünyasının yarattığı güvenlik mimarisine bir eleştiri olarak 1980'li yılların ortalarında, *Kopenhag Üniversitesi'nde açılan Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi'nde* doğmuştur. Okulun ilk çalışması Avrupa güvenliğini etkileyen askeri olmayan konulardır.³⁷ Okul ismini Bill McSweeney'in, eleştirel makalesi olan "Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School" ile almış, ekol temsilcileri bu adlandırmaya karşı çıkmamışlardır.³⁸

Güvenlik çalışmaları alanında Atlantik'in iki yakasında ortaya çıkan paradigma farklılığı eleştirel güvenlik ve Kopenhag Okulu gibi yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Amerikan ekolünde güvenlik, tarihsel ve cari gelişmelerin tasvirine ve mevcut sorunların çözümüne yönelik bir çaba içerisinde olduğundan pratikle iç içe olduğu söylenebilir. Örneğin, askeri gücün nasıl kullanılacağı ve ne şekilde kontrol altına alınacağı, nelerin tehdit olduğu gibi konulara odaklanmaktadır.

³⁹ Bu bağlamda pratik ihtiyaçlara teorik açımlar getirmeye çalışan **stratejik**

³⁶ Barry Buzan ve Lene Hansen, *Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press New York, 2009, s. 1

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Egbert Jahn, Pierre Lemaitre ve Ole Wæver, *European Security – Problems of Research on Non Military Aspects*, Centre of Peace and Conflict Research, Kopenhag, 1987.

³⁸ Barry Buzan ve Ole Wæver, "Slippery? Contradictory? Sociologically Untenable? The Copenhagen School Replies", *Review of International Studies*, 1997, Vol. 23, No. 2, ss. 241-250.

³⁹ Stephen M. Walt 'The Renaissance of Security Studies', *International Studies Quarterly*, 1991, Vol. 35, No. 2, ss. 211-239.

çalışmaların etkisinin güçlü olduğu söylenebilir. Avrupa ekolleri ise her ülkenin kendi ihtiyaçlarının ve içinde bulunduğu şartların farklı olmasından dolayı, güvenliği ve güvenlikle ilgili kavramları kıtanın siyasal değerlerine, uygulama pratiklerine ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde kurgulamıştır.⁴⁰

Güvenlik paradigmalarındaki farklılaşma, güvenliğin sadece askeri konuları kapsayan sınırlı gündeminin genişlemesine neden olmuş ve yoksulluktan, az gelişmişliğe, çevreden ekonomiye kadar birçok sektör, güvenliğin çalışıldığı referans nesnesi haline gelmiştir. Tüm tehditleri güvenliğin gündemine sokan yaklaşımların disiplinin bütünlüğüne zarar vereceği görüşü, Kopenhag Okulu'nun temel tartışma konularından biri olduğu görülmektedir. Bununla birlikte okul, realist güvenlik çalışmalarının salt askeri tehdit odaklı gündemini eleştirmektedir.⁴¹

Kopenhagen Okulu, kendini güvenliğin gündemi tartışmaları içinde bulmuştur: Güvenlik sadece askeri konuları içerecek şekilde dar gündeme mi sahip olmalı, yoksa her türlü tehdidi içerecek şekilde geniş gündeme mi sahip olmalı? ⁴² Kopenhagen Okulu, genişlemeciler, yani insanı tehdit eden her sorunun güvenliğin konusu olması gerektiğini savunanlar ve sadece askeri tehditlere odaklanan ve dar gündemi savunan realistler arasında ortaya yolu bulmak üzere yola çıkmıştır ve güvenliği toplumsal, ekonomik, siyasi, askeri ve çevresel olmak üzere beş sektörde incelemişlerdir.⁴³ Okulun üç önemli kavramsal çerçevesi; **güvenlikleştirme, sektörel analiz ve bölgesel güvenlik kompleksleridir.**⁴⁴

Kopenhag Okulu, genişlemeci güvenlik anlayışının insanoğlunun karşı karşıya kaldığı her tür tehdidi çalışma konusu yapmasını eleştirmekte, devlet ve toplum elitlerinin hangi tehditleri nasıl algıladığı kısmına odaklanarak geniş güvenlik gündemi arasından tercih yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Güvenlik anlam itibarı ile

⁴⁰ Ole Wæver, 'Widening the Concept of Security -- And Widening the Atlantic?' Bo Hultdt, Sven Rudberg & Elisabeth Davidson (eds.) *The Transatlantic Link: Strategic Yearbook 2002* içinde, Swedish National Defence College, Stockholm 2001, s. 31-48.

⁴¹ Daniel Deudney, 'The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security', *Millennium – Journal of International Studies*, 1990, Vol. 19, No. 3, s. 461-476.

⁴² Jessica Tuchman Mathews, 'Redefining Security', *Foreign Affairs*, 1989, Vol. 68, No. 2, ss. 162-177.

⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

⁴⁴ Barry Buzan Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World. Söderbaum F., Shaw T.M. (ed.) *Theories of New Regionalism. International Political Economy Series* içinde, Palgrave Macmillan, London. 2003. s. 140-159

politik öncelikler yarattığından ve olağanüstü tedbirleri almayı gerektirdiğinden, karar vericilerin siyasi gündeminin ilk sırasına yerleşmektedir. Devletler, bütün milli güç unsurlarını seferber ederek tehditle mücadele ettiği için devletin olağan siyasi işleyişini altüst etmektedir.⁴⁵ Bu bağlamda Kopenhag Okulu, devletlerin bütün tehditlere karşı acil ve sürekli önlemler alamayacağı ve olağan siyasi işleyiş sekteye uğratacağı için hangi konunun güvenlik gündemine gireceği hususunda aktörlerin tercihlerinin belirleyici olduğunu savunmaktadır. Sürekli güvenlik durumunun yaratacağı olağanüstü hâl durumu, sivil özgürlüklerin kısıtlanmasına ve devletin sivil aktörlere yönelik müdahalesini meşrulaştıracığı için güvenlik, olağan siyasi süreçlerin istisnası olarak ele alınmaktadır.⁴⁶

Kavramsal çerçeveler, pratik uygulamalardan ortaya çıkan bilgi yığnında hangi verilerin işleneceği, hangisinin model dışında tutulacağını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu bakımdan teoriler araştırmacıların ve akademisyenlerin verileri nasıl ayıklayacağına dair rehberlik sunmaktadır. Okulun güvenlikle ilgili temel yaklaşımı, güvenliğin genel ve uygun bir tanımını yapmak yerine, pratik hayatta nelerin güvenlik sorunu haline geldiği; ampirik, siyasal ve tarihsel olarak bu sürecin nasıl işlediğini tespit etmektir. Hangi aktörlerin, hangi koşullarda güvenliği nasıl sağladıkları? Güvenlikleştirme sürecinin sonunda, alınan olağanüstü önlemlerin yarattığı etkilerin neler olduğu? Bir problem olağan siyasi bir sorun olmaktan çıkıp, acil önlem alınması gereken bir güvenlik problemi haline geldiğinde uygulanacak politikaların ne şekilde değiştiği? Okulun odaklandığı temel sorulardır.⁴⁷ Bu bağlamda güvenlikleştirme teorisinin, Robert Cox'un problem çözücü⁴⁸ teoriler kategorisine girdiği söylenebilir.

Bazı teorilerin, yeni bilgiler ortaya çıktıkça kendini revize edip geliştirdiği söylenilebilir. Yeterince veri ve örnek olaylarla teori güçlendirilmedikçe temellerinin

⁴⁵ Ole Waever, "Securitisation and Desecuritisation", Ronnie D. Lipschutz (ed.), *On Security* içinde, Columbia University Press, New York, 1995 s.46-86.

⁴⁶ Barry Buzan, Ole Waever ve Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Londra, 1998, s.208

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Ole Waever, et all. *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, Palgrave Macmillan, London 1993.

⁴⁸ Robert Cox, teorileri sorun çözücü ve eleştirel olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Problem çözücü teoriler, bir pratiği ve işleyiş tasvir eden yaklaşımlardır. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Shannon Brincat, *Traditional, Problem-Solving and Critical Theory: An Analysis of Horkheimer and Cox's Setting of the 'Critical' Divide*, *Globalizations*, 2016, Vol. 13, No. 5, ss.563-577.

ve varsayımlarının zayıf olma ihtimali bulunmaktadır. Okul, ortaya çıkış sürecinde geleneksel güvenliğin dar askeri kalıplarından kurtulup yeni bir yol bulma arayışında, askeri gündemi etkileyen ekonomik, siyasi, toplumsal ve çevresel sektörlerin güvenlik gündemini oluşturabileceğini savunmuştur. Ancak bu sav, realist güvenliğin askeri gündem odaklı yaklaşımına etki eden yeni alanlar eklemekten öteye gidememiştir.⁴⁹

Yeni pratik problemler ortaya çıktıkça Kopenhag Okulu, ilk evrelerde ortaya koyduğu devlet egemen güvenlik okumalarına toplumsal güvenliği⁵⁰ ekleyerek teorinin karşılaştığı yeni sorunları açıklama yeteneği geliştirmiştir. İlk dönemlerde ekonomik, toplumsal, siyasi ve çevresel sektörler askeri sektörü etkilediğinde güvenlik çalışmalarına dâhil edilirken, süreç içinde her bir sektör askeri alandan bağımsızlaşarak özerk bir analitik çerçeve haline gelmiştir. Toplumsal güvenlik kavramının özerk bir analitik çerçeve haline gelmesinin temel nedeni, devletin bütün toplumları temsil etme kapasitesinin olmadığı görüşüdür. Devletsiz yaşayan Kürtlerin ve Yugoslavya'nın dağılmasından sonra devlet ve toplum kimliklerinin ayrışması okulun, toplumu devletin yanında güvenlik aktörü olarak kategorize etmeye itmiştir.⁵¹ Waever, toplumsal güvenlik yaklaşımında, etnik ve dini kimliklerin⁵² kuşatıcı olduğunu ifade etmekte ve diğerlerini, yani ideolojik, mesleki, cinsiyet vb. gibi kimlikleri dışlamaktadır.⁵³

Okul, işlevsel olarak güvenliği beş sektöre ayırdığı gibi, alan olarak da bölgesel güvenlik kompleksleri yaklaşımı ile farklı coğrafyalardaki güvenlik dinamiklerini açıklamaya çalışmıştır.⁵⁴ Her bölge kendine özgü güvenlik mimarisine sahip olduğu için genel teorik yaklaşımların yerel ve özgün dinamikleri okumada yeterli

⁴⁹ Okulun ilk dönem görüşleri ve askeri sektörün diğer sektörler üzerindeki etkisi için bkzn, Barry Buzan, et al, *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era*, Pinter Publishers, London, 1990.

⁵⁰ Ole Waever, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler*, 2008, Vol. 5, No.18 ss. 151-178

⁵¹ Waever, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", s.153.

⁵² Carsteb Laustsen ve Ole Wæver, "In Defence of Religion: Sacred Referent Objects for Securitization", *Millenium. Journal of International Studies*, 2000, Vol. 29, No. 3, s. 705-739.

⁵³ Ole Waever, "Societal Security: The Concept", Ole Wæver vd. (ed.), *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe* içinde, Pinter Publishers, Londra, 1993, s. 17-40.

⁵⁴ Barry Buzan, Ole Waever, *Regions and powers: The structure of international security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s.27.

olamayacağı söylenebilir. Okul, bölgesel güvenlik kompleksleri⁵⁵ yaklaşımı ile yerel dinamikleri hesaba katarak farklı coğrafyalardaki güvenlik mimarilerini incelemekte, bu da okulun açıklayıcı gücünü artırmaktadır. Avrupa coğrafyasının güvenlik ihtiyaçları ve geri kalmış bölgelerin güvenlik ihtiyaçları ve gündemi farklılaşabilmektedir. Bu bakımdan bölgesel ve coğrafi şartların dikkate alınması teoriye derinlik katmaktadır.

Okulun, dar ve geniş güvenlik gündemi içerisinde hangi sektörlerin güvenliğin gündemini meşgul edeceği ve önceliklerin neler olduğuna yönelik açıklama çerçevesi ise güvenlikleştirme teorisidir.⁵⁶ Gelişmiş ülkelerin güvenlik gündemi göç⁵⁷, sınır aşan suçlar⁵⁸, iklim değişikliği,⁵⁹ çevre sorunları olabileceği gibi; az gelişmiş ve başarısız devletlerin toplumun bütününe kuşatacak bir yönetim sergileyememeleri, ayrılıkçı grupların varlığı ve ekonomi gibi sorunlar güvenlik gündemini belirlemektedir. Hangi konunun güvenliğin gündemini belirleyeceği ise güvenlikleştirici elitlerin bir sorunu tehdit olarak algılaması ve bu tehdidi söylemle inşa etmelerine bağlıdır.⁶⁰ Bu bakımdan güvenlikleştirme teorisi, ülkelerin ve bölgelerin şartlarını dikkate alarak mevcut güvenlik problemlerinin nasıl ele alındığını açıklamaya çalışmaktadır.

1.3 Güvenlikleştirme Teorisi

Güvenlikleştirme teorisi, Koppenhag Okulu'nun önemli temsilcilerinden olan Ole Waewer'in "**Güvenlikleştirme ve Güvenlikdışlaştırma**"⁶¹ makalesinde ortaya atılmış, daha sonra Buzan ve Wilde 'ın birlikte yazdıkları kitapta geliştirilerek

⁵⁵ Barry Buzan, Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World. : Söderbaum F., Shaw T.M. (eds) *Theories of New Regionalism* içinde, International Political Economy Series. Palgrave Macmillan, London,2003.

⁵⁶ Mathias Albert, Barry Buzan, "Securitization, sectors and functional differentiation", *Security Dialogue*, 2011, Vol. 42, No. 4, ss.413-425.

⁵⁷ David Moffete, Shaira Vadasaria, "Uninhibited violence: race and the securitization of immigration", *Critical Studies on Security*, 2016, Vol. 4, No. 3, ss.291-305.

⁵⁸ Ralf Emmers, "ASEAN and the securitization of transnational crime in Southeast Asia", *The Pacific Review*, 2003, Vol. 16, No. 3,ss.419-438

⁵⁹ Matt McDonald, "The Failed Securitization of Climate Change in Australia", *Australian Journal of Political Science*, 2012, Vol. 47, No. 4,ss.579-592.

⁶⁰ Michael C. Williams, "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", *International Studies Quarterly*, 2003, Vol. 47, ss. 511-531.

⁶¹ Ole Waewer, "Securitization and Desecuritization", Ronnie D. Lipschutz(ed), *On Security* içinde, Columbia University Press, New York, 1995.

güvenlik sorunlarının açıklanmasında yaygın kullanıma girmiştir.⁶² Güvenlikleştirme yaklaşımı, ülkenin siyasi ve toplumsal elitlerinin sorunu söylemle inşa etmesi ile güvenlik gündeminin belirlendiğini savunmaktadır. Bu bağlamda ülke elitlerinin hangi sorunu güvenlik tehdidi olarak tanımlayacağı tercihe bağlıdır. Dar ve genişlemeci gündemi savunanlar arasındaki tartışmaya karşın, elitlerin tercihinin belirleyici olduğunun vurgulanması ile güvenlikleştirme teorisi üçüncü bir yol olarak gündem tartışmalarına sınırlama getirmektedir. Okula göre, bu tercihlerin somut tehditler olmasının da zorunlu olmadığı görülmektedir. Güvenlikleştirici aktörlerin sorunu tehdit olarak algılaması ve algılanan tehdidin söylemle inşa edilmesi yeterlidir. Örneğin Türkiye’de, Fetullah Gülen Terör Örgütü’nün söz edimi ile güvenlikleştirilmesi buna örnek olarak verilebilir.⁶³ Bir güvenlik sorunu elitler tarafından söz edimi ile tehdit olarak inşa edilmeden önce, tehdide yönelik güvenlik profesyonellerinin faaliyetleri söz konusudur. Ancak elitlerin tehdidi inşa etmesinin sebebi, rutin işleyişle tehditle mücadelede yeterli olunamaması ve tehdidin varoluşa, yani bekaya yönelik olmasıdır. İstihbarat birimlerinin yürüttüğü örtülü operasyonlar⁶⁴, hedef örgütlerin lider kadrolarına yönelik operasyonlar⁶⁵ ve kolluk kuvvetlerinin yürüttüğü adli süreçler ile tehdit bertaraf edilemediğinde, devletler bütün milli güç kapasitelerini seferber ederek tehdidi yok etmek için sorunu güvenlik alanına dâhil etmektedir. Bir sorunun güvenlik alanına dâhil edilme sürecinin şu şekilde işlediği söylenebilir;

- Güvenlik aygıtı, tehditle olağan çalışma düzeni içinde mücadele etmekte ve kamusal tartışmanın konusu olmadan rutin işleyişle tehdidi ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

⁶² Barry Buzan, Ole Waever ve Jack De Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Pub, Boulder, 1998.

⁶³ Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın, 2014 yılında Başbakan iken Kırklareli’nde bir miting meydanında yaptığı konuşma: Bunların İlerine gireceğiz, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/bunlarin-ilerine-girecegiz/178274>, (29.10.2021)

⁶⁴ Jonathan Lord, “Undercover Under Threat: Cover Identity, Clandestine Activity, and Covert Action in the Digital Age”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2015, Vol. 28, No.4, ss.666-691.

⁶⁵ Dekapitasyon operasyonları, örgütlerin yönetici kademelerinin hedef alınması ile örgütlerin zaaf içine düşeceği varsayımı ile yapılır. Türk istihbaratının PKK/PYD terör örgütüne yönelik yapmış olduğu operasyonlar bu bağlamda ele alınabilir. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkzn, Victor D. Hyder, *Decapitation Operations: Criteria for Targeting Enemy Leadership*, School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas.

- Güvenlik aygıtı normal işleyişle tehditle mücadele edemiyorsa, sorun ile mücadele için siyasi, ekonomik ve diğer teknik desteğe ihtiyaç duyarsa konu siyasi alana dâhil edilerek çözülmeye çalışılmaktadır.⁶⁶
- Sorun, varlığa yönelik bir tehdit haline gelmişse ve siyasi akış içerisinde çözülemiyorsa, elitler tehdidi söylemle inşa edip güvenlik alanına taşır. Tehdit güvenlik alanına girdiğinde, acil ve olağanüstü önlemler meşru hale gelir ve bütün milli güç unsurları tehditle mücadele için hazır hale getirilmektedir.

Güvenlikleştirme analizi, güvenlik öznesinin karşı karşıya kaldığı somut tehditlerin incelenmesi değildir. Bunun yerine, Güvenlikleştirici aktörlerin yani elitlerin neyi tehdit olarak kabul ettiklerini ve buna cevap vermek için tehditleri nasıl inşa ettiklerini incelemektedir. Yani bir soruna güvenlik kelimesi eklendiğinde, o sorun güvenlik tehdidi haline gelmektedir. Tehditlerin devlet adamları tarafından inşa edilmesi ve bu tehditlerin muhakkak somut bir tehdit olmasının gerekmemesi, güvenlikleştirme yaklaşımının sübjektif güvenlik⁶⁷ anlayışına yakın durduğunu göstermektedir. Devlet adamlarının tehditleri nasıl algıladıkları hususu üzerinde odaklanılması gerekmektedir. Devlet adamları tehditleri algılamak ve hatta inşa ederken inançları, ideolojileri ve siyasi gündemlerinin önemli rolü bulunmaktadır.⁶⁸ Bunun yanında istihbarat kuruluşlarının mevcut tehditlere yönelik değerlendirmeleri, karar vericilerin sorunu algılama ve tehdidi inşa sürecinde önem taşımaktadır. Güvenlikleştirme sürecinin başarılı bir şekilde işlemesi için;

- Varlığı korunması gereken nesneye (reference object) karşı yaşamsal tehditlerin algılanması ve bunun tehdit olarak söz edimi ile inşa edilmesi,⁶⁹
- İnşa edilen tehditlere karşı olağan siyasi süreçlerin ötesinde acil ve olağanüstü önlemlerin alınması,
- Algılayıcı kitlenin, bu tehdide ve tehdide karşı alınacak önlemler için ikna edilmesi gerekmektedir.⁷⁰

⁶⁶ Başar Baysal, "20 Years of Securitization: Strengths, Limitations and A New Dual Framework", *Uluslararası İlişkiler*, 2020, Vol. 17, No. 67, ss. 3-20.

⁶⁷ Arnold Wolfers, "National Security" as an Ambiguous Symbol, *Political Science Quarterly*, 1952, Vol. 67, No. 4. , ss. 481-502.

⁶⁸ Robert Jervis, *Understanding Beliefs*, *Political Psychology*, 2006, Vol. 27, No. 5, ss. 641-663.

⁶⁹ Ole Wæver, *Concepts of Security*, University of Copenhagen, Institute of Political Science, 1997, s.49.

⁷⁰ Barry Buzan et al. *Security: A New Framework for Analysis*, s.27

Başarılı bir güvenlikleştirme için bu üç sütununun eksiksiz bir şekilde var olması gerekmektedir. Tehdidin inşası ve bu tehditlere yönelik alınacak acil ve olağanüstü önlemlerin hayata geçmesi ve dinleyici kitlenin onayı gerektiği için güvenlikleştirmenin süjeler arası bir inşa süreci olduğunun vurgulanması gerekir.⁷¹ Eğer dinleyici kitle inşa edilen tehdit ve alınacak önlemler konusunda ikna olmazsa güvenlikleştirmeden bahsedilemez ve tehdidi güvenlikleştirme girişimi başarıya ulaşmadığı için güvenlik-dışlaştırılmaktadır.

1.3.1. Pozitif Durum Olarak Güvenlik-dışlaştırma

Güvenlik-dışlaştırma, başarısız güvenlikleştirme sonucunda ortaya çıkabileceği gibi tehdit ortadan kalktıktan sonra da ortaya çıkması söz konusudur. 1990 yılında Sovyetlerin çözülmesi ile birlikte tehdit ortadan kalkmış ve komünist tehdit güvenlik gündeminden çıkarılmıştır. Güvenlik-dışlaştırma ile sorun, güvenlik alanından çıkıp siyaset alanının tartışma konusu olabileceği gibi, siyaset dışı alana da çıkabilmektedir. Türkiye’de 28 Şubat döneminde türban ile sembolize edilen irticai faaliyetlerin TSK tarafından güvenlikleştirilmesi ve AK Partinin iktidara gelmesi ile birlikte bu sorunun güvenlik alanından çıkarılıp, 2007 yılına kadar siyasi alanda tartışma konusu olması; 2009 yılından sonra ise siyaset alanının dışına çıkması, inşa edilen bir tehdidin güvenlik alanından, siyaset ve siyaset dışı alana nasıl kaydığını göstermektedir.

Kopenhag Okulu bir tehdit karşısında alınması gereken önlemler var olduğunda güvenlik, önlem yokluğunu ise güvenliksizlik olarak tanımlamaktadır.⁷² Bu bakımdan tehdiye karşı önlemlerin var olması pozitif bir anlamı içerirken, önlemin olmaması veya yetersizliği negatif bir durum olarak ele alınmaktadır. Tehdiye karşı olağanüstü önlemlerin alınması ve diğer gündemlerin önüne geçmesi, rutin devlet işleyişini sekteye uğratacağı için okul, güvenliğin olağanüstü hal yaratma durumuna negatif bir anlam yüklemektedir.⁷³ Bir tehdiye karşı bütün milli güç unsurlarının seferber edilmesi durumunda eğitim, sağlık vb. gibi rutin yönetsel gündemler geriye itilmekte ve güvenliğin ana gündem haline gelmesi, olağanüstü hal siyasetini

⁷¹ Sinem Akgül Açıkmeşe, “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası İlişkiler*, 2011, Vol. 8, No. 30, ss. 43-73.

⁷² Ole Wæver, *Securitisation: Taking Stock of a Research Programme in Security Studies*, s.12.

⁷³ Wæver, *The Concepts of Security*, s.224

körüklemektedir.⁷⁴ Bu bakımdan okul, tedbirlerin yarattığı olağanüstü hal siyasetinin içerdiği negatif anlamdan dolayı güvenlik-dışılaştırmayı uygun seçenek olarak görmektedir.⁷⁵

Güvenlik bürokrasisinin rutin işleyişi içinde tehditlerle mücadele etmesi, bu yapılamıyorsa siyasetin gündemine getirilip siyasal düzlemde tehditle mücadele edilmesi, okul açısından en ideal durum olduğu söylenebilir.⁷⁶ Bunun yanında güvenlikleştirilmiş bir tehdidin de siyaset alanı içerisine taşınmasının devlet işleyişini ve sivil özgürlükleri sekteye uğratmanın önündeki engel olarak görüldüğü için, güvenlik-dışılaştırmanın demokratik düzen açısından zaruri olduğu savunulabilir.

Mikro bağlamda güvenlikleştirilen tehditlerin dönüştürülerek nasıl güvenlik-dışılaştırıldığı konusunda birçok değerlendirme bulunmaktadır.⁷⁷ Ancak tezin ana konusu olmamasından dolayı değinilmeyecektir.

Güvenlik-dışılaştırma sürecinde söylemler yumuşatıldığından ve alınacak tedbirlerde de azalma görüldüğünden sorun dönüştürülmektedir.⁷⁸ Devletlerin güvenlik gündemlerindeki önceliklerin değişmesi ile birlikte güvenlikleştirilmiş bir tehdit, güvenlik-dışılaştırılarak yerine bir başka tehdit inşa edilebilmektedir.⁷⁹ Abdullah Öcalan'ın Suriye'de bulunduğu süreçte Türkiye, terör destekçisi Suriye'ye yönelik askeri seçenek dâhil her seçeneği masada tuttuğu, çeşitli istihbarat operasyonları ile Öcalan'ın yakalanması veya etkisiz hale getirilmesine yönelik girişimler yaptığı bilinmektedir.⁸⁰ Ancak Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasından sonra

⁷⁴ Pinar Bilgin, "Making Turkey's Transformation Possible: Claiming 'Security- speak'—not Desecuritization!", *Southeast European and Black Sea Studies*, 2007 Vol.7, 2007, No. 4, ss.555-571.

⁷⁵ Ole Wæver, "Politics, security, theory", *Security Dialogue*, 2011, Vol. 42, No. 4-5, 2011, s.465-480.

⁷⁶ Carsten Bagge Laustsen and Ole Wæver, "In Defence of Religion: Sacred Referent Objects for Securitization", *Journal of International Studies*, 2000, Vol.29, No. 3, 2000, ss. 705-739

⁷⁷ Paul Roe, "Securitization and Minority Rights: Conditions of Desecuritization", *Security Dialogue* 2004, Vol. 35, No. 3, ss. 279-294

⁷⁸ Paul Roe, Is securitization a 'negative' concept? Revisiting the normative debate over normal versus extraordinary politics, *Security Dialogue*, 2012, Vol. 43, No. 3, ss.249-266

⁷⁹ Lene Hansen, Reconstructing desecuritisation: the normative-political in the Copenhagen School and directions for how to apply it, *Review of International Studies*, 2012, Vol. 38, No. 3, ss. 525-546.

⁸⁰ Türk istihbaratının, Öcalan'ın yakalanması veya etkisiz hale getirilmesine yönelik beş operasyon yapmıştır. Bu operasyonlar, C.H.Pijers ve beş personeli tarafından gerçekleştirilen **280 Operasyonu**, yerel unsurların kullandığı **Elmacı operasyonu**, Esad ailesi içindeki unsurlardan istifade edilerek yapılan **Golf operasyonu**, Hizbullah'ın taşeron olarak kullanıldığı **Buğday operasyonu** ve en 1996 yılında gerçekleştirilen **Mercedes operasyonlarıdır**.

yapılan Adana Mutabakatı⁸¹ neticesinde, Suriye güvenlikleştirilmiş bir alan olmaktan çıkmış⁸² ve yerini, Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden Irak'ın kuzeyindeki terör aktörleri almıştır.⁸³

Kopenhagen okulunun güvenlikleştirme teorisinin genel kurgusuna eleştiri getirenlerin yanında, teorinin bazı dayanaklarının yetersizliğine vurgu yapan görüşler bulunmaktadır. Bu bakımdan, Kopenhagen Okulu'nun güvenlikleştirme yaklaşımının temel bileşenlerinin ne olduğuna, ayrıca teorinin bileşenlerinin parçalarına ve bütününe yönelik eleştirilere değinilmesi gerekmektedir.

1.3.2. Güvenlikleştirme Sürecinin Temel Bileşenleri ve Eleştiriler

Referans nesnesi: Varlığına yönelik tehditlerin ve bekasının tehlikede olduğu düşünülen obje şeklinde tanımlanabilir. Devlet egemenliği, ulusal kimlikler ve devletlerin temsil etmediği toplumsal kimlikler referans nesnesi olarak kabul edilebilir. Okulun referans nesnesi olarak kabul ettiği devlet egemenliği kavramı, yoruma oldukça açıktır. Yönetici elitlerin yönetim tarzına muhalefet eden her yapı ve görüş, referans nesnesi olarak kabul edilebilmektedir. Devletlerin yönettiği coğrafyada egemenliğini tesis etmek ve bu egemenliği derinleştirme arayışı içerisinde olduğu söylenebilir. Devlet egemenliği söz konusu olduğunda, ulusal güvenlik anlayışı geçerli olmakta⁸⁴ ve devleti oluşturan ulusal güç unsurlarından herhangi birine yönelik bir tehdit referans nesnesi olarak kabul edilebilmektedir. Okulun, devlet egemen bir anlayıştan ziyade devlet merkezli bir okumaya yakın olduğu görülmektedir.⁸⁵

Okul ayrıca; siyasal düzen, egemenlik ve istikrar arasında bağ kurmakta, devlet içi alanın siyasal istikrar alanı olmasından dolayı, güvenliğin en temel anlamının ulusal

⁸¹ Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması ile ilgili bilgi için bkzn, Murat Yetkin, *Kürt Kapanı: Şam'dan İmralı'ya Öcalan*, Doğan Kitap, İstanbul.

⁸² İkili ilişkilerin iyileşme süreci ve ile ilgili bilgi için bkzn, Ömer Önhon, *Büyükelçi Gözünden Suriye*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2021.

⁸³ Kuzey Irak'ın Türkiye açısından tehdit olarak inşa edilmesi süreci hakkında bkzn, Tuncay Özkan, *CIA Kürtleri, Kürt Devletinin Gizli Tarihi*, Asi Kitap 1. Baskı, İstanbul 2016, Ayrıca Irak işgaline giden süreçte Kürt aktörlerin tehdit olarak algılanması ile ilgili bkzn, Murat Yetkin, *Tezkere, Irak Krizinin Gerçek Öyküsü*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2004.

⁸⁴ Seumas Miller, "National security intelligence activity: a Philosophical analysis", *Intelligence and National Security*, 2022, ss.1-18.

⁸⁵ Buzan-Wæver, *Regions and Powers*, s. 71

güvenlik olduğunu, bireysel ve uluslararası alanda güvenliğin çalışlamayacağını savunmaktadır.⁸⁶

Bir referans nesnesinin ölçeği, güvenlileştirmenin analizi için önem taşımaktadır. Mikro düzeyde bireyler veya küçük gruplar gibi birimler, nadiren güvenliğin referans nesnesi olarak meşruiyet sağlar. Makro veya sistemik düzeyde de meşruiyetin tesis edilmesinde de sorunlar yaşanmaktadır. Nükleer silahların yaygınlaşması ve çevre sorunları, tüm insanlığın sorunu olmasına rağmen bu düzeyde bir güvenlileştirmede alımlayıcı kitlenin ikna edilmesi zordur. Başarılı güvenlileştirmeler çoğu zaman orta ölçekte gerçekleşir. Orta ölçekteki referans nesneleri devlet, ulus ya da medeniyet gibi sınırlı topluluklardır.⁸⁷ Bu bağlamda güvenlileştirme teorisi, ilkesel olarak her ölçekte güvenlileştirme olasılığını kabul etse de devletin bir önceliği olduğunun söylenmesi gerekmektedir.

Toplumsal güvenlik kavramının analiz çerçevesine dâhil olması ile birlikte devlet kimliğinin kapsamadığı, dini ve etnik kimliklerin referans nesnesi olarak kabul edileceği vurgulanmaktadır. Devletsiz toplumların ve başarısız devletlerde yaşayan toplulukların güvenlik öznesi olarak ele alınması, teorinin açıklama yeteneğini güçlendirmektedir.⁸⁸ Geleneksel güvenlik yaklaşımında devlet egemenliği, devletin bekası ve ulusal kimliği-varlığı korunması gereken referans nesnesi iken; güvenlileştirme yaklaşımında güvenlileştirici aktörün, her konuyu güvenlik gündemine sokabilmesi mümkün hale gelmiştir.⁸⁹ İlke düzeyinde her konunun güvenlik aktörü tarafından gündeme sokulması, başarılı güvenlileştirmeye neden olacağı söylenemez. Dinleyicinin ikna edilebileceği referans nesneleri ancak başarılı bir güvenlileştirmeye neden olabilir.

Güvenlileştirici Aktör: Varlığı korunması gereken nesneye yönelik tehdidi söz edimi ile inşa eden özne olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak devlet, hem güvenliği sağlanması gereken nesne, hem de güvenliği sağlayan aktör olarak algılandığı için referans nesnesi ve güvenlik aktörü arasındaki ayrım net olarak ortaya

⁸⁶ Ole Wæver, *Security the Speech Act: Analysing the Politics of a Word*, Centre for Peace and Conflict Research, Kopenhag, 1989, s.36.

⁸⁷ Barry Buzan, Ole Wæver, "Macrosecuritisation and security constellations: reconsidering scale in securitisation theory", *Review of International Studies*, 2009, Vol. 35, No. 2, ss.253-276.

⁸⁸ Wæver vd., *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, s. 186.

⁸⁹ Buzan/Wæver/de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, s. 36.

konulamamıştır. Daha geniş bir güvenlik kavramıyla, ayırım açıkça gerekli hale gelmektedir. Çevrenin kirlendiğini iddia eden çevreci sivil toplum kuruluşları güvenlikleştirici aktör olarak değerlendirilebilir. Bir aktörün, başka bir grup veya değerlere yönelik tehditler hakkında iddialarda bulunmasıyla güvenlikleştirici aktör ortaya çıkmaktadır. Güvenlikleştirici aktör, bekası tehdit altında olduğu düşünülen referans nesnesine yönelik tehdidi tespit ederek ve tehdidi karşı uygulanacak olağanüstü önlemlerin alınması için alımlayıcı kitleyi ikna etmeye çalışmaktadır. Siyasi partiler, baskı gruplar, devlet bürokrasisi ve liderler, güvenlikleştirici aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenlikleştirici aktörü, devlet ve toplum elitleri olarak tasnif etmek mülkündür.

Alımlayıcı Kitle: *Güvenlikleştirme sürecinin amacına ulaşması için ikna edilmesi gereken hedef kitle ve kişilerdir.* Demokratik ülkelerde alımlayıcı kitle kamuoyudur. Ancak siyasal sisteme göre bu alımlayıcı kitle değişebilmektedir. Otoriter ülkelerde alımlayıcı kitle, iktidar halkasını oluşturan elitler ve güvenlik bürokrasi olabilmektedir. Okulun bu konuda net bir çerçevesinin olduğu söylenemez.⁹⁰

Fonksiyonel Aktörler: Güvenlikleştirme sürecine katılmayan fakat konunun dinamiğine büyük oranda etki eden merkezi aktörlerdir. Çevresel güvenlikleştirmenin olabilmesi için kirliliğe neden olan bir fabrika buna örnek olarak verilebilir.

Bu bileşenlerin yanında, okulun vurguladığı bir diğer husus da kolaylaştırıcı unsurların varlığıdır. Kolaylaştırıcı unsurların var olması güvenlikleştirme sürecinin başarısına neden olurken, yokluğu başarısız güvenlikleştirmeye neden olup, girişimin sadece hamle düzeyinde kalmasına neden olmaktadır. Aktörün dinleyici kitle üzerindeki etkisi, alınacak önlemlerin neler olduğu ve tehdidin tarihsel süreç içindeki konumu, kolaylaştırıcı koşullar arasında gösterilmektedir. Örneğin, Saddam Hüseyin'in kimyasal silahlara sahip olması⁹¹ ve bölge istikrarını tehdit eden bir figür olarak Amerikan kamuoyundaki algının, kolaylaştırıcı koşullar olduğu söylenebilir. Okul, başarılı güvenlikleştirme için içsel (söylemsel) ve dışsal (toplumsal) olmak üzere iki kategorinin var olduğunu savunmaktadır. Bu iki kategorinin birleşmesi, yani

⁹⁰ Terry Balzacq, "The Tree Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context", *European Journal of International Relations*, 2005, Vol. 11, No. 2, ss.171-201.

⁹¹ Richard L. Russell, Iraq's Chemical Weapons Legacy: What Others Might Learn from Saddam, *Middle East Journal*, 2005, Vol. 59, No. 2, Changing Geopolitics, ss. 187-208

elitlerin kullandığı dilin toplumda karşılık bulması halinde, başarılı bir güvenlikleştirmeden söz edilmesi mümkün hale gelmektedir.⁹²

1.3.2.1. Güvenikleştirme Teorisinin Bileşenlerine Yönelik Eleştiriler

Teorilerin genel yapısı, örnek vakaların incelenmesi sonucunda ortaya çıkan soyutlamalar olduğu için istisnai vakaları açıklama gücünde eksiklikler ortaya çıkabilmektedir. Bu bakımdan Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme yaklaşımındaki söz ediminin yetersizliğine yönelik eleştiriler bulunmaktadır.⁹³ Kelimelerin yanında imajların ve görsel anlatımların etkili olduğunu savunan görüş, teorinin sadece söz edimine dayandırılmasını eleştirmektedir.⁹⁴

Dinleyici kitlenin beklentileri, kültürel özellikleri ve kitle psikolojisinin doğru analiz edilmesi ikna açısından önem taşıdığı için, okulun alımlayıcı kitle hakkında net ve detaylı bir çerçeve çizmemesi eleştirilmektedir. Okulun, hedef kitlenin kim veya kimler olduğu ile ilgili net bir sınır çizmemesi, eleştirilen diğer bir husustur. Okulun, hedef kitlenin sınırlarının muğlaklığını aşmak için ortaya koyduğu görüşler, hedef kitleyi, ahlaki destek sağlayacak kitle ve resmi destek sağlayacak kitle olmak üzere ikiye ayırmaktadır.⁹⁵ Ahlaki destek, uygulanacak politikanın meşruiyetini sağlamak açısından önem taşımaktadır. Olağanüstü önlemlerin savaş olduğu durumlarda, bu politikanın uygulanabilmesi için ülke kamuoyu veya uluslararası kamuoyunun ahlaki desteğini kazanmak önemlidir; ancak resmi destek olmadan güvenlikleştirmenin başarıya ulaşması mümkün değildir. Örneğin Irak savaşı öncesinde Türkiye'de yaşanan 1 Mart Tezkere Krizi, buna örnek verilebilir. Erdoğan, tezkerenin geçmesini istemesine rağmen, mecliste kabul edilmemiştir.⁹⁶

⁹² Başar Baysal ve Çağla Lüleci, Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2015, Vol. 11, No. 22, 61 – 96.

⁹³ Kopenhag okulunun söylem vurgusunun abartılı ve sosyal şartları göz ardı ettiğini düşünen görüş için bkzn, Matt McDonald, "Securitization and the Construction of Security" *European Journal of International Relations*, 2008, Cilt: 14 Sayı: 4, s. 563-587. Söz ediminin sadece bir araç olduğunu düşünen görüş için bkzn, Frank Möller, "Photographic Interventions in Post-9/11 Security Policy", *Security Dialogue*, 2007, Cilt: 38, Sayı: 2, s. 179-196.

⁹⁴ Michael C Williams, "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", *International Studies Quarterly*, 2003, Vol.47, No.4, ss. 511-531.

⁹⁵ Balzacq, *The Tree Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context*, s.184.

⁹⁶ Gürkan Zengin, *Hoca, Türk Dış Politikasına Davutoğlu Etkisi*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2010, s.138-149

Alımlayıcı kitleye yönelik diğer bir değerlendirme ise güvenlikleştirme sürecinde başarının yakalanması için dinleyicilerden ne kadarının ikna edilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Hiçbir siyasi sistemde bir savaş kararı veya olağanüstü niteliğe sahip bir kararın alınması sürecinde, resmi veya toplumsal destek halkası içerisinde muhalif kesimlere rastlamamak mümkün değildir.⁹⁷ Bu bağlamda dinleyici kitlenin ne kadarının ikna edilmesi gerektiği hususu üzerinde duran görüşe göre, başarılı bir güvenlikleştirme için kritik kitlenin ikna edilmesi yeterlidir. Bir siyasi iktidarın kendi tabanını, alacağı karar ile ilgili ikna etmesi bu bakımdan önemlidir. Muhalefet partilerinin ve kamuoyunun bütününün ikna edilmesi söz konusu olamayacağı için, konu ile alakadar olan kesimin kimler olduğu çap, bu çap içinde ne kadarlık bir sayının ikna edilmesi gerektiği hususu da hacim kavramı ile açıklanmaktadır. Bu hacimin ise soruna duyarlı kitlenin yarısından fazlası olduğu ifade edilmektedir.⁹⁸

Ele alınan bu eleştiriler, okulun geliştirdiği güvenlikleştirme yaklaşımının bileşenlerine yöneliktir. Ancak bazı ekoller, güvenlikleştirme yaklaşımını ve kavramın literatürde yarattığı etkiyi çeşitli açılardan eleştirmektedir.

1.3.2.2. Teorinin Bütününe Yönelik Eleştiriler

Güvenlikleştirme teorisine yönelik en önemli eleştiri, Uluslararası Siyaset Sosyoloji Çalışmaları olarak bilinen Paris Okulu'ndan gelmektedir. Paris Okulu, güvenlikleştirmenin karar vericilerin söz edimi yoluyla bir tehdidi güvenlikleştirdikleri görüşünün eksik ve yetersiz olduğunu savunarak, devlet aygıtı içinde önemli fonksiyonlar icra eden güvenlik kurumlarının güvenlik rutin ve pratiklerinin de dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir.⁹⁹

Okulun temel odak noktası, güvenlik pratiklerini inceleyerek güvenlikleştirici aktörler ve güvenlik bürokrasisi arasındaki ilişkilerin daha net bir biçimde anlaşılabilceğini, sadece devlet elitlerinin söylemlerinin incelenmesinin pratiği

⁹⁷ CHP 'hayır' demişti: İYİ Parti tezkereye 'Evet' oyu verecek, [https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/chp-hayir-demisti-iyi-parti-tezkereye-evet-oyu-vercek-1879855](https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/chp-hayir-demisti-iyi-parti-tezkereye-evet-oyu-verecek-1879855) (31.10.2021)

⁹⁸ Ciaran O'Reilly, "Primetime Patriotism: News Media and the Securitization of Iraq", *Journal of Politics and Law*, 2008, Vol.1, No.3, ss.66-72.

⁹⁹ Didier Bigo, "International Political Sociology", Paul Williams (ed.), *Security studies: An introduction*, Routledge, New York, 2008, s.116.

açıklamada yetersiz kalacağı görüşüdür. Okulun temel eleştirisi, uygulama yolu ile yapılan güvenlikleştirme süreçlerinin de dikkate alınması gerektiği üzerinedir.¹⁰⁰ Kopenhag Okulu ise bu görüşe karşı çıkarak güvenlik pratiklerine odaklanmanın mikro güvenlikleştirme olduğunu, sadece uygulamaya odaklanmanın, güvenlikleştirme teorisinin ana argümanı olan siyasi düzeydeki(makro) güvenlikleştirme süreçlerini açıklayamayacağını belirtmektedir.¹⁰¹

Paris Okulu'na göre, bir tehdidin söz edimi ile inşa edilmesinin güvenlikleştirme olarak tanımlanamayacağını, tehdidi ortaya koymanın o anda güvenliksizliği ortaya koyacağı için, güvenliksizleştirme kavramının kullanılması gerektiğini belirtmektedir.¹⁰² Tehdit ifade edildiği anda, bu tehdide yönelik alınacak önlemler hazır olsa bile, dinleyici kitlenin ikna olup olmayacağının henüz belli olmaması, referans nesnesinin güvenlik içinde olmadığına ifadesidir. Örneğin, mikro bağlamda göç güvenlileştirildiğinde, yoğun yabancı nüfusun ülkenin ulusal kimliğini, düzen ve istikrarını olumsuz etkilediği ifadesi göçmenlerin güvenliksizleştirilmesidir. Bu bağlamda referans nesnesi olarak ülkenin ulusal kimliği korumaya alınırken, göçmenlerin güvenliği tehlike altına girmektedir.

Güvenlik pratikleri bu bağlamda devreye girmektedir. Yabancı nüfusa yönelik etkin gözetim faaliyetleri, özgürlükleri daraltıcı adımlar, nefret söyleminin yaygınlaşması ve aşırı sağın yükselmesi gibi durumlar ortaya çıkmaktadır.¹⁰³ Bu uygulamaların siyaset kurumunun onayı ile mi yoksa güvenlik pratiklerinden mi kaynaklandığı hususunun tartışılması gerekir. Göçmen karşıtı Avrupa'daki aşırı sağcı örgütlerin varlığı ve yükselişi, o ülkelerinin devlet politikalarından mı kaynaklandığı yoksa güvenlik pratiklerinin bir sonucu mu olduğu hususu ile ilgili kesin bir değerlendirme yapmak zor. Ancak, istihbarat kuruluşlarının kurumsal tehdit algılamalarını siyasetin konusu haline getirmek, korku iklimi ve kontrollü kargaşa

¹⁰⁰ İsmail Erkam Sula, Güvenlikleştirme Kuramında 'Söz Edim' ve 'Pratikler': Türkçe Güvenlikleştirme Yazınında 'Yöntem' Arayışı, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2021, Vol. 17, No. 37, ss.85 – 118.

¹⁰¹ Ole Wæver, "The theory act: Responsibility and exactitude as seen from securitization", *International Relations*, 2015, Vol. 29, No. 1, ss.121-127.

¹⁰² Bigo, "International Political Sociology", 124-125

¹⁰³ Christopher F. Schuetze and Katrin Bennhold, Far-Right Extremism Taints German Security Services in Hundreds of Cases, <https://www.nytimes.com/2020/10/06/world/europe/germany-police-far-right-report.html>, (6.11.2021).

ortamı oluşturup, karar vericilerin politikalarını ve yasal düzenlemeleri etkilediği bilinmektedir.¹⁰⁴

Güvenlik aygıtları pratik uygulamalarını sürdürürken, yürütülen faaliyetlerde politik meşruluk elde etmek için söz edimine başvuramazlar. Yasaların onlara biçtiği role ve alınan talimatlar doğrultusunda hareket etmektedir.¹⁰⁵ Örneğin terörle mücadelede, önleyici dinlemelerin yapılması ve bazı toplulukların izlenmesi gibi faaliyetler, güvenlik aygıtının uygulamalı güvenliksizleştirme süreci olarak gösterilmektedir.¹⁰⁶

Her iki okulun da gözden kaçırdığı husus ise kolluk kuvvetlerinin gözetim pratiklerinin ve kanunları uygulama sürecinin ötesinde istihbarat kuruluşlarının inşa ettikleri tehditlerin güvenlikleştirici aktörün gündemine nasıl girdiği hususudur. Bir ülkenin mutlak güvenlik içinde olması mümkün değildir. Bundan dolayı devletler, tehdit önceliklerini acil durumlara ve siyasi önceliklerine göre belirlemektedir. İstihbarat örgütlerinin de tehdit önceliklerinin belirlenmesinde önemli rolleri bulunmaktadır. Hükümetlerin seçim öncesinde siyasi programlarını ve gündemlerini halka anlatarak iktidara gelmesi, iktidarların yönetme sürecinde atacakları adımların neler olduğunu öngörülebilir kılmaktadır. Bu bakımdan hükümetlerin siyasal gündeminde olmayan veya siyasi kadroların farkında olmadığı bir belirsizlik durumu olabilmektedir.¹⁰⁷

Belirsizlik durumu, hükümetlerin ve güvenlik aygıtının hangi tehditle karşı karşıya olduğunu bilmemesi durumu olduğu söylenebilir. İstihbarat örgütleri, rutin çalışma¹⁰⁸ süreci içerisinde toplum gözetimi¹⁰⁹ yaparak, belirsizliği gidermeye ve olası riskleri kategorize etmeye çalışmaktadır. Risk, belirsizliğin gözlemlenebilir hali

¹⁰⁴ Germany shocked by secret service link to rightwing terror cell, <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/15/germany-neo-nazi-terror-cell-doner-killings>(6.11.2021).

¹⁰⁵ Christina Boswell, "Migration control in Europe after 9/11: Explaining the absence of securitization", *Journal of Common Market Studies*,2007, Vol. 45, No. 3,ss.589-610

¹⁰⁶ Angela K. Bourne, Securitization and the Proscription of Terrorist Organizations in Spain, *Terrorism and Political Violence*, 2008, Vol. 30, -No. 2,ss.318-335.

¹⁰⁷ Mark Phythian, "Policing Uncertainty: Intelligence, Security and Risk", *Intelligence and National Security*,2012 Vol. 27, No. 2, ss.187-205.

¹⁰⁸ Hager Ben Jaffel, "Britain's European connection in counter-terrorism intelligence cooperation: everyday practices of police liaison officers", *Intelligence and National Security*,2020, Vol.35, No.7, ss.1007-1025

¹⁰⁹ Uğur Dolgun, Toplum Gözetiminin Yükselişi: Enformasyon Toplumundan Gözetim Topluma, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2004, Vol. 2, No. 1,ss.55-74.

şeklinde ele alınabilir. Bir riskin gözlemlenebilir hale gelebilmesi için doğru istihbaratın olması gerekmektedir. Risk koşulları ortaya konulduktan sonra, hangi durum ve şartta bu riskin tehdiye dönüşeceği tespit edilip tehdit olarak istihbarat servisleri tarafından inşa edilmektedir.¹¹⁰ İstihbarat örgütü tarafından inşa edilen tehdidin, güvenlikleştirici aktörler tarafından satın alınıp alınmayacağı ise, güvenlikleştirici aktörün siyasi ajandası ile yakından ilgili olduğu söylenebilir. Karar vericilerin siyasi gündemleri ile çelişen somut tehditleri bile göz ardı ettiği bilinmektedir.¹¹¹ Somut bir örnekle açıklayacak olursak; Suriye iç savaş sürecinde Türkiye'ye yoğun bir geçici sığınmacı akını yaşanmış ve Türkiye'ye gelen geçici sığınmacıların kim oldukları, ideolojik eğilimleri, varsa örgütsel bağlantıları ile ilgili ortada net bir bilgi olmadığı söylenebilir. Bu durum Türk devlet mekanizmasının belirsizlikle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Süreç içinde istihbarat kuruluşları, göçmenlerle ilgili bilgi topladıkça olası riskleri sıralamaktadır.¹¹² Bu bilgi toplama sürecinde Paris Okulu'nun güvenlik pratikleri olarak adlandırdığı yoğun gözetim faaliyetleri yürütülmektedir. Suriyeli geçici sığınmacıların yaratabileceği olası riskler şu şekilde ele alınabilir;

- Türk toplumuna uyum sağlayamamaları ve getto tipi bir yaşam sürmeleri toplumsal çatışmayı tetikleyebilir.
- Savaş görmüş ve yurtlarından edilen çocukların rehabilite edilememesi durumunda Suriyeli suç şebekeleri oluşabilir.
- Bazı şehirlerdeki demografik yapının değişmesi, orta vadede komşu ülkenin toprak talebi tezlerini güçlendirebilir.¹¹³

İstihbarat örgütleri, bu risk maddelerini sıralayıp, her bir maddenin tehdiye dönüşüp dönüşmeyeceği üzerine bilgiyi sürekli olarak toplamaya devam etmektedir. Bu risklerle ilgili yapılan istihbarat üretimi sonucunda, komşu ülkenin göçmenler içerisinde örgütlendiği ve çeşitli fonlarla bu yapıların desteklendiğine yönelik bir kanıt

¹¹⁰ Michael Warner, Intelligence as risk shifting, P. Gill, S. Marrin and M. Phythian(ed),” *In Intelligence Theory: Key Questions and Debates* içinde, Routledge, Newyork,2009, s.22.

¹¹¹ Philip E. Tetlock, “Cognitive Style and Political Ideology”, *Journal of Personality and Social Psychology*,1983, Vol.45, No.1. ss.118-126.

¹¹² 5.5 Milyon Parmak İzi Milli Sistemde, <https://www.icisleri.gov.tr/55-milyon-parmak-izi-milli-sistemde>,(6.11.2021).

¹¹³ Suriye'den küstah Hatay açıklaması, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mobi/suriyeden-kustah-hatay-aciklamasi-203481h.htm>,(06.11.2021).

ortaya çıkarsa, istihbarat örgütü bu riski, somut tehdit olarak inşa edip karar vericiye iletir. Karar verici, eğer siyasi gündemi ile çelişmiyorsa, bunu tehdit olarak değerlendirip, siyasal düzlemde güvenlikleştirebilir. Ancak karar vericinin siyasal gündemi ile çelişmesi durumunda, istihbarat örgütünün tehdit değerlendirmesini göz ardı edebilir. Bunun nedenleri tezin üçüncü bölümünde detaylı olarak tartışılacaktır.

İki okulun yaklaşımında, bazı eksiklikler olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Paris Okulu güvenliği aşağıdan –yukarıya,¹¹⁴ Kopenhag okulu ise yukarıdan aşağıya doğru bir olgu olarak görmektedir. Devletlerin güvenlik politikaları ve uygulamaları oluşturulurken çift yönlü bir etkileşimin olduğu söylenebilir. Güvenlik kurumlarının, hükümetlerin çizdiği yasal sınırlar içerisinde tehditlerle mücadele ettiği bilinmektedir. Bu tehditler siyasal alana taşınmadan, rutin çalışma içerisinde ele alınabileceği gibi, ek tedbirler gerektiği zaman siyasileştirilip ülke gündemine taşınmakta ve kamuoyu desteği alınmaya çalışılmaktadır. Rutin pratikler ve siyasetin desteği ile tehdit yok edilemiyorsa yani tehdit bekaya yönelik hale geldiyse, güvenlikleştirme hamlesi başlamaktadır. Güvenlikleştirme teorisinin eksiklikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Güvenlikleştirici aktör bir sorunu tehdit olarak algılamaya başladıktan, söz edimi ile inşa etmeye başladığı sürece kadar, istihbarat ve güvenlik profesyonellerinin nasıl bir rolü olduğuna dair net bir anlatım bulunmamaktadır.
- Güvenlikleştirici aktör, bir sorunu yaşamsal tehdit kategorisinde değerlendirirken hangi kıstaslara göre karar verdiğine dair bir çerçeve bulunmamaktadır. Örneğin, siyasi ve ideolojik gerekçelerle mi bir tehdit inşa edilmekte yoksa istihbarat servislerinin sunduğu raporlara göre mi karar verilmektedir?
- Güvenlikleştirici aktör, bir tehdidi siyasi ve ideolojik gerekçelerle algılayıp inşa etmişse, güvenlik aygıtı ne ölçüde politikleşmektedir?

¹¹⁴ Hager Ben Jaffel, vd, “Collective Discussion: Toward Critical Approaches to Intelligence as a Social Phenomenon”, *International Political Sociology*, 2020, Vol. 14, No. 3, ss. 323–344,

- İstihbarat örgütleri ve diğer güvenlik aygıtları, tehdit inşa edilip dinleyici kitlenin ikna edilme sürecinin başlamasına kadar geçen zaman diliminde nasıl bir rol oynamaktadır?
- İstihbarat örgütlerinin dinleyici kitlenin ikna edilmesindeki rolü nedir?
- Olağanüstü önlemlerin alınması ve uygulamasında istihbarat kuruluşlarının yürüttüğü örtülü operasyonların işlevi nedir?

Son soru haricindeki bütün analitik soruların ve teorideki çerçeve eksikliklerinin cevabı tezin üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak ele alınıp güvenlikleştirme sürecinde devletlerin istihbarat kuruluşlarından ne şekilde istifade ettiği açıklanmaya çalışılacaktır. Ancak güvenlik tehditlerinin bertaraf edilmesinde istihbarat kuruluşlarının yürüttüğü örtülü operasyonlarının anlaşılması için teoriye küçük bir kavramsal eklemenin yapılması gerekmektedir. Devletlerin, bütün güvenlik tehditlerini savaşlar gibi olağanüstü önlemlerle çözme girişiminde bulunmadığı iddia edilebilir. Savaşların yarattığı yıkım ve maliyetler, karar vericilerin bu tercihi en son seçenek olarak değerlendirmeye ittiği söylenebilir. İstihbarat örgütleri, diplomatik araçlar ve ekonomik ambargolar gibi çeşitli araçların başarısız olduğu, askeri seçeneklerin ise maliyetli olduğu gri alanlarda örtülü operasyonlarla tehditleri bertaraf etmeye çalışmaktadır.¹¹⁵ Güvenlik tehditlerini bertaraf etme aracı olarak örtülü operasyonların¹¹⁶ işlevinin ne olduğu konusunda güvenlikleştirme teorisinde bir kavramsal çerçeve eksikliği olduğu göze çarpmaktadır. Bundan dolayı tezinin açıklama çerçevesinde **örtülü güvenlikleştirme** kavramına yer verilmesi gerektiği söylenebilir. Örtülü güvenlikleştirme kavramı sayesinde, devletlerin tehdit olarak gördüğü devletlere yönelik yürüttüğü gizli ve örtülü savaşın açıklanabileceği düşünülmektedir.

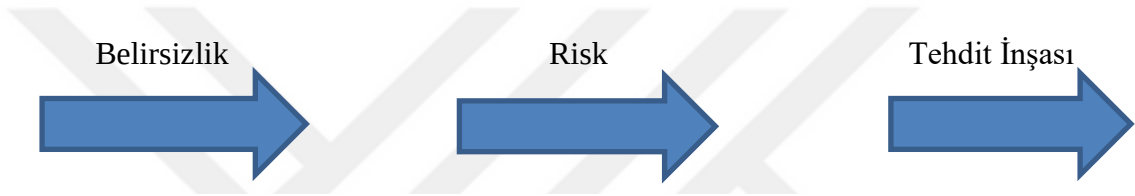
1.4. Örtülü Güvenlikleştirme

Mevcut literatürde yer alan bilgiler değerlendirildiğinde, Paris Okulu'nun “güveniksizleştirme” kavramıyla ve güvenlik pratiklerine odaklanan bir yaklaşımla

¹¹⁵ Len Scott, *Secret Intelligence, Covert Action and Clandestine Diplomacy, Intelligence and National Security*, 2004, Volume 19, No. 2, ss.322-341.

¹¹⁶ Magda Long, “American Cover Action and Diplocy after 9/11”, *Diplomacy & Statecraft*, 2022, Vol.22, No.2, ss.379-402.

karşılaşmaktayız. Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisinde ise politik düzeyde karar vericinin bir sorunu inşa etmesi ve dinleyici kitlenin tehdit ve alınacak önlemler konusunda ikna edilmesi gerektiği bir sürecin söz konusu olduğu görülmektedir. Her iki okulda, istihbarat kuruluşları ile güvenlikleştirici aktör arasındaki etkileşim noktasına yeterince vurgu yapmamaktadır. Paris Okulu, güvenlik bürokrasisinin rutin bilgi toplama faaliyetlerine, sınır güvenliğine, göç ve terörün engellemesi gibi konulara odaklanmakta ve istihbarat servislerinin güvenlik politikalarının oluşturulması sürecindeki rolünü göz ardı etmektedir. Kopenhag Okulu ise güvenlikleştirici aktörlerin tehdidi algılaması ile güvenlikleştirme sürecini başlatmaktadır. Bu iki okulun eksiklikleri şu şekilde açıklanabilir:

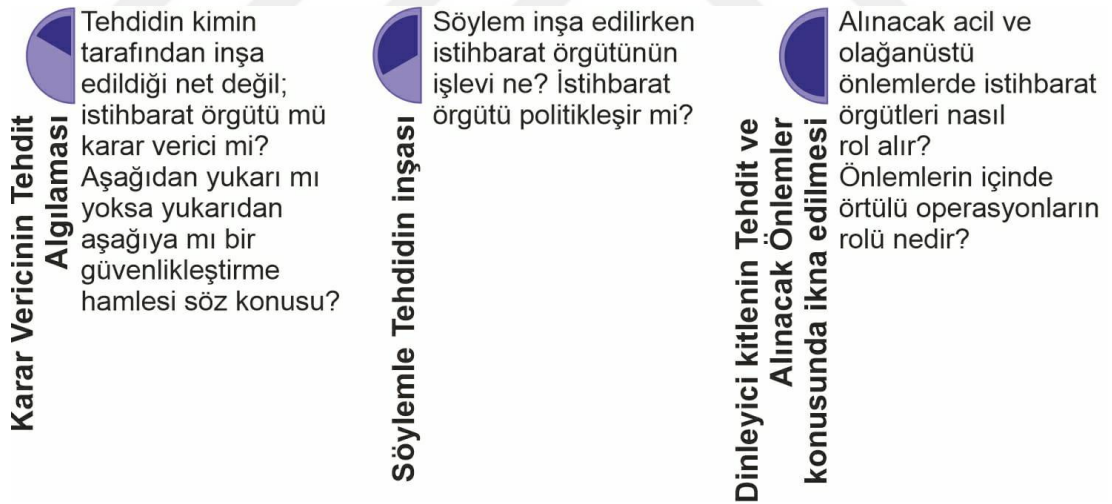
Şekil 1. Güvenlik(siz)leştirme Diyagramı

Paris Okulu'nun, belirsizlik ve risk alanı içerisinde güvenlik profesyonellerinin rutin uygulamalarını güvenliksizleştirme olarak adlandırdığı ve daha çok mikro konulara odaklandığı görülmektedir. Belirsizlik alanında devletlerin ne ile karşıya kaldığı, tehditlerin niteliği, aktörlerin varlığı hakkında net bir bilgi olmadığı görülmektedir. Karar vericilerin ve güvenlik aygıtının belirsizlik alanında adeta kör olduğu söylenebilir. Paris Okulu'nun güvenlik uygulamaları sonucunda ortaya çıkan ve güvenliksizleştirme olarak adlandırdığı durum, belirsizlik alanının gözlemlenebilir riske dönüşmesi ve risk olasılıklarının oluşturulduğu aşama olduğu iddia edilebilir. Belirsizlik ve risk aşamasında güvenlik aygıtının rutin faaliyetleri devam etmekte ve tehdit siyasi düzeye çıkmamaktadır. Sorunlar bu aşamada kamusal tartışma konusu haline gelmemektedir. Bir terör hücresinin izlenmesi, sınır kontrollerinin yapılması gibi çalışmalar güvenlik profesyonellerinin rutin faaliyetleri olduğu söylenebilir. Paris Okulu belirsizlik ve risk aşamasını kapsayan süreçte yapılan faaliyetleri güvenliksizleştirme şeklinde tanımlamaktadır. Ancak bunun eksik bir algılama olduğu savunulabilir. Pratiklerden elde edilen hâsıla, yani belirsizlik ve risklerin gözlemlenmesi sonucunda inşa edilen tehdit, politik karar vericiye ulaşmamaktadır.

Bu bakımdan okulun, belirsizlik ve risk alanında yapılan güvenlik uygulamalarına odaklanarak resmin bütününe açıklama konusunda yetersiz kaldığı ifade edilebilir.

İstihbarat örgütlerinin, belirsizlik ve risk alanında elde ettiği hasılayı tehdit olarak inşa ettiği bir alan da bulunmaktadır. Bu alan, istihbarat ürününün karar vericiye sunulduğu ve bu ürünün politikaya dönüşüp dönüşmediğinin incelendiği kısım olduğu söylenebilir. İstihbarat örgütlerinin inşa ettiği tehdit, siyasi karar alıcının ideolojik ve siyasi öncelikleri ile çelişen içerikte ise inşa edilen tehdit güvenlikleştirici aktör tarafından satın alınmayabilir. Satın alınırsa, aşağıdan yukarı bir güvenlikleştirme söz konusu olmaktadır. Yani, sahadan toplanan bilgiler ışığında inşa edilen tehdit, siyasi düzeyde de kabul edilmekte ve güvenlikleştirme hamlesi başlamaktadır.

İstihbarat örgütünün inşa ettiği tehdidin siyasi güvenlikleştirici aktör tarafından kabul edilip edilmediği, tehditler algılanıp ve inşa edilirken, istihbarat kuruluşlarının mı yoksa karar vericilerin algılamalarının mı baskın olduğu hususunda Kopenhagen okulunun da açıklaması bulunmamaktadır. Kopenhagen okulunun teorik açmazları ise şu şekilde formüle edilebilir;

Şekil 2. Kopenhagen Okulunun Güvenlikleştirme Yaklaşımındaki Boşluklar

İlk iki evredeki hususlar tezin üçüncü bölümünde işlenecektir. Karar vericinin, tehdidi inşa ettikten sonra alınacak acil ve olağanüstü önlemlerin neler olduğunun belirlenmesi hususu önem taşımaktadır. Güvenlikleştirici aktör eğer savaş, ekonomik ambargo düzeyinde bir acil ve olağanüstü önlemle sorunu çözmek istemiyorsa, dinleyici kitlenin rızasına gerek duymadan uygulamaya geçilmektedir. Savaş ve

ekonomik ambargo gibi seçenekler kamuoyunu etkilediği için karar vericinin dinleyici kitleyi ikna etmesi gerekmektedir. Balzacq'ın belirttiği, ahlaki yani kamuoyu desteğine ihtiyaç duymadan sadece resmi destek ile tehdidin bertaraf edilmesi söz konusu ise **örtülü güvenlikleştirmeden** bahsedilebilir. Örtülü güvenlikleştirmenin dinleyici kitlesi, tehdidi bertaraf etmesi istenen istihbarat kurumu olduğu ileri sürülebilir. Örtülü güvenlikleştirmenin en önemli özelliği, atılacak adımın meşruiyetinin kamuoyunun tartışmasına açılmaması ve alınacak önlemin daha az maliyetli olması olduğu söylenebilir. Siyasilerin seçim kaygısı, savaşların ağır maliyeti ve askeri kayıpların toplumda yaratacağı memnuniyetsizlik oluşmamaktadır. Aynı zamanda, toplumu olağanüstü bir politik ve psikolojik atmosfere sokmadan sonuç alınma ihtimali bulunmaktadır. 1961 yılında Küba'da iktidara gelen Castro'yu güvenlik tehdidi olarak algılayan ABD yönetiminin, Domuzlar Körfezi Operasyonu'na izin vermesi buna örnek olarak verilebilir. Kennedy'nin siyasi öncelikleri bir savaşa uygun olmadığı için bu operasyona izin verdiği görülmektedir.¹¹⁷ Örtülü güvenlikleştirme, tehdidi bertaraf etmek için savaşın göze alınamadığı, kamuoyu desteğinin savaş ve olağanüstü önlemler almaya yetmeyeceği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Örtülü güvenlikleştirmenin bileşenlerini şu şekilde ele alınabilir;

- Tehditler güvenlikleştirici aktör tarafından kapalı devre devlet aygıtı içinde söz edimi ile inşa edilmektedir.
- Tehditler ve alınacak önlemleri konusunda kamuoyunun ikna etmek tercih edilmemekte veya zor olduğu düşünülmektedir. Ayrıca savaş gibi olağanüstü önlemlerin yaratacağı toplumsal, siyasi ve ekonomik maliyet tercih edilmemektedir.
- Örtülü güvenlikleştirmenin dinleyici kitlesi, resmi destek olarak sınıflandırılan istihbarat bürokrasisi olduğu ileri sürülebilir.
- İstihbarat bürokrasisi, örtülü güvenlikleştirmede araç olarak kullanılmaktadır.
- Örtülü operasyon netice verirse, sorun güvenlik-dışlaştırılmaktadır.
- Örtülü operasyon sonuç vermez ise, savaş gibi daha geniş kapsamlı önlemler alınması için yeniden güvenlikleştirme hamlesi başlamaktadır.

¹¹⁷ Bkzn, Peter Kornbluh, *Bay of Pigs Declassified: The Secret CIA Report on the Invasion of Cuba* National Security Archive Documents The New Press, Newyork,1998.

Örtülü güvenlikleştirme kavramının daha net anlaşılması için en önemli bileşeni olan örtülü operasyonların pratiğinin ve teorisinin ortaya konulması gerekmektedir.

1.4.1. Örtülü Güvenlikleştirme'nin Müdahale Aracı olarak Örtülü Operasyonlar

Hedef alınan devletlerin rejimlerini ve iktidarını değiştirmek için yapılan aleni müdahalelerin çoğu zaman riskli girişimler olduğu söylenebilir. Girişim başarılı olursa, hedef ülke içindeki çıkarlar elde edilmekte veya güvenlik tehditleri bertaraf edilmektedir. Ancak aleni müdahaleler hedef ülke içerisinde milliyetçi duyguların artmasına neden olabilmektedir. Açıkça hedef ülkedeki rejimi kurtarmak ve korumak gibi bir amaç yoksa genellikle örtülü operasyonların tercih edildiği söylenebilir.¹¹⁸ Rejim ve iktidarı devirme amacı, yani güvenlik tehdidi olarak algılanan bir yapının tasfiyesi için uygulanan örtülü operasyonlar makul inkâra (plausible deniability)¹¹⁹ göre kurgulanmakta ve operasyonu yürüten ülkenin kurumları ile herhangi bir bağ kurulamayacak şekilde planlanıp uygulanmaktadır.

Örtülü operasyonlar, bir ülkenin güvenlik ve dış politika aracı olarak operasyonu yapan ülke ile bağ kurulamayacak şekilde inşa edildiğinden iki ana sütun üzerinde yükseldiği söylenebilir. Örtülü operasyonlar, ölçeğine göre hedef ülkede propagandanın birçok çeşidini yapmayı, işbirlikçi yapıları fonlamayı, siyasi operasyonlar yapmayı, isyancıları eğitmek ve desteklemeyi, suikastlar ve paramiliter operasyonları kapsamaktadır. Yapılan bu eylemlere yönelik her ülkenin adlandırması ve kurgusu farklılık arz etmektedir. ABD, bu tarz eylemleri onaylama veya reddetme yoluna gitmeden makul inkâr stratejisi üzerine faaliyetlerini bina etmektedir. Ruslar ise açık ve gizli operasyonları bir arada kullanmakta ve bu eylemlere aktif önlemler adını vermektedir.¹²⁰ İngiliz yaklaşımı ise diplomatik faaliyetlerin devamı

¹¹⁸ Michael Poznansky, "The Psychology of Overt and Covert Intervention", *Security Studies*, 2021, Vol. 30, No. 3, ss.325-353.

¹¹⁹ Alexander B. Downes -Mary Lauren Lilley, "Overt Peace, Covert War? Covert Intervention and the Democratic Peace", *Security Studies*, 2010, Vol. 19, No.2, ss.266-306.

¹²⁰ Sovyetlerin Soğuk Savaş dönemindeki yaptıkları faaliyetler için bkzn, Yaacov Falkov, "Intelligence-exalting strategic cultures: a case study of the Russian approach", *Intelligence and National Security*, 2021, Vol.37, No.2, ss.1-19

şeklindedir.¹²¹ Fransızlar ise daha çok yarı askeri operasyonları tercih etmektedir. Her ülke kendi siyasi yapısına, güvenlik ve istihbarat konseptine göre örtülü operasyonları isimlendirmektedir.¹²² Ancak hepsinin temel amacı savaş ve diplomasi ile yürütülemeyen faaliyetlerle sonuç almak olduğu söylenebilir.

Örtülü operasyonlar, bir devletin başka bir devletin veya devlet dışı aktörün egemenlik sahasına gizli veya bağlantı kurulamayacak (makul inkâr) şekilde müdahale etmesi şeklinde tanımlanmaktadır.¹²³ Örtülü operasyonlar, istihbarat teşkilatlarının politika uygulamalarındaki rolüdür ve servislerin, geleneksel politika yapım aşamasında bilgi desteği sunma fonksiyonun ötesinde bir faaliyet türü olduğu ileri sürülebilir.¹²⁴ İstihbarat örgütleri politika yapım sürecindeki rolü, mümkün olduğunca politikleşmeden üretim yapmak iken; örtülü operasyonlarda istihbarat kuruluşları, politik bir kararı uyguladığı için siyasi bir araç haline gelmektedir.¹²⁵ Örtülü operasyonların kullanılmasının temel amacı, karar vericilerin devlet elitleri içerisinde kapalı devre aldıkları kararların kamuoyu sorgulaması ve desteği olmadan yürütebilme inisiyatifi vermesi olduğu söylenebilir. İran’da petrolün millileştirmesinin nedeni¹²⁶ ile 1953’te darbeyle devrilen Musaddık, önemli bir örnek teşkil etmektedir. İngiliz ve Amerikan çıkarlarını olumsuz etkilemesi ve Sovyetlere yakın olduğu iddiaları, ABD açısından güvenlik tehdidi olarak görülmüştür. İngiltere ve ABD ‘nin uygun istihbarat alt yapısı ve işbirlikçileri bulunduğu için örtülü bir operasyonla darbe gerçekleşmiştir.¹²⁷

Amerikan istihbaratının, örtülü operasyonlarla yaptığı iktidar tasfiyeleri ile ilgili Ortadoğu’da birçok örnek bulunmaktadır. CIA’nın, Suriye’de Hüsnü Zaim’i

¹²¹ İngilizlerin örtülü operasyonları kullanma biçimi için bkzn, Rory Cormac, *Disrupt and Deny: Spies, Special Forces, and the Secret Pursuit of British Foreign Policy* Oxford University Press, Oxford, 2018.

¹²² Rory Cormac, Calder Walton and Damien Van Puyvelde, “What constitutes successful covert action? Evaluating unacknowledged interventionism in foreign affairs”, *Review of International Studies*, 2021, Vol.47, No.5, ss.1-18.

¹²³ Rory Cormac, *Disrupt and Deny: Spies, Special Forces, and the Secret Pursuit of British Foreign Policy*, s.35.

¹²⁴ Mark Stout-Michael Warner, Intelligence is as intelligence does, *Intelligence and National Security*, 2018, Vol. 33, No. 4: Special Issue: Developing Intelligence Theory, ss.517-526.

¹²⁵ Rory Cormac, “C” and Covert Action: The Impact and Agency of Stewart Menzies in Britain’s Secret Foreign Policy.” C. Moran, et all,(ed) , *Spy Chiefs: Intelligence Leaders in the United States and United Kingdom* içinde, Georgetown University Press, , Washington, 2018, 227-248

¹²⁶ Mehmet Kaya, Muhammed Musaddık’ın İran Petrollerini Millileştirme Çabaları ve Sonu, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 2017, Vol.117, No..231, ss. 157-166

¹²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Kermit Roosevelt, *Karşı Darbe*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.

darbe ile iktidara getirmesi¹²⁸ ve Cemal Abdülnasır'ın 1952'deki Hür Subaylar Darbesi'ndeki rolü¹²⁹; Suudi Arabistan, Fas, Mısır ve Fransız istihbaratları ile kurduğu Safari Kulüp¹³⁰ alt yapısı ile bölgede yürüttükleri örtülü operasyonlar, tehdit olarak algılanan lider ve devletlerin nasıl tasfiye edildiğini göstermektedir. Örtülü operasyonların başarılı olabilmesi için istihbarat alt yapısının etkin olması ve bu operasyonların icrası için her eğilimde işbirlikçilerin olması gerekmektedir. Ekonomik temelle şekillenen¹³¹ uzun yıllara dayanan bu alt yapılar, hegemon devletlere orta ölçekli ülkelerin iç dinamiklerini etkileyebilme gücü sağlamaktadır.

Mevcut uluslararası ilişkiler ve güvenlik teorileri devlet içi aktörlerin farklılıklarına vurgu yapmakta ancak nihai tahlilde, devlet davranışının bir bütün olduğunu savunmaktadır. Pratik örnekler göz önünde bulundurulduğunda, hegemon devletlerin orta ölçekli bir devlet içinde inşa ettiği çeşitli ideolojik ve siyasi yapıdaki aktörlerin devletlerin karar alma süreçlerinde nasıl bir rol oynadığı hususu ile ilgili bir değerlendirme bulunmamaktadır. Orta ölçekli devletler ve hegemon ülkeler arasında bir çıkar çatışması yaşandığında, hegemon ülkenin hedef ülke içindeki örtülü operasyon vasıtalarını nasıl kullandığı üzerinde durulması gerekmektedir. Savaş veya başka bir araç kullanılmaksızın ülke içi aktörlerden yararlanılarak devletlerin nasıl şekillendirildiği hususu önem taşımaktadır. Soğuk Savaş Dönemi'nde, İngiltere ve ABD gizli servisleri tarafından yapılandırılan yer altı örgütlerinin Batı ülkelerinin siyasetinin belirlenmesindeki rolünün dikkate değer konular olduğu söylenebilir.¹³² Bu yapılanmanın, İtalyan siyasetindeki etkisi ve siyasilerin ne şekilde etki altına alındığı ve CIA'nin İtalyan siyasetinde kurduğu etkinlik, Amerikan'ın hiçbir dış baskı veya tehdit aracı kullanmadan siyasal sistemlerin içine örtülü olarak nasıl girdiğini ortaya

¹²⁸ CIA'nin Şam istasyon şefliği yapmış olan Copeland eserine bkzn, Miles Copeland, *Devletler Oyunu Bir CIA Ajanının Anıları*, çev. Bedirhan Muhib, Nehir Yayınları, İstanbul, 1995.

¹²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkzn, M. Hasan Heykel, *Kahire Dosyası*, çev. Berin Büktaş, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.

¹³⁰ Hasan Heykel, Cemal Abdülnasır'ın Enformasyon Bakanlığı yapmış bir isimdir. İran devriminden sonra İran arşivlerinde yaptığı çalışmalar neticesinde Safari Kulüp'ün varlığına rastlamıştır. Bkzn, M. Hasan Heykel, *Bir Devrimin Anlatılmamış Öyküsü*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1988.

¹³¹ İngiltere'nin Ortadoğu'da etkinliğini nasıl kurduğunu ve Osmanlı'nın bu coğrafyada egemenliğinin altının nasıl oyulduğunu gösteren çalışma için bkzn, Nurcan Özkaplan Yurdakul, *İngiltere Ortadoğu'ya Nasıl Girdi? Kronik Yayınları*, 1. Baskı, İstanbul 2018.

¹³² NATO'nun gizli ordularının ülke siyasetini ne şekilde etkiledikleri ve kurdukları gizli örgütler için bkzn, Daniele Ganser, *NATO'nun Gizli Orduları Gladio Operasyonları ve Avrupa'da Devlet Terörü*, çev. Gülşah Karadağ, Griffin Yayınları, İstanbul, 2012.

koymaktadır.¹³³ Örtülü operasyonlarla İtalyan siyasetinin dizayn edilmesi ve komünizm tehdidinin bertaraf edilmesi örneği, bize güvenlik tehditlerinin sadece askeri, polisiye, diplomatik ve ekonomik araçlar kullanmadan hedef ülke siyasetinde kurulan etkili yapılanma ile ne şekilde bertaraf edildiğini göstermektedir.¹³⁴

Devletlerin güvenlik politikaları inşa edilip uygulanırken istihbarat kuruluşları aktif katılım göstermektedir. İstihbarat örgütlerinin, karar alma ve uygulama süreçlerinde yer alan bir devlet aygıtı olduğu söylenebilir. Güvenlik teorilerinde, istihbarat kuruluşlarının pratik uygulamalardaki rolü göz ardı edilmektedir. Bu yaklaşım, devletlerin güvenlik politikalarının nasıl belirlendiği ve uygulandığına dair yeterince açıklama sunamamaktadır. İstihbarat örgütlerinin güvenlik politikalarının yapım sürecindeki bilgi desteğinin liderlerin karar alma süreçlerinde etkili olduğu söylenebilir. Ancak bu kararların nihai halinin, kimin ürünü olduğunun tespit edilmesinin oldukça zor olduğu söylenilebilir.

İstihbarat örgütleri, gizlilik örtüsü içerisinde çalışmakta ve devlet sistemi içerisindeki rolleri konusunda günceliğini yitirmiş örnek vakalar dışında bugünü ilgilendiren konular hakkında net bilgilere ulaşamamaktadır. Bu bakımdan, devletlerin güvenlik politikaları analiz edilirken sadece askeri ve politik düzeyde konuları ele almak doğru teşhisi zorlaştırmaktadır. İstihbarat örgütleri devletlerin hafızası olmasından dolayı karar vericilerin istifade ettiği bir vasıta olduğu söylenebilir. Örneğin ABD başkanları göreve başlamadan önce istihbarat kurumlarından aldığı brifinglerin; devlet işleyişini, ülkenin karşı karşıya olduğu risk ve tehditleri anlamaları ve yönetim sürecine hızlı bir şekilde adapte olmalarını sağlamak için olduğunu söylenebilir. Güvenlik ve dış politika ile ilgili nihai kararları, politika yapıcılar vermektedir. Ancak politika oluşturma sürecinde kullandıkları malzeme istihbarat kuruluşları tarafından sağlanmaktadır. Bu bakımdan devletlerin güvenlikleştirme sürecinde istifade ettiği istihbarat fonksiyonunun açıklanması, güvenlik politikalarının nasıl inşa edildiğinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

¹³³ CIA'nın güdümünde hareket eden P2 Mason locasının komünizm tehdidini kullanarak İtalyan siyasetine üzerine kurduğu etki için bkzn, Philip Willan, Kuklacılar İtalya'da Gladyo Terörü, Pınar Yayınları, İstanbul, 2009.

¹³⁴ Francesco Cacciatore, "Stay-behind networks and interim flexible strategy: the 'Gladio' case and US covert intervention in Italy in the Cold War", 2021, *Intelligence and National Security*, 2021, Vol. 36, No. 5, ss.642-659.

İKİNCİ BÖLÜM

İSTİHBARAT BİLİMİ

2.1. İstihbarat Kavramı

Liderler ve devlet çapında politika üreten karar vericiler, doğru kararlar almak için istihbarata ihtiyaç duymaktadır. Doğru karar almak için incelenen konunun iyi anlaşılması, sorunun içinde yer alan aktörlerin, niyet, istek ve kapasitelerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda istihbaratın politika yapıcılarının karşılaşmış olduğu sorunları anlamasına katkıda bulunduğu iddia edilebilir. Ancak literatürde istihbarat ile ilgili herkesin uzlaşabileceği ortak bir tanım bulunmamakta¹³⁵ ve ortak bir tanımın olmaması, istihbarat teorisinin gelişmesine engel teşkil etmektedir.¹³⁶ Mevcut tanımlara bakıldığında istihbarat kavramının üç boyutuna vurgu yapıldığı görülmektedir;

- Bilgi üretmek için kullanılan eylemler ve süreçler,¹³⁷
- Bilgiyle uğraşan kuruluşlar (İstihbarat teşkilatları),¹³⁸
- Karar vericiler için istihbarat servisleri tarafından hazırlanan raporlar ve brifingler.

Bu üç unsur, istihbarat kavramı incelenirken göz önünde bulundurulana anahtar kavramlar olduğu söylenebilir. Bu anahtar cümlelerden de görüleceği üzere istihbaratın bilgi, süreç ve organizasyon olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır.¹³⁹ Bilgi olarak istihbaratta, ham bilginin istihbarat haline getirilmesine odaklanılırken, süreç boyutunda istihbarat ise servislerin müşteri talebinden başlayıp nihai hasılaya kadar olan çalışmalarına dikkat çekmektedir.

¹³⁵ Alan Breakspear, “A New Definition of Intelligence”, *Intelligence and National Security*, 2012, Vol. 28, No. 5, ss. 678–693

¹³⁶ Michael Warner, ‘Wanted: A Definition of “Intelligence”’, *Studies in Intelligence*, 2002, Vol. 46 No.3, ss.15–22

¹³⁷ Allen W. Dulles, *The Craft of Intelligence*, Rowman-Littlefield, New York, 2007, s.149

¹³⁸ Bkzn, Michael Herman, *Intelligence Services in the Information Age*, Frank Cass Publishers New York, 2001.

¹³⁹ Hank Prunckun, *Methods of Inquiry for Intelligence Analysis*, The Rowman-Litfiled Publishing Gorup, Newyork, 2010, s.4-9.

Organizasyon olarak istihbaratta ise istihbaratı üreten teşkilatların, bu süreci yürütürken nasıl çalıştığı üzerinde durmaktadır. İstihbarat kuruluşlarının, istihbarat üretmenin¹⁴⁰ yanında hasım veya rakip istihbarat servislerinin istihbari faaliyetlerine karşı kontr-espiyonaj, örtülü operasyonlarını engellemek için ise istihbarata karşı koyma¹⁴¹ görevi bulunmaktadır. Bunun yanında Kontr- Terör ve ulusal güvenliği tehdit eden organize suç yapıları ile de mücadele ettiği bilinmektedir. Bu bakımdan, istihbarat kuruluşlarının espiyonaj-kontr-espiyonaj, örtülü operasyon ve karşı istihbarat, Kontr- Terör ve Organize suç istihbaratı olmak üzere altı temel sütun üzerine yükseldiği söylenebilir.

Espiyonaj, bir istihbarat kuruluşunun yabancı devlet, kuruluş ve şirketlere ait sırların gizli yöntemlerle elde etmesi şeklinde tanımlanabilir. Kontrespiyonaj ise bir devletlerin gizli kalması gereken bilgileri elde etmeye çalışan istihbarat örgütlerinin faaliyetini engellemesi ve çökertmesi şeklinde değerlendirilebilir. Bir istihbarat kuruluşunun, hedefler hakkında yürüttüğü bilgi toplama çalışmalarına istihbarat terminolojisinde entelijans adı verilmektedir. Entelijans; espiyonajı, subversif faaliyetleri¹⁴², organize suç faaliyetlerini, siber istihbaratı, psikolojik harp istihbaratını ve teknik ve biyografik istihbaratı kapsamaktadır.¹⁴³

İstihbaratın tanımında uzlaşının olmamasının temel sebebi, kavramın yukarıda bahsedilen odak noktalarının farklılaşmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bilgi boyutunda istihbarat, açık kaynaklar, teknik ve insan kaynağı ile toplanan ham bilgilerin istihbarat servislerinin sahip olduğu mevcut veri tabanlarında bulunan bilgiler ışığında işlenmesi ile ortaya çıkan bitmiş analizdir.¹⁴⁴

¹⁴⁰ İstihbarat kuruluşları, topladığı haberleri raporlaştırmakta ve analiz/değerlendirme birimlerine işlenmek üzere göndermektedir. Analiz biriminde ortaya çıkan ürün, duruma göre üst ve dış makamlara rapor, not, değerlendirme, analiz olarak gönderilmektedir.

¹⁴¹ İngilizcesi **Counter-intelligence ve Counter-Espionage** kavramları genellikle karıştırılmaktadır. Türkçe'ye **istihbarara karşı koyma** olarak çevrilebilecek Counter-intelligence, rakip/ hasım istihbarat örgütünün, istihbarat toplama, örtülü operasyonlar, sabotajlar gibi bütün faaliyetlerine karşı mukavemet etme anlamına gelirken, **Kontr-Espiyonaj** ise rakip / hasım servisinin casusluk faaliyetlerine karşı koymayı içermektedir. Ancak Türkiye'de Kontr-Espiyonaj daha çok istihbarata karşı koyma olarak düşünülmektedir. Çünkü yıkıcı, bölücü terörle mücadele eden **Güvenlik İstihbaratı** adı altında çalışılmaktadır. Kontr-Espiyonaj ise yabancıların istihbarat faaliyetlerini teşhis ve tespit etmektedir.

¹⁴² David McKnight, "Western Intelligence and SEATO's War on Subversion", 1956–63, *Intelligence and National Security*, 2005, Vol.20. No.2.ss.288-303.

¹⁴³ İbrahim Çevik, *Hasım İstihbarat ve Hibrit Savaş*, Salon Yayınları, Konya, 2021, s. 17.

¹⁴⁴ Michael Herman, *Intelligence and policy: A comment*, *Intelligence and National Security*, 1991, Vol. 6, No. 1, ss.229-239.

Kullanıcı perspektifinden bilgi olarak istihbarat şu şekilde ele alınmaktadır; İstihbarat, sivil liderlerin ve askeri komutanların isabetli karar vermede yararlı olacak gelişmeleri, alternatif seçenekleri ve sonuçları düşünmelerini sağlayan ülkeyi etkileyen dünya hakkında bilgidir.¹⁴⁵

Süreç boyutu ile istihbarat ise, karar vericinin bilgi ihtiyaçları doğrultusunda verilerin toplanması, bu verilerin analiz edilerek, müşteriye sunulması şeklinde tanımlanmaktadır. Müşterinin kullandığı bilgiler neticesinde ek ihtiyaçların doğması halinde, yeniden üretim sürecinin başlatılması gerekebilir.¹⁴⁶

Organizasyon boyutu ile yapılan tanımlamalarda ise, istihbaratın, yabancı devletlerin faaliyetlerini anlamak ve etkilemek için yapılan gizli devlet faaliyeti olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca dış politikanın oluşturulması ve tatbikine destek olmak için hedef ülkeler hakkındaki bilgilerin gizli olarak toplanması, işlenmesi ve dış politikanın uygulanmasını desteklemek için **yurtiçinde ve dışında gizli faaliyetlerin ve örtülü operasyonların** yürütülmesine değinilmektedir.¹⁴⁷ Bir bilginin istihbari nitelik arz etmesi için **gizlilik içinde** elde edilmesi, elde edilen bilginin gizli olması ve faaliyetin de gizlilik içersinde yürütülmesi gerekmektedir. Gizlilik; istihbarat ürününü, akademik çalışmalar, düşünce kuruluşlarının ürettiği raporlar ve diğer bilgilerden ayıran en önemli özellik olduğu iddia edilebilir.¹⁴⁸

Yukarıdaki tanımlamalarda görüleceği üzere bilgi olarak istihbaratın işlenmiş ve bitmiş analiz olduğu görülmektedir. Ancak literatürdeki tanımlamaların eksik yönlerinin olduğunun vurgulanması gerekmektedir. İstihbaratın belirsizliklere karşı çalıştığı gerçeği göz önünde bulundurularak yapılan tanımlamaların sürecin doğasını daha net açıklayacağı savunulabilir. Bu bakımdan veriden haber, bilgi ve istihbarata giden süreci ortaya koymak, işlenmiş ürün olan istihbaratın anlaşılmasını kolaylaştıracığı söylenebilir.

¹⁴⁵ James B. Bruce, "Making analysis more reliable: Why epistemology matters to intelligence", R. Geroge & J. Bruce (eds.), *Analyzing intelligence: Origins, obstacles, and innovations* içinde, Georgetown University Press, Washington, 2008. s. 75.

¹⁴⁶ Stephen Marrin, Intelligence analysis and decision-making. G. Marrin - Phythian (ed), *Intelligence theory: Key questions and debates* içinde, Routledge, London, 2009, s.150.

¹⁴⁷ H. A. Random, "Intelligence as a Science," *Studies in Intelligence*, 1958, s. 76.

¹⁴⁸ Vernon Walters, *Silent Missions* Doubleday, New York, 1978, s. 621.

Ham bilginin, bilginin en küçük yapı taşı olduğu veya bir resmin küçük bir parçası olduğu söylenebilir. Ham bilginin istihbarata nasıl dönüştüğünü açıklamak konunun anlaşılmasını sağlayacaktır. Bir örnekle ham bilginin istihbarata nasıl dönüştüğünü anlatmak, hem istihbaratın tanımının anlaşılmasını kolaylaştıracak hem de ham bilgi, haber ve istihbarat arasındaki birbirinin yerine kullanma hatasının ortadan kalkmasına neden olacaktır. Bir yabancı servis mensubunun evinde yapılan gizli arama sırasında yanmış bir fotoğraf bulunmakta ve fotoğraf sadece çam ağaçlarını göstermektedir.

Resim 1. Orman Fotoğrafı

Bu fotoğraf, hiçbir belirgin özelliği olmayan ve dünyanın herhangi bir yerine ait, herhangi bir fotoğraf olma özelliğinin dışında başka hiçbir anlam ifade etmemektedir. Bu haliyle eldeki fotoğraf üzerinden anlamlı bir çıkarım yapmak mümkün görünmemektedir. Dünyanın herhangi bir yerine ait bir fotoğraf olma ihtimali vardır. Dolayısıyla, bu ham bilgide olasılık oluşturacak kadar açık ayırt edici bir özellik bulunmamaktadır. Zayıf bir emare üzerinden bir yargıya varmak mümkün olmadığı için belirsizliği gidermek ve yargıya varmak için bilgi toplama sürecinin devam etmesi gerektiği görülmektedir.

Resim 2. Bir Yerleşim Yerine ait sarıçam ağaçları

İkinci fotoğraf birinci fotoğraf ile kıyaslandığında, ayıt edici bazı özellikler bulunmaktadır. Resimde görülen sarıçam ağaçları, bu fotoğrafın nereye ait olduğuna dair bazı olasılıklar sunmaktadır. Sarıçam ağaçları, Rusya'nın Kuzey kesimleri, Avrupa'nın birçok bölgesi, Anadolu'nun kuzey dağları, Kafkaslar ve Kuzey Asya'da yetişmektedir.¹⁴⁹ Bu bakımdan, bu aşamada da bu fotoğraf, belli olasılıklara işaret etmekte ama tam olarak bu fotoğrafının nereyi işaret ettiğine dair kesin tespit yapmak mümkün görünmemektedir.

Resim 3. Cami ve Sarıçam

Resme cami fotoğrafının eklenmesi, caminin mimari özellikleri dikkate alındığında bu resmin Türkiye'de sarıçamın yetiştiği Kuzey Anadolu coğrafyasına ait bir yere işaret etmektedir. Bu süreçte, diğer seçenekler elenmekte ve olasılıklar daha daraltılmış hale gelmektedir. Bu aşamada da, kesin bir tespit yapmak zor olduğu için bilgi toplamaya devam edilmektedir.

Resim 4. Uzun Göl

Son görüntü, Türkiye'nin Trabzon ilinde bulunan **Uzun Göl** fotoğrafını göstermektedir. Ancak bu coğrafyayı ve özelliklerini bilmeyen bir analistin, resmin bu kadar berrak olduğu durumda bile kesin tespit yapmasının oldukça zor olduğu söylenebilir. Bu bakımdan yukarıda da belirtildiği üzere istihbarat kuruluşlarının veri tabanları, istihbarat üretiminde önem taşımaktadır. Orman görüntüsünden Uzun Göl

¹⁴⁹ Sarıçam Ağacı Nerede Yetişir? Kısaca Özellikleri Nelerdir?
<https://www.milliyet.com.tr/egitim/saricam-agaci-nerede-yetisir-kisaca-ozellikleri-nelerdir-6583422>, (27.11.2021).

fotoğrafının ortaya çıkartılması süreci, ham bilginin habere dönüştürülerek anlamlı hale getirilme süreci olduğu söylenebilir. Yani, ham bilgiler arasında anlamlı bağlantılar kurularak elde edilen sonuç, haberdur.¹⁵⁰

Ham bilginin, haber haline gelebilmesi için 5N 1K¹⁵¹ sorularına cevap bulunması gerekmektedir.¹⁵² Ele alınan örnek, yabancı gizli servis mensubunda bulunan yanık orman fotoğrafı olduğu için, bu örnek üzerinden devam edilirse, yanık orman fotoğrafının nereyi gösterdiği, yani haberin unsurlarından olan nerede sorusunun cevabının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu fotoğraf bir terör saldırısının hazırlığına dair bir emarenin parçası ise; eylemi ne zaman, nasıl, neden ve kimin yapacağı sorularının cevabının aranması gerekmektedir. Bu soruların cevabının bulunması ham bilginin, habere dönüştürüldüğü anlamına gelmektedir. Bu bakımdan, haberin tamlığı, yani soruların her parçasının cevabının bulunması, istihbarat üretimi için önem arz etmektedir. Haberden, istihbarata geçiş süreci ise şu şekilde sıralanabilir;

- Terör saldırısını yapmayı planlayan istihbarat örgütünün bu eylemi gerçekleştirmedeki amacı ne?
- İstihbarat örgütünün daha önceki faaliyetlerinden benzer vakalar var mı?
- Bu eylemi yapacak, güç, etkinlik, kapasite, niyet ve istek var mı?
- Tasarlanan bu eylem, ilgili servisin hangi taktik ve stratejinin parçası?

Eylemin amacının ne olduğu sorusu haberi bir kapsama sokmakta ve diğer soruların cevabının bulunması ile haber üst bilgiye¹⁵³ yani istihbarata dönüşmektedir. **Bu örneklerden hareketle istihbarat, devletlerin karşı karşıya olduğu belirsizlikleri gidermek, bu belirsizlikleri risk olasılıklarına dönüştürmek, olasılıklardan da, somut tehditleri belirleyip karar alıcının tehdidi anlamasını sağlamak şeklinde tanımlanabilir.** Bütün bu istihbari faaliyetlerin temel amacının bir devletin politikalarına esas teşkil eden hedef devlet, kuruluş veya örgüt hakkında

¹⁵⁰ Fernando Olivera, "Memory systems in organizations: an empirical investigation of mechanisms for knowledge collection, storage, and Access", *Journal of Management Studies*, 2000, Vol, 37, No. 6, ss. 811-833.

¹⁵¹ Haber derlemenin temel ilkesi olarak bilinen 5N1K; "ne, ne zaman, nerede, nasıl, neden, kim sorularını içermektedir.

¹⁵² Şadiye Deniz, Elif Korap Özel, Google Gazeteciliği: Dijital Çağda Bir 'Gerekli Kötü' Olarak SEO Haberleri ve Haberin 'Tık' Uğruna Deformasyonu, *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, Vol, 55, ss.77-112.

¹⁵³ Üst bilgi, ortaya çıkan ürünün kullanıcısı için sonuçlar çıkarmaya yarayan bilgi türüdür. Bir pilotun uçak kullanırken, kullandığı bilgi ve yetenekler örnek teşkil etmektedir.

bilgilerin derlenmesi olduğu söylenebilir. İstihbarat örgütleri, belirsizlik ve risk alanında karar vericinin sorunu anlamasını sağlamaya çalışırken, somut tehditler ortaya çıktıktan sonra örtülü ve gizli¹⁵⁴ operasyonlarla tehdide müdahale etmektedir. Bütün süreç şu şekilde fömülize edilebilir;

1. Ayıt edici bir emarenin olmadığı belirsizlik aşaması
2. Emarenin birden çok olasılıkları işaret ettiği risk aşaması
3. Toplanan verilerle bir riskin tehdide dönüştüğü aşama
4. Karar vericinin tehdidi öğrendiği aşama
5. Tehdide karşı mücadelede istihbarat kuruluşlarının operasyonel faaliyetleri

İlk üç aşama, istihbarat servislerinin sorunu tespit edip karar vericinin anlamasını sağladığı kısımlar olduğu söylenebilir. Son kısım ise istihbarat servislerinin bilgi üretme fonksiyonun ötesinde bir müdahale aracına dönüştüğü kısım olduğu görülmektedir.

İstihbaratın işlenmiş bilgi olduğu vurguladıktan sonra, istihbaratın çalışma alanı mı, yoksa bilim dalı mı, olduğu sorusunun cevabının aranması önem arz etmektedir. Bir çalışma alanı bilim dalı olarak ele alınabilmesi için meta-teorisinin¹⁵⁵ ele alınması gerekmektedir.

2.2. İstihbaratın Meta-Teorisi

Bilimsel teoriler, bir disiplinin kapsamındaki süreçler ve olaylar arasındaki etkileşimi anlamak için kullanılan çerçeveler olarak karşımıza çıkmaktadır. Teoriler, büyük veri yığını içerisinde hangi bilginin kullanılacağı, hangisinin kapsam dışında bırakılacağını göstermektedir. Belli bir analitik çerçeveye sahip olan teorilerin betimleme, açıklama¹⁵⁶, anlama ve anlamlandırma ve öngörü özelliğine sahip olması

¹⁵⁴ İstihbarat terminolojisinde “**Cover Action Operation**” olarak bilinen **örtülü operasyonlar**, faaliyeti yürüten istihbarat örgütünün ilişkisi ve sorumluluğu gizlenmek sureti ile yürütülen operasyonlardır. Operasyonu yürüten ülke ve servisin, bağlantısını saklamak için gizli faaliyet yöntemleri kullanılmaktadır. **Clandestine Operation** olarak bilinen **gizli operasyonlarda** amaç ise organiztör servisin irtibatını örtmek yerine, faaliyetin kendisini gizlemektir.

¹⁵⁵ Meta-Teori, teorinin teorisi anlamına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Aslıhan Öğün, Sosyolojide Meta-Teorik Yaklaşım İlişkin bir inceleme, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Vol.15,No.1,ss.137-145.

¹⁵⁶ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s.1.

gerekmektedir.¹⁵⁷ Betimleme, teorinin ele alınan olay ve olguyu eksiksiz bir şekilde tanımlayabilme kapasitesi ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Açıklama ise, süreçler arasındaki ilişkiyi tespit edebilme yeteneğidir. Betimlenen ve açıklanan olay ve olguların, geleceği ne şekilde etkileyeceği hususu ise teorinin öngörme yeteneğini ortaya koymaktadır.¹⁵⁸

İstihbaratın zanaat boyutu¹⁵⁹ olduğu gibi bilim boyutu da bulunmaktadır. İstihbaratın bilimsel olarak ele alındığı kısım, verilerin işlendiği **istihbarat analizidir**.¹⁶⁰İstihbaratın toplama, karşı istihbarat¹⁶¹ ve örtülü operasyon kısmı daha çok örtük¹⁶² bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır. Haberlerin toplanması, toplama sırasında yapılan operasyonlar ve örtülü faaliyetler istihbaratın zanaat kısmını¹⁶³ oluşturduğu söylenebilir. Aynı eğitimi, alan iki tıp doktoru benzer eğitimler almasına rağmen, uygulama süreçlerinden geçmeden cerrah olamayacağı gibi, kurumsal kültür ve bilgi birikimi içerisinde uygulama süreçlerinde yer almadan istihbarat mesleğinin gereklerini icra etmenin mümkün olmadığı iddia edilebilir. Bu bağlamda istihbaratın bilim kısmı, karar vericilerin tehdidi ve fırsatları anlaması için üretilen bilginin işlendiği süreç olduğunun vurgulanması gerekmektedir.

İstihbaratın zanaat kısmının bir teorisi bulunmamaktadır. CIA Operasyon dairesinin yöneticiliği yapmış olan Jack Devine, istihbaratın zannat olduğunu, bilim olarak ele alınamayacağını fizik kurallarına benzemediğine vurgu yapmaktadır.¹⁶⁴ Pratiklerden ortaya çıkan bilgiler ışığında örnek olayları incelemek dışında, zanaat

¹⁵⁷ Ian Spiegel, “Adopting and improving a new forecasting paradigm”, *Intelligence and National Security*, 2021, Vol.36, No.7. ss.961-977.

¹⁵⁸ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İş birliği*, MKM Yayıncılık, 3. Baskı Bursa,2013, s.17.

¹⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Allen Dulles, *The Craft of Intelligence: America's Legendary Spy Master on the Fundamentals of Intelligence Gathering for a Free World*, Lyons Press, New York, 2016.

¹⁶⁰ Stephen Marrin, “Is Intelligence Analysis an Art or a Science?”, *Intelligence and National Security*, 2012, Vo.25, No.3, ss.529-545.

¹⁶¹ James M. Olson, *Casusu Yakalamak, Karşı İstihbarat Sanatı*, çev. Gökçen Yılmazlı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2021.

¹⁶² Örtük bilgi, gözlemleyerek, uygulayarak kazanılan kişiye özel bilgi türüdür. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Pınar Fayganoğlu, Örtük Bilgi ve Örtük Bilgi Paylaşımının Örgütler için Yenilikçilik ve Hayatta Kalma Açısından Önemi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2019, Vol.12,No.63,ss.1068-1074.

¹⁶³ **Craft** kelimesinin, sanat ve zanaat anlamları bulunmaktadır. İstihbarat mesleği usta –çırak ilişkisi ile öğrenilen bir meslek olmasından dolayı, zanaat kavramının Türkçe kullanım için daha uygun olduğu söylenebilir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, John F. Murphy, Michael Collins and the Craft of Intelligence, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*,2004 Volume. 17, - Issue. 2,ss.333-357.

¹⁶⁴ Ronald Kessler, “CIA Savaşta, Teröre Karşı Gizli Savaş,” Pegasus Yayınları, İstanbul, 2016, s.26.

kısımının teorik veya meta teorik açıdan çalışılmasının mümkün olmadığı söylenebilir. İstihbarat uygulamalarının sözlü ve yazılı ¹⁶⁵olarak anlatılması zor olduğu, ancak deneyim ve uygulama yolu ile öğrenilen bilgiler olduğu için bu alanın akademikleştirilemeyeceği düşünülmektedir.

İstihbaratın meslek içi bir uzmanlıktan bilimsel bir disiplin olmaya geçiş süreci ve evrensel bir istihbarat teorisinin geliştirilmesine yönelik çabaların olduğu göze çarpmaktadır.¹⁶⁶ Bilginin elde edilme şekli ve bilginin işlenme süreci arasındaki farkı ortaya koymadan bilimsel alanın nerede başladığını tespit etmenin zor olduğunun söylenmesi gerekmektedir. Bilginin elde edilmesi ve elde edilen bilgilerin işlenmesi iki ayrı sürece işaret etmektedir.

İstihbarat mekanizmasının en önemli parçalarından biri de analistlerdir¹⁶⁷ ve servislerin havuzuna akan ham bilgi, haber ve bilgileri işleyerek istihbarat oluşturmaktadır. Bu bilgiler işlenirken kullanılan yöntemlerin ne kadarının bilimsel olduğu hususu önem taşımaktadır.¹⁶⁸ İstihbaratın, devletlerin politika yapmak için ihtiyaç duyduğu, kendine özgü kavramları¹⁶⁹ olan disiplinler arası bir disiplin olduğu söylenebilir. Ekonomiden, siyasete, sosyal yaşamdan, kültürel hayata kadar devletlerin ihtiyaç duyduğu bilgiyi ürettiği için her disiplinden istifade etmekte ancak kendine özgü yol ve yöntemleri kullanıp bilgiyi ihtiyaca cevap verecek şekle sokmaktadır.

¹⁶⁵ Sözlü ve yazılı anlatımın zorluğuna dair örnek insan istihbaratı verilebilir. Hedeflerin motifleri, hareket tarzları, onlarla ilgili araştırma süreçleri, onlara yaklaşma şekilleri de örtük bilgi kategorisine alınmayabilir. Ancak kaynakla kurulan ilişkide sağlanan kontrol yöntemleri, zihinsel uyum ve motive etme şekilleri daha çok sezgiseldir. Kaynakla kurulan ilişkide oluşan sempati, güven duygusu işe almanın yazılı kurallardan çok farklı bir metafiziğine işaret etmektedir. İşe almanın teknik prosedürlerini bilen herkesin kaynak yönetebileceği söylenemez. Deneyimlenerek öğrenilen bir süreç olduğu için örtük bilgidir. Teorik olarak tıbbi bilgiye sahip bir uzman doktorun, ameliyat tecrübesi olmadan, ameliyat yapamayacağı gibi, istihbarat mesleğinin icra edilebilmesi için mesleki deneyim ve tecrübe gereklidir.

¹⁶⁶ David Kahn, An historical theory of intelligence, *Intelligence and National Security*, 2001, Vol. 16, No. 3, ss.79-92.

¹⁶⁷ Kontr-Espiyonaj çalışmalarında analizci, bazen toplama görevi de icra edebilir. Bunun yanında bir vaka memuru haber toplamada; kaynakların bulunması, tahkikatı, yaklaşılması, görev teklif edilmesi, eğitilmesi, sevk ve idaresi anlamında bir çeşit analizci gibi değerlendirme ve analizleri yapması gerekmektedir. Bu bakımdan analizci ve vaka memuru arasında, özellik olarak keskin bir ayırım yapmanın zor olduğu söylenebilir.

¹⁶⁸ İstihbarat servisleri tarafından geliştirilen bir takım analiz yöntemleri olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla istihbarat analistlerinin kullandığı analiz yöntemlerinin hepsinin bilimsel olduğunu söylemek mümkün olmayabilir.

¹⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Nigel West, *Historical Dictionary of International Intelligence*, Scarecrow Press, Newyork, 2006

İstihbaratın neyi çalıştığını, neyi bilgi olarak kabul ettiği ve bu bilgileri nasıl elde ettiği sorusu istihbaratın bilim mi, yoksa çalışma alanı mı olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁷⁰ Bir çalışma alanının bilim dalı olarak kabul edilebilmesi için kendine özgü kavramlara, ontolojiye, epistemolojiye ve metodolojiye sahip olması gerekmektedir.¹⁷¹ İstihbarat biliminin ilk bileşeni olan istihbaratın ontolojisine değinilmesi, bilimi mi¹⁷², zanaat mı olduğu tartışmalarına açıklık getireceği için önem taşımaktadır.¹⁷³

2.2.1. İstihbaratın Ontolojisi

Ontoloji, bir bilim dalının neyi çalıştığını göstermekte ve hangi kavrama odaklanarak çalışıldığını ve diğer disiplinlerden farkının ne olduğunu ortaya koymaktadır. İstihbaratın ontolojisi; **tehdit eden ve edilen arasındaki iki yönlü etkileşimin** üzerinde durduğu söylenebilir. Devletlerin politika yapmak, önlem almak ve varlıklarını sürdürmek için karşı karşıya kaldığı tehditlerin belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda istihbarat kuruluşlarının temel görevinin devletlerin karşı karşıya kaldığı tehditler ve tehdit eden aktörler hakkında bilgi toplamak olduğu söylenebilir. Bu bilgi derleme konuları, sadece somut askeri konuları değil, ülkenin ulusal hedefleri, ekonomik çıkarları, değerleri ve ulusal kimliklerine yönelik her türlü konuyu kapsamaktadır. Hangi devletin neyi tehdit algıladığına dair somut bir değerlendirme yapmanın oldukça zor olduğu söylenebilir. Örneğin Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü bir terör örgütü olan PKK/YPG, ABD tarafından müttefik olarak görülmektedir.¹⁷⁴ Dolayısıyla, her devletin tehdit algılamaları farklılık göstermektedir.

Tehditler, geçmişte başlayıp bugün ve gelecekte de var olmaya devam edebileceği gibi, bugün başlayıp gelecekte ortadan kalkması muhtemel olabilmektedir. Örneğin PKK tehdidi, 1978'de başlayıp¹⁷⁵, günümüze kadar gelmekte ve gelecekte de

¹⁷⁰ Peter Gill & Mark Phythian, "What Is Intelligence Studies?", *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, 2016, Vol. 18, No.1, ss.5-19.

¹⁷¹ Faruk Yalvaç, Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı Temel Teorik Tartışmalar, Ramazan Gözen(ed), *Uluslararası İlişkileri Teorileri* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.43.

¹⁷² Kobi Michael, vd., "The Academizations of Intelligence: A Comparative Overview of Intelligence Studies in West", *Cyber, Intelligence and Security*, 2019, Vol.3, No.1, ss.117-140.

¹⁷³ Wesley K. Wark, "Introduction: The study of espionage: Past, present, future?", *Intelligence and National Security*, 1993, Vol. 8, No. 3, ss.1-13.

¹⁷⁴ ABD'den YPG'ye silah desteği 900 tır'ı geçti, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abdden-ypg-ye-silah-destegi-900-tiri-gecti-40536539>, (29.11.2021).

¹⁷⁵ Nevzat Bölüگیرay, *Özal Döneminde Bölücü Terör, Kürtçülük*, Tekin Yayınları, İstanbul 1992, s.15.

Türkiye için bir tehdit olarak kalmaya devam edeceği söylenebilir. Devlet açısından tehditler somut zararlara dönüşmeden önce, belirsizlik ve risk aşamasından geçtiğinin belirtilmesi gerekmektedir. PKK terörü ilk eylemini yaptığı 1984 yılındaki Eruh ve Şemdinli baskınlarından¹⁷⁶ sonra Turgut Özal'ın yaptığı üç buçuk eşkiya açıklaması,¹⁷⁷ tehdidin tam olarak kavranamadığını ya da önemsiz gösterilmeye çalışıldığını ortaya koymaktadır. Bu açıklama, bir devlet başkanının ve istihbarat kuruluşlarının karşı karşıya kalınan sorunla ilgili net bir bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Ancak bu ifade, dönemin siyasi yetkilisine ait olduğu için Milli İstihbarat Teşkilatının bu tehdit ile ilgili uyarı yapıp yapmadığı bilinmemektedir.

İstihbarat kuruluşlarının, tehditlerle ilgili uyarılarını sürekli olarak yaptığı veya yapması gerektiği varsayılmaktadır. Ancak, devleti yönetenlerin, bu uyarıların bir kısmını önemsemediği iddia edilebilir.¹⁷⁸ Özellikle MİT, uygulayıcı ve icra yetkisinin olmaması ve o dönem ile ilgili istihbarat raporlarının bilinmemesi hatanın kaynağı ile ilgili kesin bir tespit yapmayı zorlaştırmaktadır. Ancak nihai tahlilde bir değerlendirme hatası olduğu savunulabilir.¹⁷⁹ Bu bakımdan istihbarat disiplini açısından tehdidin ne olduğunun tanımlanması gerekmektedir.

2.1.1. İstihbari Açıdan Tehdit Formülasyonu

Tehdit genellikle reaktif bir durum olarak devletlerin çalışma gündemini meşgul etmektedir. Örneğin 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin bütün gündemi terörle mücadele haline gelmiş ve kendi ulusal gündemini ve projelerini askıya almış olduğu görülmektedir. İstihbarat disiplinine göre, bir sorunun tehdit olarak inşa edilebilmesi için belli bazı özelliklerinin olması gerekmektedir.

¹⁷⁶ A. Baki Tuğ, *Apo'dan Barzani'ye Terör ve Açılım*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2010, s.82.

¹⁷⁷ Mehmet Barlas, *Turgut Özal'ın Anıları*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 15.

¹⁷⁸ Emekli bir MİT yöneticisi, MİT'in 12 Mart ve 12 Eylül'de tehditleri belirleyip üzerinde çalıştığını, ancak 12 Eylül'den sonra ortaya çıkan siyasi iklim ile teşkilatın yaklaşımının farklı olduğunu, tehditlerin uluslararası boyutu ve gelecekte alacağı şekil üzerine ayrıntılı raporların hazırlandığını, ancak bu uyarılara karşı siyasal karar vericilerin politika geliştirmede belirtmemesini belirtmektedir. Ayrıca karar vericilerin, istihbarat raporlarını göz ardı etme tutumunun yıllar boyunca sürdüğünü vurgulamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Mehmet Ali Birand, *Apo ve PKK*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1992, s.84.

¹⁷⁹ O tarihlerde, Milli İstihbarat Teşkilatının istihbarat hedefleri ve yerel haber ağının ne düzeyde olduğuna dair bilgi olmadığından kesin bir sonuca ulaşmanın oldukça zor olduğu söylenebilir. MİT, bölgede bir terör örgütü kurulduğuna ve bu terör örgütünün Türkiye'ye yönelik eylemlere girişeceğine dair bir istihbarat elde edememişse, bu durumun güvenlik güçleri ile husumeti olan aşiretlerin ve kaçakçıların yapmış olabileceğini değerlendirerek olayı basitleştirmiş olma ihtimali bulunmaktadır.

Tehdit = Tehdit eden öznenin niyeti + kapasitesi + fırsatı

Bir sorunun tehdit olarak inşa edilebilmesi için bu üç unsuru barındırması gerekmektedir.¹⁸⁰ Örneğin Suriye Parlamentosu, Hatay'ın Türkiye'nin elinden alınması için gereken her şeyin yapılması gerektiğine dair bildirisi göz önünde bulundurulduğunda, Suriye'nin Hatay'ı geri almaya yönelik bir niyeti olduğu ancak, geri almak için gerekli olan kapasite ve fırsata sahip olmadığı söylenebilir.¹⁸¹ Suriye'nin mevcut askeri gücü, iç savaş içinde olması ve Türkiye'nin mevcut askeri gücü dikkate alındığında, bu açıklama Türkiye açısından bir risk teşkil etmekte ancak somut bir tehdit olarak değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir. Suriye devleti, bu niyetinin yanında, kapasiteye ve fırsata eriştiği anda, bu durum Türkiye için ulusal güvenlik tehdidi haline gelmesi muhtemeldir. Bu bakımdan istihbarat kuruluşları tehdit çıktısının yanında, tehdit eden aktörün niyetinin siyasi öncelikleri ile uyumlu olup olmadığı, uyumlu ise tehdidi dillendiren aktörün ekonomik ve askerin kapasitesinin olup olmadığını ve bu amacı gerçekleştirmek için uygun fırsatının olup olmadığını ele almaktadır.¹⁸² İki boyutlu materyal güç karşılaştırması ve tehdit edenin neyi fırsat olarak gördüğü doğru bir şekilde açıklandıktan sonra bu sorunun risk mi yoksa tehdit mi olduğuna yönelik nihai karar verilmektedir.¹⁸³

Bir ülkenin niyeti ile ilgili değerlendirmeler yapılırken geçmişte tehdit ettiği ülkeye yönelik politikalarının ne olduğuna bakılmaktadır. Örneğin Suriye, Türkiye'ye karşı savaşı göze alamadığı için terör örgütü PKK'yı kullanmış ve Türkiye'nin bütün enerjisini içeride harcaması için gayret sarf etmiştir.¹⁸⁴ Bu bakımdan Suriye devletinin Türkiye'ye karşı niyetleri konusunda sicilinin parlak olmadığı söylenebilir. Türkiye'nin Suriye'nin saldırılarına açık olup olmadığı hususu ise ele alınması gereken diğer konudur. Suriye istihbaratının Türkiye'de geçici sığınmacı olarak

¹⁸⁰ David Strachan-Morris, "Threat and Risk: What Is the Difference and Why Does It Matter?" *Intelligence and National Security*, 2012, Volume 27, No. 2, April 2012, ss. 172-186

¹⁸¹ Bakan Akar'dan Suriye'ye 'Hatay' tepkisi: Toprağımızda gözü olanların halini tarih okuyanlar görür, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bakan-akar-dan-suriye-ye-hatay-tepkisi-topragimizda-gozu-olanlarin-halini-tarih-okuyanlar-gorur-41953371>, (4.12.2021).

¹⁸² Michael Herman, Threat assessments and the legitimization of policy?, *Intelligence and National Security*, 2003, Vol.18, No.3, ss.174-178.

¹⁸³ Kevin P. Riehle, Assessing Foreign Intelligence Threats, *American Intelligence Journal*, 2013, Vol.31, No.1, ss.96-101.

¹⁸⁴ Suriye eski devlet başkan yardımcısı Abdülhalim Haddam, vermiş olduğu röportajda, PKK ve Öcalan'ın Suriye'de en üst düzeyde desteklendiğini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Abdülhalim Haddam Hürriyet'e konuştu, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/abdulhalim-haddam-hurriyet-e-konustu-17666448>, (04.12.2021)

yaşayan Suriyelilerin içinde ne kadar etkili olduğu, örgütlediği kadroların hangi terör veya sivil toplum örgütlerini etkileyebildiği gibi hususlar, tehdit bileşeni olan fırsata dair önemli ipuçları vermektedir. Bu bakımdan istihbarat kuruluşlarının tehdit inşa edilene kadar olan süreçteki bütün bileşenlerle ilgili istihbarat ürettiği söylenebilir.¹⁸⁵

Şekil 3. Tehdit, risk, ihtimaller ve zarar denklemi¹⁸⁶

Azınlıkların iktidar olduğu ülkelerdeki karar vericiler halkı tehdit olarak algıladığı için istihbarat kuruluşları da rejimin güvenliği adına iç güvenlik aygıtı gibi çalışmaktadır.¹⁸⁷ Ülkenin siyasi yapısı, demokrasisi, gelişmişlik seviyesi gibi hususların ülkenin tehdit algılamalarını etkilediği söylenebilir. Ancak genel olarak bir devletin egemenlik¹⁸⁸ haklarını etkileyen her türlü sorunun devletlerin tehdit algılamalarını şekillendirdiği iddia edilebilir. Devletlerin egemenliğine yönelik tehditler iç kaynaklı olabileceği gibi dış kaynaklı olabilmektedir. Bu bağlamda,

¹⁸⁵ Martin Kovanic, “The Construction of threats by intelligence agencies: analysis the language of official documents in Slovakia”, *Critical Studies on Terrorism*, 2021, Vol.14, No.1, ss.117-138.

¹⁸⁶ Peter Gill, Intelligence, Threat, Risk and the Challenge of Oversight, *Intelligence and National Security*, 2012, Vol. 27, No. 2, ss.206-222.

¹⁸⁷ Şehit MİT müsteşar yardımcısı Hiram Abas’ın Cumhurbaşkanı Turgut Özal’a devlet işleyişinde Türk İstihbaratının çalışma şeklini anlatan mektubunda Suriye Muhaberatını ve Romanya servisini iç güvenliğe ve rejim güvenliğine odaklı teşkilatlar olduğunu değerlendirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Mehmet Eymür, *Bir MİT Mensubunun Anıları*, ANALİZ, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2010.

¹⁸⁸ Gerard Mairet, *Egemenlik İlkesi Modern İktidarın Tarihi ve Temelleri*, Açılım Kitap, İstanbul, 2020.

istihbaratın ontolojisi olarak ele alınan tehdit eden ve edilen arasındaki etkileşimin iç güvenlik bağlamında ana öznesi devlet egemenliği olduğu ileri sürülebilir.¹⁸⁹

Devletlerin, bir kara parçası üzerinde toplumsal yaşamın düzenlenmesinden, ekonomiye, güvenlikten, sağlığa kadar her alanda egemen bir organizasyon olduğu söylenebilir. Rakip devletler, devletlerin egemenliğinin yeteri kadar güçlü olmadığı alanlardaki boşluklardan istifade ederek sisteme yerleşmekte ve devletle –toplum arasındaki bağı koparmaya çalışmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, uluslararası ağlar, medya grupları ve cemaatler devlet egemenliğini aşındırmaya çalışan organizasyonlar olarak rakip ülkelerin kullandığı operasyonel ağıtlara dönüşebilmektedir.¹⁹⁰

Devletler, iç ve dış ortama dair birçok konuda risk, tehdit ve fırsat değerlendirmeleri yapmaktadır. Ulusal çıkarları, küresel nüfuzu ve ulusal güvenliğini etkileyen her konu risk ve tehdit kategorisinde ele alınmaktadır. Bu risk ve tehdit¹⁹¹ değerlendirmeleri, istihbarat kuruluşları tarafından yapılabileceği gibi politik öncelikler göz önünde bulundurularak siyasi karar vericiler tarafından da yapılabilmektedir. Ancak, istihbarat kuruluşları risk ve tehdit değerlendirmeleri yapmak için gerekli bilgi desteği sağlamak ve ülkenin ulusal güvenliğini, bölgesel ve küresel etkisini ve ekonomik çıkarlarını etkileyen hususlarla ilgili bilgi toplamaktadır. Özetle istihbaratın ontolojisi, iç siyasi ortam bağlamında devlet egemenliğini tehdit eden sorunları, uluslararası alanda ise, ülkenin ulusal etkisini ve ekonomik çıkarlarını tehdit eden sorunları, ortaya çıkan fırsatları çalıştığı söylenebilir. Bu bağlamda devletlerin varoluş sebebini oluşturan toplumu, ekonomiyi ve zenginliği koruma misyonuna bilgi desteği ve operasyonel katkı sunmak istihbarat kuruluşlarının varoluş sebebini oluşturmaktadır.

¹⁸⁹ Ayıntılı bilgi için bkzn, Mehmet Emin Aslan, *Devlet ve Egemenlik Teorisi*, Dara Yayınları, İstanbul 2020.

¹⁹⁰ Türk devletinin egemenliğini aşındırmaya yönelik sivil toplum ve türevi faaliyetler için bkzn, Mustafa Yıldırım, *Sivil Örümeğin Ağında*, Ulus Dağı Yayınları, 36. Baskı, İstanbul, 2019.

¹⁹¹ İstihbarat terminolojisinde tehdit kavramı, hedef önceliği şeklinde de tanımlanmaktadır.

Şekil 4. İstihbaratın Ontolojisini oluşturan konular¹⁹²

İstihbaratın ontolojisi açıklandıktan sonra, istihbarat disiplininin neyi bilgi olarak gördüğünün ve istihbari bilginin özelliklerinin anlaşılabilmesini için istihbaratın epistemolojisinin tartışılması gerekmektedir.

2.2.2. İstihbaratın Epistemolojisi

Epistemolojik teoriler bilginin ve gerçek inançların sosyal yaşamda nasıl yayıldığını tanımlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda epistemoloji, bilginin ne olduğu, bir şeyi nasıl bilebileceğimizi ele almaktadır. Bilgi, gerekçelendirilmiş doğru yargı şeklinde tanımlanabilir. Bilgi, bir dayanak üzerinden inşa edilen bir yargı olduğu için yeni veri ortaya çıktığında kanaatler değişebilmektedir. Bu bağlamda, her yargı geçici kesin bilgi kategorisinde yer almaktadır.¹⁹³ Veri üzerinden inşa edilen yargı niteliğinde olan bilginin nesnel koşullara sahip olması gerekmektedir.¹⁹⁴ Örneğin, Fatih Sultan Mehmet, 1910 yılında Osmanlıyı yönetmiş bir padişaktır ifadesi bilginin nesnel koşulunu sağlamamaktadır.

İstihbarat biliminin temel amacı karar vericinin ihtiyaç duyduğu bilgiyi üretmek olduğu için, bilgi olarak istihbaratın epistemolojisi üzerinde durulması gerekmektedir. İstihbarat, devlet politikalarını ve davranışları etkilemesinden dolayı gizli bilgi olduğunun vurgulanması gerekmektedir. Bilim dünyasının doğrulamasına ve eleştirisine açık olmadığı söylenebilir. Bu açık olmaması durumu, istihbarat

¹⁹² Bu şekil, İngiltere'nin 2018 yılında açıklanan Füzyon Ulusal güvenlik doktrininden Türkçeye adapte edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, National Security Capability Review, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/705347/6.4391_CO_National-Security-Review_web.pdf, (4.12.2021).

¹⁹³ Beylül Dikeçligil, Bilimsel Paradigmaların Oluşumunda ve Dönüşümünde Sosyolojik Bağlam, Bilimde Modern Yöntemler Sempozyumu, Kocaeli, 2005, ss.1-8.

¹⁹⁴ Fatih Öztürk, Bilgi ve Doğruluk, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 2014, No. 18, ss. 1-14

üretiminin bilimsel olmadığı anlamına gelmemektedir.¹⁹⁵ İstihbarat üretiminin, Thomas Kuhn'un bulmaca çözme işine¹⁹⁶ benzediği söylenebilir. Bulmaca çözmek ve bir hipotez geliştirmek için bir bilgi birikimi ve deneyim gerektirmektedir. Geleneksel bilim anlayışı gözlem, hipotez, sınama ve teori aşamalarından oluşmaktadır.¹⁹⁷ Ancak istihbarat biliminde gözlemi hipotezler belirlemektedir. Örneğin gece uyurken duyulan bir gürültünün kaynağının ne olduğuna yönelik bir gözlem yapılması için;

1. Açık kalan camın rüzgârın etkisi ile çıkan gürültü mü olduğu,
2. Evde yaşayan kedinin bir nesneyi devirmesi nedeni ile ortaya çıkan gürültü mü olduğu,
3. Evi soymaya gelen hırsızın kaçarken çıkardığı gürültü mü? Olduğuna yönelik hipotezlerin kurulması gerekmektedir.

Bütün bu hipotezler, gürültünün kaynağını öğrenmek için nereye bakılacağını yani gözlemi belirlemektedir. Birinci olasılıkta pencere, ikinci olasılıkta kedinin bulunduğu alan, üçüncü olasılıkta ise hırsızın bulunması muhtemel alanlar kontrol edilmektedir. Eğer zihin, bu üç önermeyi kuracak birikime sahip değilse, evin bütün alanı gözlem altına alınacak ancak kaynağın ne olduğuna dair net bir tespit yapılamayacaktır. Küçük çocukların tanımadığı nesneyi anlamlandıramaması buna örnek verilebilir. Bu örnekte, kaynağı belirsiz bir sesin, sebebinin ne olduğunu açıklamaya yönelik bir çaba söz konusudur. Ancak kaynağı belli olan durumlar için de hipotezler bilgi ihtiyaçlarını ve gözlemleri belirlemektedir. ABD'nin Yunanistan'da bulunan Dedeagaç üssüne yüzlerce tank ve zırhlı araç sevk etmesinin¹⁹⁸ sebebine yönelik bir istihbarat üretiminde de yine ön hipotezlerin kurulması gerekmektedir. Bu askeri sevkiyatın;

- Türkiye'yi işgal etmeye yönelik girişimin bir parçası mı olduğu,
- Rusya'yı askeri olarak çevrelemeye yönelik bir girişim mi olduğu,

¹⁹⁵ Stephen Marrin, Improving "Intelligence Studies as an Academic Discipline", *Intelligence and National Security*, 2016, Volume 31, Issue 2, ss.266-279.

¹⁹⁶ Seda Özsoy, Popper ve Kuhn Arasında: Imre Lakatos ve Bilimsel Metodoloji İçin Yeni Bir Öneri, *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 2018, No.30, ss.209-223.

¹⁹⁷ M. Cengiz Yıldız, Cahit Aydemir, Sosyal Bilimlerde / Sosyolojide Sosyal Kuram- Sosyal Pratik ilişkisi ve Uygulamalı Araştırma Bulgularının Yorumlanmasına ilişkin Bazı Problemler, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2016. Vol.6, No.10, ss.1-15.

¹⁹⁸ ABD'den Dedeagaç'a yüzlerce tank ve zırhlı araç sevkiyatı, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abdden-dedeagaca-yuzlerce-tank-ve-zirhli-arac-sevkiyati-41859105>, (05.12.2021).

- ABD'nin Doğu Akdeniz'deki Türk –Yunan geriliminde Yunanistan'ı desteklemeye yönelik bir amaç mı olduğu, gibi hipotezlerin kurulması gerekmektedir.

Bu örnekte somut bir gelişmenin hangi amaca matuf olduğunun belirlenmesi söz konusu olduğu görülmekte ve her hipotez, bilgi ihtiyaçlarına ve toplama şekline işaret etmektedir. Dolayısıyla istihbarat bilimi, gözlemle veri toplayıp, bu veri yığını içinden üretim yapmamaktadır. Karşılaşılan tehditle ilgili mutlaka ön varsayımların olması gerekmektedir.¹⁹⁹ Hipotezin olmaması, yemek yapmak için yüzlerce malzemenin bulunduğu odada, bir yemek tarifini bilmeden eldeki malzemeleri ölçsüz ve uygunsuz bir şekilde kullanmaya benzemektedir.

Yukarıdaki üç hipotez doğrultusunda toplanan veriler bir seçeneği güçlü şekilde işaret ettiği zaman istihbari bilgi haline gelmektedir.²⁰⁰ Bu bakımdan istihbarat bilimi, hipotez kuracak kadar uzmanlaşmayı gerektirmekte, hangi bilginin nerede ve nasıl elde edileceğine dair bir analitik çerçeve sunmaktadır. Hipotez oluşturmak için bilgi birikimi ve mesleki uzmanlık gerekmektedir. Ancak bu mesleki uzmanlığa sahip analistin sahip olduğu bilgilerin sadece açık bilgiler ve bilimsel bilgilerden oluşmadığı söylenebilir. Burada örtük bilgi ve açık bilginin²⁰¹ bir sentezinden bahsetmek mümkündür. Örneğin insan zihni, gördüğü yüzleri açık bilgi kullanmadan ayırt edebilmekte veya karşılaşılan insanın iyi mi veya kötü mü olduğuna dair değerlendirmede bulunabilmektedir. Bu bilginin kaynağı, insanın sosyal ilişkilerden kaynaklı tecrübeleri olduğu için örtük ve kişisel bilgi²⁰² kategorisinde ele alınmaktadır. Örneğin, bir şarap tadımcısının, iyi şarabın özellikleri ile ilgili açık bilgileri bilmesine karşın, ürünü değerlendirirken, bu özellikleri bilmesinin yanında

¹⁹⁹ Mark M. Lowenthal, "Intelligence epistemology: Dealing with the unbelievable", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 1993, Vol. 6, No. 3, ss.319-325.

²⁰⁰ MİT, Dedeğaç'ta görevli ABD'li ve/veya Yunan komutanlardan ya da ABD ve Yunan Genelkurmay Başkanlıklarından söz konusu üssün kuruluş amacı ve ABD'nin orada konuşlanmasının asıl sebebine ilişkin "istihbari bilgi" alabilir. Daha sonra da bunu raporlaştırarak ilgili makamlara "teyid edilemeyen" bilgilere göre veya "teyid edilmiş" istihbarat raporu şeklinde gönderebilir. İkinci aşamada, eğer ilk başta teyid edilemeyen bir bilgi intikal ettyise, o zaman bu üç hipoteze dayalı olarak çalışılır. Asker sayısı, getirilen silahlar, radarlar vs. konuşlamanın amacını ortaya koyar.

²⁰¹ Örtük ve açık bilgi tanımları için bkzn, Ali E. Akgün-Halit Keskin, Sosyal Bir Etkileşim Süreci Olarak Bilgi Yönetimi, *GÜ. İİBF Dergisi*, 2003, No.1, ss.175-188.

²⁰² Ayrıntılı bilgi için bkzn, Michael Polanyi, *Personal Knowledge: Towards a Post-Critical Philosophy*, University of Chicago Press, Chicago, 2015.

kıyas yapacak bir tadım geçmişinin bulunması gerekmektedir. Örtük bilginin sosyal ve kurumsal yönleri bulunmaktadır.²⁰³ Bir kurumsal kültür içerisinde uygulamadan doğan bilgiler kurumsal örtük bilgi olarak tanımlanabilir. İstihbarat servisleri, istihbari faaliyet yürütürken örtük bilgiden de istifade ettiğinin belirtilmesi gerekmektedir. İstihbarat örgütlerinin davranış kalıpları, düşünme biçimleri, iş yapış stilleri, tehdit algılamaları ve meslek içi eğitimleri kurumsal örtük bilgiye örnek olarak verilebilir.

İstihbarat örgütlerinin ürettiği bilgilerin gizli olması ve bilgi nesnesinin yanıltma²⁰⁴ faaliyetleri dikkate alındığında, birden çok kaynaktan doğrulanmamış bir bilgi zayıf kanıt olarak değerlendirilmekte ve analiz havuzuna dâhil edilmemektedir. Bu bakımdan istihbaratın epistemolojisi şunları içermektedir;

- Karar vericinin ihtiyaçlarına cevap veren gizli bilgidir.
- Kurumsal kültür içerisinde üretilmektedir.
- Örtük bilgi, kişisel bilgi ve açık bilginin sentezinden oluşmaktadır
- Ön hipotezlere dayalı üretilmektedir.
- Doğa bilimlerdeki gibi mutlak kesinlik içermez, geçici kesinlik söz konusudur ve yeni veri ortaya çıktıkça yargılar revize edilmektedir.
- Politika yapım malzemesi olduğu için pratik bilgidir.
- Cari istihbarat üretiminde zaman baskısı söz konusu olduğu için kanıtlardan ziyade emarelerle çalışılmaktadır.
- Açıklama, tasvir ve öngörü içermektedir.
- Kullanılacak bilgi birden çok kaynaktan doğrulanmaktadır.
- Politik ve ideolojik bilgi üretmemektedir.
- Bilimsel bilginin yanında zanaat bilgisi olduğu söylenebilir.
- Problemlerin doğasını açıklamakta, çözüm ve politika analizi üretmemektedir.

Bütün bu unsurlar ele alındıktan sonra istihbarat biliminde bilginin nasıl toplandığının yani yöntemin açıklanması gerekmektedir

²⁰³ Michael Polanyi, *The Tacit Dimension*, University of Chicago Press, Chicago, 2009.

²⁰⁴ Michael I. Handel, Intelligence and deception, *Journal of Strategic Studies*, 1982, Vol. 5, No 1: Military Deception and Strategic Surprise, ss.122-154.

2.2.3. İstihbaratın Metodolojisi

Metodoloji bilginin nasıl elde edildiğini konu edinmektedir. Bu bakımdan istihbarat biliminin bilgi toplama yöntemleri insan istihbaratı²⁰⁵, teknik istihbarat ve açık kaynak istihbaratı olarak tasnif edilebilir.²⁰⁶ Aşağıda bahsedilen yöntemlerin istihbarat türü olmadığı, bunların bilgi toplama yöntemi olduğunun belirgin bir şekilde vurgulanması gerekmektedir.

2.2.3.1. İnsan İstihbaratı (Humint)

İnsan istihbaratı geleneksel bir yöntem olmasına rağmen doğru kullanıldığında en etkili yöntem olduğu söylenebilir. Bu yöntemde bilgi kaynağı insan olduğu için psikoloji bilimi etkili bir şekilde kullanılmaktadır. İnsan istihbaratının ilk aşaması, ihtiyaç duyulan bilgilere hedef yapı içinde kim veya kimlerin sahip olduğunun tespit edilmesi ile başlamaktadır. Örneğin, bir hedef ülkenin askeri faaliyetlerine yönelik bir ihtiyaç söz konusu ise, bu bilgiye sahip veya erişebilecek kişiler potansiyel hedef olarak belirlenmektedir. Bu süreç, kaynakların **mimlenmesi** aşaması olarak adlandırılmaktadır. Mimleme sürecinden sonra, hedef kaynakların biyografik bilgileri çalışılıp, angaje etmek için gerekli olan motifler²⁰⁷ belirlenmektedir. Ayrıca potansiyel elemanların ilişkiler ağı ve varsa angajmanları üzerinde çalışılmaktadır. Üzerinde çalışılan kaynağın, başka istihbarat kuruluşları ile bağlantısı olabilmesi söz konusudur. Bütün bu **tetkik -tahkik** aşamasından sonra kaynak çalıştırmak için uygunsa, yaklaşma planı yapılarak temas sağlanmaktadır. Temas genellikle istihbarat görevlisinin çalıştığı kurumu gizleyerek bir **yerel ve faaliyet** maskesi oluşturarak sağlanmaktadır.²⁰⁸ İstihbarat örgütlerinin eleman angajesinde iki temel yaklaşım

²⁰⁵ Przemysław Gasztold, “A Mole in Shin Bet: Lucjan Levy and Polish HUMINT Operations in Israel”, 1948–1967, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2022, Vol.35, No.2. ss.211-239

²⁰⁶ Steven A. Stottlemire, HUMINT, OSINT, or Something New? Defining Crowdsourced Intelligence, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2015, Vol. 28, No. 3, ss.578-589.

²⁰⁷ Motif, bir kaynak adayının istihbarat servisi ile neden iş birliği yaptığı ve/veya yapacağının cevabıdır. Her bir vaka farklılık arz etse de, kaynakların motifleri farklı kategorilerde ele alınmaktadır. Para, intikam ve macera gibi faktörler, eleman motifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Ursula M. Wilder, “Why Spy?:The Psychology of Espionage”, *Studies in Intelligence*, 2017, Vol. 61, No.2, ss.19-36. Bunun yanında Batılı kaynaklarda bulunmayan ve ülkesine hizmet etmek için istihbarat kuruluşu ile işbirliği yapma gerekçesine **milli motif** adı verilmektedir.

²⁰⁸ **Yerel maske**; bir istihbarat görevlisinin ülke dışında illegal olarak çalışırken yarattığı hikâyedir. Bir Türk istihbaratçının Yunanistan’da Fransız vatandaşı kisvesinde çalışması örnek olarak verilebilir

bulunmaktadır. Bunlar, **soğuk yaklaşma**²⁰⁹ ve **sıcak yaklaşma** olarak ikiye ayrılmaktadır. Soğuk yaklaşım, genellikle elemana karşı baskı unsurları kullanılarak işe alınmaya çalışıldığı için maske oluşturularak yapılmaktadır. Sıcak yaklaşımda ise eleman çalışmaya gönüllü olduğu için maskeye ihtiyaç duyulmamaktadır. Elemanla kurulan temastan sonra ikna aşaması başarılı olursa **angaje** süreci işlemekte ve elemanı faaliyete ısındırmak için küçük görevler verilerek çalıştırmaya başlanmaktadır.²¹⁰ Özetle, bir elemanı işe alım süreci **mimleme, tetkik-tahkik ve angaje** aşamalarından oluşmaktadır.²¹¹ Bu süreçteki aksamalar elemanlanma faaliyetini başarısızlığa itmektedir.

İnsan istihbaratının en önemli özelliği hedeflerin niyet, istek ve kapasitesine dair ayrıntılı bilgi sunabilmesidir. Bu bilgileri diğer teknik toplama yöntemleri ve açık kaynaklar ile toplamanın her zaman mümkün olmadığı söylenebilir. Teknik toplama yöntemleri operasyonel istihbarat için önem arz etmektedir ancak bazı zamanlarda yetersiz olabilmektedir. Örneğin insansız hava araçları ile PKK terör örgütü üyelerinin nerelerde bulunduğu tespit etmeyi, kullandığı silahların ne olduğuna dair bilgi toplamayı ve müdahale etmeyi kolaylaştırmış olduğu söylenebilir. Ancak örgüt yöneticilerin eylem stratejilerinin ne olduğu, bu stratejiyi uygulama kararlılıkları gibi birebir müşahade ile elde edilebilecek verileri teknik yöntemlerle elde etmenin bazen zor olduğu iddia edilebilir. Eleman, hedef yapının içinde faaliyet yürüttüğü için yapı

Faaliyet **maskesi**; bilgi toplanmak istenen alana yakın bir mesleğin seçimidir. Örneğin Türk istihbaratçının Almanya'da siyasi istihbarat toplamak için uluslararası bir ajansın muhabiri olarak çalışması faaliyet maskesine örnek teşkil etmektedir. Maskenin her yaklaşma faaliyetlerinde kullanılmadığı da bilinmektedir. Suriye karar alma mekanizmalarına sızan İsraili istihbaratçı Eli Cohen'in Arjantinli bir Arap olan Kamil Amin Tabet kimliğine bürünmesi yerel maskeye, işadamları olarak ilişkiler kurması faaliyet maskesine somut örnek olarak verilebilir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Samuel Segev, *Eli Cohen, Casus*, , çev. Yusuf Süha Sonuç, Altınordu Yayınları, Ankara, 2019.

²⁰⁹ **Soğuk yaklaşımda**; baskı, tehdit, şantaj ve bal tuzağı gibi yöntemler kullanılarak eleman kazanılmaya çalışılmaktadır. Bu açıdan işe alma sürecini yürüten vaka görevlisinin yerel ve faaliyet maskesi kullanması faaliyetin ve personelin güvenliği açısından gereklidir. **Sıcak yaklaşımda** ise elemanın motifi işbirliğine müsait olduğu için ikna etme yolu tercih edilmektedir. Örneğin yurt dışında Türk istihbaratına hizmet etmeye gönüllü olacak bir kişiye sıcak yaklaşım uygulandığı söylenebilir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Markus Wolf- Anne McElvoy, *Man Without A Face*, PublicAffairs, New York, 1999.

²¹⁰ CIA Eski direktör yardımcısı Michael Morel'in CBS New kanalında sunduğu istihbarat Sorunları programında konuk aldığı CIA operasyon görevlisi James Lawler mülakatı, elemanın işe alım sürecini anlatmaktadır. Bkzn, Michael Morell- Jim Lawyer, Former CIA Operations Officer Turned Novelist Jim Lawler, <https://www.cbsnews.com/news/what-recruiting-spies-and-developing-literary-plots-have-in-common-intelligence-matters/>, (15.12.2021).

²¹¹ KGB görevlisi Oleg Gorievsky'nin MI6 ajanına dönüşme süreci anlatan çalışma, bir elemanın işe alım süreçlerini ayrıntılı bir biçimde anlatmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Ben Macintyre, *Casus ve Hain*, Çev. Nurdan Soysal, Say Yayınları, İstanbul, 2021, s.462.

içi zihin kodlarını, örgüt kültürünü, düşünce biçimini bilmekte ve bir eylemin hangi amaca matuf olduğunu öngörebilmektedir. Bu bakımdan insan istihbaratının en değerli yöntem olduğu söylenebilir. Çünkü insan aklını ikame edecek bir teknolojinin henüz ortada olmadığı görülmektedir.

İnsan istihbaratı önemli olmasına karşın, uzun süreli bir toplama yöntemi olmadığı söylenebilir. Eleman yönetiminden kaynaklanan sorunlar ortaya çıkabileceği gibi, elemanlardan elde edilen bilgilerin kullanılması sonucunda da sorunlar ortaya çıkabilmektedir.²¹² Örneğin bir terör örgütün eylem hücresinde yer alan bir elemanın vermiş olduğu bilgilerin kullanılması halinde kaynağın deşifre olması yüksek ihtimal olduğu söylenebilir.²¹³ Çünkü bu bilgiyi çok az sayıda kişi bilmektedir ve bu eylemin engellenmesine yönelik atılacak önleyici bir adımda, bilginin nereden sızdığının örgüt tarafından fark edilmesi mümkün hale gelmektedir. Bu bakımdan elemanın önem derecesi arttıkça, kullanım süresinin azaldığı söylenebilir.

İstihbaratın tek toplama yöntemi insan istihbaratı değildir. Teknik istihbarat diye kategorize edilebilecek birçok toplama yöntemi de bulunmaktadır.

2.2.3.2 Teknik İstihbarat

Teknik istihbarat sinyal (SIGINT)²¹⁴, görüntü (IMINT)²¹⁵, ölçüm ve işaret (MASINT) istihbaratı²¹⁶ ve siber istihbarat²¹⁷ olmak üzere dört ana kategoride ele alınmaktadır.

Sinyal istihbaratı, tüm iletişim, elektronik istihbaratı içermektedir. Telefon dinlemelerinden, faks iletilerine, videolu görüşmelerden, hava dalgalarına, fiber optik

²¹² Hamasın kurucularından olan Hasan Yusuf'un oğlunun İsrail iç istihbarat servisi Shin Bet tarafından işe alınma süreci oldukça önemlidir. Onu işe alan Case Officer değiştiği zaman yerine gelen istihbarat görevlisi ile anlaşamaması ve işi bırakması eleman yönetim hatalarına örnek teşkil etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Ron Brackin-Mosab Hassan Yousef, *Hamas'ın Oğlu*, çev. Mert Akçanbaş, Destek Yayınları, İstanbul 2020.

²¹³ Milli Güvenlik Uzmanı İbrahim Çevik ile yapılan Röportaj, <https://www.youtube.com/watch?v=Z5i3mEF8g9o&t=248s>, (13.12.2021).

²¹⁴ Matthew M. Aid, "All Glory is Fleeting: Sigint and the Fight Against International Terrorism", *Intelligence and National Security*, 2003, Vol. 18, No. 4, ss.72-120.

²¹⁵ Vladimir Kovarik, *Imagery intelligence (IMINT)*, University of Defence, Brno, 2011, s.4.

²¹⁶ Jeffrey T. Richelson, "MASINT: The New Kid in Town", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2001, Vol. 14, No. 2, ss.149-192.

²¹⁷ Jori Pascal Kalkman-Lotte Wieskamp, "Cyber Intelligence Networks: A Typology Redes de ciberinteligencia: una tipología", *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, 2019 Vol. 21, No. 1, ss.4-24.

kablolarla kadar iletişime dair her türlü etkileşimi konu edinir. Elektronik istihbaratın faaliyet konusunu ise radar gibi iletişim dışı yayınların tespiti ve değerlendirmesini olduğu söylenebilir. Bir emitörün yerini belirlemek, özelliklerini belirlemek ve desteklenen sistemlerin özelliklerini çıkarmak için kullanılır. Başta Askeri istihbarata dair teknik bilgilerin toplanmasında kullanılmaktadır.

Görüntü istihbaratı, görüntülerin ve tamamlayıcı materyallerin yorumlanması veya analizi yoluyla elde edilen teknik, coğrafi istihbarat bilgileridir. Karada, denizde taşınabilen veya hava veya uzay platformları tarafından taşınabilen fotoğraflık, radar, elektro-optik, kızılötesi, termal ve multispektral sensörler tarafından toplanan görüntülerden elde edilmektedir.

Ölçüm ve İmza İstihbaratı, kaynak yayıcı veya gönderici ile ilişkili herhangi bir ayırt edici tehdidi belirlemek amacıyla bazı teknik sensörlerden elde edilen nicel ve nitel bilgilerin toplanmasıdır. Bu toplama türünün içinde radar istihbaratı, kızılötesi istihbarat ve nükleer istihbarat bulunmaktadır.

Siber İstihbarat, hem bir toplama hemde bir istihbarat türü olduğu söylenebilir. Siber uzay’da, iletişim ve bilgisayar teknolojileri üzerinden istihbarat toplamak mümkün hale gelmiştir. Casus yazılımlar ve devletlerin veri tabanlarının haklenmesi ile bilgiler elde edilebilmektedir. Bu bakımdan siber uzayda bilgilerin toplanması süreci, siber istihbaratın konusunu oluşturmaktadır. Tür olarak istihbarat ise rakip veya hasım istihbarat kuruluşları nin yarattığı siber tehditler konusunda bilginin üretilme durumu da söz konusu olduğu söylenebilir.

2.2.3.3 Açık Kaynak İstihbaratı

Açık kaynak istihbaratı, bir istihbarat türü değil bilgi toplama yöntemi olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Batılı istihbarat kuruluşlarının, istihbarat üretiminde açık kaynaklardan etkin bir şekilde istifade ettiği bilinmektedir. Ancak açık kaynak istihbaratı ile bir sorunun iskeletini oluşturmakta kullanılabileceği söylenebilir.²¹⁸ Herkesin erişebileceği açık bilgi üzerinden yapılan istihbarat

²¹⁸ Rusya’nın Ukrayna sınırında yaptığını askeri yığınağın açık kaynaklarla analizi için bkzn, Victoria Elms, Russia-Ukraine: What open-source evidence tells us about Russia's 'heightened military activity' near border, <https://news.sky.com/story/russia-ukraine-what-open-source-evidence-tells-us-about-russias-heightened-military-activity-near-border-12496466>, (20.12.2021).

değerlendirmeleri ile temel istihbarat üretmek mümkündür ancak kesin kanıtlara dayalı net istihbarat üretmek için yeterli olmayabilir.²¹⁹ Açık kaynak bilgisi gazete, televizyon, internet siteleri, veri tabanları ve ikili görüşmelerden elde edilen bilgilerdir ve bu bilgiler kaynağı tarafından gizlenmemektedir. Kapalı toplantılar, diplomatik kokteyllerde dolaşan siyasi dedikodular ve düşünce kuruluşlarının ürettiği raporlar da açık kaynaklar kategorisine girmektedir. Bunlara çeşitli fon desteği ile hedef ülkedeki akademisyenlere yaptırılan projelerde ve sosyal medya istihbaratı²²⁰ da eklenebilir. Projeler sonucunda elde edilen ham bilgiler işlendiğinde istihbarata dönüştürmek mümkün hale gelmektedir. CIA'nın istihbarat üretiminin yüzde 60'ının açık kaynaklardan, yüzde 25'inin gri bilgi denilen diplomatik raporlar ve finansal destek sağlanarak yapılan araştırmalardan, yüzde 15'inin ise teknik ve insan istihbaratından üretildiği bilinmektedir.²²¹ Açık kaynak istihbaratı, temel istihbaratın üretiminde ve bir problemin tarihsel arka planını açıklamada etkili bir yol olduğu söylenebilir. Tarihsel karşılaştırma metodu ile bir devletin davranış kalıplarının çıkarılmasında önemli işlevleri olduğu görülmektedir.²²² Örneğin, Suriye ve Türkiye ilişkilerinin kötü seyrettiği dönemlerde, Suriye PKK terör örgütünü desteklemiş, Türkiye'de buna mukabil Suriye yönetimine muhalif olan Müslüman Kardeşler örgütüne destek vermiştir.²²³ Gelecekte iki ülke arasında yaşanan kriz durumlarında böyle bir adım tekrarlanabilir öngörüsü yapabilmek için açık kaynak istihbaratından istifade edilebilmektedir. Tarihsel kanıtlar üzerinden ortaya çıkarılan devlet davranışlarında süreklilikler olmasa da varsayım olarak bir çerçeve sunabilmektedir. Özetle açık kaynaklar;

- Temel istihbarat üretimini için,
- Cari resmin bir kısmını doldurmak için,

²¹⁹ Bowman H. Miller, Open Source Intelligence (OSINT): An Oxymoron?, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2018, Vol. 31, No. 4, ss.702-719.

²²⁰ Sir David Omand, et al., Introducing Social Media Intelligence (SOCMINT), *Intelligence and National Security*, 2012, Vol. 27, No. 6, ss.801-823.

²²¹ Ümit Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, s.299

²²² Bkzn, Ernest May, *'Lessons' of the Past: The Use and Misuse of History in American Foreign Policy*, Oxford University Press, Oxford, 1973

²²³ Behlül Özkan, "Relations between Turkey and Syria in the 1980's and 1990's: Political Islam, Muslim Brotherhood and Intelligence Wars", *Uluslararası İlişkiler*, Vol.16, No.62, ss.5-25.

- Tarihsel analogiler yardımı ile hedef devlet davranışındaki süreklilikleri öngörmek için kullanılabilir. ²²⁴

İstihbaratın metodolojisinden sonra istihbaratın hangi süreçler sonucunda ortaya çıktığının açıklanması istihbaratın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

2.3. İSTİHBARAT ÜRETİM SÜRECİ

İstihbarat üretimi bir süreçten oluşmakta ancak mevcut akademik yazın incelendiğinde istihbaratın hangi aşamalarla üretildiğine dair bir görüş birliğinin olmadığı görülmektedir. ²²⁵ Bunun temel sebebi, üretime yönelik bakış açısındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA), istihbarat çarkını beş aşamada ele almakta ve süreç, *planlama ve yönlendirme, toplama, işleme, analiz ve üretim ve yayım* olarak oluşmaktadır.

Şekil 5. CIA İstihbarat Çarkı ²²⁶

²²⁴ Elisabeth Braw, What Ukraine Can Learn From Finland, <https://foreignpolicy.com/2021/12/19/ukraine-finland-russia-ww2-soviet-union/>, (20.12.2021)

²²⁵ İstihbarat üretim süreçlerindeki farklılaşma hakkında yapılan tartışmalar için bkzn, Rob Johnson, *Analytic Culture in the US Intelligence Community: An Ethnographic Study*, Washington, Central Intelligence Agency, 2005, s.45-55.

²²⁶ The intelligence cycle, <https://www.cia.gov/spy-kids/parents-teachers/docs/Briefing-intelligence-cycle.pdf>, (14.12.2021).

Millî İstihbarat Teşkilâtı ise istihbarat çarkını dört aşamalı bir süreç olarak görmektedir. Bunlar; istihbarat ihtiyaçlarını tespiti ve yönlendirilmesi, toplama, haberlerin işlenmesi ve istihbaratın yayım ve kullanılmasıdır.

Şekil 6. MİT İstihbarat Çarkı²²⁷

CIA ve MİT'in istihbarat çarkındaki farklılığın temel sebebi, CIA'nın işleme süreci olarak adlandırdığı yani bilgileri kıymetlendirerek analiz girdisi olarak tasnif ettiği kısmı ayrı bir süreç olarak görmesi olduğu söylenebilir. MİT ise işleme sürecini haberlerin işlenmesi kısmının parçası olarak görmekte ve bu süreci ayrı bir kısım olarak ele almamaktadır. İstihbarat ihtiyaçlarının tespiti, aynı zamanda **Esas Bilgi Unsurları (EBU)** denilen tespitlerle başladığı, istihbarat çarkı kaç bölüme ayrılırsa ayrılırsın, hepsi bu dört safhadan oluştuğunu ileri süren görüşler de bulunmaktadır.

Bu farklılık, akademik yazında da görülmektedir. Ümit Özdağ, istihbarat çarkını sekiz aşamada incelemektedir.²²⁸ Özdağ'ın sekiz aşamalı istihbarat çarkının ilki istek ve sorunun tespiti ile başlamaktadır. İstek karar vericinin bilgi ihtiyaçları olduğu için çark tipi üretim için doğru sistematikleştirme olduğu görülmektedir. Ancak sorunun tespiti çark tipi üretimin konusu değil, doğrusal istihbarat üretiminin konusu olduğu savunulabilir. Doğrusal üretimde, istihbarat kuruluşları bir sorunla ilgili emareyi yakalamakta ve bu konu ile ilgili üretim yapmaktadır. Bu üretim sürecinde müşterinin talebi söz konusu olmadığı için emarenin yakalanması, toplama, analiz ve iletim süreçlerinden oluşmaktadır.²²⁹ Çarkın yedinci maddesinde ortaya çıkan

²²⁷ İstihbarat Oluşumu, <https://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>, (14.12.2021)

²²⁸ Ümit Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, ss,328-367.

²²⁹ Stephen Marrin, *Intelligence analysis and decision-making*, Peter Gill vd, (ed.), *Intelligence Theory Key Questions and Debates* içinde, Routledge, London,2009, s.132-133.

istihbarat raporunun üst makamlara aktarılıp gözden geçirilmesi kısmındaki üst makamlar, istihbarat yöneticileri olduğu için bu kısmın konulması çarkın anlaşılmasını karmaşıktırmaktadır. İstihbarat yöneticileri kullanıcı değildir ve istihbarat üretilirken kurum içi etkileşimin bir safha olarak ele alınması gerekmemektedir.

İstihbarat Çarkını farklı yorumlayan diğer bir isim ise CIA'nın analitik okulunun kurucusu olan Sherman Kent'tir. Kent, istihbarat üretim sürecini şöyle ele almaktadır;

1. *Problemin Ortaya Çıkışı*
2. *Problemin Analizi*
3. *Verilerin Toplanması*
4. *Verilerin Değerlendirilmesi*
5. *Hipotez Anı*
6. *Sunuş*²³⁰

Kent'in bu akış şemasının doğrusal istihbarat üretimine işaret ettiği görülmektedir. Karar vericinin talebi ile başlamayan üretim sürecinin istihbarat çarkı olarak adlandırılmasının doğru olmadığı savunulabilir. Bu süreçte, tehdidi fark eden istihbarat servisi olduğu için karar vericinin ihtiyaçları ve politik öncelikleri ile uyum sağlamayabilir. Dolayısıyla bu üretim modelinin politika yapımında malzeme olarak kullanılmaması söz konusu olabilmektedir. Örneğin Türkiye'de Fethullahçı terör örgütü ile ilgili yazılan istihbarat raporları ve hatta kitapların karar vericiler tarafından dikkate alınmadığı bilinmektedir.²³¹ Bu bakımdan resen üretilen istihbaratın kullanılıp kullanılmadığı hususu somut vakalarla yapılan ölçümlerle ortaya çıkmaktadır. Bu konu tezin üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak işlenecektir.

İstihbarat Çarkı ile ilgili ele alacağımız son değerlendirme ise Mark M. Lowenthal'ın sınıflandırmasıdır. Lowenthal, CIA'nın üretim çarkını eleştirerek, CIA'nın beşli sınıflandırmasına tüketim ve geri bildirimi eklemektedir. Yani bu sınıflandırmada istihbarat çarkı yedi aşamadan oluşmaktadır.²³² Bu yazınlarda

²³⁰ Sherman Kent; *Stratejik İstihbarat*, Asam Yayınları, Ankara, 2003, s145-163.

²³¹ Eski Emniyet İstihbarat Dairesi Başkan yardımcısı Hanefi Avcı kamuoyunun yakından bildiği Haliçte Yaşayan Simonlar kitabını yazmadan önce ilgili devlet yetkileri ile yaptığı görüşmelerde Fethullahçı terör örgütü ile ilgili uyarı yapmasına rağmen dikkate alınmadığını ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Hanefi Avcı, *Haliçte Yaşayan Simonlar Dün Devlet, Bugün Cemaat*, 17. Baskı, Angora Yayınları, Ankara, 2010.s.486-497.

²³² Mark M. Lowenthal, *Intelligence From Secrets to Policy*, CQ Press, Washington,2009,s.55.

görülebileceği üzere çark tipi ve doğrusal üretimin birlikte ele alındığı görülmektedir. Lovethal'ın, CIA çarkına iki yeni aşamayı eklemesi doğru bir yoldur ancak tüketim ve geri bildirim bölümünün detaylı bir şekilde açıklanması gerekmektedir. Ancak bu konuda detaylı bir anlatı bulunmamaktadır.

Lowenthal'ın istihbarat çarkında yer alan ihtiyaçların tespiti kısmına değinilmesi gerekmektedir. Bu ihtiyaçları kim belirlemektedir? Eğer bu karar vericinin ihtiyaçları ise üretim döngüsel, yani çark tipidir. Ancak bu ihtiyaçları istihbarat örgütü belirlemişse kendi tehdit algılamaları bağlamında istihbaratı ürettiği için üretim modeli çark tipi değil, doğrusaldır. Doğrusal modelle üretilen istihbarat, karar vericinin politik öncelikleri ve siyasi gündemi ile çelişiyorsa genellikle kullanılmamaktadır.²³³

Karar vericinin kullanımını etkileyen diğer bir husus ise hangi türde istihbaratın üretildiğidir. Taktik ve operasyonel seviyedeki istihbaratın belli bir kesinliği işaret etmesinden dolayı kullanıldığı söylenebilir. Örneğin, sınır ötesinde bulunan TSK birliklerine yönelik yapılacak saldırıya dair bir istihbaratın dikkate alınacağı söylenebilir. Ancak iyi ilişkilerin olduğu bir ülkenin liderinin darbe ile devrilebileceği ve bir politika değişikliğinin alt yapısının oluşturulması gerektiğine dair bir istihbaratın Güvenlikleştirici aktör tarafından dikkate alınma olasılığının daha düşük olduğu iddia edilebilir. Bu husus ile ilgili kesin bir yargıya varmanın oldukça zor olduğu söylenebilir ancak siyasi seviyede gerçekleşen güvenlik ve dış politika ile ilgili kararlarda üretilen istihbaratın kullanıcı tarafından genellikle dikkate alınmadığı dair örnekler bulunmaktadır.²³⁴

Bütün bu bilgiler ışığında istihbarat üretimini iki kategoriye ayırmak sürecin doğasının anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. İstihbarat üretim süreci, döngüsel yani çark tipi ve doğrusal olmak üzere ikiye ayrılabilir. İlk olarak döngüsel üretim olan istihbarat çarkını açıklamak konun derinlemesine anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

²³³ Başkan Bush'ın CIA Başkanı George Tenet'in Bin Ladin ve El Kaide ile ilgili uyarılarını dikkate almaması bu konuya örnek teşkil etmektedir. Bu husus hakkında kendisine sorulan soruya verdiği cevap oldukça açıklayıcıdır: İç siyasi meselelere ve vergi ile ilgili konulara odaklandığım için bu sorunun acil olduğu hissine kapılmadım. Bu durum karar vericinin talebi ile üretilmeyen istihbaratın çoğu zaman nasıl göz ardı edildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Bob Woodward, *Saldırı Planı*, çev. Melih Pekdemir –Şefika Kamceç, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2004, s.25.

²³⁴ Robert Jervis, "Why Intelligence and Policymakers Clash", *Political Science Quarterly*, 2010, Vol. 125, No. 2, ss. 185-204.

2.3.1. İstihbarat Çarkı

Karar vericinin talebi ile başlayıp karar vericinin kullanımı ile sonuçlanan istihbarat üretim sürecine istihbarat çarkı adı verilmektedir.²³⁵ Karar vericinin bilgi ihtiyaçları ve soruları bağlamında istihbarat üretimi başlamaktadır. İstihbarat çarkının altı aşamalı bir süreç olduğu söylenebilir. Çarkın aşamalarını şu şekilde ele alınabilir;

- Müşterinin bilgi talepleri
- Taleplerin analiz edilmesi, ön hipotezlerin kurulması ve toplama planının yapılması
- Toplama: İnsan, teknik ve açık kaynaklar
- Toplanan haber ve bilgilerin kıymetlendirilmesi, analiz ve senteze tabi tutulması
- Oluşan istihbaratın karar vericinin kullanımına sunulması
- Müşterinin istihbaratı kullanması sonucunda ek ihtiyaçların geri bildirimi

Müşterinin bilgi talepleri: İstihbarat terminolojisinde müşteri, politika geliştirme yetkisi olan devlet kurumları olduğu söylenebilir. Bu bakımdan bir devletin bütün bakanlıkları ve stratejik kurumları müşteri kategorisinde yer alabilmektedir. İstihbarat kurumlarının istihbarat çarkları basite indirgenmiştir ve sürecin kavranmasını zorlaştırmaktadır. Politik düzeyde karar vericilerin bilgi talepleri ile kurumsal düzeydeki müşteri talepleri arasındaki farkların belirgin şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. Örneğin, Türk silahlı kuvvetleri, harekât yapacağı bölgede bulunan terör örgütünün militan sayısı, kullandığı silahlar, örgütün komuta kademesi, militanların eğitimleri ve yönetici kadronun savaşma niyet ve isteğine yönelik bilgi isteyebilmektedir. Aynı sorunla ilgili siyasi karar vericinin bilgi talepleri, olası harekâta bölge ülkelerinin tepkisinin ne olabileceği, yapılan harekâtın hedef terör örgütünün yeni ittifak arayışına itip itmeyeceği gibi talepler söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda müşteri değiştikçe istihbaratın türünün de değiştiği söylenebilir.²³⁶ Talepler istihbarat örgütüne iletdikten sonraki aşama taleplerin analiz edilmesi, ön hipotezlerin kurulması ve toplama planının yapılması olduğu söylenebilir.

²³⁵ Loch K. Johnson, "Making the intelligence "Cycle" work", International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, 1986, Vol. 1, No. 4, ss.1-23.

²³⁶ İstihbaratın ekonomik, siyasi, askeri, biyografik, sosyal, coğrafi, Bilimsel ve Teknolojik, Siber istihbarat olmak üzere sekiz türü bulunmaktadır. Ölçeklerine göre istihbarat ise operasyonel, taktik

Taleplerin Analizi, Ön Hipotezlerin Kurulması ve Toplama Planının Yapılması: Politik düzeydeki bilgi talepleri genellikle karmaşık sorunlardan oluşmaktadır ve karmaşık problemlerin tasnif edilmesi, her bir konunun alt başlıklara ayrılıp ön hipotezlere dönüştürülmesi ve hipotezler bağlamında toplama planının yapılması gerekmektedir. Politik düzeyde olmayan konularda, ham haberin bile operasyonel istihbarat açısından bir kıymete sahip olduğu söylenebilir. Bir terör örgütünün, ülke içinde yapacağı eylemle ilgili 5N1K sorularına cevap verilerek derlenmiş bir haber operasyonel anlamda istihbari nitelik taşımaktadır. Ancak stratejik düzeyde istihbarat üretilirken problemler karmaşıklaşmakta, ihtimaller ve bilinmeyenler artmaktadır. Bu bağlamda karmaşık istihbarat problemlerinin ne olduğu hususu önem kazanmaktadır.

Aradan on yıl zaman geçmesine rağmen, Arap Baharı olarak adlandırılan sosyal olayın çıkış sebepleri hakkında bugün bile bir görüş birliği bulunmamaktadır. Politik seviyedeki istihbarat problemleri bu karmaşıklıkta olabilmektedir. Arap baharını, tarihin normalleşmesi ve uyanışı²³⁷ olarak görenler olduğu gibi, ekonomik sorunlardan kaynaklı ayaklanma olduğunu değerlendirenler²³⁸ ve hatta İslamcı aktörlerin iktidara gelmesinden dolayı bu süreci Arap kışı²³⁹ olarak tanımlayanlar bulunmaktadır. Yaklaşık on yıl geçmesine rağmen bu sosyal olayın çıkış nedenlerine dair bir görüş birliğinin söz konusu olmadığı görülmektedir. İstihbarat örgütleri stratejik seviyede istihbarat üretirken buna benzer problemleri çalışmaktadır. Bir sosyal olayın ekonomik, sosyal ve siyasi yönlerinin ne olduğu ve hangi yönlerin daha baskın olabileceğine yönelik ön hipotezler, toplama faaliyetlerinin şeklini belirleyecektir. Ekonomi tabanlı ayaklanma olduğu varsayımı varsa ekonomik durumun sokak hareketlerini nasıl etkilediğine yönelik bilgi ihtiyaçları

ve stratejik istihbarat olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Zaman bakımından ise, temel istihbarat, cari istihbarat ve öngörü istihbaratı şeklinde sınıflandırılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkzn, J. Eli Margolis, Rethinking Analytic Disciplines, Reordering the Profession, *Studies in Intelligence*, 2020, Vol. 64, No. 4, ss.1-13.

²³⁷ Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun "Arap Uyanışı ve Ortadoğu'da Barış: Müslüman ve Hristiyan Perspektifler" Konferansı Kapsamında Yaptıkları Konuşma, 7 Eylül 2012, İstanbul, [https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-arap-bahari-ve-yeni-ortadogu-da-baris_-musluman-ve-hritiyan-perspektifler_-konferans.tr.mfa,\(15.12.2021\).](https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-arap-bahari-ve-yeni-ortadogu-da-baris_-musluman-ve-hritiyan-perspektifler_-konferans.tr.mfa,(15.12.2021).)

²³⁸ Mohammad Ansarian, "Arap Baharının Ekonomik Etkileri", *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2020, Vol.2, No.1, ss.43-51.

²³⁹ Arap kışı tanımlaması için bkzn, Noah Feldman, *The Arab Winter: A Tragedy*, New Jersey, Princeton University Press, 2020.

belirlenmektedir. Ancak, karmaşık problemleri yaratan girdilerin neler olduğunun tespit edilebilmesi için mesleki uzmanlık gerekmektedir. Bu bağlamda kurulan ön hipotezler hangi bilgilerin nasıl toplanacağını belirlemekte ve toplama planı oluşturulan hipotezlere göre yapılmaktadır.

Toplama: İstihbaratın metodolojisi kısmında belirtildiği gibi toplama çalışmaları insan, teknik ve açık kaynaklarla yapılmaktadır. Bir istihbarat probleminin çözümünde bu üç yöntem de bir arada kullanılabilir. Örneğin, bir devlete yönelik yapılacak bir savaşta, harekât alanının coğrafi yapısı ile ilgili bilgiler teknik vasıtalarla elde edilirken, hedef ordunun kurmay kadrosunun kararlılığı ve savaşma niyeti ile ilgili bilgiler insan unsuru ile toplanabilmektedir. Toplanan veri, haber, bilgi ve belgeler işlenmek üzere analiz birimine iletilmektedir.²⁴⁰

Toplanan haber ve bilgilerin kıymetlendirilmesi, analiz ve senteze tabi tutulması: Toplanan bilgilerin kıymetlendirilmesi, toplanan haberin istihbarat değeri taşıyıp taşımadığının ve haber kaynağının güvenilirliğin tespit edilmesidir. Bilgiler kıymetlendirildikten sonra analiz ve sentezi yapılmakta ve nihai ürün olarak, müşterinin kullanımına sunulmaktadır.

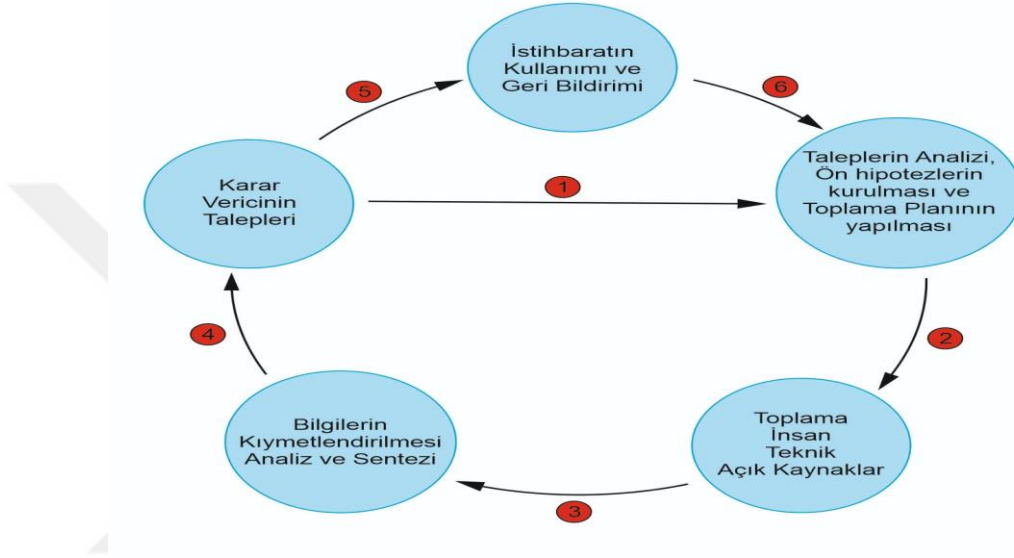
Karar vericinin kullanımına sunulması: İstihbarat örgütleri tarafından üretilen istihbarat, müşterisi tarafından kullanılmak üzere iletilmektedir. Stratejik seviyedeki istihbarat ürünlerinin karar vericinin bilişsel süreçte sorunu anlamasını sağlamak için yapıldığının vurgulanması gerekmektedir. İstihbarat raporları sadece problemin doğasını anlatmakta ve bir politik seçeneğe işaret etmemesi gerekmektedir. Politik seçeneğe işaret eden istihbarat raporlarının, politika analizi haline dönüştüğü söylenebilir.²⁴¹ İstihbarat örgütlerinin karar vericinin ne yapması gerektiğine dair tavsiye vermesi, istihbarat örgütünü taraf haline getirmekte ve örgütü siyasallaştırmaktadır. Bu durumu doktor –hasta analojisi ile açıklanabilir. İstihbarat üretimi, doktorların bir hastalıkla ilgili teşhis koyma sürecine benzemektedir. Hastalığın nedenleri, yaratacağı etkiler anlatılmakta ama bu hastalığın ne şekilde tedavi edileceğine dair görüş belirtilmemektedir. Çünkü çözümü üretmesi gerekenler

²⁴⁰ *Human Intelligence Collector Operations*, *FM 2-22.3 (FM 34-52) Field Manual Headquarters No. 2-22.3 Department of the Army, Washington, DC, 6 September 2006.

²⁴¹ William E. Odom, "Intelligence Analysis", *Intelligence and National Security*, 2008, Vol.23, No.3, ss.316-332.

karar vericilerdir.²⁴² Son olarak ise Güvenlikleştirici aktör ek bilgilere ihtiyaç duyarsa geri bildirimde bulunarak yeni üretim için çarkı tekrar işletmektedir.

Müşterinin istihbaratı kullanmasından sonra ek ihtiyaçların geri bildirimi: Güvenlikleştirici aktör istihbaratı değerlendirdikten sonra yeni bilgi ihtiyaçlarının doğması halinde ek sorularla yeni üretim için talepte bulunabilmektedir. Bu bakımdan döngüsel istihbarat üretimi sürekli işleyen çarka benzetilmektedir.

Şekil 7. Döngüsel İstihbarat Üretim Modeli: İstihbarat Çarkı²⁴³

İstihbarat üretim süreçleri her zaman döngüsel değildir. Yani karar vericinin talebi ile başlamayabilir. İstihbarat örgütlerinin tehdit algılamaları ve yakaladıkları emare üzerinden istihbarat üretmesi söz konusu olabilmektedir. Bu sürece doğrusal istihbarat üretim modeli adı verilmektedir.

2.3.2. Doğrusal İstihbarat Üretim Modeli

İstihbarat üretim süreci, müşterinin talebi ve istihbarat kuruluşlarının resen bir tehdidi fark ettikleri zaman başlamaktadır. Müşteriden gelen talepler istihbarat örgütünün çalışma prensiplerine uygun ise faaliyete başlanmaktadır. Ancak özellikle ülke yöneticilerinin istihbarat nosyonu, istihbari bilgi kapasitesi ve uyanıklığı

²⁴² Stephen Marrin-Jonathan D. Clemente, “Modeling an Intelligence Analysis Profession on Medicine”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2006, Vol. 19, No. 4, ss.642-665.

²⁴³ Döngüsel istihbarat üretim modeli: İstihbarat Çarkı, tezin yazarı tarafından oluşturulmuştur.

düşünüldüğünde, karar vericilerden isabetli talep beklemek şöyle dursun, talep beklemenin bile iyimserlik sayılabileceği söylenebilir. MİT'e davet edilip kurumu tanıdıktan sonra "kontr- gerilla" tanımlamasını bırakan bir başbakanın yönettiği bir ülkede, müşteriden doğru talebin gelmesi mümkün görünmemektedir.²⁴⁴ Bunun yanında karar vericilerin gündemlerinin yoğunluğu, ilgi alanları ve siyasi ajandası dikkate alındığında, ülkenin karşı karşıya kaldığı tehditleri tespit etmesi ve bunları isabetli talepler haline getirip istihbarat kurumlarını yönlendirebileceğinin düşünülmesinin zor olduğu iddia edilebilir. Özetle istihbarat kurumları talep beklemeden de rutin faaliyetlerine devam etmektedir.

İstihbarat örgütleri, görev çerçevesine giren konular için karar vericinin talimatını beklemeden de rutin faaliyetlerini yürüttükleri bilinmektedir. İstihbaratçıların ülkeleri için tehdit olan ve olabilecek olan her konuyu sezme gücüne sahip olduğu ve ülkenin karşı karşıya kaldığı belirsizlikler konusunda, dağın arkasını da görebildikleri ileri sürülmektedir. Çünkü istihbarat kuruluşları, karar vericilerle kıyaslandığında tehditleri birebir gözlemlene şansına sahip olması, talep beklemeden de rutin faaliyetlerini sürdürmelerine neden olmaktadır. Bazı durumlarda karar vericinin önceden tehdidi görmesini beklemek, ülke için geç kalmak anlamına da gelebilmektedir. Üretilen istihbari bilgiyi kullanmak karar vericinin iradesine bağlı olduğu söylenebilir. Özetle istihbarat kuruluşları "göz olanı, beyin olacağı görür" düsturu ile hareket etmektedir.

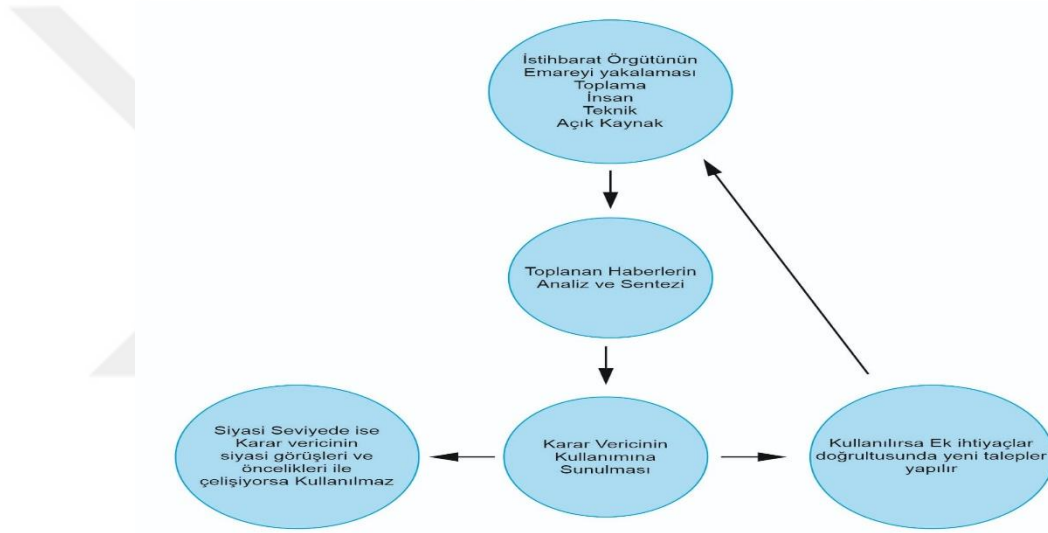
Bu modelin, çark tipi üretimden temelde iki farkı bulunmaktadır. Birincisi, karar vericinin talebi söz konusu değildir ve istihbarat üretimi resen yapılmaktadır.²⁴⁵ İstihbarat örgütlerinin sorunu fark etmesi sonucunda süreç başmakta ve karar vericilerin gözden kaçırdığı düşünülen tehditleri anlamasını sağlamak için yapılmaktadır. Karar vericilerin gündemlerinin yoğun olmasından dolayı bugün ve gelecekte ne tür tehditlerle yüzleşebilecekleri konusunda fikir sahibi olamayabilir.²⁴⁶ Bu modelde istihbarat analistleri karar vericinin bilmesi gerektiğini düşündükleri

²⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Mehmet Çetingüleş, *Ecevit'in Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2018.

²⁴⁵ John Bruce Lockhart, "Intelligence: A British View," *British and American Approaches to Intelligence* içinde, K.G. Robertson, (ed.), Palgrave Macmillan, New York, 1987, 38

²⁴⁶ Johnson, "Making the Intelligence 'Cycle' Work", s.5.

bilgiler iletilmektedir.²⁴⁷ Bu üretim sürecinde karar vericinin bilgi ihtiyaçları ve politik önceliklerinin ne olduğuna bakılmaksızın istihbarat üretimi söz konudur. Bu modeli çark tipi üretimden ayıran ikinci fark tüketim sorunsalıdır. Politika yapıcılar kendilerini belirli bir uzmanlığa ve geniş bir bilgi birikimine sahip olduklarını düşünmektedir. Bir konuda planlamaya, karar vermeye ve sorunu yorumlamaya alışkın oldukları söylenebilir. Kendi talepleri olmadan üretilen istihbaratı genellikle dikkate almama eğilimi söz konusudur. Çünkü bu modelde istihbarat kuruluşları politikacılar adına bir tehdide ve soruna karar vermektedir. İstihbarat çarkı ile doğrusal istihbarat üretim modeli arasındaki temel farklılıkların bu şekilde olduğu savunulabilir.

Şekil 8. Doğrusal İstihbarat Üretimi²⁴⁸

Yukarıda belirtilen istihbarat üretim sürecinde ortaya çıkan aksaklıklar istihbarat başarısızlıklarına neden olmaktadır. İstihbarat başarısızlığının üç ana nedeni, üretimden kaynaklı analitik başarısızlıklar, istihbaratın politikleşmesi ve organizasyondan kaynaklı sorunlardır²⁴⁹. İstihbaratın politikleşmesi, güvenlikleştirici aktör ve istihbarat teşkilatları arasındaki ilişkiden kaynaklanırken, analitik başarısızlıklar üretim modellerinden, organizasyondan kaynaklı başarısızlıklar

²⁴⁷ Peter Sharfman, "Intelligence Analysis in an Age of Electronic Dissemination," *Intelligence Analysis and Assessment* içinde, David A. Charters et al.,(ed.)Frank Cass, London, 1996, s.201

²⁴⁸ Bu şekil, tezin yazarı tarafından hazırlanmıştır.

²⁴⁹ Thomas H. Hammond, "Intelligence Organizations and the Organization of Intelligence", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*,2010, Vol. 23, No. 4,ss. 680-724

örgütlenme modelinden kaynaklanmaktadır. Organizasyondan kaynaklı istihbarat başarısızlığı, tezde ele alınan bilgi anlamında istihbaratın kapsamı dışında olduğu için ele alınmayacaktır. İstihbarat başarısızlığı olarak politikleşme olgusunda Güvenlikleştirici aktör faktörü etkili olduğu için tezin üçüncü bölümünde ele alınacaktır. Ancak analitik nedenlerle ortaya çıkan istihbarat başarısızlığı istihbarat üretiminin bir parçası olmasından dolayı bu bölümde ele alınması gerekmektedir.

2.4. İstihbarat Başarısızlığı ve Analitik Nedenleri

İstihbarat başarısızlığı, bir ülkenin ulusal çıkarını, güvenliğini ve ulusal etkisini ilgilendiren bir konu hakkında istihbarat üretilirken, **toplama, kıymetlendirme, analiz ve dağıtım aşamalarının** herhangi birinde yaşanan aksaklık nedeni ile doğru istihbaratın üretilmemesi şeklinde tanımlanmaktadır.²⁵⁰ Robert Jervis ise üretilen istihbarat ile ortaya çıkan sonuç arasındaki ilişkiye dikkat çekmekte ve karar alıcıların kesin bilgiye dayalı politikalar üretme eğiliminde oldukları, halkın ise sonuçlarla ilgilendiğini belirtmektedir.²⁵¹ Diğer bir tanımda ise istihbarat başarısızlığının sebeplerinin nadiren toplamada, bazen analizlerde ve sıklıkla istihbaratın müşterisi olan karar vericilerden kaynaklandığı belirtilmektedir.²⁵² Bu açıklamalardan görüleceği üzere her yazında başarısızlığı yaratan odak noktası farklılaşmaktadır. Lowenthal, müşteriden gelen istihbarat probleminin doğru analiz edilmesi gerektiğine değinmemekte, Jervis politika başarısızlığı ve istihbarat başarısızlığı arasındaki ince çizgiyi görmezden gelmekte²⁵³, Betts ise hem ilk aşamayı hem de karar vericinin kullanımından kaynaklı istihbaratın manipüle edilmesini istihbarat başarısızlığı olarak görmektedir. Ancak bu üç yazında eksik algılama olduğu iddia edilebilir. Karar vericinin siyasi talepleri, üretimi politikleştirmekte ama uygunsuz kullanım,

²⁵⁰ Mark M. Lowenthal (1985), "The Burdensome Concept of Failure," in *Intelligence: Policy and Process*, ed. Alfred C. Maurer, Marion D. Tunstall, and James M. Keagle, (ed.), Westview Press, Boulder, 1985, s.51

²⁵¹ Jervis, Robert, "Reports, Politics, and Intelligence Failures: The Case of Iraq", *The Journal of Strategic Studies*, 2006, Vol. 29, No.1 ss. 3-52

²⁵² Richards Betts, "Analysis, War, and Decision: Why Intelligence Failures Are Inevitable", Gill, P., Marrin, S., & Phythian, M. (ed.), *Intelligence Theory: Key Questions and Debates* içinde Taylor & Francis, Newyork, 2009, ss.87-111.,

²⁵³ David M. Zions, "Revisionism and Its Variants: Understanding State Reactions to Foreign Policy Failure", *Security Studies*, 2006, Vol. 15, No. 4, ss.631-657.

istihbaratın manipüle edilmesi anlamına gelmektedir.²⁵⁴ Birinde müşteriye memnun etmek için istihbaratı karar vericinin duyacağı şekle sokmak söz konusu iken, ikincisinde ise ortada somut bir kanıt olmasına rağmen, karar vericinin istihbaratı tahrif etmesi söz konusudur. Bu iki ayrım, kavramların doğru kullanımı ve sorunun anlaşılması için önem tanımaktadır. Ancak bu bölümün konusu, istihbarat üretim süreçlerinin hangi aşamalarında yapılan hataların istihbarat başarısızlığına neden olduğunu tartışmaktır. Diğer bir ifade ile istihbarat kurumu içerisinde gerçekleşen analitik hatalardan kaynaklı istihbarat başarısızlığı üzerine odaklanılmaktadır.

İstihbarat başarısızlığının net bir şekilde anlaşılabilmesi için bu üç tanımda yer alan hususların eklektik bir biçimde birleştirilmesi gerekmektedir. Müşteri talebi kısmını- politikleşme olgusunun bir parçası olduğundan bir kenara bırakılırsa, üretimin ikinci aşamasından başlayıp, yayıma kadar giden her süreçteki hata ve eksikliklerin istihbarat başarısızlığına neden olduğu söylenebilir.

İstihbarat başarısızlığı, istihbarat çarkında ve doğrusal üretim modelinin her bir aşamasında ortaya çıkan hatalardan kaynaklanmaktadır. Çark tipi üretim ve doğrusal üretim süreçleri arasında kullanılan yöntemler açısından farklılık olmadığı için bir bütün olarak incelenmesinde bir sorun olmayacağı söylenebilir. Üretim süreçlerindeki hataları ele alırken ilk olarak taleplerin analizi, ön hipotezlerin kurulması ve toplama planında yapılan hataların ele alınarak başlanması gerekmektedir.

Taleplerin Analizinde, ön hipotezlerin kurulmasında ve Toplama planında ortaya çıkan hatalar: Müşteriden gelen stratejik seviyede bir problemin doğru bir biçimde anlaşılabilmesi ve analiz edilememesi²⁵⁵, sürecin yanlış başlayacağına neden olacağı için istihbarat başarısızlığına neden olmaktadır. Müşteri ihtiyaçları anlaşılmadan ve stratejik amaç net olmadan iyi istihbarat üretmenin mümkün olmadığı söylenebilir. Örneğin, müşteriden gelen Ortadoğu'daki dini motifli terör örgütlerinin ülkemizin güvenliğine etkisi nedir/ ne olabilir? Talebi şu şekilde alt başlıklara ayrılabilir;

²⁵⁴ Christina Wilkie- Kevin Breuninger, Trump officials altered intel to downplay threats from Russia, White supremacists, DHS whistleblower says, <https://www.cnn.com/2020/09/09/trump-intel-threats-russia-white-supremacists-dhs-whistleblower.html>(18.12.2021)

²⁵⁵ Christiaan Menkveld, "Understanding the complexity of intelligence problems", *Intelligence and National Security*, 2021, Vol. 36, No. 5, ss.621-641.

- Ortadoğu’da kaç tane dini motifli terör örgütleri bulunmakta ve bunların ideolojik motifleri nedir?
- Türkiye’ye karşı tehdit oluşturmalarının siyasi ve ideolojik dayanakları nelerdir?
- Siyasi ve ideolojik dayanaklar hangi sosyo-ekonomik ortamda ortaya çıkmaktadır?
- Bu örgütler Türkiye’yi nasıl algılamakta ve ülkemize yönelik hedefleri nelerdir?
- Örgütlerin dini motiflerinde farklılaşma mevcut mu?
- Her bir örgütün entelektüel liderliği nerede konumlanmıştır ve en etkili isimler kimlerdir?
- Farklı coğrafyalarda bu örgütlerin uzantıları bulunmakta mı ve nasıl yapılanmaktadır?
- Örgütler arasında ideolojik uyum ve farklılaşma var mı, varsa nedenleri nelerdir?
- Bu örgütler, bölgede yaşayan Müslüman nüfusun desteğini almak için hangi yöntemleri izliyor?
- Militan kazanma ve beyin yıkama yöntemleri nelerdir?
- Finans Kaynakları nelerdir?
- Medya ve iletişim araçlarını nasıl ve ne amaçla kullanıyor?
- Örgütlerin güvenlik açıkları nelerdir?

Müşteriden gelen stratejik düzeydeki soru, yukarıda belirtildiği gibi alt sorulara dönüştürülmesi ve her bir soru için ayrı bir toplama planının yapılması gerekmektedir. Problemin formülasyonu bu bakımdan önem arz etmektedir. Yanlış çözümleme, yanlış toplama yöntemlerine neden olacağı için ikinci aşamada toplama faaliyetlerinin odak noktasını olumsuz etkileyeceğinden dolayı doğru sonuca ulaşmayı zorlaştıracaktır.

Yukarıda ayrıştırılan soruların bir kısmı ile ilgili cevaplara açık kaynaklarla ulaşılması söz konusudur. Ancak bazı soruların cevapları insan kaynağı ve teknik imkânlarla elde edilmesi gerekmektedir. Bir sorunun cevabının gizliliği ne kadar yüksekse hedef yapıya nüfuz etmek için toplama yöntemleri o derecede teknik hale gelmektedir.

Toplama Hataları: Toplama eksikliği ve toplama hataları, bilgi boşluklarının oluşmasına neden olacağı için istihbaratı; kanıtlara dayanmayan, bilgi boşluklarını doldurmak için yorumlamanın ve tahminlerin bol kullanıldığı, bir içerik haline getireceği söylenebilir. Toplama eksikliği, sert hedefler²⁵⁶ olarak tanımlanan teknik ve insan unsuru ile sızılması ve hedef yapı içerisinde bilgi toplamanın zor olduğu durumlarda gerçekleşmektedir. Bunun yanında, hedefin manipülasyonuna maruz kalınıp kalınmadığı, toplanan bilgilerin kasıtlı olarak verilip verilmediğinin sorgulanması gerekmektedir. Toplama hatalarının ikinci nedeni ise aldatma faaliyetleri olduğu söylenebilir. Aldatma faaliyetleri, hakkında bilgi toplanan ülkenin servisinin, hasım servisin haber ağı içine sızarak yanlış ve kurgulanmış bilgileri çift taraflı ajan vasıtasıyla aktarması şeklinde tanımlanabilir.²⁵⁷ Türkçesi dublaj operasyonları²⁵⁸ olarak bilinen bu çalışmalarda, kendi gelen (walk-in)²⁵⁹ olarak bilinen kaynaklar da rol almaktadır. Dublaj operasyonları ile hedef servisinin bilgi ihtiyaçlarının ne olduğu belirlenmekte, hedef servise karşı dezenformasyon yapılmakta²⁶⁰, hedef servisin personelleri tespit edilmekte, pozitif istihbarat edinilmekte²⁶¹, hedef servisin itibarı sarsılmakta ve hedef servisin çalışma şekli belirlenmektedir. Bunun yanında hedef istihbarat örgütüne sızarak istihbarat örgütünün çalışamaz hale getirildiği örneklerde bulunmaktadır.²⁶² CIA'nın işe alıp ve 17 yıl boyunca çalıştırdığı Kübalı kaynakların aslında Küba istihbarat servisine hizmet eden çifte ajan olduklarının ortaya çıkması, bu konuya örnek teşkil etmektedir. Bu durum, CIA'nın Küba'ya dair elde ettiği bilgilerin aslında maksatlı olarak sızdırılan bilgiler olduğunu göstermekte ve bunun

²⁵⁶ **Sert hedefler**, nüfuz edilmesi zor organizasyonlardır. Terör örgütleri, İran ve Kuzey Kore gibi kapalı devletler ve istihbarat kuruluşları, sert hedefler kategorisine girmektedir.

²⁵⁷ Andrzej Krzak, "Operational Disinformation of Soviet Counterintelligence during the Cold War", *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 2022, Vol.35, No.2, ss.265-278.

²⁵⁸ Türk istihbaratının **dublaj operasyonu** (çifte ajan operasyonları) olarak adlandırdığı bu operasyonlarda ana amaç, hedef servisin haber ağına sızarak, yapılan toplama faaliyetlerini tespit etmek, kontrol altına almak ve yönlendirmektir.

²⁵⁹ **İngilizcesi Walk-in**, Türkçesi **kendi gelen** şeklinde çevrilen bu kaynak türleri hedef servise bilgi verme amaçlı yaklaşmakta ancak esas hizmeti kendi servisine yapmaktadır. Walk-in türü kaynaklar güvenilir kaynak kategorisinde yer almaktadır. Ancak milli duygularla, kendi ülkesinin servisine hizmet etmek için gönüllü olanlarla karıştırılmamalıdır. Bu kaynaklara mutemet adı verilmektedir.

²⁶⁰ Gordan Akrap, vd, "Agent of Influence and Disinformation: Five Lives of Ante Jerkov", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2022, Vol.35, No.2, ss.240-264

²⁶¹ Pozitif istihbarat, kaynak yönetimi sırasında, elemanın daha fazla bilgiye erişebilmesi için hedef yapı ile ilgili vaka yöneticisinin verdiği bilgiler ve eğitimlerdir.

²⁶² Bu vakaya örnek olarak Cambridge Beşlisi verilebilir. Rus istihbaratının, İngiliz istihbaratına sızma sürecinin anlatıldığı kitaplarda olayın bir farklı versiyonları bulunmaktadır. Rus versiyonu için bkzn, Kim Philby, *Sessiz Savaş*, İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, İngiliz versiyonu için bkzn, Peter Wright, *Casus Avcısı*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1989.

istihbarat servisleri için büyük bir hezimet olduğu görülmektedir.²⁶³ Eksik toplama bilgi boşlukları oluşturmakta ancak toplama hataları ve aldatılma bütün istihbara süreçlerine zarar vermektedir. Bu bakımdan toplama hatalarına düşülmemesi için iyi bir kontr-espiyonaj²⁶⁴ sistemine sahip olmak, sürecin sağlıklı işlemesi için önem taşımaktadır.²⁶⁵ İstihbarat başarısızlığına neden olan bir sonraki faktör ise analiz hataları olduğu söylenebilir.

Analiz Hataları: Analiz hataları, istihbarat analistinin **düşünsel körlüğü** şeklinde ifade edilebilecek gerçekleri görememe, alternatiflere bilgilere duyarsızlaşma ve çevreden gelen bilgilere zihinsel olarak kapanma sonucunda sadece sınırlı olasılıkların göz önünde bulundurma eğilimin olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Analistlerin önyargıları ve koşullanmaları nedeniyle düşünsel körlük oluşabilmektedir. Bu durumda analist, inanmak istediği bilgileri kabul etmekte,²⁶⁶ kendi gerçeklik versiyonlarına tutunmakta ve inandıklarını doğrulamak için seçici bilgi toplamaktadır. Analistlerin, geçmişte ve şu anda yaptıkları değerlendirmelere aşırı inanması ve inancı ile çelişen gerçekleri göz ardı etmesi istihbarat analizi için olumsuz bir etken olduğu söylenebilir. Bu durum, karar vericinin iyi bir güvenlik politikası oluşturmaya olumsuz katkı sağlamaktadır. Bu düşünsel körlükler, ayna imajı yanılgısı²⁶⁷, uzmanlık paradoksu²⁶⁸, ülke merkezli yaklaşımlar²⁶⁹ ve bilişsel önyargılardır.²⁷⁰ Bütün bu faktörler doğru istihbaratın ortaya çıkmasına engel olan

²⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Brian Latell, *Castro's Secrets: The CIA and Cuba's Intelligence Machine*, St. Martin's Press, Newyork, 2012.

²⁶⁴ Kontr-espiyonaj, adından da anlaşılabilirliği gibi espiyonaja karşı koymadır ve sadece toplama faaliyetlerini kapsamaz. Kontr-espiyonaj da, espiyonaj gibi başlı başına bir istihbarat türüdür. Kontr-espiyonaj için de tüm toplama faaliyetleri, gerektiği kadar devreye sokulmaktadır.

²⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Hank Prunckun, *Counter Intelligence Theory and Practice*, Rowman - Littlefield, Newyork, 2019.

²⁶⁶ Uri Bar-Joseph, vd., "Intelligence Failure and Need for Cognitive Closure: On the Psychology of the Yom Kippur Surprise", *Political Psychology*, 2003, Vol. 24, No. 1, ss.75-99.

²⁶⁷ Jack Davis, "Why Bad Things Happen to Good Analysts", Roger Z. George and James B. Bruce, (ed.) *Analyzing Intelligence* içinde, Georgetown University Press Washington DC, 2014, s. 162;

²⁶⁸ Gary Klein, *Streetlights and Shadows: Searching for the Keys to Adaptive Decision Making*, MIT Press, Cambridge, 2009, s. 101-113

²⁶⁹ Ülke merkezli yaklaşım; bir analistin çalıştığı hedefin muhtemel amaçlarını değerlendirirken, kendi ülkesinin kültürel kodları ve düşünme biçimlerini hedefe yansıtmasıdır. Örneğin Türk bir istihbarat analisti İsrail ile ilgili değerlendirme yaparken, muhtemel rasyonel davranış bu olabilir şeklindeki kestirme çıkarım yapıldığında, İsrail'in rasyonelliği ve düşünsel kodları göz ardı edilmektedir. Diğer bir örnek olarak ise Ortadoğu'da düşümlerde ateş edilmesini, Amerikalıların çatışma olarak algılaması verilebilir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Yusuf Özer, *Kültürel İstihbarat*, Karakum Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2018.

²⁷⁰ Christina Shelton, "The Roots of Analytic Failures in the U.S. Intelligence Community", *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, 2011, Vol. 24, No. 4, ss.637-655.

sebepler olduğu söylenebilir. Bir sonraki aşama ise istihbarat müşteriye iletilmeden önce istihbarat yönetiminin uyguladığı oto-sansürdür.

Kurum içi Oto-sansür: İstihbarat öğütlerinin yönetim kademesi doğası gereği karar vericilerle yakın çalışmakta ve müşterinin ihtiyaçlarını anlamak için politik önceliklerini her zaman dikkate almaktadır. Bu nedenle istihbarat mekanizması içinde üretilen bir bilgi, üst makamlara çıktıkça analizin tonu ve varılan kanaatlerin yumuşatılması söz konusu olabilmektedir.²⁷¹

Sonuç olarak analitik istihbarat başarısızlığı, yukarıdaki bölümlerde belirtildiği gibi, üretilen istihbaratın tehdit resmini net bir biçimde ortaya koyamaması şeklinde tanımlanabilir. Eldeki mevcut istihbarat, belirsizliği gidermekte ancak üretim sürecindeki aksaklıklardan dolayı, bütün göstergeler **risk faktörlerini** ve **genel eğilimleri** işaret etmektedir.

Peki, istihbarat başarısızlığı sonucunda ortaya çıkan ürünün özellikleri nelerdir? Başarısızlığın değerlendirilebilmesi için ürünün içeriğinin ele alınması gerekmektedir. Başarısız bir istihbaratın özellikleri şu şekilde ele alınabilir;

- Kesin yargılardan çok tahminler içerdiği söylenebilir.
- Siyasi düşünceden bağımsız olmadığı ve hükümetlerin politikalarını destekleme eğiliminin söz konusu olduğu söylenebilir.
- Karar vericinin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmadığı söylenebilir.
- Güvenlikleştirici aktör kesin kanıtlar üzerinden politika yapma eğiliminde olduğu için, istihbarat raporundaki muğlaklık, karar vericinin ideolojik ve siyasi motivasyonla karar vermesine yol açabilir.
- Toplama hatalarından kaynaklı bir başarısızlık söz konusu ise içerik zayıf ve yanlış kanıtlara dayalı yorumlar ağırlıktadır ve yanlış politikaya sebep olma ihtimali bulunmaktadır.
- Gerçekler ve iddialar arasında iç içe geçmişliğin söz konusu olduğu söylenebilir.
- Varsayımlar mantıklı değildir, bulgular geliştirilip yorumlanmamaktadır.

²⁷¹ Stephen Marrin, “Preventing Intelligence Failures by Learning from the Past”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2004, Vol.17, No. 4, ss.655-672.

- Oluşturulan senaryolarda yüksek ve düşük ihtimal tasnifinin bulunmadığı söylenebilir.
- Kanıtların neyi işaret ettiği ve fırsatların ne olduğuna dair değerlendirmeler içermemektedir.
- İstihbarat çıktısının zayıf ve güçlü yanları hakkında net değerlendirmeler içermemektedir.
- Yoruma açık yargılar içermektedir.
- Analiz yapılırken kültürel, psikolojik ve analitik faktörler göz önünde bulundurulmamaktadır.

İstihbarat örgütlerinin kurum içi süreçlerinden kaynaklan başarısızlıklarının temel sebeplerinin bunlar olduğu söylenebilir. Ancak başarısızlığın, güvenlikleştirici aktör boyutunun ele alınması gerekmektedir. Güvenlikleştirici aktörler, istihbarat kuruluşlarından nasıl bir istihbarat beklediği, bu istihbaratı nasıl kullandığı, istihbarat başarısızlığının, güvenlik politikalarının oluşumunun hangi evresine etki ettiği, istihbaratın müşteriiden kaynaklı politikleşmesinin ve hizmet yaklaşımının nedenlerinin ele alınması, bir ülkenin güvenlik politikalarındaki başarı veya başarısızlığı belirleyen temel etkenler olduğu iddia edilebilir. Bu bağlamda genel olarak güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın nasıl kullanıldığı hususunun incelenmesi gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENLİKLEŞTİRME SÜRECİNDE İSTİHBARATIN KULLANIMI

İstihbarat -politika ilişkisi üzerine var olan literatür incelendiğinde, istihbarat başarısızlığı ve politikleşme kavramlarına²⁷² ilişkin bir kafa karışıklığı söz konusu olduğu görülmektedir. Bu kavram karmaşasının temel sebebi, literatürün hala kişisel izlenimlere ve biyografik eserlere dayanması olduğu söylenebilir. 11 Eylül ve Irak işgalinden sonra yapılan tartışmalarda, istihbaratın politika yapım sürecindeki rolü ve eksiklikleri ilgili bilgiler görünür hale gelmiştir. Ancak konunun güvenlikleştirici aktör boyutunun hala çok fazla aydınlatılamadığı söylenebilir. İstihbarat politika ilişkisi hakkında henüz bir teorik yaklaşım bulunmamakta, pratik uygulamalar ve örnek vakalarda sistemin nasıl işlediği incelenmektedir.

Politika yapıcılarının istihbaratı kullanma sürecinde dört temel seçenek devreye girmektedir. Birinci durumda, istihbarat kabul edilip politika yapımında malzeme olarak kullanılmaktadır. İkinci durumda karar vericiler inançları, siyasi görüşleri ve ideolojileri ile çelişkili olduğu için istihbaratı göz ardı etmekte²⁷³, üçüncü seçenekte alınan politik karar doğrultusunda tehdit komuoyu önünde inşa edilirken istihbarat politikleştirilmekte, dördüncü seçenekte ise tehdide karşı alınacak olağanüstü önemleri meşrulaştırmak için istihbarat manipüle edilip hizmet yaklaşımı haline getirilmektedir.

İstihbarat politika yapım sürecinde bir girdi olduğu için, istihbaratın politikaya nasıl etki ettiğinin ve istihbaratın bu süreçte başarılı olup olmadığının ölçülmesinin zor olduğu söylenebilir. Bu bakımdan, politik seçeneğe son şekli hangi aktörün verdiğine dair kesin bir tespit yapmanın zor olduğu iddi edilebilir. İstihbaratı kullanan politika yapıcılarının perspektifinden sorunu ele almak, politika girdisi olan istihbaratın bu sürece nasıl bir etki ettiğinin tespitini kolaylaştırabilir. Politika yapıcılar açısından sorunun ele alınmasının seçilen vakaların sınırlarını ortaya koymak açısından önemli katkıları bulunmaktadır. İstihbarat örgütleri ve politika yapıcılar arasında sürekli bir

²⁷² Uri Bar-Joseph, “The Politicization of Intelligence: A Comparative Study”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2013, Vol.26, No.2, ss.347-369.

²⁷³ Patrick S. Roberts, vd, “Why Presidents Sometimes Do Not Use Intelligence Information”, *Political Science Quarterly*, Vol. 131.No.4,ss.779-802.

etkileşim söz konusudur ve bu her düzeyde gerçekleşmektedir. İstihbarat analistleri ile alt düzeydeki güvenlikleştirci aktörler arasındaki ilişkiden, liderler ve istihbarat başkanları arasındaki ilişkiye kadar iç içe geçmiş bir ilişki söz konusudur. Bu ilişkinin karmaşıklığı, ilişkinin genel işleyişinin ölçülmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca politikacıların karar anlarında istihbaratı ele alma biçimleri, istihbarat ve politika ilişkilerine dair önemli kapı aralamaktadır. Karar verme teorileri incelendiğinde istihbaratın dış politika yapım sürecindeki rolü görmezden gelinmektedir. Bu modellerde istihbaratın bir rolü yoktur ve sadece politika yapıcılarının uygun gördüğü ölçüde önem taşımaktadır.²⁷⁴

İstihbarat üretim süreçleri önemli olsa da politika yapıcılarının istihbaratı kullanıp kullanmadığı veya nasıl kullandığı hususu önem taşımaktadır. İyi bir istihbarat, politika yapıcılar tarafından kullanılmadığı zaman sonuca etki etmemektedir. Bu durum, politika yapıcılarının istihbarat- politika ilişkisinde baskın aktör olduğunu göstermektedir. Politika yapıcılar istihbarat kuruluşları olmadan da politika üretebilmeleri söz konusudur ancak istihbarat kuruluşlarının varoluş sebebi politika yapıcılara bilgi desteği ve operasyonel destek sağlamaktır.²⁷⁵

Politika yapıcılar, istihbaratı kabul veya görmezden gelebileceği gibi istihbaratı politikleştirmekte veya manipüle etmektedir. İstihbaratın politikleşmesi²⁷⁶ ve manipüle edilmesi, rutin dış veya iç politika süreçlerinden ziyade güvenlikleştirme süreçlerinde ortaya çıktığı iddia edilebilir. Rutin politika yapım süreçlerinde politika yapıcılarının istihbaratı kullanma veya kullanmama tercihleri bulunmaktadır. Ancak yaşamsal bir tehdide karşı olağanüstü önlemler almak için kamuoyunun iknası söz konusu olduğunda bu iki patolojinin ortaya çıktığı söylenebilir. Örnek vakalar, istihbaratı politikleştirme veya manipüle etmeye karar veren liderlerin genellikle başarılı olduklarını göstermektedir. Politika yapıcılarının istihbaratı siyasallaştırmaya ve manipüle etmeye yönelik girişimlerine karşı bir süre direnç olduğu ancak daha sonra Kontr-Espiyonaj konuları haricinde, istihbarat teşkilatlarının baskıya boyun eğdiği söylenebilir. Bu nedenle politika yapıcılarının istihbaratı ele alış biçimine odaklanmak,

²⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Martha S. Feldman, *Order Without Design: Information Production and Policymaking* Stanford University Press, Stanford, 1989.

²⁷⁵ Lowenthal, a.g.e. s. 150

²⁷⁶ Stephen Marrin, "Rethinking Analytic Politicization", *Intelligence and National Security*, 2013, Vol.28, No.1, ss.32-54.

istihbaratın kullanılıp kullanılmadığı, hangi aşamalarsa siyasallaştırıldığı ve manipüle edildiğinin anlaşılmasını kolaylaştıracağı söylenebilir.

Tezin bu bölümünün ilk kısmında, ideal istihbarat politika ilişkisi perspektifinden güvenlikleştirici aktörün tehdidi algılama sürecinde istihbarat kuruluşlarından nasıl istihbarat beklediği ve istihbaratı nasıl kullandığı açıklanacaktır. İkinci kısımda ise tehdit algılanıp söz edimi ile inşa edildiğinde istihbaratın neden politikleştiği tartışılacak ve olağanüstü önlem, yani savaş için kamuoyu ikna edilirken istihbaratın manipüle edilme süreci ele alınacaktır. Tehdit inşa edildikten sonra doğru istihbaratın bile güvenlikleştirici aktör tarafından neden göz ardı edildiği²⁷⁷ ve alınacak olağanüstü önlemi meşrulaştırmak için istihbaratın nasıl manipüle edildiği hizmet yaklaşımı çerçevesinde ele alınacaktır. Bu bölümde güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın rolünün ne olduğu, istihbaratın politikleşmesi ve istihbaratın **hizmet yaklaşımı** haline getirilmesi üzerinde durulmaktadır.

Güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın nerede ve nasıl kullandığının anlaşılması için tezinin bileşenlerinin yapı söküne tabi tutulması gerekmektedir.²⁷⁸ Güvenlikleştirme teorisi, ilk bölüm de belirtildiği gibi güvenlikleştirici aktörün bir sorunu yaşamsal tehdit olarak algılaması ile başlamaktadır. İkinci aşamada ise bu yaşamsal tehdit söz edimi ile kapalı devre olarak devlet sistemi içerisinde inşa edilmekte ve örtülü güvenlikleştirme süreci başlamaktadır. Eğer örtülü güvenlikleştirme süreci ile tehdit bertaraf edilebiliyorsa, sorun güvenlik-dışlaştırılmaktadır. Ancak sorun bertaraf edilemediğinde kamuoyunun tehdit ve tehdiye karşı alınacak önlemler konusunda ikna edilmes süreci, yani güvenlikleştirme hamlesi başlamaktadır. Bu aşamalarda istihbaratın nasıl bir rol oynadığı, bu bölümün ana odak noktasıdır. Bu bağlamda ilk olarak yaşamsal tehdit güvenlikleştirici aktör tarafından algılanırken istihbaratın nasıl bir işlevi olduğunun incelenmesi gerekmektedir.

²⁷⁷ Stephen Marrin, “Why Strategic Intelligence Analysis has limited Influence on American Foreign Policy”, *Intelligence and National Security*, 2017, Vol.32, No.6, ss.725-742.

²⁷⁸ Senem Aydın Düzgit, “Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları”, *Uluslararası İlişkiler*, 2015, Vol.12.No.46, ss.152-168.

3.1. Güvenlikleştirici Aktörün Tehdidi Algılama Sürecinde İstihbaratın Rolü

Karar vericiler, iyi istihbarata ihtiyaç duyduklarını ve istediklerini söylemekte ancak çoğu zaman görüşleri ile çelişen istihbarattan hoşlanmamakta ve istihbarat kuruluşlarının kendi ihtiyaçlarını anlamadığından şikâyet etmektedir. ABD başkanlarından Richard Nixon; CIA'deki palyaçoların nasıl olurda dünyayı ve ülke sorunlarını bu kadar yanlış anladıklarını ve yönetimine neden sürekli sorun çıkardıklarını anlamadığını ifade etmiştir. İstihbarat örgütleri çoğu zaman başarısız istihbarattan dolayı, bazen de haklı olmalarına rağmen politikacıların beklentilerini karşılayamadığı için eleştirilmektedir.²⁷⁹ Benzer şikâyetlere Türkiye'de de rastlanmaktadır. Eski başbakan Bülent Ecevit, MİT'ten aldığı raporlar hakkındaki değerlendirmeleri önem taşımaktadır. Ecevit, değerlendirmesinde şunları söylemektedir;

... “Başbakanlığım döneminde MİT'e hiçbir siyasal görev vermedim, özel görev beklemedim. Ancak bana verilen raporlardan olabildiğince yararlanmaya çalıştım. MİT raporları genellikle beni tatmin etmezdi. Somut ayrıntılara girmekten kaçındıklarını gördüm. MİT olaylar konusunda önceden bilgi alır ama emniyetin bunların üstüne gitmek için istediği somut bilgileri vermekten kaçınır”.²⁸⁰ Bunun yanında, Kıbrıs Barış Harekâtı kararının, kendisinin ve Dışişleri bakanlığının özel temaslarla ve açık kaynaklardan elde ettiği bilgilele verildiğini ifade etmiştir.²⁸¹

Bu örneklerde görüldüğü üzere istihbarat teşkilatlarının bazen siyasi karar vericilerin ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte istihbarat üretimi yapamadıkları iddia edilmektedir. Güvenlikleştirici aktörler ve istihbarat teşkilatları arasındaki ilişkilerde,

²⁷⁹ Jeffreys-Jones, *The CIA and American Democracy*, Yale University Press, New Haven, 1998, s.177

²⁸⁰ Tuncay Özkan, *MİT'in Gizli Tarihi*, 7. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003. s.359. Emekli bir MİT yöneticisi, MİT'in dış makamlara ve ilettiği notlarda azami ölçüde kaynağın gizliliğine ve ve güvenliğine dikkat ettiği, bundan dolayı istihbarat notlarının haberdan çok değerlendirme olarak sunulduğunu belirtmektedir. Bu konuya örnek olarak, Milli İstihbarat Teşkilatına çalışan ve sahte evrak düzenleme konusunda uzman olan Timur Hanoğlu'nun İstanbul polisi tarafından deşifre edilmesi verilebilir. Bu konu hakkında bilgi için bkzn, Mehmet Eymür, *Belgeli Yazılar 2013-2015*, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2015, s.52.

²⁸¹ Özkan, *MİT'in Gizli Tarihi*, s.171. Dönemin yakın tanığı olan bir MİT yöneticisine göre, MİT ile Başbakanlık arasında kurulan güven ilişkisi ile sağlıklı bilgi akışı arasında bir orantı olduğunu, güvenin tesis edilmesinde Başbakanlık makamının tutumunun belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Kıbrıs meselesi ile ilgili Ecevit'in MİT'ten bilgi alamadık ifadesine ise, dönemin asker kökenli Müsteşarının, Genel Kurmay ile Başbakanlık arasında dengeli olma konusunda kendini zorunlu hissetmiş olmasından kaynaklanabileceğini belirtmektedir.

raporların niteliksizliğine yönelik eleştirilerin yanında kurumlar arası sürtüşmelerin de olduğu gözlemlenmektedir. Tansu Çiller, başbakanlık yaptığı dönemde, MİT ile ilişki kurmama konusunda kararlı olduğu ve MİT'in yerine Mehmet Ağar ve Ünal Erkan üzerinden istihbarat sağladığı bilinmektedir. Karar vericilerin zihin koduna ve sorunu okuma biçimine uymayan istihbarat raporlarını da kullanmayıp eleştirildiğine yönelik bilgiler de bulunmaktadır. Tansu Çiller, 1996 yılında İstanbul Gazi Mahallesinde yaşanan çatışmaların arkasında Yunan istihbaratı olduğuna inanmış, MİT'in olayların iç gelişmelerden kaynaklandığı yönündeki raporunu eleştirmiş ve kör gibi olduğunu, yani istihbarat alamadığını ifade etmiştir. MİT ise hazırladığı raporların Başbakan tarafından okunmadığından ve sorunun çözümüne yönelik politika analizi istendiğinden şikâyet etmiştir.²⁸² Bu anekdot iki duruma işaret etmektedir; birincisi, istihbarat kuruluşlarını sorunları karar vericinin gördüğü gibi okumadıkları zaman istihbarat raporlarının dikkate alınmaması, ikinci ise karar vericilerin istihbarat kuruluşlarını, politika ve çözüm üreten kurumlar olarak görmeleridir. Çiller'in Gazi olaylarında Yunan servisinin izini araması ve sorunun nasıl çözüleceğine dair görüş istemesi, ilişkideki çatışmayı göstermektedir. Ayrıca bu durum, karar vericilerin istihbarattan ne isteyeceklerini bilmedikleri anlamına geldiği söylenebilir. Eğitimli müşteri sorunsalı olarak adlandırılan²⁸³ karar vericilerin, istihbarat kuruluşlarından ne isteyecekleri ve gelecek ürünün hangi içeriğe sahip olması gerektiğine dair bilgisizlikleri, ilişkilerdeki sorunun diğer bir boyutu olduğu söylenebilir. Bu bakımdan güvenlikleştirici aktör ve istihbarat ilişkisi üzerinde durulması gerekmektedir.

3.1.1. Güvenlikleştirici Aktör-İstihbarat İlişkisi

İstihbarat –politika ilişkisinde iki ana belirleyici etmen bulunmaktadır. Birincisi istihbarat analistlerinin siyasi baskıdan uzak, özgür ve bağımsız çalışabilmesidir. Ancak çoğu zaman güvenlikleştirici aktörler politik hedeflerini gerçekleştirmede istihbaratın desteğine ihtiyaç duyduklarında yani güvenlikleştirme sürecinde istihbaratı politikleştirme ve manipüle etme eğilimde oldukları söylenebilir. İstihbarat raporları, karar vericilerin politikalarını sorguladığı zaman, karar vericilerin bu

²⁸² Özkan, *MİT'in Gizli Tarihi*, s.336-337.

²⁸³ Dennis C. "Wilder, An Educated Consumer Is Our Best Customer", *Studies in Intelligence*, 2011, Vol. 55, No. 2, ss.23-31.

durumdan rahatsızlık duyduğuna dair anlatılar bulunmaktadır.²⁸⁴ Bu nedenle analistler bu tarz rahatsızlıkların belirtilmesine karşı objektifliğini koruması gerekmektedir. Bu durum, istihbarat analistlerinin politika yapım süreçlerinden tamamen izole olması gerektiği anlamına gelmemektedir. Çünkü politika yapımından izole olan istihbarat analistleri, politikacıların ihtiyaçlarını anlamaktan uzaklaşacak ve destek sunamayacaktır.²⁸⁵ İkincisi, politika yapımcıların sordukları soruların doğru bir şekilde cevaplanması için istihbarata ihtiyaç duymaktadır. İstihbarat analistleri analitik özgürlük talep ederken, politika yapımcılar doğru analizi talep etmektedir.

Diğer vurgulanması gereken faktör ise karar vericiler ve istihbarat kuruluşları arasındaki ilişki mesafesidir.²⁸⁶ Yakın çalışma hususu önemli olmasına karşın, istihbarat kuruluşlarını politik angajmana iteceği için mesafenin doğru bir biçimde ayarlanması gerekmektedir. İstihbarat kuruluşları, müşterilerinin istihbarat ihtiyaçlarını anlayacak kadar yakın, politikleşmeyecek kadar karar vericilerden uzak durması gerekmektedir. Örneğin, Recep Tayyip Erdoğan Başbakan olduğu dönemde MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ı "sır küpüm" şeklindeki nitelendirmesi, ilişki mesafesinin yeterince doğru ayarlanamadığını ve istihbaratın politikleşme eğilimi içinde olduğu söylenebilir.

İstihbaratın politika yapımcıların kullanımına hazır olabilmesi için bazı faktörlerin önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır: İstihbaratın zamanında üretilmesi, uygun ayrıntıyı ve kesinliği içermesi, sunum şekli ve bilginin kaynağının güvenilir, elde edilen bilginin doğru olması gerekmektedir.²⁸⁷ Özetle karar vericinin pratik ihtiyaçlarına cevap vermesi gerektiği görülmektedir.

Bazı politika yapımcılar, istihbaratı dikkate almadan politikalar oluşturduğu için politika başarılarını sadece sağlıklı işleyen istihbarat- politika ilişkisi ile açıklamanın zor olduğu söylenebilir Bir personeli tarafından CIA başkanı Richard Helms'e sorulan, yeni ve doğru istihbarat olmasına rağmen Başkan Johnson bu istihbaratı neden

²⁸⁴ Robert Tones, ON THE POLITICIZATION OF INTELLIGENCE, <https://warontherocks.com/2015/09/on-the-politicization-of-intelligence/>, (0.12.2021)

²⁸⁵ Amanda J. Gookins, The Role of Intelligence in Policy Making, *The SAIS Review of International Affairs*, 2008, Vol. 28, No. 1, ss.65-73.

²⁸⁶ Jack Davis, "The Kent-Kendall Debate of 1949", *Studies in Intelligence*, 1991, Volume 35, No. 2, ss.91-103.

²⁸⁷ Timuçin Kodaman, vd, İstihbarat Analizinde Panoptik Gözetimin Yeri ve Önemi, *İstihbarat Çalışmaları içinde* (ed) Cihad İslam Yılmaz, NEÜ Yayınları, Konya, 2022, ss.219-222

kullanmadı? Sorusuna Helms'in cevabı önemlidir: Kararını nasıl verdiğini nereden bilebilirim? Herhangibir başkan nasıl karar verir? Belki şans faktörü etkili oldu, belki bir arkadaşının tavsiyeleri, belki de okuduğu bir kitap, benim bir başkasının görüşlerini nasıl oluşturduğunu, bir liderin nasıl karar verdiğini ve zihninin nasıl işlediğini anlamamı bekleme.²⁸⁸ Politikacılar dünyayı doğru okuyacak kadar donanımlı ve şanslı iseler başarılı politik sonuçlar alabilmektedir. Ancak bazı durumlarda istihbarat kullanılsa bile hem politika yapıcılar hem de güvenlik ortamının belirsizliğinden dolayı hatalı hesaplar yapılabilmektedir.

3.1.1.1. İlişkinin Doğasından Kaynaklanan Gerilimler

İstihbarat örgütleri ve güvenlikleştirci aktörler arasındaki ideal ilişkinin nasıl olması gerektiğinin anlaşılmasının zor olduğu söylenebilir. Ancak çalışma biçimleri ve sorumlulukları dikkate alındığında sürtüşmenin olağan olduğu iddia edilebilir. İstihbarat örgütlerinin politika yapıcılarının ihtiyaçlarını karşılama gayretleri ve nesnelliklerini koruma çabaları arasındaki dengenin sağlanmasının zor olduğu savunulabilir. İstihbarat örgütleri liderlerin politik kararlarının doğruluğunu sorguladığında, üretilen istihbaratı dikkate almama eğilimi ortaya çıkmakta ve karar vericinin tepkisi istihbarat kuruluşlarında şüphe ve korkuya neden olabilmektedir.

Gerilimler, istihbarat ve politika yetkililerinin istihbaratın doğası hakkında farklı inançlara sahip olması nedeni ile de ortaya çıkmaktadır. İstihbarat yetkilileri gizli ve açık kaynaktan elde ettikleri bilgileri işledikleri için analizlerinin benzersiz olduğuna inanma eğiliminde oldukları söylenebilir. Yabancı ülkede elde edilen yüksek profilli bir kaynak vasıtası ile ve teknik imkânlarla elde ettikleri gizli bilgilerin, karar vericilerin sahip oldukları bilgilerden daha fazla öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Bu bilgiler, düşmanın niyet ve kapasitesine dair özel ayrıntılar sunmaktadır. Bu bakımdan istihbarat, karar vericilere ham bilgilerden daha fazlasını sağlamaktadır. İyi bir analiz, bulanık ve kafa karıştırıcı bilgileri kullanılabilir ürünlere dönüştürmekte ve politik kararların alınmasında rehberlik görevi görmektedir. Bu, güvenlik ortamındaki belirsizliklere karşı makul önlemlerin geliştirilmesine destek sağlamaktadır.

²⁸⁸ Russell Jack Smith, *The Unknown CIA: My Three Decades With the Agency*, Potomac Books Inc, Washington 1989, s.219

İstihbarat örgütlerinin ürünlerinin benzersiz olduğunu vurgulamak için bürokratik nedenleri de bulunmaktadır. İstihbaratın devletlerin karşılaşmış olduğu tehditlerin ortaya konulmasındaki rolü, istihbarat kuruluşlarının politika yapıcılara düzenli erişim sağlamalarına, cömert finans desteğine ve hatırı sayılı özerkliğe sahip olmalarına neden olmaktadır.

Güvenlikleştirici aktörler, özellikle stratejik seviyede yapılan istihbarat analizlerini benzersiz ve vazgeçilmez olarak görmemektedir. Güvenlikleştirici aktörler, kendi bilgilerine, bağlantılarına ve deneyimlerine güvendiği için istihbarat kuruluşlarının vardığı sonuçları kabul etmeme gibi eğilim içinde olmaktadır. Ayrıca bazı zamanlarda karar vericiler, istihbarat üretim süreci bitmeden ham bilgileri istemekte ve kendi analizlerini kendileri yapmak istemektedir. Bu durum, karar vericilerin, istihbarat analistlerinin yargılarına çoğu zaman güvenmedikleri anlamına gelmektedir. Analist olarak eğitilmemiş karar vericiler;

- Ham bilgileri anlamak ve yorumlamakta zorlanabilmekte,
- Bilginin doğru olup olmadığının tespitini yapamamakta,
- Ön yargılarını ve tercihlerini analize dâhil edebilmekte,
- Politik kararlarını haklı çıkarabilecek yorumlar yapmaya eğilimli olabilmektedirler.

Bir CIA yetkilisinin yaptığı değerlendirme bu konuyu açıklığa kavuşturmaktadır; Kesin gerçeklerden elde edilen ekonomik ve istatistiksel verilerin aksine, istihbarat materyalleri değişen kesinlik ve güvenilirlik seviyelerindeki raporlara dayanmaktadır. Bazı raporlar, küçük bir tahminin ağırlığından daha fazlasını taşıyamamaktadır; diğer veri ve bilgiler ise ulusal bir politikayı destekleyebilir. Yalnızca bu malzemeyle her gün çalışan biri, bunu net bir şekilde görme ve verileri akıllıca kullanma bilgisine sahiptir. Kesin gerçeklerden elde edilen ekonomik ve istatistiksel verilerin dışında ham veriler, değişen kesinlik ve güvenilirlik seviyelerine göre raporlanmaktadır. Bazı raporlar, zayıf kanıtlar üzerinden inşa edildiği için olasılıktan öteye gidememektedir. Bazı ham veriler ise karar vericinin mevcut politikasını destekleyici mahiyet taşıyabilmektedir. Ancak genel olarak bir bilginin

kıymetlendirilip yorumlanabilmesi için tecrübe ve eğitim gerekmektedir. Bu nedenlerde dolayı amatörlerin elindeki ham veri ve bilgiler tehlike teşkil etmektedir.²⁸⁹

İstihbarat kuruluşlarının politika yapıcılarla bile sırlarını bütünü ile paylaşmama eğiliminde oldukları söylenebilir. Gizli haberleri ve yabancı dildeki haberleri özel bilgi olarak görmekte ve meslekleri gereği topladıkları bilgileri korumaya yatkın oldukları iddia edilebilir.²⁹⁰ İstihbarat örgütleri bilgiler ifşa edildiğinde, bu bilgilerin elde edilmesinde kullanılan kaynaklar ve yöntemlerin ortaya çıkacağından endişe etmektedir. Kullanılan uydu görüntüleri basınla paylaşıldığında, istihbarat örgütünün teknik imkânları hakkında rakip devletler fikir sahibi olmaktadır. Ayrıca yüksek düzeyli bir kaynaktan alınan bilgilerin kamuoyu önünde paylaşılması, kaynağın deşifre olmasına neden olabilmektedir. Çünkü bilginin gizlilik derecesi artıkça, bu bilgiye bilen ve erişimi olan insanların sayısı azalmakta ve bu durum rakiplerin sızıntısının kaynağını tespit etmesine neden olmaktadır.

İstihbarat üretimi, doğası gereği masraflı bir iş olarak görülmekte ancak karar vericiler, bu ürünlerin maliyetini ve önemini küçümseme eğilimindedir. Modern medyanın gelişmesi ile birlikte haber ajansları yirmi dört saat boyunca dünyanın herhangi bir yerindeki gelişmelerle ilgili bilgiler servis etmekte, ayrıca bu gelişimlerle ilgili yerel uzmanların, hükümet yetkililerinin ve emekli askerlerin görüşlerinden faydalanmaktadır. Güvenlikleştirici aktörler de bu sürekli haber akışlarından istifade etmektedir. Bir bilim insanı, CIA'yı sırları olan CNN'e benzetmektedir.²⁹¹ Örneğin CIA, Berlin duvarının yıkılacağını tahmin edememiş ama CNN bu gidişatı haberlerinde işlemiştir. Bütün bu faktörlerin karar vericilerin gözünde istihbarat kuruluşlarının öneminin azalmasına neden olan faktörler olduğu söylenebilir.

Bir konu ile ilgili yapılan istihbarat üretiminde sürekli istikrar olmayabilir. Kaynakların kaybı ve kaynakların kasıtlı manipülasyonu neticesinde elde edilen ürününün kalitesi düşmektedir.²⁹² Gizli faaliyetlerin sonucunda elde edilen bilgilerin

²⁸⁹ Smith, *The Unknown CIA*, s.217.

²⁹⁰ Emekli Diplomat Haluk Afra, kaleme aldığı kitapta Tokyo Büyükelçisinin bir gazetede yer alan haberi Türkçeye çevirtip, gizli damgası ile merkeze yolladığını ifade etmektedir. Bzkn, Haluk Afra, *Hariciyeciler Dedikoduları Sever*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 175.

²⁹¹ Amy B. Zegart, "CNN with Secrets:" 9/11, the CIA, and the Organizational Roots of Failure, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2007, Vol.20, No.1, ss.18-49.

²⁹² Donald C.F. Daniel, "Denial and Deception," Jennifer E. Sims and Burton Gerber, (eds), *Transforming U.S. Intelligence içinde*, Georgetown University Press, Washington, 2005, s. 134-146.

kamuoyu ile paylaşılması, toplama operasyonlarının güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Bunun yanında bir konu ile ilgili toplanan bilgiler bol olsa bile bu bilgileri işleyip hedef ülkenin niyetlerine yönelik tahmin yapmanın zor olduğu da söylenebilir. Hedefin niyetleri ile ilgili tahminlerde, maddi verilerin ötesinde hedef aktörlerin zihin dünyası anlaşılmalı çalışılmakta ve olası adımları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Kısa süreli doğru tahminler yapılsa bile hedefin niyetleri zamanla değişebilmekte ve yapılan tahminler geçersiz hale gelebilmektedir.

Kendi ülkenizde yaşanacak olayları kestirmenin bile kolay olmadığı düşünülürse, istihbarat kuruluşlarının sırlarını ve niyetlerini korumaya çalışan bir hasım devletin olası politikalarını öngörmesinin zor olduğu iddia edilebilir.²⁹³ İstihbarat örgütleri bu belirsizlik ortamında çalışmakta ve bundan dolayı güvenlikleştirici aktörler için uyarılar ve koşullu tahminler yapmanın ötesine geçememektedir.²⁹⁴ İstihbarat örgütlerinin kullandığı bu olasılık dili karar vericileri tatmin etmediği söylenebilir.²⁹⁵ Güvenlikleştirici aktörler politika yapmak için kesinliğe ve isabetli öngörülere ihtiyacı olduğu savunulabilir.²⁹⁶

Güvenlikleştirici aktörler, tehdidi algılama ve karar verme süreçlerinde istihbarat kuruluşlarından destek beklemektedir. İstihbarat örgütlerinin ürettiği objektif analizler, bazı zamanlarda karar vericinin politikasını baltalama eğiliminde olabilmektedir. Öte yandan güvenlikleştirici aktörler bir politikaya kesin bir karar vermedikleri zaman istihbarat resmindeki boşlukları tolere etme olasılıklarının daha yüksek olduğu savunulabilir.

3.1.1.2. Görev Farklılığından Kaynaklı Sürtüşmeler

Güvenlikleştirici aktörler, istihbarat kuruluşlarının politika yapım sürecinde bilgi desteği sağlarken stratejik bağlamı gözden kaçırdıkları ve küçük ayrıntılara

²⁹³ Gintaras Bagdonas, Relations between Intelligence Services and Policy Makers: An Analysis of Challenges and Their Causes, *Lithuanian Annual Strategic Review*, 2009, Vol. 7, No. 1, ss.11-28

²⁹⁴ Melanie Brand, "Intelligence, warning, and policy: the Johnson administration and the 1968 Soviet invasion of Czechoslovakia.", *Cold War History*, 2021, Vol.21, No.2, ss.197-214.

²⁹⁵ İstihbarat raporlarında kullanılan olasılık dili için bkzn, Sherman Kent, "Words of Estimative Probability", *Study of Intelligence* 1993, Vol. 8, No.4, ss.1-21.

²⁹⁶ Mark M. Lowenthal, "Tribal Tongues: Intelligence Producers, Intelligence Consumers" *The Washington Quarterly* 1992, Vol.15, No.1, ss.157-168

odaklanma eğiliminde olduklarından şikâyet etmektedir.²⁹⁷ İstihbarat analistleri ise karar vericilerin problemlerin ince ayrıntıları üzerinde durmaktan imtina ettiklerinden şikâyet etmektedir.²⁹⁸

Güvenlikleştirici aktörler, cari istihbaratı, öngörü istihbaratına, ham verileri, spekülatif tahminlere tercih etmektedir. İstihbarat analistleri ise bu taleplerin yersizliğine vurgu yapmakta ve bunun profesyonel istihbarat çalışmasından çok gazetecilik faaliyetine benzediğini vurgulamaktadır²⁹⁹. İstihbarat analizi tüm bilgilerin nesnel biçimde işlenmesi ile ortaya çıkan bilimsel bir faaliyet olduğu söylenebilir. Ancak politikacıların zaman baskısı altında çalışmaları ve politikacıların hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik kararlı ve sabırsız tutumlarından dolayı alternatif politik seçenekleri göz ardı etmelerine neden olmaktadır.³⁰⁰

İstihbarat örgütleri ve güvenlikleştirici aktörler arasındaki bu işlevsel uyumsuzluk çatışmayı ve sürtüşmeyi kaçınılmaz kılmaktadır. İstihbaratın işlevi ile ilgili bilgisi olmayan karar vericilerin, istihbaratın neyi yapıp neyi yapamayacağına dair fikrinin olmaması ve gündem yoğunluğu nedeniyle ikili ilişkilerin doğasının iyileştirilmesinde fırsatların olmaması, sürtüşmenin temel sebeplerinden biri olduğu söylenebilir. Ayrıca güvenlikleştirici aktörler istihbaratın gelecekte yaşanması muhtemel olayları öngörebileceğine inanmakta ama gerçekte bu beklenti karşılanmadığında hayal kırıklığı oluşmaktadır. Bütün bu faktörler karar vericilerin inançlarına, ideolojilerine ve siyasi görüşlerine göre karar vermeye itmektedir.³⁰¹

Yukarıda açıklanan bütün bu faktörlerin karar vericiyi ideolojik karar almaya ittiği söylenebilir. Bu bakımdan güvenlikleştirme sürecinde liderin tehdidi algılama sürecinde doğrusal süreçle üretilmiş istihbaratın çok az bir etkisi olduğu savunulabilir. Çünkü karar vericinin inancı, ideolojisi ve siyasi ajandası, istihbaratı etkisizleştirmekte ve tehdit tamamen ideolojik ve siyasi nedenlerden dolayı inşa edilmektedir. Bu

²⁹⁷ Anne Armstrong, "Bridging the Gap: Intelligence and Policy." *Washington Quarterly*, 1989, Vol. 12, No. 1, ss. 23-34.

²⁹⁸ Thomas Lowe Hughes The fate of facts in a world of men: Foreign policy and intelligence-making, Foreign Policy Association, New York, 1976, s. 18-19.

²⁹⁹ Kent, Strategic Intelligence, s. 196-197.

³⁰⁰ George C. Herring, *America's Longest War. The United States and Vietnam, 1950-1975*, 4th ed. McGraw Hill, Boston, 2002, s. 90-92

³⁰¹ Arthur S. Hulnick, "The intelligence producer – policy consumer linkage: A theoretical approach", *Intelligence and National Security*, 1986, Vol.1, No.,2,ss.212-233.

bakımdan politik seviyede güvenlikleştirme hamlesi başlarken, yani tehdit inşa edilirken, istihbaratın etkisizinin çok az etkili olduğu söylenebilir. Çünkü girdi ister doğru ister başarısız istihbarat olsun, politikanın stratejik bağlamını güvenlikleştirici aktörler inşa ettiği için istihbaratın tehdit inşasına katkısının küçük ayrıntıların şekillendirilmesi noktasında olduğu söylenebilir. Bu bakımdan Paris okulunun aşağıdan yukarı güvenlikleştirme tezinin geçerliliğinin olmadığı iddia edilebilir. Özetle tehdit inşasında karar vericinin zihin filtreleri olan ideoloji, inanç ve siyasi ajanda etkili olmaktadır.³⁰² Bu bakımdan yaşamsal tehdit algılanıp söz edimi ile inşa edilme sürecinde karar vercinin nasıl bir istihbarat beklediğinin incelenmesi gerekmektedir.

3.1.2. Güvenlikleştirici Aktör Nasıl Bir İstihbarat Bekler

Politika yapıcılar, ihtiyaçlarına uygun istihbaratı doğru zamanda iletilmesini istemekte ancak bu raporları, politikanın ana iskeletinde oluşan boşlukları doldurmakta kullanmaktadır. İstihbarat bu bakımdan politikanın tonunu belirlemektedir. Bundan dolayı istihbaratın politika yaratmadığı gerçeğinin vurgulanması gerekmektedir. Robert Gates; bu hususu şu şekilde vurgulamaktadır: Politika yapıcıların çıkarları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmadan yapılan istihbarat analizleri, dış politika yapımında alakasız bir değerlendirme haline gelmektedir.³⁰³ Örneğin, “komşularla sıfır sorun politikası” bir politik tasarımdır. Bu politik tasarımın istihbarat ihtiyacı, komşu ülkelerle kurulan ilişkilerde ortaya çıkabilecek ihtilafların neler olabileceğini tespit etmektir. Ancak bu politik tasarım dikkate alınmadan yapılan üretimler veya komşularla sıfır sorun politikasının imkânsızlığı üzerine yapılan istihbari değerlendirmelerin ihtiyacı karşılamaktan uzak olacağı söylenebilir.

Treverton, istihbarat analizlerinin³⁰⁴ pratik politik ihtiyaçlara göre yapılması gerektiğini, politika yapıcılar ve istihbarat kuruluşları arasında yakın çalışma mekanizmasının kurulması gerektiğini ifade etmektedir. Resen yapılan üretimlerin

³⁰² Martha Whitesmith, “Justified true belief theory for intelligence analysis”, *Intelligence and National Security*, Vol.37, No.6, ss.835-849

³⁰³ Robert Gates, "Guarding Against Politicization.", *Studies in Intelligence*, 1992, Vol. 36. No.5, ss.5-13.

³⁰⁴ Stephen Marrin, “Intelligence Analysis Theory: Explaining and Predicting Analytic Responsibilities”, *Intelligence and National Security*, 2007, Vol.22, No.6, ss.821-846.

yani doğrusal istihbarat üretiminin ihtiyaca cevap vermekten uzak olduğunu savunmaktadır.³⁰⁵

Karar vericilerin istihbarat kuruluşlarından aldıkları hizmetlerin kalitesi büyük ölçüde politika yapıcılarının istihbarat kuruluşları ile ilişkilerine, ilişkinin doğasına yönelik uzmanlıklarına ve deneyimlerine bağlı olduğu söylenebilir. İki topluluk arasındaki beklenti farklılıkları hayal kırıklıklarına yol açmakta, güvenlikleştirici aktörler bu hayal kırıklığını istihbarat başarısızlığına bağlamakta, istihbarat kuruluşları ise istihbaratın dikkate alınmadığını savunmaktadır.³⁰⁶

İstihbarat örgütlerinin yöntemleri ve ürettiği istihbaratın içeriği konusunda deneyimli olan karar vericilerin, istihbarat kuruluşlarını politika yapım süreçlerinde daha etkili kullanacağı söylenebilir. Eğitimli müşteriler istihbarat kuruluşlarının neyi yapabiliyor, neyi yapamayacağı konusunda gerçekçi bir görüşe sahip olduğu söylenebilir. CIA eski yöneticisi John McLaughlin bu ilişkiyi şöyle açıklamaktadır; İstihbaratı nasıl kullanacağını bilen karar vericiler, istihbaratın kesin tahminler yapmaktan ziyade, genel eğilimleri tespit edebileceğini bilmektedir. İstihbarat analistlerinin vardıkları sonuçlara karşı sorgulayıcı sorular sormayı bilmekte, kendi politikalarına ters düşen istihbarat raporlarından rahatsız olmamakta ve kendi politik tercihlerinin dayanakları ile istihbaratın sunduğu raporları kıyaslamaktadır.³⁰⁷

Karar vericinin istihbarat konusundaki deneyimsizliği ve istihbarat örgütünün neyi, nasıl yaptığına dair bilgisizliği, istihbarat kuruluşlarını doğru kullanımını engellemekte ve ortaya çıkan sonuçtan rahatsızlık duymalarına neden olmaktadır.³⁰⁸ Karar vericilerin istihbarat kuruluşları hakkındaki gerçekçi olmayan beklentileri neticesinde ortaya çıkan tatminsizliği istihbarat başarısızlığı olarak adlandırma eğiliminde olduğu söylenebilir. Karar vericilerin doğru soruları, doğru kişilere, doğru zamanda sormaları gerekmekte çünkü bu üç faktör istihbaratın kalitesini etkilemektedir. Örneğin karar verici, ele aldığı konu ile ilgili “Ne oluyor?” Sorusunu

³⁰⁵ Trevorton, *Reshaping National Intelligence*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001 s. 192

³⁰⁶ Stephen Marrin, “The 9/11 Terrorist Attacks: A Failure of Policy Not Strategic Intelligence Analysis”, *Intelligence and National Security*, 2011, Vol. 26, No.3, ss.182-202.

³⁰⁷ John McLaughlin “Serving the National Policymaker,” in Roger Z. George and James B. Bruce (eds.), *Analyzing Intelligence: Origins, Obstacles, and Innovations*, 2nd Edition, Georgetown University Press, Washington, 2008, s. 72.

³⁰⁸ Kenneth Lieberthal, *The U.S. Intelligence Community and Foreign Policy: Getting Analysis Right*, Brookings Institution, Foreign Policy Paper Series, No. 17, 2009, s. 56.

sorduğu zaman, olayın doğasının tasvirini istemektedir. Ancak problemle ilgili ne yapılmalı sorusu sorulduğunda istihbaratın politik tavsiye haline gelmesi söz konusu olmaktadır. CIA analisti John Nixon doğru sorunun önemini şu şekilde açıklamaktadır:

“Ne yapılmalı” gibi bir soruyu cevaplamak, beni her zaman rahatsız eden bir şeydir. Politika yapıcılara seçenekler vermem gerektiğini söyleyen yöneticilerim vardı. Bunun yanlış olduğunu düşünüyorum. Çünkü istihbarat, gerçeklere, varsayımlara, işaretlere, dedikodulara ve bilim gibi hususların üzerine çok fazla dayanan bir disiplin olduğu için, politika yapıcıların bu kararları almasına izin vermek en iyisidir. İstihbaratın siyasileşmesi çok sık görülen bir durumdur. Eğer bir sorun çıkarsa yine istihbarat servisleri suçlanır. Bu yeni bir şey değildir. Roma döneminden bu yana istihbarat servisleri, siyasi ve askeri başarısızlıklardan sorumlu tutulmuştur.”³⁰⁹

Karar vericinin istihbarat beklentisi, ilişkinin doğası üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. İstihbarat örgütlerinden yapmaması gereken politika tavsiyesi istemek, doğru soruları doğru zamanda sormamak ürünün kalitesini etkilediği için istihbaratın kullanımını da etkilemektedir. Bu bakımdan karar vericilerin istihbaratı hangi durumlarda kullandığının üzerinde durulması gerekmektedir.

3.1.3. Güvenlikleştirici Aktör İstihbaratı Hangi Durumda Kullanır

İstihbarat örgütleri ve politikacılar arasındaki zihniyet farklılığı da istihbaratın kullanımına etki eden diğer bir husus olduğu söylenebilir. İstihbarat analistlerinin görevi, mevcut sorunu anlayıp karar vericiye iletmek iken, güvenlikleştirici aktörlerin görevi ülkenin karşı karşıya olduğu sorunları çözeceğine dair halka verdiği taahhütleri yerine getirmektir. Çözüm odaklı güvenlikleştirici aktörler ve anlamaya odaklı istihbarat kuruluşları arasındaki doku uyumsuzluğu bu zihniyet farklılığından kaynaklanmaktadır.³¹⁰ Dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu’nun “*elimizde canlı bombacıların listesi var ama eylem yapmadan tutuklayamayız*” sözü, bu duruma işaret etmektedir. İstihbarat örgütleri tehdidi haber vermekte, ancak güvenlikleştirici aktörler çözüm üretmemektedir. Bu listede yer alan isimlerin daha sonra terör saldırıları

³⁰⁹ Hasan Mesut Önder, Hasan Mesut Önder Saddam’ı sorgulayan CIA analisti John Nixon ile görüştü: “ABD ile Türkiye ortak çıkarlara odaklanmalı”, <https://www.ocakmedya.com/hasan-mesut-onder-saddami-sorgulayan-cia-analisti-john-nixon-ile-gorustu-abd-ile-turkiye-ortak-cikarlara-odaklanmali/>, (22.12.2021).

³¹⁰ Gregory F. Treverton, *Intelligence for an Age of Terrorism*, Rand Corporation, Cambridge University Press, 2009, s.170–171.

yaptıkları bilinmektedir. Çok açık somut sorunlarda bile anlama – çözüm ikileme karar vericinin istihbaratın kullanımını etkilemektedir.³¹¹

Güvenikleştirici aktörler, politik tercihlerine meydan okuyan istihbarat raporlarını genellikle dikkate almadıkları bilinmektedir. Bununla birlikte istihbarat yöneticilerinin siyaseten karar vericiye aşırı yakın olması durumunda iyi ilişkiler gelişmekte ve karar verici, aldığı istihbarattan memnun kalmaktadır. Bu ilişki biçiminde istihbarat kuruluşları karar vericinin duymak istediği şeyleri söyleme eğiliminde olduğu için stratejik ve askeri başarısızlıklarla karşılaşmak mümkün hale gelmektedir.

İstihbarat yetkililerinin aşırı karizmatik veya ideolojik olarak donanımlı liderlerin etkisi altına girmesi ile siyasi angajman ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Bu durumda istihbaratın uyarıcı ve objektif özellikleri kaybolmaktadır ve istihbarat örgütü bir davayı savunan ve bunun için bilgi üreten bir enformasyon bürosu haline gelmektedir. Siyasi angajmanın en temel nedeni, istihbarat teşkilatlarının yöneticilerinin siyasi yakınlığa göre atanması olduğu söylenebilir. Kurum için teamüllerin oluşmaması ve dışarıdan yapılan siyasi atamalar, güvenlikleştirici aktör – istihbarat ilişkisinin sağlıklı işlediği gibi görünse de, üretilen istihbarat, nesnelliğini kaybetmektedir. Yapılan analizler, öznel ve karar vericinin kanaatlerini destekleyici mahiyete bürünmektedir. Liderin politik vizyonuna inancından dolayı istihbarat yöneticisi kötü ve vizyonla çelişen haberleri vermekte gönülsüz davranmakta ve bu da politika başarısızlığına neden olmaktadır.³¹² MİT başkanı olarak görev yapan Hakan Fidan'ın Adalet ve Kalkınma Partisinden milletvekili aday adayı³¹³ olması ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın verdiği diplomatik görevleri icra etmesi, olağan yakınlık sınırının aşılmış olabileceğini göstermektedir. Bir istihbarat yöneticisi, bir siyasal amacının diplomatik olarak uygulayıcı olması halinde, politikanın doğru olup olmadığına odaklanmak yerine verilen görevi yapmaya çalışacağı için tarafsızlığını kaybedip politik olarak taraf haline gelmesinin güçlü ihtimal olduğu ileri sürülebilir.

³¹¹ Davutoğlu'ndan skandal canlı bomba açıklaması, <https://www.cumhuriyet.com.tr/video/davutoglundan-skandal-canli-bomba-aciklamasi-386807>, (22.12.2021)

³¹² Harkabi, "Intelligence-Policymaker Tangle," s. 129

³¹³ Erdoğan 'sır küpüm' deyince Hakan Fidan milletvekili adaylığından vazgeçmek zorunda kalmıştı, <https://t24.com.tr/haber/erdogan-sir-kupum-deyince-hakan-fidan-milletvekili-adayligindan-vazgecmek-zorunda-kalmisti,351406>, (24.12.2021.)

Siyasi angajman ilişkisinin, karar vericileri ve istihbarat kuruluşlarını kör ettiği söylenebilir. Ortaya çıkan sorunlarda iki grubun da birbirini uyarıcı bir pozisyon alması imkânsız hale gelmektedir.³¹⁴ İstihbarat servisleri ve güvenlikleştirici aktör arasındaki ilişkilerde bir miktar gerilimlerin olması gerekmektedir. İstihbarat yöneticilerinin karar vericiye aşırı sempatisi, dava diye nitelendirdiği politik inançlarla çelişen bilgilere karşı duyarsızlaşmasına neden olacağı iddia edilebilir. Güvenlikleştirici aktörler de istihbarat raporlarını eleştirel gözle okumayacağı için “değerli yalnızlık” siyasetine hapsolma sonucu doğurabilir.

3.1.4. Güvenlikleştirici Aktör İstihbaratı Neden Kullanmaz

Politika yapıcılar istihbarat kuruluşlarının görüşleri ile tutarlı kararlar almak zorunda olmadığı bilinmekte, kendi görüşlerini destekleyen istihbaratı kullanıp, görüşleri ile çelişen analizleri tamamen göz ardı edebilmektedir.

Politika yapıcılar, istihbarat analizlerini kendi inançları ve ideolojileri perspektifinden okumaya eğilimli olduğu bilinmektedir.³¹⁵ Bu durum iki topluluk arasında gerilime neden olmaktadır. Ancak güvenlikleştirici aktörler olağan politik süreçlerde, istihbaratı siyasallaştırmak yerine görmezden gelmeyi tercih etmektedir. Bu bağlamda, güvenlikleştirici aktörler istihbarata karşı dört tepki vermektedir. Kullanırlar, görmezden gelirler, siyasallaştırırlar veya manipüle ederler.³¹⁶

Politika yapıcılarının istihbaratı kullanmamasının sebebinin birkaç boyutu bulunmaktadır. Tüm bireyler gibi politika yapıcılar da psikolojik açıdan kendi yargılarını güvenme eğiliminde olduğu söylenebilir. Bu eğilim, istihbarat raporlarında belirsizlik arttıkça daha fazla ortaya çıkmaktadır. Politika yapıcılarının ideolojik ve psikolojik inançları, belirsizlik içeren başarısız istihbarat raporlarına karşı direnci beraberinde getirmektedir.³¹⁷ Güvenlikleştirici aktörün önyargıları, ideolojileri ve siyasi çıkarları göz önünde bulundurulduğunda bu durumun kaçınılmaz olduğu

³¹⁴ Steve Chan, The Intelligence of Stupidity: Understanding Failures in Strategic Warning, *American Political Science Review*, 1979, Vol. 73, No. 1, ss.171-180

³¹⁵ Loch K. Johnson, "Bricks and Mortar for a Theory of Intelligence," *Comparative Strategy*, 2003 Vol. 22, No.3 ss. 1-28.

³¹⁶ Michael Handel, "Politics of Intelligence," *Intelligence and National Security*, 1987, Vol.2, No.4, ss. 5-46.

³¹⁷ Robert Jervis, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton University Press, Princeton, s. 117-120.

söylenir. Güvenlikleştirici aktörün istihbaratı kullanma şekli, bir sarhoşun kaybettiği anahtarını aramak için sokak lambasının aydınlatdığı alanın dışına bakmamasına benzetilebilir.³¹⁸

Joseph Stalin, Hitler'in 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırmaya hazırlandığına dair kanıtları görmezden gelmiş, çünkü hem kışkırtıcı görünmek istemedi hem de İngiliz uyarılarının Moskova'yı Almanya'ya karşı savaşa sokmak için tasarlanmış yalanlar olduğundan şüphelenmiştir. Ancak Stalin'in bu önyargısında kişisel bir çıkarı da vardı, çünkü iki yıl önce yapılan Sovyet-Alman saldırganlık karşıtı anlaşmasını o tasarlamıştı³¹⁹. Alman ilerlemesini karşılamaya hazırlanmak, Nazi ikiyüzlülüğünü kabul etmek ve daha önce yaptığı saflığını kabul etmek anlamına gelecekti. Askeri liderler de kendilerini kandırmaya eşit derecede eğilimlidirler.³²⁰

Politika yapımcılar, dünyadaki gelişmeleri anlama konusunda kendi yeteneklerine güvenme eğiliminde olduğu söylenebilir. Çünkü iktidara tesadüfen gelmezler ve bu başarıları kendilik algısını ve dünya görüşlerini güçlendirmektedir. Liderlerin psikolojik profilleri genellikle kararlı, saldırgan ve kendinden emin olduklarını göstermektedir.³²¹ Yabancı ülkelerle yaptığı temaslarda edindikleri izlenimler ve sezgiler, bir istihbarat analistinin erişebileceğinden daha fazla bakış açısı kazandırmaktadır. Bu nedenlerden dolayı liderlerin, kendi yargılarına daha fazla güven duydukları iddia edilebilir.³²²

Politika yapımcıların istihbaratı kullanmamasının bir başka nedeni ise örgütsel çeşitlilik olduğu söylenebilir. Politika yapım sürecinde istihbaratın tek girdi olmadığı söylenebilir. Sorunla ilgili her kurum ve bakanlığın sürece dâhil olduğu söylenebilir. Bu bakımdan karar vericilerin farklı kurumlardan gelen görüşler arasında seçim yapma özgürlüğüne sahip olmaktadır. Bunun yanında Amerikan istihbarat topluluğu içerisinde yer alan farklı kurumlar bir araya gelip ulusal istihbarat tahmini hazırlarken

³¹⁸ Thomas Lowe Hughes, *The fate of facts in a world of men: Foreign policy and intelligence-making*, Foreign Policy Association, New York, 1976, s. 24.

³¹⁹ Harold P. Ford, *Estimative Intelligence: The Purposes and Problems of National Intelligence Estimating*, University Press of America, Maryland, 1992, s.38-86

³²⁰ Richard K. Betts, *Surprise Attack: Lessons for Defense Planning*, Brookings Washington, DC:, 1982, s. 34-42s

³²¹ Hans Heymann, "Intelligence/Policy Relationships," Alfred C. Maurer, vd., (ed), *Intelligence: Policy and Process* içinde, (Westview Press, Boulder, CO:, 1985, pp. 57-66,s. 60-61

³²² John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, Oxford University Press, New York 1982, s. 303-304.

kurumlar arası sert tartışmalar ve görüş ayrılıkları ortaya çıkmaktadır. Bu uzlaşmazlığın giderilmesi için ifadeler muğlaklaştırılmakta ve dipnotlarda muhalif görüşler belirtilmektedir. Bu kurumlar arası çatışma ve anlaşmazlık, karar vericiye ideolojik duruşuna yakın görüşleri tercih etme özgürlüğü tanımakta ve bu yolla seçeceği politikanın meşruluğunu sağlayabilmektedir. Bunun yanında ham istihbarat verileri farklı kurumlar tarafından taban tabana zıt olacak şekil de yorumlanabilmektedir. Bu yorum farklılıkları karar vericiye görüşünü destekleyen bilgileri seçme serbestisi kazandırmaktadır.³²³

Ulusal düzeyde, liderin siyasi kimliğine göre görüşlerine muhalif olarak gördükleri istihbarat teşkilatlarını görmezden gelme eğilimi bulunmaktadır. Örneğin ABD 'deki yeni muhafazakârlar karar vericiler, CIA'nın temelde liberal kurum olduğunu düşünmelerinden dolayı, analizlerinin liberal dış politikaları desteklemek üzerine inşa edildiğinden şikâyet ettikleri bilinmektedir. İstihbarat kurumuna karşı bu türden güvensizlikler, karar vericilerin kendi kaynaklarına ve fikirlerine güvenmelerine neden olduğu iddia edilebilir.

İstihbaratın güvenlikleştirici aktörler tarafından kullanılmamasına dair birçok örnek bulunmaktadır. Örneğin Richard Nixon, CIA'nın analizlerini genellikle görmezden gelmekteydi çünkü CIA'yı liberallerin kalesi olarak görmekteydi.³²⁴ Nixon ve ulusal güvenlik danışmanı Kissinger, dünyadaki gelişmeleri doğru okuduklarına inanmaktaydı ve istihbarat teşkilatlarını engel olarak görmekteydiler. İstihbarat topluluğunun doğru analizler yapabileceklerine inanmadıkları için istihbarat kurumlarını politika yapım süreçlerinin dışında tutmuşlardır.³²⁵ Kissinger, kişisel bilgi kanallarından gelen bilgileri kullanarak Nixon'a tavsiye vermekteydi ve adeta Nixon'un kişisel istihbarat şefi gibi hareket etmekteydi. Kissinger istihbarat kuruluşlarından bilgileri işlememelerini sadece ham verileri paylaşmalarını, ham verileri yorumlamadan ona sunmalarını istemekteydi.³²⁶ Başkan Nixon ise CIA

³²³ Philip H.J. Davies, "Intelligence Culture and Intelligence Failure in Britain and the United States," *Cambridge Review of International Affairs*, 2004, Vol. 17, No. 3 ss. 495-520.

³²⁴ Richard Helms, *A Look Over My Shoulder: A Life in the Central Intelligence Agency*, Presidio Press, Toronto, 2004, s. 382-383

³²⁵ Harkabi, "Intelligence-Policymaker Tangle," s. 126.

³²⁶ Lawrence Freedman, *U.S. Intelligence and the Soviet Strategic Threat*, Princeton University Press, Princeton, 1986, s. 46-54

tarafından üretilen günlük istihbarat notlarını okumayı bırakmış ve CIA ile görüşmelerini azaltmıştı.³²⁷

Diğer bir örnek ise İsrail yönetiminin, 1982 yılında Lübnan'ı işgal etmeden önce Askeri istihbaratın ve MOSSAD'ın istihbaratını görmezden geldiği iddiasıdır. İsrailli analistler, İsrail'in mutlak başarı kazanamayacağını ve müttefik Lübnan milislerinin güvenilir olmadığını iddia etmiştir. Ancak İsrail istihbarat kuruluşlarının bu uyarılarının kabineye sunulmasına izin verilmemiştir. İsrail'in müttefiki olan Lübnanlı milislere Batı Beyrut'ta bulunan mülteci kampına girmesine izin vermiş ve milisler kampta katliam yapmıştır. Bu konuda yapılan değerlendirmelerde sorumluluğun üst düzey politikacılara ait olduğu iddiaları bulunmaktadır. Başbakan Menachem Begin ve Savunma bakanı Ariel Şaron'un, işgal öncesi yapılan kabine toplantılarında Askeri İstihbarat başkanı General Saguy'un görüşlerini sunmasını engellediği iddia edilmektedir.³²⁸ Bütün bu bilgiler ışığında; politika yapıcılarının, kendi görüşlerini destekleyen istihbaratı veya ham verileri kullandığı ayrıca örgütsel çeşitliliği kullanarak, politikalarına meşruiyet oluşturmaya çalıştığı söylenebilir. Bunun yanında ideolojik olarak farklı olduklarını düşündükleri istihbarat kuruluşlarının üretimlerine karşı mesafeli yaklaşıtları bilinmektedir. Sonuç olarak örnek vakalar dışında istihbaratın hangi vakalarda ne kadar kullanıldığı veya politikaya etki edip etmediğine dair genel bir ölçüm yapmanın zor olduğu söylenebilir. Ancak istihbaratın bazı durumlarda göz ardı edildiği gerçeği de yazında karşımıza çıkmaktadır.³²⁹

Güvenikleştirme sürecinde, güvenikleştirici aktör bir sorunu yaşamsal tehdit algılarken, ideolojilerin ve siyasi ajandanın algılama süreçlerinde baskın bir faktör olduğu, istihbarat başarısızlığının ise ideolojik kararlara zemin hazırladığı savunulabilir. İstihbarat başarısızlığı ikinci bölümün son kısmında anlatıldığı gibi tehdidin varlığı ve durumu ile ilgili net bir fotoğraf ortaya konamaması şeklinde tanımlanabilir. İstihbarat başarısızlığı bilgi boşluğu ve belirsizlik anlamına geldiği için

³²⁷ Christopher Andrew, *For the President's Eyes Only: Secret Intelligence and the American Presidency from Washington to Bush*, Harper Perennial, New York, 1996, s. 352.

³²⁸ Shlomo Gazit, "Intelligence Estimates and the Decision-maker," *Intelligence and National Security*, 1988, Vol. 3, No. 3: Leaders and Intelligence, ss. 261-278.

³²⁹ Harry Howe Ransom, *Central Intelligence and National Security*, Harvard University Press, Cambridge, 1965, s. 44.

karar vericinin bu boşluğu ve belirsizliği kendi ideolojik öğretileri doğrultusunda doldurması mümkün hale gelmektedir.

İstihbarat başarısızlığının, yüksek çözünürlüklü resim ortaya koyamama boyutu olduğu gibi, stratejik bağlamı gözden kaçırıp ayrıntının içine hapsolme boyutu da bulunmaktadır. Veriler, haberler ve bilgiler analistler tarafından işlenirken stratejik bağlamın küçük bir ayrıntısına odaklanmak, karar vericinin ihtiyaçlarına cevap vermeyen bir tablonun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle istihbarat başarısızlığı, güvenlikleştirci aktöre kendi inisiyatifi ile karar alma alanı yaratmaktadır. Aşağıdaki şekilde on üç farklı insan yüzü bulunmaktadır. Bir orman içersinde yer alan nesnelerin insan zihninde yarattığı etki ile istihbarat başarısızlığı olarak belirsizliğin ve bilgi boşluğunun karar vericinin zihninde yarattığı etkinin benzer olduğu savunulabilir.

Resim 5. Ormanın Gözleri Var³³⁰

Resim 6. Atatürk'ün Az Bilinen Fotoğrafları³³¹

Bu fotoğraf, zayıf kanıtlar ve muğlak belirtiler üzerinden yapılan istihbarat analizlerinin, güvenlikleştirci aktörler tarafından nasıl algıladığını gösterebilir. Zayıf emarelere dayanan analizlerin karar vericinin istihbaratı kullanmamasına neden

³³⁰ E. Bruce Goldstein, *Bilişsel Piskoloji*, çev. Okan Gündüz, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2013, s.125.

³³¹ Atatürk'ün Az Bilinen Fotoğrafları, [https://www.hurriyet.com.tr/mahmure/galeri-ataturkun-az-bilinen-fotograflari-34939936/2,\(4.01.2022\).](https://www.hurriyet.com.tr/mahmure/galeri-ataturkun-az-bilinen-fotograflari-34939936/2,(4.01.2022).)

olduğu iddia edilebilir. Sonuç olarak istihbaratın niteliği ve karar vericinin politik tercihlerine uygun olup olmadığı hususu, istihbaratın kullanımını ve güvenlik politikalarının esas dayanaklarını etkilemektedir. Güvenlikleştirici aktör, tehdidi bilişsel süreçte algıladıktan sonra, tehdidin etkisizleştirilmesi için örtülü güvenlikleştirme süreci ortaya çıkmaktadır.

3.2. Örtülü Güvenlikleştirme Sürecinde İstihbaratın Rolü

İstihbarat örgütlerinin ilk görevi karar alma süreçlerinde devlet yöneticilerini tehditle ilgili bilgilendirmektir. Ancak istihbarat kuruluşları bu geleneksel işlevinin dışında politika uygulama sürecinde de görevleri bulunmaktadır. İlk bölümde de belirtildiği gibi istihbarat kuruluşları, dış politika seçeneği olarak örtülü operasyonları icra ettiği bilinmektedir. Örtülü güvenlikleştirme sürecinde istihbarat kuruluşlarının operasyonel yeteneklerinden yararlanılmaktadır. Güvenlikleştirici aktör, bir sorunu yaşamsal tehdit olduğuna karar verip, tehdidi söz edimi ile kamuoyunu önünde inşa etmeden önce, bu tehdidin düşük bir maliyetle tasfiye etmeye çalıştığı söylenebilir. Örtülü güvenlikleştirme sürecinde, güvenlikleştirici aktör, bir sorunu yaşamsal tehdit olarak algılamakta ama bu tehdidi, kapalı devre olacak bir biçimde devlet mekanizması içinde inşa etmektedir. Bu yolla, güvenlikleştirici aktör, tehdit ve alıncak olağanüstü önemlerden olan savaş için kamuoyunu ikna etmek zorunda kalmamaktadır. Diplomatik ve ekonomik baskının sonuç vermediği durumlarda istihbarat kuruluşları bu gri alanda faaliyetlerini yürütmektedir.

Örtülü operasyonlar, genellikle uluslararası diplomaside en tartışmalı konulardan biri olarak kabul edilmektedir. Amerika'da 1947 yılında kabul edilen ulusal güvenlik yasasında örtülü operasyonlar, ABD hükümetinin rolünün anlaşılmasında veya kabul edilmeyecek şekilde kurgulanmakta ve ABD'nin ülke dışındaki siyasi, ekonomik ve askeri koşulları etkilemek için kullanılacağı belirtilmektedir. Örtülü operasyonlar, etki ajanlarının kullanılması, işbirlikçilere gizli finansal destek sağlamak ve medya kampanyaları gibi yumuşak yöntemlerden, terör grupları desteklemek, sabotaj ve yarı askeri operasyonlar gibi sert türlere kadar geniş yelpazede ele alınmaktadır. Bir yıl sonra 1948 yılında yapılan eklere göre örtülü operasyonlar; propaganda, ekonomik savaş; sabotaj, sabotajları önleme, düşman

devletlere karşı yıkıcı faaliyetler, yer altı direniş hareketlerine destek ve Batı bloğunda yer alan antikomünist unsurları destekleme gibi faaliyetleri içermektedir.³³²

Sovyetler Birliğinin Afganistanı işgal edilmesinden sonra, ABD tehdit olarak gördüğü Sovyetlere karşı savaş ilan etmemiş, bunun yerine Sovyet karşıtı yerel unsurları destekleme yoluna gitmiştir. Bu tercih savaş gibi taraflar için yıkıcı sonuçlar doğuran yöntemden kaçınılmasını sağlamakta hemde sonuca daha az bir maliyetle sonuca gidilmektedir.³³³ Örtülü operasyonları beş başlıkta toplandığı söylenebilir:

- **Propaganda:**³³⁴ Bir hedef ülkede güvenlik tehdidi olarak görülen hükümet ve gruplara yönelik beyaz, gri ve kara propaganda yapılmaktadır. Propaganda süreçlerinde, görüş önderlerinden, gazetecilerden, akademisyenlerden ve hatta sosyal medya kullanıcılarından yararlanılmaktadır.
- **Politik eylemler ve Darbeler:** Hedef alınan parti veya grubun toplumsal desteği azaltılmakta ve bu parti veya grubun ideolojik görüşlerine karşı olan yapılar desteklenmektedir. Hedef ülkede, operasyonel mahiyette yeterli alt yapı kurulduktan sonra darbeler bir seçenek olarak devreye girmektedir.
- **Ekonomik Eylemler:** Tehdit oluşturan ülkenin ekonomisi hedef alınmakta, ekonomik kaynakları sömülmede ve ekonomik etkinliği azalan tehdidin bertaraf edilmesi hedeflenmektedir.
- **Paramiliter Operasyonlar:** Terör grupları ve rejim muhalifleri desteklenerek ülkenin çatışma iklimi içersinde kalması sağlanarak, kamuyounun yöneticilerine olan güveni sarsılmaktadır.
- **Ölümcul Eylemler:** Siyasi liderlere, görüş önderlerine ve kamuoyunun güvenip, sempati duyduğu kişilere yönelik suikastler, ölümcul eylemler kategorisinde yer almaktadır.

Birinci bölümde ayrıntılı olarak anlatıldığı gibi bütün bu hususlar, örtülü güvenlikleştirme sürecinin, az maliyetli seçenek olarak istihbarat kuruluşlarının görev kapsamına girdiğini göstermektedir. Bu süreçte yaşamsal tehdit, örtülü

³³² Len Scott, 'Secret Intelligence, "Covert Action and Clandestine Diplomacy"', *Intelligence and National Security* 2004, Vol.19, No.2, s.323.

³³³ CIA'nın Sovyetler Birliğine yönelik faaliyetleri için bkzn, Steve Coll, *Hayalet Savaşları*, çev. Enver Gürsel, Truva Yayınları, İstanbul, 2005.

³³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Jean M. Domenach, *Politika ve Propaganda*, çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul, 1995.

güvenlikleştirme ile tasfiye edilebiliyorsa sorun güvenlik-dışılaştırılmaktadır. Bertaraf edilemiyorsa, dinleyici kitlenin tehdit konusunda ikna etmek için söz edimi ile tehdit açık bir biçimde inşa edilmektedir.

3.3. Tehdit Söz Edimi İle İnşa Edilirken İstihbaratın Politikleşmesi

Güvenlikleştirici aktör, tehdidi kamuyou önünde inşa ederken, yaşamsal tehdit algılamasının meşru olduğunu göstermek için istihbaratı politikleştirdiği savunulabilir. Bu süreçte tehdidin kamuyou tarafından satın alınabilmesi için istihbaratın, politik tercihle uygun olduğunun gösterilmesi atılacak adımları kolaylaştıracağı için istihbarat politikleştirilmektedir.

Güvenlikleştirici aktörlerin karar alma süreçleri bilişsel ve rasyonel süreç olmak üzere iki aşamada gerçekleştiği bilinmektedir. Politikleşme daha çok rasyonel süreçte ortaya çıkmaktadır. Karara varmadan önce gelen istihbarat başarısız ise veya liderler doğru istihbaratı kullanmamışsa ideolojik ve siyasi gündeme göre karar vermektedir. Güvenlikleştirici aktörler, yaşamsal tehditle ilgili karar aldığı süreçten, aldığı kararı kamuoyu önünde söz edimi ile inşa etmeye başladığı anda yani rasyonel süreçte, gelen istihbaratı politikleştirilerek kullanıldığı söylenebilir. Bu bakımdan istihbaratın politikleşmesi, bilişsel süreçte alınan kararı meşru göstermek ve istihbaratın alınan kararı destekleyecek şekilde kurgulanması şeklinde tanımlanabilir. Politikleşme, kamuoyu desteğinin sağlanması sürecinde ve tehdit algılamasının haklı olduğunun gösterilme sürecinde ortaya çıkmaktadır.

Güvenlikleştirici aktörlerin istihbarata çok açık olmadığı çünkü politikasını şekillendirmek için daha çok bilgi beklemekten ziyade ideolojik ve siyasi olarak aldığı kararı destekleyecek istihbarat aradıklarını ifade edilmektedir. Güvenlikleştirici aktörler, destek bulamadığı zaman ise istihbarat kuruluşlarının görüşlerini değiştirmesi için baskı yapmaya başlamaktadır.³³⁵ Irak savaşı ile ilgili politika belirlenirken, CIA'in Politika Desteklemeden Sorumlu Müdür Yardımcısı ve Irak Misyon Müdürü'nün Yönetici Asistanı olan John Kiriakou ise politikleşmeyi şöyle değerlendirmektedir: İstihbaratın politikleşmesi, analitik yargıların istihbarat yerine kişisel politikaya dayalı

³³⁵ Walter Laqueur, *A World of Secrets: The Uses and Limits of Intelligence*, Basic Books, New York, 1985, s.103.

olarak yapılmasıdır. Örneğin, Cheney, ABD istihbarat topluluğunun Irak ile ilgili istihbaratının kitle imha silahları programı olmadığını göstermesini umursamadı. Bush yönetimi, Irak'a saldırmak ve gerekçe olarak Kitle İmha Silahı programını kullanmak için bir politik karar almıştı. Sonuç olarak, Cheney ekibi, Irak'ın bir kitle imha silahı programı olduğunu ve ülkenin El Kaide ile çalıştığını gösteren sahte istihbarat yayınladılar ama bunların hiçbiri doğru değildi.³³⁶

CIA liderlik analisti John Nixon, istihbaratın politikleşmesini şu şekilde açıklamaktadır: İstihbaratın politikleşmesi, bir istihbarat tüketicisi kendi siyasi ihtiyaçları için belirli bir cevap aradığında ve istihbarat topluluğunun gerçeklerden bağımsız olarak bu bakış açısını doğrulamasını istediğinde ortaya çıkar. Bu sık olmaz çünkü medyaya istihbarat sürecini bozdukları haberi gelirse, bunun yönetim için olumsuz yansımaları olabilir. Bununla birlikte, Bush yönetimi söz konusu olduğunda, CIA analizlerini nasıl gördükleri konusunda şüphecilikten başka bir şey yoktu. İnanmayarak geldiler ve sonra ajansın yanıldığını kanıtlayan alternatif bakış açıları bulmak için ellerinden gelen her şeyi yaptılar.³³⁷

Bütün bu bilgiler ışığında istihbaratın politikleşmesinin sadece güvenlikleştirme süreçlerinde ortaya çıktığı iddia edilebilir. Çünkü kamuoyu önünde tartışılmayan dış politika kararlarında politikacılar istihbaratı göz ardı etme eğilimi göstermektedir. Ancak yaşamsal bir tehdide karşı olağanüstü bir önlem alınırken kamuoyu önünde yaşanan tartışmalar ve politikaya yönelik oluşan dirençler, güvenlikleştirici aktörün istihbarat kurumuna, politikasına destek sağlaması için baskı yapmasına neden olduğu ileri sürülebilir. Ulusal çıkarlara uymayan ideolojik tercihleri, rasyonel kararlanmış gibi göstermek için istihbarat kuruluşlarının sağladığı ham veriler, halkla ilişkiler kampanyasında kullanılmaktadır. Bütün bu tespitler ışığında istihbaratın politikleşmesinin nedenleri üzerinde durulması gerekmektedir.

³³⁶ John Kiriakou, dönemin CIA başkanı George Tenet gibi Yunan asıllı bir CIA görevlisidir. Ortadoğu'nun birçok ülkesinde ve Yunanistan'da çalışmıştır. Yunanistanda görevli iken PKK konusunda Türkiye ile yakın işbirliği yaptığını ifade etmiştir. CIA'nın geliştirilmiş sorgulama teknikleri olarak adlandırılan işkence prpgramını basına açıkladığı için hapis yatmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkzn, John Kiriakou röportajı, Ek.2.

³³⁷ CIA'de liderlik analisti olarak çalışan John Nixon, Saddam Huseyin'in liderlik özellikleri üzerine yüksek lisans tezi yazmıştır. Saddam yakaklandıktan sonra onu ilk sorgulayan ekibin lideri olduğu bilinmektedir. CIA 'da görevli iken Irak, İran ve Türkiye üzerine çalışmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkzn, John Nixon Röportajı, Ek.3.

3.3.1. İstihbaratın Politikleşmesi

Hary Howe Ransom, istihbaratın politikleşmesini üç ana kategoride değerlendirmektedir;³³⁸

- Partizan siyasallaşma şeklinde kavramsallaştırdığı bu tür politikleşmede, bir tehdit hakkında; baskı grupları, siyasi partiler ve kurumlar arasında çekişme söz konusu olduğunda istihbaratın politikleşeceğini ifade etmektedir.
- İnşa edilen tehdit ve alınacak önlemler tartışılırken amaçlar ve araçlar konusunda yaşayan fikir ayrılıklarının istihbaratı politikleştirdiğini savunmaktadır. Burada tersine siyasallaşmanın da ortaya çıktığı savunulabilir. Örneğin yönetimin düşüncesi ile uyuşmayan istihbarat bilgilerinin basına servis edilmesi ile politikanın meşruluğu sarsılmaya çalışılmaktadır.
- İstihbarat tahminleri, güvenlikleştirici aktörün bilişsel süreçte aldığı kararlar çeliştiğinde ve aktör bu kararında ısrar ettiğinde, istihbarat kuruluşlarına açık veya gizli baskılar uygulayarak, gerçekler çarpıtılmaya çalışılmakta ve güvenlikleştirici aktörü memnun edecek sonuçların çıkması sağlanmaktadır.

Ransom'un politikleşmenin nedeni olarak gösterdiği ilk iki madde de demokratik çoğulcu toplumlarda güvenlik problemleri ile ilgili yapılan kamuoyu tartışmaları olduğu için bu tür politikleşmenin olumsuz yönünden çok olumlu yanlarının daha güçlü olduğu söylenebilir. Örneğin Türkiye'nin Ortadoğu politikasında değerli yalnızlık siyasetinden³³⁹, dostların artırıldığı düşmanların azaltıldığı³⁴⁰ bir siyasete geçişte yaşanan tartışmaların istihbarat üretime yansması olumlu politikleşme olarak ele alınabilir. İstihbarat örgütlerinin güvenlikleştirici aktörlerin politika oluşturma sürecini desteklemek için siyasetle iç içe olması, ilişkinin doğası gereği olduğu söylenebilir. ³⁴¹ Her politika, bir siyasal tercih bağlamında gerçekleşmekte ve istihbarat kuruluşları, bu politik bağlamdan bir şekilde

³³⁸ Harry Howe Ransom, 'The Politicization of Intelligence' ed. Stephen Cimbala, *Intelligence and Intelligence Policy in a Democratic Society* içinde, Transnational Publishers, New York, 1987, s.26.

³³⁹ **Değerli yalnızlık** ifadesi Büyükelçi İbrahim Kalın'a aittir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Dış politikada 'değerli yalnızlık' dönemi, [https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dis-politikada-degerli-yalnizlik-donemi-24553602,\(09.01.2022\)](https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dis-politikada-degerli-yalnizlik-donemi-24553602,(09.01.2022))

³⁴⁰ Başbakan Binali Yıldırım: Dostlarını artıran düşmanlarını azaltan bir dış politika anlayışını güçlendireceğiz, [https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-binali-yildirim-dostlarini-artiran-dusmanlarini-azaltan-bir-dis-politika-anlayisini-guclendirecegiz-40118547,\(09.01.2022\)](https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-binali-yildirim-dostlarini-artiran-dusmanlarini-azaltan-bir-dis-politika-anlayisini-guclendirecegiz-40118547,(09.01.2022))

³⁴¹ Nathan Woodard, Tasting the Forbidden Fruit: Unlocking the Potential of Positive Politicization, *Intelligence and National Security*, 2013, Vol.28, No.1, ss.91-108.

etkilenebilmektedir. Ancak bu etkinin düzeyi önem taşımaktadır. Yukarıdaki bölümde de bahsedildiği gibi istihbarat kuruluşları ile güvenlikleştirici aktörler arasında siyasi angajman ilişkisi kurulduğunda istihbarat kuruluşları, sadece güvenlikleştirici aktörü tatmin etme görevi görmeye başlamaktadır.

Ransom'un müşterinin baskısı sonucunda istihbarat analistlerinin bilgileri, politik tercihlere uyacak bir biçimde değiştirmesi politikleşmenin politika oluşturma süreçlerine zarar veren çeşidi olduğu söylenebilir.³⁴² Bu tür politikleşmede, istihbarat analistleri politikayı desteklemek adına karar alma süreçlerinin parçası olmakta ve analitik objektifliğini kaybetmektedir. Ancak politikleşme ve istihbarat başarısızlığı arasında çok ince bir çizgi olduğunun söylenmesi gerekmektedir. Bir sonucu politikleştirme olarak adlandırabilmek için mutlaka müşterinin baskısını olmasını gerekmektedir.

Richard Betts, istihbaratın politikleşmesini istihbarat kuruluşlarının politik eğilimlere uyumlulaşmak için işlediği bilgileri politik tercihlere uyumlu hale getirmesi şeklinde tanımlamaktadır. Bu bakımdan Betts, politika yapıcılardan kaynaklı politikleşmeden ziyade istihbarat analistlerinin üretim süreçlerine odaklanmaktadır. Bu görüşe göre politikleşme;

- Analistlerin politika yapıcıları desteklemek için kasıtlı olarak bilgileri değiştirmeleri,
- Analistlerin bilinçsizce ön yargılarını istihbarat raporlarına dâhil etmeleri,³⁴³
- Yoruma açık farklı görüşleri raporda yer vererek, güvenlikleştirici aktörün kendi tercihini yapmasını sağlama durumlarında ortaya çıkmaktadır.³⁴⁴

Betts'in bu değerlendirmesinde politikleşmeyi sadece üretim süreçlerinde araması ve müşteri baskısını göz önünde bulundurmaması kavram karşamşasına neden olmaktadır. İkinci bölümde de belirtildiği gibi Betts'in bu görüşlerini, istihbarat başarısızlığı olarak adlandırmanın daha doğru olacağı savunulabilir. Güvenlikleştirici aktörün müdahalesi olmadan, istihbarat kuruluşlarının kendi üretim süreçlerinden

³⁴² Jack Davis, "Facts, Findings, Forecasts, and Fortune-telling: Defining the Analytic Mission", *Studies in Intelligence*, 1995, Vol. 39, No. 3, ss.25-30.

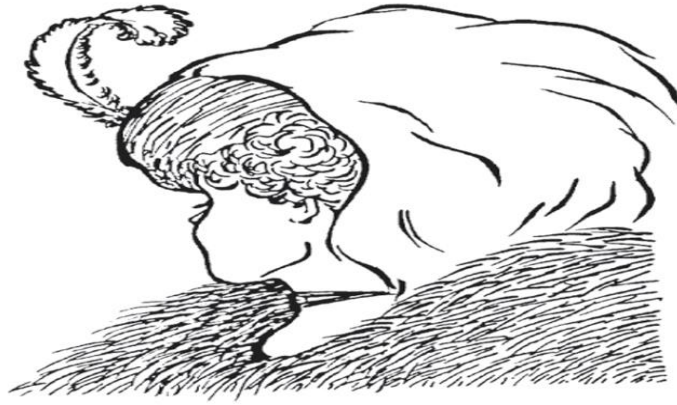
³⁴³ Richard K. Betts, "Policy-makers and intelligence analysts: Love, hate or indifference?", *Intelligence and National Security*, 1988, Vol. 3, No.1, ss.184-189.

³⁴⁴ Richard K. Betts, *Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security* Columbia University Press, New York, 2007, s.76-91.

kaynaklanan, politika tercihleri ile uyumlulaşma çabasını istihbaratın politikleşmesi olarak adlandırmanın doğru olmayacağı söylenebilir. Politikleşmede ana belirleyici olan güvenlikleştirici aktörün istihbarat üretim süreçlerine müdahalesi olduğunun söylenmesi gerekmektedir. İlk olarak Betts, müşterinin baskısını ele almadığı için politikleşme olarak adlandırdığı hususları istihbarat başarısızlığı olarak adlandırmanın daha doğru olacağı söylenebilir. Ancak istihbarat çarkı ve doğrusal istihbarat üretim modeli göz önünde bulundurulduğunda, doğrusal istihbarat üretim modelinde problemi istihbarat kuruluşları fark ettiği ve güvenlikleştirici aktörlerden yalıtılmış bir şekilde üretim yapıldığı için politikleşmenin değil, istihbarat başarısızlığının söz konusu olduğu savunulabilir. Doğrusal modelle üretilen istihbarat karar vericiye sunulduktan sonra geri bildirimde bulunursa ve bu geri bildirimde istihbaratın tercih edilen politikaya uyumlu olması için bir baskı veya yönlendirme söz konusu ise politikleşme girişiminden bahsedilebilir. Çark tipi üretim modelinde ise, talebin siyasal içerikli olması ve geri bildirimde yönlendirici soruların sorulması istihbaratı politikleştirmektedir. Yani politikleşme ve istihbarat başarısızlığı arasındaki farkın anlaşılabilmesi için baskı unsurunun var olması gerekmektedir.³⁴⁵ İkinci bölümün son kısmında da anlatıldığı gibi analistlerin üretim süreçlerinde karşılaştığı hataların istihbarat başarısızlığı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

İstihbaratın politikleşmesini görselle açıklamak sorunun doğasının anlaşılmasını kolaylaştıracakı söylenebilir.

³⁴⁵ Stephen Marrin, “Rethinking Analytic Politicization”, *Intelligence and National Security*, 2003, Vol. 28, No.1, ss.32-45.

Resim 7. Genç ve Yaşlı kadın bir arada³⁴⁶

Bu fotoğrafta genç ve yaşlı kadın yüzleri bir arada görülmektedir. Ancak ilk bakışta yaşlı kadının yüzünü gören, genç kadının yüzünü, genç kadının yüzünü gören ise yaşlı kadının yüzünü görmekte zorlanmaktadır. Tek bir fotoğraf, iki farklı yüzü bir arada barındırmaktadır. İstihbarat kuruluşları, bir tehdit ile ilgili ürettiği istihbarat, yaşlı kadın fotoğrafına benziyor ama güvenlikleştirci aktörler genç kadın yüzü görüyorsa, istihbarat kuruluşlarına, bu yorumu değiştirmesi için baskı yapılmakta ve politikleşme bu ortamda ortaya çıkmaktadır.³⁴⁷ Bu durumda, güvenlikleştirci aktörlerin istihbarat örgütünün sunduğu resmi neden kabul etmediği hususu önem kazanmaktadır. Güvenlikleştirci aktörler, bir tehdide ilgili bilişsel süreçte karar verdikten sonra görüşünün değişmesinin oldukça zor olduğu iddi edilebilir.

Resim 8. Zihnin Değişime direnmesi³⁴⁸

³⁴⁶ Richards J. Heuer, *Psychology of Intelligence Analysis*, Central Intelligence Agency, Langley, 1999, s.12.

³⁴⁷ Stephen Marrin, "Revisiting Intelligence and Policy: Problems with Politicization and Receptivity", *Intelligence and National Security*, 2013, Vol. 28, No. 1, ss.1-4.

³⁴⁸ Heuer, *Psychology of Intelligence Analysis*, s.11.

Bu görsele dikkatli bakıldığında, ilk sırada görülen erkek yüzü son aşamaya geldiğinde kadın bedeni haline dönüşmekte ancak yinede resmi erkek yüzü olarak görme eğiliminin devam ettiği görülmektedir. Bu bağlamda güvenlikleştirici aktörler, bu sorunu tehdit olarak algıladığında, bu yargının değişmesinin oldukça zor olduğu ve istihbaratın, güvenlikleştirici aktörün görüşünü değiştirmekten ziyade, güvenlikleştirici aktörlerin istihbaratı politikleştirdiği savunulabilir.

Bu bakımdan istihbaratın politikleşmesi hususu ele alınırken, Ransom'un müşteriden gelen baskı sonucunda istihbaratın çarpıtılmasını politikleşme olarak ele almanın daha açıklayıcı olacağı düşünülmektedir. Müşteri baskısının üretimi nasıl çarpıttığı hususu, bu bağlamda önem taşımaktadır. Yani politikleşme istihbarat üretim sürecinin hangi kısımlarında ve neden ortaya çıktığının incelenmesi gerekmektedir.³⁴⁹

Güvenlikleştirici aktörler, istihbaratı kullanma veya göz ardı etme gibi bir seçenekleri varken,³⁵⁰ neden istihbartı kendi politik tercihlerini destekleyecek şekle getirmeye çalıştıkları sorusu, hangi şartlarda politikleşmenin gerçekleştiğini cevabını ortaya çıkaracaktır. Rutin politika yapım süreçlerinde, politikacılar istihbarat raporlarının kamuoyu üzerindeki etkisinden faydalanmayı tercih etmedikleri söylenebilir. Çünkü kararlar çoğu zaman kamuoyunun tartışmasına açık değildir. Bir sorun, kamuoyu önünde tartışılmaya başlandıktan sonra güvenlikleştirici aktörün tehdidi inşa edebilmesi, rakip siyasi parti ve baskı gruplarının muhalefetini engellemek için istihbaratı araçsallaştırmaya çalıştığı savunulabilir. İstihbaratı araçsallaştırılma anlayışı, güvenlikleştirici aktörün, tehdidi söz edimi ile inşa ederken yeteri kadar güçlü argümanlara sahip olmadığı ve kamuoyunu ikna etmekte zorlandığı zaman ortaya çıkmaktadır. Örneğin dönemin ABD Başkanı Gerorge W. Bush 28 Ocak 2003 yılında yaptığı konuşmada, İngiliz hükümetinin Saddam Hüeyin'in Afrikadan önemli miktarda uranyum satın almak için girişimleri olduğunu açıklamıştır. Ancak bu açıklamanın doğru olmadığı CIA adına bölgede araştırma yapan emekli diplomat Joe Wilson'un, Newyork Times gazetesinde yazdığı, "Afrikada Ne Bulamadım" adlı makalede, Saddam'ın böyle bir girişiminin olmadığını ifade etmesi ile ortaya

³⁴⁹ Glenn Hastedt, "The Politics of Intelligence and the Politicization of Intelligence: The American Experience", *Intelligence and National Security*, 2013, Vol.28, No.1, ss.5-31.

³⁵⁰ Jack Davis, "The Challenge of Managing Uncertainty: Paul Wolfowitz on Intelligence-Policy Relations." *Studies in Intelligence*, 1996, Vol. 39, No. 5, ss. 35-42.

çıkıştır.³⁵¹ Bu bakımdan güvenlikleştirici aktörler, tehdit gerçekliği hakkında kamuoyunu ikna etmek için istihbaratı manipüle etme aracından yararlanmaktadır.

3.3.1.1 Politikleşme İstihbarat Çarkının Hangi Aşamalarında Gerçekleşir

Güvenlikleştirici aktörlerin çoğunun, siyasi perpektifine yakın duran kişileri istihbarat yöneticisi olarak atama eğiliminde oldukları bilinmektedir. Siyasi yakınlık, müşteri taleplerinin aşırı dikkate alınmasına ve müşterinin genel siyasi eğilimleri ile çelişen bilgilerin göz ardı edilmesine neden olduğu ileri sürülebilir. Politikleşmenin nasıl gerçekleştiğinin anlaşılabilmesi için istihbarat çarkına ve doğrusal istihbarat üretim modeline bakılması gerekmektedir. İstihbarat çarkı, yukarıdaki bölümde anlatıldığı gibi müşterinin talebi ile başlamaktadır. Bu taleplerin içeriği, üretimi etkilediği için yapılan taleplerin, sorulan soruların üzerinde durulması gerekmektedir.

3.3.1.1.1 Talep ve Sorulardan Kaynaklanan Politikleşme

Politikleşmenin en bariz türü olan taleple yapılan müdahale, analizi tercih edilen politikalara uyacak biçime sokmak için güvenlikleştirici aktörler tarafından yapılan baskı ile ortaya çıkmaktadır. Güvenlikleştirici aktörler, istihbarat kuruluşlarına belirli bulgular sunmaları için baskı yapmakta ve istihbaratı etkilemeye çalışmaktadır.³⁵² Talep tabanlı politikleşme örnekleri bulmanın oldukça zor olduğu söylenebilir. Böyle vakalarda bile güvenlikleştirici aktörler, istihbarat süreçlerine müdahale ettiklerine yönelik suçlamaları reddedebilme imkânına sahip oldukları söylenebilir. Güvenlikleştirici aktörler, istihbarat analistlerinin dünyadaki gelişmeleri doğru okuyamadıkları ve bilişsel önyargılarını³⁵³ analizlerine dâhil ettikleri iddiası ile kesin bulguları elde etmeleri için geri bildirimde bulunduklarını ifade edebilmektedir. Bunun yanında analistlerin politik bağlamı kaçırdığını ve ihtiyaca cevap verecek ürün ortaya çıkmadığı için doğru üretim için teşvikte bulunduklarını belirtmektedir. Ancak istihbarat analistleri talepleri baskı olarak algılarken, güvenlikleştirici aktörler, daha nitelikli ürünün ortaya çıkması ve ihtiyaçlarına cevap bulmak için yapılan girişimler

³⁵¹ Joseph C. Wilson, What I Didn't Find in Africa, <https://www.nytimes.com/2003/07/06/opinion/what-i-didn-t-find-in-africa.html>, (09.01.2020).

³⁵² Gregory F. Treverton, "Intelligence Analysis: Between 'Politicization' and Irrelevance," *Analyzing Intelligence Origins, Obstacles and Innovations* içinde, ed. Roger Z. George and James B. Bruce, Georgetown University Press, Washington, 2008, s. 93.

³⁵³ Melanie Brand, "Mind games: cognitive bias, US intelligence and the 1968 Soviet invasion of Czechoslovakia", *Intelligence and National Security*, 2019, Vol.34, No.5, ss.743-757

olarak görmektedir. Talep ve soru tabanlı politikleşmede, müşterinin dar kapsamdaki taleplerin ve hipotetik sorularının etkili olduğu söylenebilir. Örneğin, Bush yönetiminde başkan yardımcısı olarak görev yapan Dick Cheney'in CIA'ye Saddam Hüseyin rejimi ile El Kaide arasındaki bağlantıları bulma talimatı vermesi bu duruma örnek verilebilir. Bu talepten anlaşılacağı üzere, El Kaide ve Saddam arasındaki bir ilişki olduğuna dair bir ön kabul söz konusudur. Sorunun mahiyeti böyle bir ilişki var mı? Şeklinde olsa idi, bulgular karar vericilere rahatlıkla sunulabilirdi ama sorunun bir ön kabule dayanması, istihbarat üretim süreçlerine müdahalenin söz konusu olduğunu göstermektedir.³⁵⁴ Analistler bu talepleri, **dolaylı baskı** olarak algıladığı için kanıtları karar vericinin beklentilerini karşılayacak şekilde yorumlama eğilimi ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan sorunun bağlamı, içeriği, soruluş şekli istihbaratın politikleşmesine neden olan faktörler olduğu ileri sürülebilir. İstihbarat sadece müşteri talebi ile politikleşmez, bunun yanında geri bildirim aşamasında, istihbarat kuruluşlarının bulguları ve değerlendirmelerine yönelik eleştiriler de istihbaratı siyasallaştırmaktadır.

3.3.1.1.2 Geri Bildirimden Kaynaklanan Politikleşme

İstihbarat örgütlerinin analizleri, güvenlikleştirici aktörlerin siyasal tercihleri ile uyumlu olmadığında, analizlerin içindeki uyumlu olan bazı parçaları kullanıp, desteklemeyen hususlarla ilgili yeniden üretim yapılması için geri bildirimde bulunabilir. Bu durumun temel sebebi, doğrulama yanlılığı³⁵⁵ olarak bilinen verilen bir kararın haklılığını ispat etmek için bilgi aramak olduğu söylenebilir.

Geri bildirimden kaynaklı politikleşmeye güvenlikleştirici aktörler ve istihbarat kuruluşları perspektifinden bakıldığında iki farklı sonuca varmanın mümkün olduğu söylenebilir. Güvenlikleştirici aktörler, rekabetçi analizleri teşvik etme adına, görüşlerini destekleyen bulguların ön plana çıkarılması için teşvikte bulunabilmektedir. Ayrıca güvenlikleştirici aktörlerin, karar almadan önce farklı

³⁵⁴ Irak savaşı öncesinde kongre ve ulusal güvenlik konseyine istihbarat brifingleri vermekle görevli analist ekibinin başında bulunan Kristin Wood, CIA eski direktör yardımcısı Michael Morell'in CBC News kanalında sunduğu Intelligence Matters programında, başkan yardımcısının aldıkları politik kararı desteklemek için bu tarz taleplerde bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Michael Morell'in Kristin Wood röportajı, Former top CIA analyst on al Qaeda, Iraq and 9/11, <https://www.cbsnews.com/news/former-top-cia-analyst-on-al-qaeda-iraq-and-911/>, (22.01.2022)

³⁵⁵ Raymond Nickerson, "Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises", *Review of General Psychology*, 1998, Vol..2, No.2, ss.175-220

görüşleri talep etmenin yönetim sorumluluğunun gereği olduğunu iddia etmeleri bu tür baskıları olağan olduğunun düşünülmesine yol açmaktadır. Analitik rekabeti teşvik etmek ve baskı arasında çok ince çizginin bulunduğu söylenebilir. Güvenlikleştirici aktör, yargısını desteleyecek kanıt mı aradığı yoksa mevcut bilgilerin alternatif değerlendirmelerini mi istediği hususunda kesin bir tespitte bulunmanın zor olduğu ileri sürülebilir. Ancak bu durum istihbarat kuruluşları tarafından **doğrudan baskı** olarak algılandığı söylenebilir.³⁵⁶ Analistler tarafından algılanan baskı üretikleri istihbaratı güvenlikleştirici aktörün yargılarını destekleyecek hale getirmektedir. Güvenlikleştirici aktörlerin istihbarat kurumlarına yaptığı baskılar sorunucunda politikleşmenin ortaya çıktığı gibi, istihbarat kuruluşlarının güvenlikleştirici aktörün aldığı politik kararı benimsemediğinde, politikanın meşruluğunu sarsmak için kamuoyuna bilgi sızdırdıkları bilinmektedir. Bu durumu tersine politikleşme olarak adlandırmanın doğru olacağı değerlendirilmektedir.

3.3.2 Tersine Politikleşme

Tersine politikleşme güvenlikleştirici aktörlerin politik kararlarını baltalamak için ham bilgilerin ve kasıtlı hazırlanan istihbaratın basına sızdırılması ile ortaya çıkmaktadır. Tersine politikleşme olgusunun iki temel boyutu olduğu savunulabilir. Birincisi, istihbarat örgütünün siyasal karar vericinin kamuoyu önündeki prestijini sarsmak olduğu, ikincisi ise istihbarat kuruluşu içerisinde mücadele eden ekiplerin kurum içi güç mücadelesini siyasete ve kamuoyuna taşıması olduğu söylenebilir.³⁵⁷ İstihbaratın kamuoyu için cezbedici bir yönü olduğundan dolayı sızıntılar, muhalif partiler ve kamuoyu tarafından muhalefet malzemesi olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında iktidara gelmesi muhtemel bir siyasi partinin, ülke güvenliği için sakıncalı olduğu durumlarda ve bazı siyasal liderlerin, devlet yönetiminde yer almasının engellenmesi durumlarında da tersine politikleşme durumu ortaya çıkabilmektedir.³⁵⁸

³⁵⁶ John A. Gentry, "Intelligence analyst/manager relations at the CIA", *Intelligence and National Security*, 1995, Vol. 10, No. 4, ss.133-146.

³⁵⁷ Birinci ve İkinci MİT raporlarının basına sızması ve MİT içinde Osman Nuri Gündeş ve Hiram Abas ekiplerinin rekabeti bu konuya örnek gösterilebilir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Osman Nuri Gündeş, "İhtilallerin ve Anarşinin Yakın Tanığı", Kişisel Yayınları, İstanbul, 2010.

³⁵⁸ Dominic Penna, Jeremy Corbyn: MI5 and MI6 'deliberately' undermined my leadership, https://www.telegraph.co.uk/politics/2022/06/22/jeremy-corbyn-claims-mi5-mi6-deliberately-undermined-leadership/?fbclid=IwAR1njE_QjPAaLLj5dNRH7nOEN9SrKQWKO8Js3PqNDGuOyzSANjwNu79khzc, (22.06.2022)

Örneğin, HDP'nin iktidar olma ihtimali bulunduğu bir durumda, Türkiye'nin terörle mücadelesinin askıya alınma ihtimaline karşı, güvenlik ve istihbarat kurumları, siyasal iktidara talip olan kadroların meşruiyetini sarsmaya yönelik tutum alabilir.

Güvenikleştirici aktörler ve istihbarat kuruluşları arasındaki ilişkide, bazı zamanlarda olağan ilişki boyutlarının aşıp derin bir güvensizliğin olduğu durumların ortaya çıktığı bilinmektedir. Örneğin, MİT, dışişleri bakanlığı yapmış olan İhsan Sabri Çağlayangil'i Sovyetlere yakınlığı nedeni ile kontrol altında tutulması gereken şüpheli kişi olarak görmüştür.³⁵⁹ Bir başka örnek ise, 1990'lı yılların ortalarında, Çiller özel örgütü adlı raporun hazırlanıp, basına servis edilmesidir. Raporda, Çiller hükümetinin özel örgüt kurduğu ve devlet işlerinin bu örgüt vasıtasıyla yürütüldüğü ifade edilmektedir.³⁶⁰ Türkiye'deki tersine politikleşme vakalarına, terörle mücadele konusunda da rastlanılmaktadır. 1995 yılında Çiller yönetimi döneminde terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanması veya etkisiz hale getirmesi talimatının verilmesi, MİT içindeki görüş farklılıklarını görünür hale getirmiştir.³⁶¹ Çiller'in bu talimatını uygulamaya koyan dönemin MİT Kontr-Terör dairesi Başkanı Mehmet Eymür, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Özel Kuvvetler Komutanlığı'ndan oluşan müşterek faaliyet grubunu oluşturmuştur. Bu operasyonun hazırlık süreci bir yıldan fazla sürmüş, Emniyet içinden, "Öcalan'ın peşindeyiz adım adım takip ediyoruz" minvalinde bilgiler basına servis edildiği için müşterek faaliyet grubu içersinden çıkarılmıştır. Öcalan'a yönelik operasyon için Deniz Kuvvetleri'nden bir ton C4 patlayıcı alındıktan sonra bu bilgi, Cumhuriyet gazetesine servis edilip, "MİT bir ton patlayıcıyı ne yapacak?" şeklinde haberler yapılmıştır. Ayıca müşterek faaliyet grubu içersinde yer alan özel kuvvet personellerini dönemin genelkurmay ikinci başkanı Çevik Bir, eğitimleri oldukları gerekçesi ile geri çekmiştir. Dönemin genelkurmay istihbarat başkanı Korgeneral Çetin Saner'in Suriye'deki Türk Askeri Ateşeyi arayıp, "Bizimkiler orda, Öcalan'a tasma takip getirecek", şeklindeki telefon

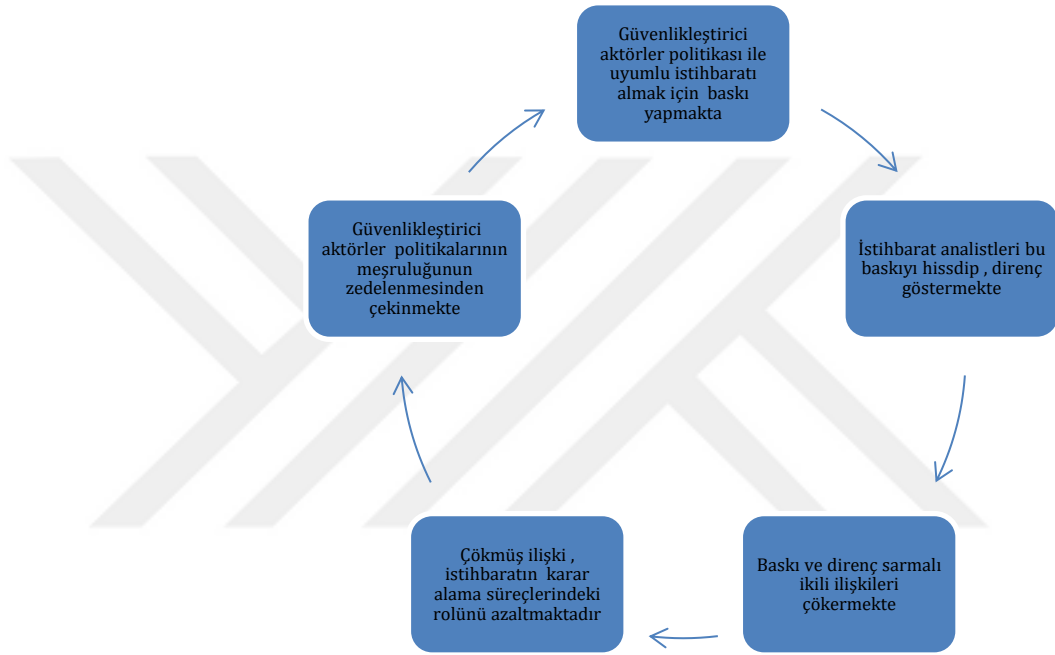
³⁵⁹ Tuncay Özkan, *MİT'in Gizli Tarihi*, s.28.

³⁶⁰ Bu raporu hazırlayanın Mikdat Alpay olduğu ve dönemin MİT Müsteşarı olan Sönmez Köksal'ın bu raporu okumadan imzaladığı ifade edilmektedir. Ayrıca raporun basında çıkan haberlerin derlenmesi süreti ile oluşturulduğu ve gerçekleri yansıtmadığı belirtilmektedir. Çiller özel örgütü ile ilgili hazırlanan bu rapor, kaynak yayınları tarafından kitaplaştırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Doğu Perinçek, *Çiller Özel Örgütü: TBMM Susurluk Komisyonu'na Sunulan Dosya ve Belgeler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2021.

³⁶¹ Aziz Üstel, Bana Apo'nun kellesini getirin!' -1, <https://www.star.com.tr/yazar/bana-aponun-kellesini-getirin-1-yazi-1468952/>, (23.01.2022).

görüşmesi, telefon trafiğinin Suriye istihbaratı tarafından dinlenmediğinin bilinmesine rağmen yapılmıştır.³⁶²

Güvenlikleştirici aktörlerin, istihbarat kuruluşlarının politikalarını sabotaj edeceği korkusu ikili ilişkilerdeki gerilimi artırmaktadır. Bu gerilimler, istihbaratın politika yapımında daha az dâhil edilmesine neden olmakta ve istihbarat politika ilişkisi tamamiyle çökmektedir. Tersine politikleşme döngüsünün şu şekilde işlediği savunulabilir:

Şekil 9. Tersine Politikleşme Döngüsü³⁶³

Bu güvensizlik ortamı, güvenlikleştirici aktörlerin, duymak istediği bilgiyi elde edene kadar istihbarat kuruluşlarına baskı yapmalarına neden olduğu da ileri sürülebilir. Güvenlikleştirici aktörler ve istihbarat kuruluşları arasındaki ilişkilerdeki en önemli sapmanın politikleşme olduğu söylenebilir. Güvenlikleştirici aktörlerin, olağan süreçlerle alınan politik kararlarda istihbaratı, dikkate alıp kullanması veya

³⁶² Mehmet Eymür ile yapılan görüşmede, Mercedes operasyonu olarak bilinen bu faaliyetin MİT içinde de dirençle karşılaştığını ifade etmiştir. Dönemin MİT Etnik Bölücü faaliyetler başkanı Afet Güneş'in Öcalanı öldürüp ne yapacaksınız, kahraman mı yapacaksınız şeklinde sözleri olduğunu belirtmiştir. Bu operasyon ile ilgili siyasi düzelemde de sınıntıların olduğuna dair bilgiler kamuoyuna yansımıştır. Bazı iddialarda, dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz'ın Yalçın Küçük'e haber gönderip Öcalan'a operasyon yapılacağı bilgisini ilettiği ileri sürülmektedir. Bilgi için bkzn; Küçük: Öcalan'a suikasti ben sızdırdım, <https://t24.com.tr/haber/kucukten-olay-yaratan-aciklamalar,216877>, (23.01.2022).

³⁶³ Bu şekil, tezin yazarı tarafından hazırlanmıştır.

kullanmaması durumunu açıklamak, istihbaratı politikleştirmek için neden baskı yaptıklarını açıklamaktan daha kolay olduğu söylenebilir. İstihbarat analizleri, devletlerin karşılaştığı belirsizliği açıklamakta, tehditlerin doğasının anlaşılmasını sağlamakta ve güvenlikleştirici aktörlerin elde etmesi zor olan bilgileri sunmaktadır. Bu bakımdan, doğru istihbarat analizleri, güvenlikleştirici aktörlerin rasyonel karar almalarına destek sağlamaktadır. Ancak istihbarat analizlerinin başarısız olması ve raporların içeriğinin riskleri belirtecek düzeyde kalması, güvenlikleştirici aktörlerin istihbaratı yanlış, eksik ve yararsız görmelerine neden olacağı için kullanımını etkilemektedir. Güvenlikleştirici aktörler, istihbaratı görmezden gelme eğilimi gösterdiklerinde, diğer kaynaklara yönelmekte ve ideolojik karar almalarına neden olmaktadır.³⁶⁴

Karar vermenin psikolojisi incelendiğinde, güvenlikleştirici aktörlerin istihbaratı neden göz ardı etme eğiliminde oldukları görülmektedir. Güvenlikleştirici aktörlerin beklentileri, ideolojisi ve siyasi gündemi, istihbaratı anlama ve yorumlama becerileri üzerinde güçlü etkiye sahip olduğu ileri sürülebilir. Bu bakımdan istihbarat raporları, güvenlikleştirici aktörlerin kanaatleri ile çeliştiğinde, bu bilgilerin dikkate alınmama eğilimi ortaya çıkmaktadır. Karar vericilerin istihbaratı göz ardı etme ve kullanma durumunu üzerinde bu faktörler etkilidir. Ancak istihbaratın baskı sonucunda politik tercihle uyumlulaştırılması şeklinde tanımlanan politikleşme olgusunun yaşamsal tehdit inşa edilirken ortaya çıktığı söylenebilir.

Politikleşme ve hizmet yaklaşımının, günlük siyasi kararlar alınırken yani düşük profilli olaylarla ilgili konularda ortaya çıkmadığının söylenmesi gerekmektedir. Düşük profilli kararlarda, karar vericiler istihbaratı göz ardı edip, kararını verebilmektedir. Ancak alınan kararın kamuoyu önünde tartışıldığı ve çeşitli dirençlerin olduğu güvenlikleştirme süreçlerinde sadece bu iki patolojinin ortaya çıktığı söylenebilir. Öte yandan güvenlikleştirici aktörlerin temel istihbarat olarak bilinen hedefin güç kapasitesi dair tarihi bilgileri politikleştirmek için bir nedenleri olmadığı söylenebilir. Tahmin istihbaratı olarak bilinen, hedefin niyetine ve fırsatına dair istihbaratın üretildiği alanda politikleşmenin ve hizmet yaklaşımının ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Bu bakımdan istihbarat-politika ilişkisindeki çarpıklık olarak

³⁶⁴ Ayıntılı bilgi için bkzn, John Callaghan, vd., *Ideologies of American Foreign Policy*, Routledge, London, 2019.

nitelendirilebilecek olan politikleşmenin, olağan ve rutin siyasi kararlar alınırken değil, sadece güvenlikleştirme süreçlerinden ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Güvenlikleştirme sürecinin ikinci aşaması olan yaşamsal tehdit kamuoyu önünde inşa edilirken, istihbarat politikleşmekte ancak üçüncü aşama olan tehdide karşı olağanüstü önlemin ne olacağı üzerinde kamuoyu önünde tartışma yaşanırken istihbaratın, politikleşmenin ötesine geçerek, kanıt üreten yani güvenlikleştirici aktörün politik kararına hizmet edecek hale geldiği söylenebilir.

3.4. Alınacak Olağanüstü Önlem Konusunda Kamuoyu İkna Edilirken İstihbaratın Kanıt Üretmesi: Hizmet Yaklaşımı

İstihbaratın politikleşmesi ve istihbaratın hizmet yaklaşımı haline gelmesi arasında çok ince bir çizginin olduğu ve hizmet yaklaşımının, politikleşmenin bir ileri tonu olduğu söylenebilir. Bu iki kavram arasındaki fark şu şekilde ele alınabilir. İstihbaratın politikleşmesi, yaşamsal tehdit kamuoyu önünde inşa edilirken, istihbarat kuruluşlarının bulgularının güvenlikleştirici aktörün tercihi doğrultusunda yorumlanması olduğu söylenebilir. Örneğin, Saddam'ın ABD için yaşamsal ve yakın tehdit olduğunun inşa edilebilmesi³⁶⁵ için bölgesel istikrarsızlığın kaynağı olduğu, kitle imha silahlarına sahip olduğu³⁶⁶ ve El Kaide bağları olduğu³⁶⁷ iddia edilmiştir. O dönemde, güvenlikleştirici aktörlerin bu görüşleri ile CIA 'nın görüşlerinin örtüşmediği bilinmektedir. Ancak Bush yönetimi, CIA tarafından elde edilen ham verileri, bu sonuçları destekleyecek şekilde yorumlanması için CIA 'ye baskı yapmıştır. Ancak Saddam'ın bölgesel istikrara tehdit olduğu tespiti dışındaki bütün iddiaların gerçekleri yansıtmadığı da bilinmektedir. Sonuç olarak politikleşme, yaşamsal tehdit inşa edilirken ortaya çıkmaktadır.

Hizmet yaklaşımı ise, yaşamsal tehdidin nasıl bertaraf edileceği üzerine yapılan tartışmalarda, istihbarat kuruluşlarının olağanüstü önlemi meşru göstermek için kanıt üretmesi ve önlemin meşruiyetini azaltabilecek bilgilerin göz ardı edilmesi

³⁶⁵ Jeffrey Record, "Why the Bush Administration Invaded Iraq: Making Strategy after 9/11", *Strategic Studies Quarterly*, 2008, Vol. 2, No.2, ss.63-92.

³⁶⁶ Richard L. Russell, "Iraq's Chemical Weapons Legacy: What Others Might Learn from Saddam", *Middle East Journal*, 2005, Vol.59, No.2, ss.187-208.

³⁶⁷ Bush insists Iraq, al Qaeda had 'relationship', <https://edition.cnn.com/2004/ALLPOLITICS/06/17/Bush.alqaeda/>, (24.01.202).

şeklinde tanımlanabilir. Örneğin Saddam Hüseyin, ABD için yaşamsal tehdit olarak inşa edildikten sonra bu tehdidin savaşa mı, ambargo ile mi, yoksa başka yollarla mı bertaraf edileceği hususu, hizmet yaklaşımının çıkışına zemin hazırlamaktadır. Güvenlikleştirici aktör, yaşamsal tehdidi, savaşa bertaraf etmek istediğinde, kamoyunun, muhalif partilerin ve resmi destek sağlayan devlet organlarının ikna edilebilmesi için tehdit iddia edildiği ölçüde gerçek olmasa bile kanıtlar üretilerek abartılmaktadır. Bu bağlamda hizmet yaklaşımı politikleşmenin bir ileri tonu olduğu ve olağanüstü önlem olarak savaşın meşrulaştırılması için kullanıldığı söylenebilir.

3.4.1. Politikleşmenin İleri Tonu Olarak Hizmet Yaklaşımı

Güvenlikleştirici aktörler, istihbaratı göz ardı edip kullanmayabilecek iken, neden baskı yapıp istihbaratı politikaları için kanıt üretecek hale getirdiklerine dair literatürde kapsamlı bir anlatı bulunmamaktadır. Güvenlikleştirici aktörlerin, istihbarat kuruluşlarına bulgularını değiştirmesi için baskı yaptıkları basına yansımaları halinde ciddi krizlerin ortaya çıkma olasılığı varken, neden bu yolu tercih ettiklerinin açıklanması için yeni bir kavramsal çerçevenin inşa edilmesi gerekmektedir. Güvenlikleştirme teorisinde yer alan dinleyici kitlenin ikna edilmesinde gerekli olan ahlaki ve resmi destek kavramlarının bu çerçeveyi inşa etmek için gerekli açılım sağladığı söylenebilir.

Teoride alımlayıcı kitle olarak adlandırılan dinleyici kitle, ülkelerin siyasal sitemine değişim gösterebilmektedir. Otoriter ülkelerde dinleyici kitle, iktidar halkası içerisinde yer alan yönetici elit iken, demokratik ülkelerde ise kamuoyu ve resmi destek sağlaması gereken kurumlar olduğu söylenebilir. Bu bakımdan politikleşme ve hizmet yaklaşımının sadece demokratik ülkelere has bir durum olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir. Güvenlikleştirici aktörler, savaş gibi olağanüstü önlemin meşru gösterebilmek için istihbaratı tercihlerine hizmet eder hale getirme yolunu seçmektedir. Özetle, güvenlikleştirici aktörler olağanüstü önlemi haklı göstermek istediklerinde ve kamuoyunda önlemin meşruiyetini azaltmaya yönelik girişimler ortaya çıktığında istihbarat kuruluşlarını kanıt üreten, organizasyona dönüştürme gibi eğilim içinde oldukları ileri sürülebilir. İnşa edilen tehdit ve olağanüstü önlemi, kamuoyu tarafından benimsenmediğinde ortaya çıkan siyasi maliyet, politikleşmenin ve hizmet yaklaşımının ortaya çıkışındaki temel nedenler olduğu savunulabilir.

Güvenlikleştirici aktörler, tehdidi inşa edip önlemi belirlerken, devlet kurumları içerisinde bir uzlaşının olduğunu göstererek, tehdit inşasına ve savaş gibi olağanüstü önlemlere karşı oluşan direncin üstesinden gelmeye çalıştıkları ileri sürülebilir.³⁶⁸

İstihbarat kuruluşlarının gizli bilgilere vakıf olması, tarafsız ve bağımsız olduklarına dair kamuoyundaki algı, güvenlikleştirici aktörlerin, istihbarat kuruluşlarını politikalarını pazarlama aracı olarak görmelerine neden olduğu söylenebilir. Güvenlikleştirici aktörün tercihlerine karşı şüpheli yaklaşan dinleyici kitle, alınan kararların doğru istihbarat ışığında oluşturulduğuna inandıklarında daha az muhalefet edip, verilen kararı onaylama eğilimi içinde olmalarının muhtemel olduğu iddia edilebilir. Güvenlikleştirici aktör, bir tehdidi inşa ettikten sonra kamuoyunda oluşan direnç sonucunda geri çekilmesi halinde siyasi olarak yenilgi yaşayacağı için siyasi gücünü ve etkisini kaybetmektense, politik ajandasını uygulama konusunda kararlılığını sürdüreceği ileri sürülebilir. İstihbaratın tehdit ve önlem konusundaki bulgularının güvenlikleştirici aktörün tercihlerini desteklemediğinin ortaya çıkması halinde kamuoyundaki direnç, güvenlikleştirme sürecinin başarısızlığına neden olmaktadır. Siyasi tabanı ve ilgili devlet kurumlarından destek alamayan güvenlikleştirici aktör, sorunu güvenlik-dışılaştırmak zorunda kalmaktadır.

Hizmet yaklaşımının ortaya çıkabilmesi için savaş gibi olağanüstü önlemler konusunda, başlangıçta istihbarat örgütü ve güvenlikleştirici aktör arasında bir anlaşmazlık oluşması ve istihbarat örgütünün sert muhalefet etmesi gerekmektedir. İstihbarat örgütleri, güvenlikleştirici aktörlerin tercihini desteklediği zaman, baskı yapmalarına ve kanıt üretmelerini istemeleri için bir neden olmadığı söylenebilir. Savaş tartışmalarının yaşandığı her ülkede, güvenlikleştirici aktörler, görüş birliğinden emin olamamakta ve görüş farklılığının basına yansıyabileceğinden endişe etmektedir. İstihbarat örgütleri ve güvenlikleştirici aktör arasındaki görüş farklılığı dinleyici kitlenin ikna edilmesini zorlaştıracığı için politik güç kullanılarak, istihbarat kuruluşları hizaya getirilmektedir. Karar alma aşamasında, yukarıda belirtilen tersine politikleşme ortaya çıktığında ilişkilerdeki gerilim güvenlikleştirici aktörün baskıyı artırmasına neden olmakta ve hizmet yaklaşımın ortaya çıkışına zemin hazırlamaktadır. Kararın meşruluğunu zedeleyici bir girişim söz konusu değilse,

³⁶⁸ Chaim Kaufmann, "Threat Inflation and the Failure of the Marketplace of Ideas: The Selling of the Iraq War", *International Security*, 2004, Vol.29, No.1. ss.5-48

hizmet yaklaşımının devreye girmesi için bir nedenin de olmadığı söylenebilir. Bu bakımdan, hizmet yaklaşımının oluşması için, ulusal güvenlik kurumları içerisinde uzlaşının olmaması, istihbarat kurumu içerisinde sızıntılarla sonuçlanan ciddi dirençler, devlet içi kurumsal muhalefetin, kamuoyunun ve siyasi parti direncinin yönetilebilecek düzeyde olmaması gerekmektedir.

Politikleşmenin ileri seviyesi olan hizmet yaklaşımının ortaya çıkması için, tehdidin söz edimi ile inşa edilmesi ve güvenlikleştirici aktörün, kritik dinleyici kitlesini ikna etmesi gerekmektedir. Güvenlikleştirici aktörler, yaşamsal tehdidi kamuoyu önünde inşa ettikten sonra alınacak önlem konusunda destek almak ve karşılaştığı muhalefeti etkisizleştirmek için istihbaratı, savaş gibi bir önlemi meşru göstermek için görmezden gelmek yerine kendi politikasına uyumlu hale getirmeye eğilimli olduğu söylenebilir.

Hizmet yaklaşımının anlaşılabilmesi için bu kavramının bileşenlerinin net bir biçimde ortaya konulması gerekmektedir. Güvenlikleştirici aktörler, siyasi iktidarını güçlü tutmak ve sürdürmek gibi bir iddiaya sahip oldukları için, güvenlikleştirme teorisinde yer alan kritik dinleyici kitleyi ikna ederek politikalarını şekillendirdiği söylenebilir. Kritik dinleyici kitlenin bir kısmı ideolojik gerekçelerle, güvenlikleştirici aktörün açıklamalarına inanma eğilimi gösterebilirken, diğer kısmı ise belirlenen politikanın, devletin bütün kurumlarının ortak uzlaşısı ile alınan karar olduğuna inanma eğilimi gösterdiği ileri sürülebilir. İlk olarak kritik dinleyici kitlenin ikna edilme sürecinde güvenlikleştirici aktörlerin, istihbaratı nasıl hizmet yaklaşıma haline getirdikleri açıklanacaktır. İkinci olarak ise, söz edimi ile bir yaşamsal tehdit kamuoyu önünde inşa edildikten sonra, güvenlikleştirici aktör açısından geri dönüşün neden zor olduğu üzerine durulması gerekmektedir. Örneğin, Bush yönetimi Saddam Hüseyin'i tehdit olarak inşa ettikten sonra, savaş kararı almak için kamuoyunu ikna edici kanıtlar bulamasaydı ve seçmen kitlesi savaş karşıtı bir pozisyon alsaydı, yönetimin siyasi ömrünün uzun süreli olmayacağı söylenebilir.

3.4.1.1. Kamuoyunun İkna Edilme Sürecinde Hizmet Yaklaşımı

Güvenlik politikaları oluşturulurken, kamuoyunun bakışının ne ölçüde kararları etkilediğine dair görüşler bulunmaktadır.³⁶⁹ Güvenlikleştirici aktörler, ülkenin ulusal güvenliğini temel alarak karar verdiklerini iddia etseler de, kamuoyunun tepkilerini ve beklentilerini dikkate aldıkları da bilinmektedir.³⁷⁰ Bu bakımdan, alınan kararlar ile kamuoyu tepkisi arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğu söylenebilir. Kamuoyu, güvenlikleştirici aktörün tercihlerini etkilemeye çalışılırken, güvenlikleştirici aktör de iç kamuoyunu etkilemeye ve tercihlerinin doğru olduğuna ikna etmeye çalışmaktadır.³⁷¹

Hizmet yaklaşımı, güvenlikleştirici aktörün, kamuoyunu şekillendirmeye çalıştığında ve tercih edilen politikanın doğru olduğuna ikna etmeye çalıştığında devreye girmektedir. Bu bakımdan güvenlikleştirme teorisinde, güvenlileşme sürecinin başarılı olabilmesi için dinleyeyici kitlenin ikna edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Güvenlikleştirici aktörler, toplumun dış politikaya olan ilgisini yakından takip ederek, politik tercihlerini ona göre belirleme eğilimine sahip olduğu bilinmektedir. Çünkü halk desteğinden yoksun politik kararın başarı şansının daha az olduğu söylenebilir.³⁷² Dış politika kararları alınırken, iç kamuoyunun ve dengelerin etkili olduğu bilinmektedir.³⁷³ Hizmet yaklaşımı kavramından da anlaşılacağı üzere, istihbaratın belirlenen politik kararı desteklemesi için kanıtların üretilmesidir. Savaş gibi yüksek maliyetli kararlar alınırken, toplum desteğinin alınması için istihbaratın tehdidin varlığı ve yakınlığı konusunda kesin olduğunun kamuoyuna sunulması gerekmektedir. Bu süreçte güvenlikleştirici aktörlerin hedef kitlesi, halk, lobiler ve resmi destek olarak sınıflandırılan kurumlardır. Ancak güvenlikleştirici aktörlerin aldığı kararlarda toplumun bütün kesimlerini ikna etmesinin zor olduğu söylenebilir.

³⁶⁹ Douglas C. Foyle, "Public Opinion and Foreign Policy: Elite Beliefs as a Mediating Variable", *International Studies Quarterly*, 1997 Vol. 41, No. 1, ss. 141-169,

³⁷⁰ Philip J. Powlick and Andrew Z. Katz, Defining the American Public Opinion/Foreign Policy Nexus, *Merston International Studies Review*, 1998, Vol. 42, No. 1, ss. 29-61.

³⁷¹ Thomas Knecht, M. Stephen Weatherford, "Public Opinion and Foreign Policy: The Stages of Presidential Decision Making", *International Studies Quarterly*, 2006, Vol. 50, No. 3, ss. 705-727,

³⁷² William R. Caspary, "The "Mood Theory": A Study of Public Opinion and Foreign Policy", *American Political Science Review*, 1970, Vol. 64, No. 2, ss. 536 - 547

³⁷³ Dış politika kararlarında iç politik eğilimlerinin etkisinin ne olduğuna dair bilgi için bkzn, Richard N. Haass, *Yeni Amerika, Dış Politika İçeride Başlar*, Nefes Yayınları, İstanbul, 2014.

Bu bakımdan teoride, kritik dinleyici kitle olarak adlandırılan kesimlerin, güvenlikleştirici aktörün siyasi tabanı ve kararın alınabilmesi için resmi desteği sunacak olarak meclis veya kongre olduğu ileri sürülebilir.

Demokratik sistemlerde halk, güvenlikleştirici aktörleri seçimlerle görevden alabilmekte veya yasama organlarındaki milletvekillerini etkileyerek güvenlikleştirici aktöre ekstra maliyetler getirebilmektedir. Demokratik ülkelerdeki güvenlikleştirici aktörler karar verirken kamuoyu eğilimlerine ve baskısına dikkat ettikleri bilinmektedir. Ancak burada, kamuoyu baskısını en fazla hissettikleri kesimlerin kendi siyasal tabanı olduğu söylenebilir. Bazen, kitle gösterileri kamuoyunun karar vericiler üzerinde baskı yaratırken, bazen de yasama organında yer alan milletvekillerinin oylamalarda alınan kararı desteklemeyerek göstermektedir. Irak işgali öncesinde yaşanan tezkere krizi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. AK Parti lideri olan Erdoğan, tezkerenin geçmesi yönünde irade koymasına rağmen mecliste bu karar geçmemiştir.³⁷⁴

Küresel bir güç olan ABD'nin dış politikasının belirlenmesinde, bir amaca ve ideolojiye sıkı sıkıya bağlılık gösteren lobilerin etkili olduğu görülmektedir. Lobilerin siyasetin finansmanından basın yayın kuruluşları üzerindeki etkili olduğu düşünüldüğünde güvenlikleştirici aktörlerin, lobilerin eğilimlerini dikkat almadan üretecekleri siyaseti uygulamaya koyduklarında ortaya çıkacak maliyetlerin fazla olacağı söylenebilir. Bu bakımdan güvenlikleştirici aktörler, bütün bu maliyetleri azaltmak ve iç kamuoyundaki direnci kırabilmek için istihbaratı, politikalarını destekleyecek bir hizmet aracına dönüştürdükleri söylenebilir.³⁷⁵

Bir ülkenin yasama organlarının alınan politik kararın engellenmesinde önemli rolleri bulunmaktadır. Yasama organının gücü, meclisin aritmetik dağılımına, verilecek kararın önemine ve kararın alınabilmesi için ihtiyaç duyulan oy sayısına göre değişebilmektedir.³⁷⁶ ABD göz önünde bulundurulduğunda, Kongrenin, dış politika kararlarını etkilemek için bütçeyi, komite ve müzakere oturumlarını reddetme

³⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Deniz Bölükbaşı, 1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.

³⁷⁵ İsrail lobisinin Amerikan dış politikası üzerindeki etkisi için bkzn, John J. Mearsheimer, Stephen M. Walt, *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, çev. Hasan T. Kösebalaban, Küre Yayınları, 2017, İstanbul.

³⁷⁶ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, *Yeni Sisteme Göre Yasama El Kitabı*, TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi, 2018.

seçenekleri bulunmaktadır. Bu bakımdan Kongre, gvenikleştirici aktör için önemli siyasi maliyetler getirebilmekte ve politika seçeneklerini engelleyebilmektedir.³⁷⁷

Güvenikleştirici aktörün siyasi tabanı, lobiler ve yasama organları, politikanın meşruiyetini zedeleyebilmekte ve ayrıca, gvenikleştirici aktörlerin iktidarını tehlikeye atabilmektedir. Güvenikleştirici aktörler, inşa ettikleri tehdide karşı alınacak önlem konusunda kamuoyunu ikna edemediğinde siyasi hayatları tehlikeye girmektedir. Bu bağlamda istihbarat raporlarının savaş dışında başka bir seçeneği işaret etmediğine dair yapılan açıklamalar kamuoyunun ikna edilmesi ve direncin kırılmasında önemli faktör olduğu ileri sürülebilir. Ulusal güvenlik kurumları arasında fikir birliği olduğuna yönelik verilen mesaj, alınan kararın devlet kararı olduğunu güçlendirmekte ve dinleyici kitle üzerinde daha etkili sonuç vermektedir.

Hizmet yaklaşımında gvenikleştirici aktörler ve istihbarat kuruluşları arasında iki yönlü bir ilişkinin söz konusu olduğu söylenebilir. Güvenikleştirici aktör boyutunun yanında istihbarat kuruluşları perspektifinden bu durumun nasıl etki ettiğinin ele alınması gerekmektedir. Güvenikleştirici aktörlerin, istihbaratı dinleyici kitlenin ikna edilmesinde nasıl kullandığı ve istihbaratı neden kendi politikalarını destekler hale getirmek istedikleri ve örneğin başka devlet kurumlarının sağlayamadığı hangi ihtiyaçları istihbarat kurumlarının sağladığı hususları üzerinde durulması önem taşımaktadır. Hizmet yaklaşımındaki temel mekanizma alınan politik kararda istihbarat örgütünün de bu uzlaşının içinde olduğunun gösterilmesi olduğu söylenebilir. Devlet kurumları arasında uzlaşı algısının oluşması, alınan politik karara yönelik şüpheleri ve eleştirileri azalttığı söylenebilir. Dinleyici kitlenin, genellikle gvenikleştirici aktörlerin, dar görüşlü olduklarına, kararlarda ideolojik davrandıklarına ve gerçekleri bütünü ile kamuoyu ile paylaşmadıklarına dair bir n kabul olduğu ileri sürülebilir. Birden fazla devlet kurumu, tehdide yönelik aynı çözümü önerdiğinde, kamuoyundaki şüphe ve direncin azaldığı iddia edilebilir. Uzlaşı ile alınan kararlarda, siyasi muhalefetin ve kamuoyunun karşıt görüş geliştirme ihtimali, uzlaşı görüntüsünün olmadığı durumlardan daha düşük olduğu söylenebilir.

³⁷⁷ Kongrenin, ABD dış politika kararları üzerindeki etkisi için bkzn, William G. Howell-Jon Pevehouse, *While Dangers Gather: Congressional Checks on Presidential War Powers*, Princeton University Press, Princeton,2007.

Güvenikleştirici aktörler, hem ellerindeki istihbaratı basına açıklamakta³⁷⁸ hem de istihbarat kurumlarının basına açık beyan vermesini teşvik etmekte ve sembolik görüntülerle, uzlaşının olduğu izlenimini güçlendirmeye çalışmaktadır. CIA başkanı George Tenet'in dönemin dışişleri bakanı Colin Powell Birleşmiş Milletlerde konuşma yaparken, tam arkasında oturması, sembolik görüntü vermeye örnek verilebilir.³⁷⁹ Bu açık beyanatlar, ham verilerin sızdırılması³⁸⁰, istihbaratın gizliliğinin kaldırılması sureti ile kamuoyu ile paylaşılması ve istihbarat yöneticilerinin basını bilgilendirmesi yolu ile de sağlanmaktadır. Örneğin, sınırdaki bir askeri hareketlilik, düşman olarak algılanan ülkenin savaş hazırlığı olarak gösterilmek isteniyorsa, askeri hareketliliğe dair bilgiler kamuoyuna servis edilmekte ve bu kanaat güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu veri, düşman ülkenin rutin askeri tatbikatının bir parçası olsa bile, bu veriler basına servis edilerek, savaş hazırlığı olarak sunulmasının imkân dâhilinde olduğu söylenebilir.

Demokratik ülkelerde politik kararlar alınırken, alınan kararlarının desteklenmesi için toplumsal, siyasal ve parti içi ittifakların harekete geçirilmesi gerekmektedir. Demokratik ülkelerdeki karar alma mekanizmalarında, birçok faktör ve ittifak göz önünde bulundurulduğu için politika belirlemede daha hassas davranıldığı söylenebilir. Alınan politik kararın doğru olduğunun hedef kitleye kabul ettirilmesi için tehditlerin abartıldığı söylenebilir. Örneğin, 2019 da yapılan yerel seçimlerde, beka söyleminin geliştirilmesi ile ulusal güvenlik tehdidi abartılmış ve bu söylemlerle kamuoyu ikna edilmeye çalışılmıştır.³⁸¹ Bunun yanında, kurumlar arası

³⁷⁸ Benyamin Netanyahu'nun İran'ın nükleer silah kapasitesini açıkladığı konuşma buna örnek verilebilir. Bu konuşmada, devrim muhafızları ordusunda Tuğgenral ve Nükleer Fizikçi olan Muhsin Fahrizade hedef gösterilmişti. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Ofek Riemer – Daniel Sobelman, Coercive Disclosure: Israel's Weaponization of Intelligence <https://warontherocks.com/2019/08/coercive-disclosure-israels-weaponization-of-intelligence/>, (11.02.2022).

³⁷⁹ 5 Şubat 2003 tarihinde dönemin Dışişleri bakanı Colin Powell BM'de konuşma yaparken, CIA Başkanı olan George Tenet, bir arka sırasında oturduğu görülmektedir. Bush panel rips U.S. intelligence abilities, <https://www.nbcnews.com/id/wbna7331220>, (12.02.2022)

³⁸⁰ Güncel bir örnek olarak İngiliz hükümetinin Rusya'nın Ukrayna'da bir darbe planlandığına dair bilgileri basına paylaşması, kamuoyu oluşturmak için yapılan sızdırma faaliyetlerine örnek teşkil etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Confusion over UK claim that Putin plans coup in Ukraine, <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/22/confusion-over-uk-claim-that-putin-plans-coup-in-ukraine?fbclid=IwAR0X9lB8zjtGY6bpmF2YNQettEPGWRGJaVGA6ZN4vosX4QPrpz3yMoPU TQA> (12.02.2022).

³⁸¹ Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bu seçimler sadece belediye değil aynı zamanda beka seçimleridir, <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-bu-secimler-sadece-belediye-degil-ayni-zamanda-beka-secimleridir/1394848>, (06.02.2022).

uzlaşa olduğunun görüntüsünün verilmesi de tehdidi abartmanın diğer yolu olduğu söylenebilir.³⁸² Demokratik ölkelerdeki her güvenlik kurumunun tehdit algılamalarında farklılaşma olduğu ve bu tehdit algılamalarındaki farklılığın, kurumsal költür ve mesleki uzmanlaşma doğrultusunda olduğu ileri sürölebilir. Bu bağlamda kurumsal költür ve tehdit algılaması arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Türkiye’de yürütölen ve “milli birlik ve kardeşlik projesi” olarak adlandırılan açılım sürecini MİT yürütürken, dönemin Genel Kurmay başkanı Necdet Özel bu süreçten haberlerinin olmadığını belirtmiştir.³⁸³ Güvenlik kurumları içerisindeki göröş farklılıklarını göröş birliği haline getirmek için siyasi baskının araç olarak kullanıldığı ikna yöntemlerinin devreye sokulduğu söylenebilir.

Güvenlikleştirici aktörlerin önceden yaşadıkları siyasi başarısızlıklar nedeni ile mevcut tehditleri abartma eğiliminde oldukları ileri sürölebilir. Bush yönetiminin 11 Eylül saldırılarını önleyememesinin halkta yarattığı memnuniyetsizliği gidermek için Saddam tehdidini abarttığı söylenebilir. Bu bakımdan bir başarısızlığı geride bırakmak için yeni beklentiler oluşturulmakta, tehditler abartılmakta ve bu tehditler kamuoyunda sürekli olarak tartışıldığında, kamuoyuna verilen vaatleri yerine getirmek için kararlılık ve politikadaki ısrar artmaktadır. Bu bakımdan istihbaratın, politikayı meşrulaştırmada önemli bir işlevi olduğu söylenebilir. Gizli ve açık kaynaklardan bilgi toplama yeteneğine sahip istihbarat kuruluşlarının ürettiği bilgilere dayanan bir politik kararın, güvenilirliği, ideolojik gerekçelerle alınan kararlarla kıyaslandığında daha yüksek olduğu savunulabilir.³⁸⁴ İstihbaratın üretim süreci ve elde edilen bilgilerin gizliliği dikkate alındığında, kamuoyu algısı açısından politika analizi veya akademik bilgidен daha cazip olduğu söylenebilir.

Dinleyici kitle, güvenlikleştirici aktörlerin gizli ve doğru bilgilere sahip olduğu ve bu bilgiler ışığında politika belirlendiğine inandığında, ikna olma oranının daha

³⁸² Bazı liderlerin, düşmana ve dostlara sahip olma ihtiyaçlarını abartma eğiliminde oldukları ifade edilmektedir. Ayıntılı bilgi için bkzn, Vamik D. Volkan, “The Need to Have Enemies and Allies: A Developmental Approach”, *Political Psychology*, 1985, Vol. 6, No. 2, Special Issue: A Notebook on the Psychology of the U.S.-Soviet Relationship, ss. 219-247

³⁸³ Fatih Çekirge, Org. Özel’in sözleri ne anlama geliyor?, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/fatih-cekirge/org-ozel-in-sozleri-ne-anlama-geliyor-27123450>, (06.02.2022)

³⁸⁴ Julian E. Barnes-Helene Cooper, U.S. Battles Putin by Disclosing His Next Possible Moves, <https://www.nytimes.com/2022/02/12/us/politics/russia-information-putin-biden.html?fbclid=IwAR1icQeJuxVwc6KfLwB8RWxpEELWJdkDuybxNymGIFdNW38LcAcGrDz8H80>, (12.02.2022).

yüksek olduğu söylenebilir.³⁸⁵ İstihbaratın, dinleyici kitle üzerindeki etkisi şu şekilde ele alınmaktadır: istihbaratın, toplumdan saklanan kutsal bir hakikat olduğunu ve bu hakikat basına yansıdığında, bu tehdide karşı önlem alınmadığı sürece büyük bir felaketin yaklaşmakta olduğu inancının oluştuğu belirtilmektedir.³⁸⁶ Bu algıyı daha da güçlendirmek ve dinleyici kitlenin desteğini almak için basına yansıyan bilgilerin, saklanan bilgilerin küçük bir parçası olduğu izlenimi yaratarak, gerçeğin görünenden daha büyük olduğu imajı yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu bakımdan erişime açılan istihbarat raporları ile buz dağının görünür kısmı bu düzeyde ise, görünmeyen kısmının ne kadar büyük bir tehdit olduğu algısı kamuoyuna yerleşmektedir. Sonuç olarak hizmet yaklaşımı, alıncak olağanüstü önlem konusunda dinleyici kitle ikna edilirken, istihbaratın kamuoyu üzerindeki olumlu etkisinden yararlanarak, dinleyici kitlenin ikna edilmesinde kurgulanmış istihbaratın kullanılması olduğu söylenebilir. Hizmet yaklaşımında istihbarat örgütünün gerçeklerden ziyade politikayı destekleyecek uygun bilgilerin servis edilmesi ve kurgulanması yoluyla gerçekleşmektedir.

3.5. Değerlendirme

Bu bölümün ana argümanlarını değerlendirecek olursak; güvenlikleştirici aktörler ve istihbarat arasındaki ilişkilerde beş temel tutumun ortaya çıktığı ileri sürülebilir:

- Güvenlikleştirici aktörler istihbaratı kullanmakta,
- Güvenlikleştirici aktörler, istihbaratı göz ardı etmekte,
- Güvenlikleştirici aktörler, örtülü güvenlikleştirme yöntemine başvurmakta,
- Güvenlikleştirici aktörler, istihbaratı politikleştirmekte,
- Güvenlikleştirici aktörler, istihbaratı hizmet yaklaşımına dönüştürmektedir

İlk iki madde, yaşamsal tehdit güvenlikleştirici aktör tarafından algılanırken ortaya çıkan tepkiler olduğu söylenebilir. Yukarıda da belirtildiği gibi yaşamsal tehdit algılanırken, istihbarat, güvenlikleştirici aktörün ideolojisi ve siyasi ajandası ile çelişiyorsa, istihbaratın kullanılmama olasılığının yüksek olduğu ileri sürülebilir.

³⁸⁵ Ofek Riemer, "Politics is not everything: New perspectives on the public disclosure of intelligence by states", *Contemporary Security Policy*, 2021, Vol.42, No. 4, ss.554-583.

³⁸⁶ Glenn Hastedt, "Public Intelligence: Leaks as Policy Instruments-The Case of the Iraq War," *Intelligence and National Security*, 2005, Vol. 20, No. 3 s. 419-439.

Bunun yanında istihbaratın içeriğinde belirsizlik ve muğlaklık varsa yani istihbarat başarısızlığı söz konusu ise güvenlikleştirici aktörün ideolojik veya başarısız bir karar almasının muhtemel olduğu söylenebilir. Dönemin CIA başkanı George Tenet, Başkan Bush ve Dick Cheney'e sundukları istihbarat raporlarında, Irak hakkında bildiklerinin bilmediklerinden daha az olduğunu belirtmiş ve başarısız istihbarat karşısında yönetiminin hayal kırıklığı yaşadığını ifade etmiştir.³⁸⁷ İlk iki durum, yaşamsal tehdit güvenlikleştirici aktör tarafından algılanırken ortaya çıkmaktadır. Tehdit algısı netleştğinde yukarıda da belirtildiği gibi, tehdidi en az maliyetle bertaraf edilmesi için örtülü güvenlikleştirme süreci başlamaktadır. Örtülü güvenlikleştirme ile hedef bertaraf edilemediğinde, güvenlikleştirme hamlesinin başlangıcı olan tehdidin söz edimi ile inşa edilmesi süreci başlamakta ve istihbaratın politikleşmesi, tehdit kamuoyu önünde inşa edilirken ortaya çıkmaktadır.

3.5.1. Tehdit İnşa edilirken İstihbaratın Politikleşme Olasılığı Yüksek

Güvenlikleştirici aktörler, bir tehdidi kamuoyu önünde inşa etmeye başladıktan sonra istihbaratın politikleşmesinin daha olası olduğu söylenebilir. Tehdidin açık bir şekilde inşa edilmesi, politikanın esnekliğini azaltmakta ve geri adım atılması halinde güvenlikleştirici aktörün siyasal gücünü aşındıracağı için bu yolun tercih edilme olasılığının daha düşük olduğu söylenebilir. Örneğin Bush yönetimi Saddam'ı şeytan ekseninin bir parçası olarak gösterdikten sonra³⁸⁸, bu görüşe karşı direnç oluştuğunda geri adım atsaydı siyasi geleceğinin tehlikeye girmesinin muhtemel olduğu söylenebilir. Bu politika beyanının, kamuoyu tarafından satın alınmasının sağlanması için istihbarat kuruluşlarının da bu görüşü desteklediği algısının oluşturulması ve istihbarat örgütünde bu görüşe karşı bir direnç gelişmişse, bunun siyasi baskı yaparak değiştirilmeye çalışılması politikleşmenin temel nedeni olduğu söylenebilir. Yani, inşa edilen tehdit konusunda ulusal güvenlik kurumlarının görüşlerinin güvenlikleştirici aktörünki ile aynı olduğunun algısının oluşturulması gerekmektedir. Mevcut literatür göz önünde bulundurulduğunda tehdit inşa edildikten sonra istihbaratın politikleştirildiği görülmektedir. Güvenlikleştirici aktörün, bağlayıcı beyanları ile

³⁸⁷ Ron Suskind, *The Price of Loyalty: George W. Bush, the White House, and the Education of Paul O'Neill*, Simon & Schuster, New York, 2004, s. 160-161.

³⁸⁸ Irak-Iran-Kuzey Kore şeytan eksenini, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/irak-iran-kuzey-kore-seytan-ekseni-38345555>, (14.02.2022).

istihbaratın politikleşmesi arasında bir bağ olduğu değerlendirilmektedir. Politikleşmenin bu aşamadan önce gerçekleştiğine dair bir örnek vaka çıkması halinde bu çıkarsamanın yanlışlanabileceği söylenebilir. Güvenlikleştirici aktörün, tehdidi abartıp inşa ettikten sonra savaş gibi olağanüstü önlem alınırken istihbaratın hizmet yaklaşımı haline geldiği ileri sürülebilir. Ulusal güvenlik danışmanı olan Condoleezza Rice'ın Irak tehdidi ile ilgili belirsizliklerin her zaman olabileceğini ama kanıtın dumanı tüten mantar bulutu olarak görmek istemiyoruz sözü buna örnek olarak verilebilir.³⁸⁹ Yaşamsal tehdide karşı alınacak olağanüstü önlemin sadece savaş olduğu konusunda dinleyici kitlenin ikna edilmesi sürecinde istihbarat kuruluşları, savaş seçeneğinin meşruiyetinin altını oyan her bilgiyi göz ardı edip, bu seçeneği destekleyen bilgileri ön plana çıkarmasının hizmet yaklaşımı olduğu savunulabilir.

3.5.2. Dinleyici Kitle Savaş için İkna Edilirken Hizmet Yaklaşımının Ortaya Çıkması Olasıdır

Güvenlikleştirme sürecinde alınacak olağanüstü önlem olan savaş için kamuoyu ikna edilmeye çalışılırken, hizmet yaklaşımının ortaya çıkma ihtimali olduğu söylenebilir. Hizmet yaklaşımı ile kamuoyunda oluşan savaş karşıtı atmosfer arasında bir doğru orantı olduğu ileri sürülebilir. Savaş karşıtı atmosfer ne kadar güçlü ise güvenlikleştirici aktörler, bu direnci kırmak için istihbaratı araç olarak kullanması o kadar olası olduğu savunulabilir. Kamuoyunda savaş karşıtı bir atmosfer söz konusu değilse, hizmet yaklaşımının ortaya çıkma olasılığının düşük olduğu söylenebilir. Öne sürülen bu varsayım doğru ise, hizmet yaklaşımı, kamuoyunda savaş karşıtı atmosfer oluştuğunda ve bu atmosfer normal siyasi söylemlerle değiştirilemiyorsa, istihbaratın hizmet yaklaşımı çerçevesinde kullanılmasının söz konusu olduğu ileri sürülebilir. Güvenlikleştirici aktör, kamuoyunu ve resmi destek sağlayan devlet kurumlarını ikna edemediğinde oluşacak maliyetleri göze alamamaları hizmet yaklaşımı tetiklediği ileri sürülebilir.

³⁸⁹ Top Bush officials push case against Saddam,
<https://edition.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/09/08/iraq.debate/>, (14.02.2022).

3.5.3. Politikleşme ve Hizmet Yaklaşımının Sadece Güvenlikleştirme Süreçlerinde Ortaya Çıkması Daha Güçlü İhtimaldir

Rutin dış politika kararlarında, istihbaratın politikleştirilmesi veya hizmet yaklaşımı haline gelmesi için bir neden olmadığı ileri sürülebilir. Yaşamsal tehdide karşı olağanüstü önlem alınırken, kamuoyunun, lobilerin ve diğer devlet organlarının bütün dikkati ele alınan konuda olduğu için, direnç ve savunma sarmalı oluşmakta ve bu da istihbaratı politikleştirmekte veya hizmet yaklaşımı haline getirmektedir. Bu bakımdan zaman olarak politikleşme ve hizmet yaklaşımı alınan politik kararın kamuoyu ile paylaşılmaya başlandığında ortaya çıktığı söylenebilir. Güvenlikleştirici aktörler, alınan kararın bütün ulusal güvenlik kurumlarının uzlaşısı ile alındığı görüntüsü vermeleri, direnç – savunma sarmalından çıkışını kolaylaştıracağı için bu evrede istihbarat halkla ilişkiler aracı olarak kullanılıp, politikleştirilmekte veya hizmet yaklaşımı haline getirilmektedir. Sonuç olarak güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın nasıl kullandığı ile şu şekilde kategorize edilebilir:

- Güvenlikleştirici aktör, tehdidi algılamak istihbarat, siyasi gündem ve ideolojik ajandası ile çelişmiyorsa, istihbaratı kullanır, çeliyorsa göz ardı ettiği söylenebilir.
- Güvenlikleştirici aktör, tehdide karar verip, hedefi düşük maliyetle bertaraf etmek istediğinde örtülü güvenlikleştirme sürecinin devreye girdiği ve istihbaratın operasyonel fonksiyonu olan örtülü operasyonlardan istifade ettiği ileri sürülebilir.
- Örtülü güvenlikleştirme ile bertaraf edilemeyen tehdit, söz edimi ile kamuoyu önünde inşa edilmeye başlandığında, istihbarat politikayı destekleyecek içerikte değilse, ulusal güvenlik kurumları arasında uzlaşma görüntüsü vermek için istihbaratın politikleştirildiği söylenebilir. Tehdit inşa edilirken, kamoyunda farklı fikirler oluşmuşsa, politikleşmenin dozunun artıp, azalabileceği değerlendirilmektedir.
- Tehdit inşa edilip, alıncak olağanüstü önlem olan savaş konusunda, kamuoyu ikna edilirken, kamoyunda oluşan direnci kırmak ve savaştan başka seçeneğin mümkün olmadığı görüşünün oluşturulması için istihbaratın hizmet yaklaşımına haline getirildiği ileri sürülebilir. Hizmet yaklaşımının en önemli özelliğinin, kamoyunda savaş karşıtı atmosferin güçlü olması ve

güvenlikleştirici aktörün bu direnci bastırmak için istihbaratı kullanması olduğu söylenebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IRAK SAVAŞI ÖNCESİ İSTİHBARATIN KULLANIMI

Diktatörlükle yönetilen ülkelerde, bütün kararları liderlerin aldığı ve lider dışında başka bir karar alma mekanizmasının olmadığı bilinmektedir. Bu bakımdan, Irak- ABD ilişkileri incelenirken aslında Saddam Hüseyin ile ABD ilişkisinin incelenmesi gerekmektedir. Bu noktaya gelmeden önce Saddam Hüseyin kısa biyografisine yer vermek, Saddam ve ABD ilişkisinin anlaşılmasını kolaylaştıracakı söylenebilir.

Saddam Hüseyin, Tikrit'te yoksul bir ailenin çocuğu olarak 28 Nisan 1937 yılında dünyaya gelmiş, babası Saddam Hüseyin doğmadan önce ölmüş, annesi Saddam'ı hamileliğinin son aylarında düşürmek için girişimde bulunduğu ifade edilmektedir. Saddam'ın aile hayatı ve yaşadığı yoksulluk kişilik gelişimi üzerinde önemli etkisi olduğu söylenebilir. Saddam Hüseyin 10 yaşına geldiğinde, okuma ve yazma bilen kuzeninden etkilenerek eğitim almak istediğini belirtmiş ve yaşadığı köyden amcası Hayrullah'ın yanına okumak için gitmiştir.³⁹⁰ Amcası Hayrallah'ın Saddam Hüseyin'in ilk politik akıl hocası olduğu ileri sürülmektedir. Hayrallah, 1941 yılında İngiltereye karşı yaşanan ayaklanmaya katılmış ve beş yıl hapis yatmıştır. Amcası Hayrallah, Saddam Hüseyin'e Arap milliyetçiliğini aşıl原因an kişi olduğu ifade edilmektedir. Saddam Hüseyin 22 yaşında iken 1957 yılında BAAS partisine katıldığı bilinmektedir. 1940 yılında kurulan BAAS partisi, Arap milliyetçiliğini, bağımsızlığı, sosyalizmi ve sömürge karşıtı fikirleri benimsemiştir. Saddam Hüseyin'in Hür Subaylar Darbesi³⁹¹ ile iktidara gelen Cemal Abdülnasır'dan etkilendiği ileri sürülmektedir.

Abdülkerim Kasım'ın 1958 yılında Irak'ta darbe yaparak iktidara gelmesinden³⁹² sonra izlediği Amerikan ve Batı karşıtı politikaları, CIA 'nın yeni Irak

³⁹⁰ Jerrold M. Post,- Amatzia Baram, “Saddam is Iraq: Iraq is Saddam”, USAF Counterproliferation Center, Air War College, Air University, 2002, s.2-4.

³⁹¹ Zeynep Güler,” Süveyş'in Batısında Arap Milliyetçiliği, Mısır ve Nasırcılık”, Yeni Hayat Yayınları, İstanbul, 2004, s.102-120

³⁹² Mustafa Bostancı vd, Bağdat Paketi'ne Etkisi Bakımından 1958 Irak Askeri Darbesi, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2018, C.14, S.2, ss.124-151.

yönetimine karşı darbe yapma sürecini hızlandırmıştır. 1959 yılında, ABD'nin Bağdat'taki Askeri Ateşe yardımcısı olan William Lakeland'ın organize ettiği Abdülkerim Kasım suikatında Saddam Hüseyin'in de yer aldığı bilinmektedir.³⁹³ Bu suikast girişimi neticesinde Saddam Hüseyin'in, at sırtında Suriye'ye geçtiği daha sonra ise Mısır'da kaldığı bilinmektedir. 1963'teki BAAS partisinin iktidara gelmesinde de CIA'nın etkili olduğuna dair görüşler bulunmaktadır.³⁹⁴

Saddam Hüseyin iktidarı resmen devraldığı 1979'dan sonra İran-Irak savaşı başlamış ve bu süreçte ABD, savaşta iki tarafın da kaybetmesi için güç dengesini sağlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, Amerikan istihbaratı, İran petrol tesisleri ve İran askerlerinin konumu ile ilgili uydu görüntülerini Saddam Hüseyin ile paylaştığı bilinmektedir.³⁹⁵

Kuveyt'in işgalinden önce ABD'nin nabzını yoklayan Saddam Hüseyin, Amerika'nın Irak büyükelçisi olan Aprile Glaspie ile yaptığı görüşmede, Büyükelçi'nin, "Araplar arasındaki sorunlara karışmayız" sözünü, ABD'nin işgale yeşil ışık yaktığı şeklinde yorumladığına dair bilgiler bulunmaktadır.³⁹⁶ Kuveyt'i işgalinden sonra Saddam Hüseyin, ABD için resmi tehdit haline gelmiş; o tarihten Irak işgal edilene kadar ABD hükümetleri, Saddam Hüseyin'i taktik, operasyonel ve yaşamsal tehdit olarak algılamıştır. Tehdit seviyesinin bölgesel çıkarlara zarar veren bir ülke olmaktan çıkıp, yaşamsal tehdit haline gelmesi 11 Eylül saldırılarından sonrasına denk geldiği söylenebilir. ABD İstihbarat topluluğu, Saddam Hüseyin'in bölgesel istikrarı ve ABD'nin müttefiklerini tehdit ettiğine dair hazırladıkları raporlar bulunmaktadır.

³⁹³ Patrick Cockburn, Revealed: how the West set Saddam on the bloody road to power, https://www.independent.co.uk/news/world/revealed-how-the-west-set-saddam-on-the-bloody-road-to-power-1258618.html?fbclid=IwAR2QJiiEJz8ig7OzFKcczJgoCc931_Va-0kGYQQhGVS2bOo9JuavEQrmnh4, (02.08.2022)

³⁹⁴ Ayıntılı bilgi için bkzn, Said K. Aburish, *A Brutal Friendship: The West and The Arab Elite*, St. Martin's Press, New York 1998.

³⁹⁵ Bob Woodward, CIA Aiding Iraq in Gulf War, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1986/12/15/cia-aiding-iraq-in-gulf-war/edc02d8f-0b37-478b-9b4a-16ca5d7034a3/?fbclid=IwAR0SCzm3xeAH0QecXtFRX71hNxC_IYY2ezABrmYKWHokzn_JW_KPIGI-0bY8, (03.08.2022).

³⁹⁶ Stephen M. Walt, WikiLeaks, April Glaspie, and Saddam Hussein, <https://foreignpolicy.com/2011/01/09/wikileaks-april-glaspie-and-saddam-hussein/>, (03.02.2022)

1991-2003 yılları arasında Amerikan istihbarat topluluğu çeşitli istihbarat tahminler yayınlamıştır. 1991-1994 yılları arasında altı istihbarat tahmini üretilmiş ve bu raporların temel odak noktası, Körfez savaşı sonrasında Irak'ın askeri kapasitesi, bölge ülkelerine yaratabileceği olası tehditler ve Körfez iş birliği teşkilatına yönelik Saddam'ın olası tutumu olduğu görülmektedir.³⁹⁷

1995-1998 yılları arasında sekiz istihbarat tahmini yayınlandı ve bu tahminlerde, Irak'ın askeri kapasitesi, ABD ve koalisyon güçlerine karşı askeri bir saldırı yapmaya niyetinin olup olmadığı, Kuveyt ve Suudi Arabistan'a yönelik bir saldırı yapmaya niyetinin olup olmadığı incelenmiştir.³⁹⁸

1999-2003 yılları arasında ise Saddam Hüseyin'in bölgesel istikrara yönelik tehdidini inceleyen yedi istihbarat raporu üretilmiş, Irak'ın ABD kuvvetlerine ve bölge ülkelerine yönelik olası saldırıları ele alınmıştır.³⁹⁹ Saddam Hüseyin'in ABD'nin bölgedeki çıkarlarını ve bölge istikrarını tehdit ettiğine dair görüş birliğinin olduğu ileri sürülebilir. Ancak Saddam'ın yaşamsal tehdit olarak algılama konusunda ABD kurumları arasında görüş birliğinin olmadığı ifade edilmesi gerekmektedir.

11 Eylül'den sonra güvenlikleştirici aktörlerin, Saddam Hüseyin ile ilgili istihbaratı politikleştirerek Saddam'ın niyetleri ve konvansiyonel olmayan silah kapasitesinin abartılmasına neden oldukları görülmektedir. ABD istihbarat topluluğu, Saddam'ın konvansiyonel olmayan silahlara sahip olduğuna dair şüpheleri bulunmaktaydı ancak bu şüpheyi doğrulayacak kanıtları olmadığı söylenebilir. Güvenlikleştirici aktörlerin, politik baskısı, kanıt olmamasına rağmen istihbarat topluluğunun bu şüpheyi gerekçelendirmeye itmiş ve alternatif analizlerin önünü tıkamıştır.

Bush yönetimi, Saddam'ın yaşamsal tehdit olduğunu kamuoyu önünde dile getirdikten sonra Amerikan kamuoyunda ulusal güvenlik kurumlarında görüş birliği olduğu izlenimini güçlendirmek için istihbaratı politikleştirmiştir. Ayrıca güvenlikleştirici aktörler, istihbaratın kamuoyu üzerindeki etkisini kullanarak,

³⁹⁷ Iraq's Threat to Regional Stability and Security, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9,2004, s.378.

³⁹⁸ Iraq's Threat to Regional Stability and Security, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9,2004, s.381.

³⁹⁹ Iraq's Threat to Regional Stability and Security, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9,2004, s. 386.

Saddam'ın yaşamsal tehdit olduğu, istihbarat topluluğunun bu tehdit konusunda görüş birliği içerisinde olduğu izlenimi yaratılarak, tehdidin büyüklüğü konusunda ABD kamuoyu ikna edilmeye çalışılmıştır. Yaşamsal tehdiye yönelik alınacak olağanüstü önlem olan savaşın gerekçesinin oluşturulması için ABD istihbarat topluluğu hizmet yaklaşımı çerçevesinde, Bush yönetimi için kanıt üretmiş ve savaşı gerekçelendirmiştir.

Tezin bu bölümünde, Saddam'ın güvenlikleştirilme sürecinde istihbaratın nasıl kullanıldığı üzerinde duracaktır. Bu bakımdan, dördüncü bölüm şu şekilde ele alınacaktır:

- Birinci kısımda, Saddam'ın yaşamsal tehdit olarak algılanma sürecinde ABD istihbarat topluluğunun ürettiği istihbaratın etkili olup olmadığı,
- İkinci kısımda, örtülü güvenlikleştirme bağlamında Saddam'a yapılan darbe girişimi,
- Üçüncü kısımda Bush yönetimi, tehdiye karar verip kamuoyunda tehdidi inşa ederken istihbaratı nasıl siyasallaştırdığı,
- Dördüncü kısımda ise savaş için kamuoyu ikna edilirken istihbaratın hizmet yaklaşımına nasıl dönüştürüldüğü açıklanacaktır.

4.1. Bush Yönetimi'nin Saddam'ı Yaşamsal Tehdit Olarak Algılamasında İstihbaratın Rolü

11 Eylül 2001 yılına kadar ABD istihbarat topluluğunun Saddam Hüseyin ve Irak üzerine ürettiği raporların politika yapıcılar tarafından ne kadar dikkate alındığına dair net bir bilgi bulunmamaktadır. 11 Eylül'e kadar olan süreçte CIA ve Bush yönetimi arasında bir gerilimin olduğu ve Bush'un yakın çalışma ekibinde yer alan yeni muhafazakârların⁴⁰⁰ CIA'ye mesafeli yaklaştığı bilinmektedir. Yeni muhafazakârların önemli ismi ve Savunma bilim kurulu başkanı olan Richard Perle'nin CIA raporlarının basıldığı kâğıt kadar değer taşımadığı ifade etmesi,

⁴⁰⁰ Yeni Muhafazakârların ideolojik görüşleri için bkzn, William Kristol, vd, “*Neo-Con, Yeni Muhafazakârlık Temel Belgeler ve Eleştiriler*,” Gamze Erbil- Ali Şimşek(der) Yeni Hayat Yayınları, İstanbul, 2004.

Bush'un kurmay ekibinin CIA'ye bakışını ortaya koymaktadır.⁴⁰¹ El-Kaide'nin Amerika'da bir terör saldırısı yapma ihtimalini ortaya koyan CIA raporunun Bush yönetimi tarafından dikkate alınmadığı da bilinmektedir.⁴⁰²

Bush yönetiminin istihbaratı dikkate almamasının bir değer nedeni ise, istihbaratın somut bir tehdidi işaret edecek kesinlikte olmaması ve içeriğin olası risklere işaret etmesi olduğu söylenebilir. Kaliteli bir istihbarat raporunun en önemli özelliği, tehdit diyagramının tam olması ve güçlü kanıtlar üzerine inşa edilen kanaatin kesinliğe yakın bir içerikte olmasıdır. Bu bakımdan, 11 Eylül öncesine kadar Bush yönetimine gönderilen istihbarat raporlarının başarısız olduğu ileri sürülebilir. Bu tarz raporlar, politika yapmak ve önlem geliştirmek için yeterli olmayabilir. Örneğin, CIA'ye bağlı bir birim olan Terörle Mücadele Merkezi, 8 Ağustos 2001 tarihinde, Başkan Bush' sunulmak üzere hazırladığı günlük birifingte, Ladin'in Wahsington'u vurmasının an meselesi olduğu ve Amerikan topraklarına saldırma kararlılığının devam ettiği belirtilmiştir.⁴⁰³ Ancak bu uyarılar politika yapıcılar tarafından dikkate alınmamıştır. Eylemle ilgili istihbaratın içeriğinde, eylemin nerede, nasıl, ne zaman yapılacağı ve kimlerin yapacağına dair kesin kanıtlar sunulmuş olsaydı, yöntemimin önlem almasının kolaylaşabileceği ileri sürülebilir. Bu bakımdan risk düzeyinde kalan ve bilgi boşluklarının olduğu istihbarat uyarılarının karar vericiler tarafından kullanılmadığı ileri sürülebilir.

İstihbarat raporundaki belirsizlikler ve bilgi boşlukları, müşterinin istihbaratı nasıl kullanacağına ve politik önlem olarak nasıl bir yol izleyeceğine dair rehberlik sunamamaktadır. Bu bakımdan, başarısız istihbaratın, politika yapımında kullanılmaması ve istihbaratın politik tercih doğrultusunda siyasallaştırılmasının daha güçlü ihtimal olduğu ileri sürülebilir. İstihbaratın Irak ile ilgili kesine yakın bulgulara ulaşamaması, Bush yönetiminin ideolojik karar almasının önünü açtığı ileri sürülebilir. Amerikan istihbarat topluluğunun, istihbarat başarısızlığının temelinde Irak gibi zor bir hedef içersinde insan kaynaklarına sahip olamaması olduğu söylenebilir. Bir rakip devlet, tehdit oluşuracak kapsite ve fırsata sahip olsa bile, devlet liderliğinin zarar vermeye yönelik bir niyeti yoksa o devletin somut tehdit oluşturmasının daha düşük

⁴⁰¹ Spencer Ackerman, John B. Judis, The First Casualty, The selling of the Iraq war, <https://newrepublic.com/article/67019/the-first-casualty>, (06.03.2022)

⁴⁰² Woodward, *Saldırı Planı*, s.25.

⁴⁰³ Henry A. Crumpton, *İstihbarat Sanatı*, s.182.

bir ihtimal olduğu ifade edilebilir. Bu bakımdan hedefin kapasitesine ve fırsatına dair teknik yöntemlerle istihbarat elde edilse bile niyete dair bilgilerin genellikle insan unsuru ile ulaşılabileceği söylenebilir.

11 Eylül'e kadar olan süreçte Bush yönetimi ve CIA arasındaki ilişkide soğukluk olmasına rağmen, Afganistan'da CIA'nın göstermiş olduğu performans ikili ilişkinin düzelmesini sağlamıştır. Bu bakımdan Irak işgal kararının alınmasında ABD istihbarat topluluğunun istihbarat desteği olduğuna dair bir bulgu bulunmamaktadır. CIA liderlik analisti John Nixon, Bush yönetiminin Saddam'dan kurtulmak için göreve geldiğini ve 11 Eylül'den sonra da Irak'ın kaderinin belirlendiğini ifade etmektedir. Ayrıca Başkan Bush'un, 11 Eylül'den üç gün sonra dönemin İngiltere Başbakanı Tony Blair'e⁴⁰⁴ Saddam'dan kurtulacağını söylediğini belirtmektedir.⁴⁰⁵ CIA'nın Terörle Mücadele Merkezi'nde başkan yardımcılığı yapan Henry A. Crumpton, Başkan yardımcısı Dick Cheney'in, 2001 yılının bahar aylarında, merkezlerinde El Kaide ve Irak yönetimi arasındaki ittifak hakkında istihbarat istediğini ve böyle bir ittifak söz konusu olmamasına rağmen bu taleplere anlam veremediğini belirtmektedir.⁴⁰⁶ Emekli CIA görevlisi Philip Giraldi ise Irak işgalinin Amerika'nın güvenliği ile ilgisi olmadığını, İsrail'in düşmanı olan Irak'ın ortadan kaldırılmasında, İsrail ve yeni muhafazakârların rol oynadığını ifade etmektedir.⁴⁰⁷

Yeni muhafazakâr isimlerden biri olan Richard Perle'nin 12 Eylül günü Irak'ın işgaline yönelik bir tutum içinde olduğunu belirten John Kiriakou şu noktayı vurgulamaktadır: Bush yönetiminin 12 Eylül 2001'de Irak'a saldırmaya karar verdiğine dair iyi bilinen bir hikâye var. Yeni muhafazakâr çevrenin önde gelen isimlerinden Richard Perle, 12 Eylül günü Beyaz Saraya gitmişti. Dönemin CIA başkanı George Tenet'e "Irak'ın işgal edilmesi gerektiği" yönünde sözler sarfetmişti.⁴⁰⁸ Nitekim Tenet anılarında bu diyalogu doğrulayarak, Perle'nin sarf ettiği "Irak'ın dün olanların

⁴⁰⁴ Irak işgal kararının nasıl alındığını ve bu karar sürecinde İngiltere boyutu için bkzn, Tony Blair, *Bir Yolculuk*, çev. Enver Günsel, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2012, s.455-481.

⁴⁰⁵ Jonh Nixon Röportajı, Ek.3.

⁴⁰⁶ Henry A. Crumpton, *İstihbarat Sanatı, CIA Gizli Servisi'nde Geçen Bir Ömürden Çıkarılan Dersler*, çev. Cem Demirkıran, Kronik Kitap, İstanbul, 2022, s.171.

⁴⁰⁷ Philip Giraldi Röportajı, Ek. 1.

⁴⁰⁸ John Kiriakou Röportajı, Ek.2.

bedelini ödeyeceği, sorumluluktan kaçamayacağı” sözlerine anlam veremediğini belirtmiştir.⁴⁰⁹

Irak işgali kararı verilmesinde yeni muhafazakârların etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçek ancak, işgalin Bush için kişisel bir nedeni olduğu, Saddam Hüseyin’in babasına suikast düzenlediğine inanmasının işgal kararında etkili olduğu da ileri sürülmektedir.⁴¹⁰

Saddam Hüseyin’i ilk sorgulayan CIA analisti John Nixon Irak işgali ile ilgili gerekçeleri şu şekilde açıklamaktadır: *“Irak’ı işgal etmek ve Saddam’ı iktidardan düşürme kararının verilmesinin birçok nedeni var. Washington’daki güç oyuncularının “Saddam’ı yok etme” amacına mükemmel şekilde uyan, çok sayıda nedenleri vardı. Birincisi, 11 Eylül şoku ve Amerikan İç Savaşı’ndan bu yana ABD’ye yapılan en büyük askeri saldırının gerçekleşmesi. Bu tehdidin Ortadoğu’dan geldiğini ve ikinci bir saldırıyı önlemek için bir adım atmak yönetim açısından çok önemliydi. Bu sebeplerden en önemlisi ise George W. Bush’un Saddam’ın babasını (George HW Bush’u) öldürmeye çalıştığını düşünmesidir. Bush, Irak’ı, savaşı savunan birçok kişi gibi bitmemiş bir iş olarak gördü. Sonra Dick Cheney, Donald Rumsfeld ve neocon kabal grupların ideolojik ajandaları, Irak’ın işgal edilmesinde etkili oldu. Savaş, bölgedeki terörizmi ortadan kaldırmanın, İsrail’i korumanın ve bölgeyi Amerikan çıkarlarına açmanın bir yolu olarak görüldü. Bush da bu bakış açılarıyla aynı fikirdeydi. Bu görüşe katılmayan veya yapılan şeyin etkisini sorgulayan herkes marjinalize edildi.”*⁴¹¹

İstihbarat kuruluşları, devletlerin karşılaşmış olduğu sorunlarla ilgili ne oluyor ve ne olacak sorularına cevap bulurken, güvenlikleştirici aktörler ise ne yapılmalı sorusuna cevap aramaktadır. Güvenlikleştirici aktörler, ideolojik ve siyasi perspektiften sorunları ele aldığı ve bir konu ilgili ne yapılması gerektiğine dair güçlü inançları olduğunda istihbarat örgütlerinin ne oluyor ve ne olacak sorularına aradıkları cevaplarla ilgilenmek yerine ne yapılması gerektiğine odaklandıkları için

⁴⁰⁹ George Tenet, *At the Center of the Storm, My Years At CIA*, Harper Collins Publisher, Newyork, 2007, s. 9.

⁴¹⁰ George W. Bush, *Karar Anları*, çev. Enver Günsel, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2014, s.242.

⁴¹¹ Hasan Mesut Önder Saddam’ı sorgulayan CIA analisti John Nixon ile görüşü: “ABD ile Türkiye ortak çıkarlara odaklanmalı”, <https://www.ocakmedya.com/hasan-mesut-onder-saddami-sorgulayan-cia-analisti-john-nixon-ile-gorustu-abd-ile-turkiye-ortak-cikarlara-odaklanmali/>, (07.03.2022)

istihbaratı politika yapımında göz ardı etme eğiliminin güçlü olduğu savunulabilir. Örneğin, Saddam Hüseyin, ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarlarını tehdit eden bölgesel bir oyuncu olduğu konusunda, ABD ulusal güvenlik kurumları arasında bir uzlaşının olduğu bilinmektedir. Ancak Saddam'ın ABD için yaşamsal bir tehdit olmamasına rağmen, böyle algılanması yeni muhafazakârların Ortadoğu politikaları ile açıklanabilir.

Yeni muhafazakârların İsrail'in güvenliğini önceleyen Ortadoğu politikalarında Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak, ideolojik açıdan tehdit olarak algılanmaktaydı.⁴¹² Bundan dolayı Saddam'ın gerçekte ABD için yaşamsal bir tehdit olup olmaması veya kitle imha silahlarına sahip olup olmamasının işgal kararı alınmasında çok etkili olmadığı ileri sürülebilir. İşgal kararındaki temel motivasyonun, Bush'un kişisel intikam hırsı ve yeni muhafazakârların İsrail merkezli bölge politikaları olduğu görülmektedir.

İdeolojik ve siyasi gerekçelerle oluşturulan politikalarda istihbaratın sadece politikayı meşrulaştırmak için kullanılan bir araç olduğu üçüncü bölümde belirtilmiştir. Saddam'ın yaşamsal tehdit olarak inşa edilmesinde ve savaş kararının alınmasında istihbaratın göz ardı edildiğine dair en önemli kanıtın ön alıcı kuvvet kullanma doktrini olduğu söylenebilir. Ön alıcı kuvvet kullanma doktrininde, yakın bir saldırıya dair kesin bir kanıt olmasa bile kuvvet kullanmanın önü açılmaktadır. Bu doktrinin, güvenlikleştirici aktör bir özneyi tehdit olarak algıladığı zaman kuvvet kullanımına meşru zeminin inşa etmeye yönelik olduğu söylenebilir. Bu doktrin, Bush yönetiminin Saddam'ı yaşamsal tehdit olarak kamuoyu önünde inşa ederken ve savaş kararı verirken doğru istihbaratı politika yapımında kullanmadıklarını da göstermektedir.⁴¹³ Ön alıcı kuvvet kullanma doktrininde, zayıf bir emera olsa bile tehdit ortaya çıkmadan kuvvet kullanımını meşru görülmekte ve tehdit ile ilgili yeterli şüphenin olması uygulamaya geçilmesi için yeterli olmaktadır.

Bütün bu bilgiler ışığında Saddam Hüseyin'in, 11 Eylül saldırılarından kısa bir süre sonra Bush yönetimi tarafından ABD için yaşamsal tehdit olarak inşa edilmesine

⁴¹² Erhan Canikoğlu, "Körfez Savaşları'nda İsrail ve Yahudi Lobilerinin Rolü", *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, 2013, S.5, ss.183-206.

⁴¹³ Erhan Canikoğlu, "Uluslararası Politikada ve Birleşmiş Milletler Sisteminde Ön alıcı Kuvvet Kullanma", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2015, C.4, S.2, ss.114-136.

karar verildiği değerlendirilmektedir. Saddam Hüseyin'in yaşamsal tehdit olduğuna karar verildikten sonra Bush yönetimi ilk olarak, örtülü güvenlikleştirme hamlesi başlatıp Saddam Hüseyin'i iktidardan devirmeye giriştiği görülmektedir.

4.2. Saddam Hüseyin'in Örtülü Güvenlikleştirilmesi

Güvenlikleştirici aktörler, varoluşsal tehdidi bertaraf etmek için ilk olarak örtülü güvenlikleştirme yaklaşımını benimseyebilecekleri ilk bölümde vurgulanmıştır. Örtülü güvenlikleştirme sürecinde istihbarat örgütleri alınan siyasi karar doğrultusunda hedefin bertaraf edilmesinde uygulayıcı konumundadır. Yani, istihbarat örgütleri, örtülü güvenlikleştirme sürecinde, operasyonel olarak görev yapmaktadır.

Körfez savaşından sonra Başkan George H.W. Bush'un Saddam Hüseyin'e darbe yapması için CIA'ye yetki verdiği ve CIA'nın Saddam karşıtı muhalif grupları fonladığı bilinmektedir. Bu muhalif gruplar içerisinde Kürtler, Avrupa'da sürgünde bulunan Iraklılar bulunmaktadır. Baba Bush, açıkça muhalif gruplara seslenerek, yönetimi ele almalarını ve Saddam'ı devirme çağrısı yapmıştır.⁴¹⁴

1996 yılında rejimden kaçan BAAS partisi⁴¹⁵ mensubu subaylarla birlikte CIA'nın Saddam Hüseyin'e yönelik bir darbe planladığı ve bu darbe girişiminin başarısız olduğu bilinmektedir. O dönem CIA başkan yardımcısı olan George Tenet'in yürüttüğü bu operasyonun merkezi olarak Ürdün seçilmiştir. CIA tarafından oluşturulan Irak Ulusal Mutabakatı adlı oluşum üzerinden Irak devlet sistemine etki etmek planlanmış ama Irak istihbaratı bu oluşuma sızmayı başarmıştır. Operasyonun temel kurgusu, Saddam Hüseyin'in iktidarının dayandığı Sünni Irak elitleri arasında Saddam'a alternatif bir lider çıkarmak olduğu görülmektedir. Ancak operasyonun yürütülmesi sırasında yaşanan aksaklıklar ve Saddam'ın istihbarat servisinin darbe organizasyonunu yakından izlemesi neticesinde, darbe girişimi engellenmiştir.⁴¹⁶ 1998

⁴¹⁴ Boob Woodward, *Saldırı Planı*, s.73.

⁴¹⁵ Doğan Şentürk, *Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası Saddam'ın BAAS'ı*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003, s.119.

⁴¹⁶ CIA'nın Kuzey Irak'taki istasyonunu kurup ve yöneten Robert Baer'in anıları bu 1995 yılında Saddam Hüseyin'e yönelik yapılan darbe girişimine ışık tutmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkzn, Robert Baer, *Görmedim, Duymadım, Bilmiyorum, Bir CIA ajanının anıları*, Doğan Kitap, 1 Baskı, İstanbul 2006.

Yılında CIA'nın hazırladığı yeni darbe planına kongrenin onay vermediği ve kongrenin Iraklı muhaliflere 97 milyon dolarlık yardımı onaylamıştır.

Bush yönetimi Irak'ın yaşamsal tehdit olarak algılamaya başladıktan sonra darbe girişimi için hazırlıklara başladığı ama bu girişimin de sonuçsuz kaldığı bilinmektedir.⁴¹⁷ 11 Eylül şokundan kısa bir süre sonra Bush yönetimi CIA'ye Saddam'ın darbe ile indirilip indirilemeyeceğinin belirlenmesine yönelik istekte bulunmuştur. Yapılan hazırlıklar ve planlamalar neticesinde CIA, yönetime, Saddam Hüseyin'in bir darbe ile devirmenin mümkün olmadığı, iktidar sisteminin olası darbeleri engellemek üzerine kurgulandığını belirtmiştir. Bu darbe hazırlıklarının planlanmasında İngiliz istihbaratının da katıldığı bilinmektedir.⁴¹⁷

Bütün bu girişimlerin sonuçsuz kalmasından dolayı, Bush yönetimi, Saddam Hüseyin'i tehdit olarak kamuoyu önünde açık bir şekilde inşa etmeye başlamış ve bu süreçte istihbaratı politikleştirmiştir.

4.3. Saddam Hüseyin'in Yaşamsal Tehdit Olarak İnşa Edilmesi Ve Bu Süreçte İstihbaratın Politikleşmesi

Başkan Bush, 11 Eylül'den iki ay sonra Donald Rumsfeld'e Irak işgal planlarını yeniden gözden geçirmesi konusunda talimat verdiğini belirtmektedir.⁴¹⁸ İşgal planının hazırlandıktan sonra, Bush yönetiminin 2002 yılının ilk aylarında Saddam tehdidini kamuoyu önünde inşa etmeye başladığı görülmektedir. Bu süreç içerisinde hem askeri harekât planları yapılırken hem de Saddam'a yönelik darbe girişimleri uygulamaya konmuş ancak başarı elde edilememiştir.

Saddam tehdidi kamuoyu önünde inşa edilirken, istihbaratın bulguları ile yapılan açıklamaların örtüşmediği bilinmektedir. Yönetim, ham haberleri ve dayanaksız iddiaları kamuoyu ile paylaşarak, tehdidi inşa etmeye başlamıştır. İstihbaratın politikleşme süreci, 2002 yılının ilk aylarında yani Saddam'ın yaşamsal tehdit olduğuna yönelik açıklamaların yapılması ile başladığı söylenebilir. Başkan Bush 2002 yılının Mart ayında Saddam Hüseyin'in dünyanın en tehlikeli silahlarını

⁴¹⁷ Thomas Eason, "The governance of covert action: asymmetric power and the British plan to overthrow Saddam", *Intelligence and National Security*, 2021, Vol.36, No.6.ss.863-880.

⁴¹⁸ Bush, *Karar Anları*, s.248.

elde etmeye çalışan kişi olarak tanımlamıştır.⁴¹⁹ Başkan yardımcısı Dick Cheney ise Irak'ın biyolojik ve kimyasal silahlara sahip olduğu konusunda şüphe olmadığını, bu silahları Amerika'ya ve dostlarına karşı kullanacağı konusunda kuşku duymadıklarını ve Saddam'ın bu silahları geliştirmek için petrol gelirlerinden istifade ettiğini belirtmiştir.⁴²⁰ Yönetimin buna benzer konuşmalarına rastlamak mümkün ancak, Saddam'ın kamuoyu önünde yaşamsal tehdit olarak inşa edilmesi süreci 2002 yılının ilk aylarında başladığı ileri sürülebilir. Bu süreçte yapılan konuşmaların hiçbir somut istihbari dayanağı olmadığı aksine istihbaratın baskı ile politikleştiği görülmektedir.

Bush yönetimi, Saddam'ı tehdit olarak inşa etmek ve ulusal güvenlik kurumları arasında bir görüş birliği olduğu imajı yaratmak için talep aracını⁴²¹ kullanarak istihbaratı politikleştirdiği, daha sonra hazırlanan raporlarla ilgili yapılan geri bildirimlerle⁴²² istihbarat topluluğunu, hedeflerini destekleyecek bilgileri bulma konusunda teşvik ettiği söylenebilir. Talep ve geri bildirimlerdeki yönlendirici faktörleri göz önünde bulunduran analistler, Bush yönetiminin sadece kendi istedikleri cevapları aradıkları konusunda şüphe duymalarına neden olmuştur. Bush yönetiminin istihbarat topluluğuna yaptığı geri bildirimler, belli bulguları işaret ettiğini göstermekteydi ve analistler, bu bulgulara ulaşma konusunda kendilerini baskı altında hissettiği söylenebilir.⁴²³

Eski bir CIA görevlisi, bu süreci şu şekilde açıklamaktadır: İstihbarat analistleri hırsları olan insanlardır. Müşteriler, ürettiğiniz istihbaratı göz ardı ediyorsa ve diğer

⁴¹⁹ Press Conference by President Bush and President Fox, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/03/text/20020322-10.html>, (08.03.2022)

⁴²⁰ Vice President Honors Veterans of Korean War, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/08/20020829-5.html>, (10.03.2022)

⁴²¹ **Taleple politikleştirme**, daha önce de belirtildiği gibi bir siyasal karar verici, beklentisini karşılayacak bilgiler bulunana kadar istihbarat örgütünü hipotetik sorular sorarak çalıştırmaya devam etmesidir. Örneğin siyasal karar verici, El Kiade ve Saddam arasındaki ilişki nedir? Sorusu sorduğunda, istihbarat analisti, siyasal karar vericilerin, El Kiade ve Saddam arasında bir ilişki olduğunu düşündüklerini yani bir ön kabulleri olduğunu düşünebilir. Bu hipotetik soru, siyasal karar vericinin ne beklediğini gösterdiği için istihbarat analistlerinin, bu ilişkiyi ortaya koymak için seçici kanıt arayabileceği söylenebilir. Bu örnekten hareketle doğru soru şu şekilde olabilir: El Kaide ve Saddam Hüseyin arasında bir ilişki var mı, varsa ne düzeydedir? Bu soru, siyasal karar vericinin gerçekleri anlamak istediğini bir ön kabulün ve varsayımının olmadığını göstermektedir.

⁴²² **Geri bildirim yoluyla politikleştirme; genellikle** siyasal karar vericinin, kanıtların yorumlanma biçimine yönelik itirazlarda bulunması ve ek taleplerde bulunarak kanıtların siyasal karar vericinin duymak istediği şekilde yorumlanması şeklinde değerlendirilebilir.

⁴²³ James Risen, A NATION AT WAR: INTELLIGENCE; C.I.A. Aides Feel Pressure In Preparing Iraqi Reports, <https://www.nytimes.com/2003/03/23/world/a-nation-at-war-intelligence-cia-aides-feel-pressure-in-preparing-iraqi-reports.html>, (09.03.2022)

istihbarat toplulukları, aynı konu hakkında farklı kanıtları öne sürüp, varılan sonuçların temellerini sarsmaya giriştiklerinde ve karar vericiler, ısrarlı bir şekilde istediği bulgunun elde edilmesi konusunda ısrar ettiğinde, istihbarat analistleri müşteriyi neyin memnun edeceğine odaklanır hale gelmektedir.⁴²⁴

Bush yönetiminin, Irak'a saldırmaya 11 Eylül'den kısa bir süre sonra karar verdiği ve bu kararın alınmasında tehdide yönelik somut bir kanıtın olmadığı ve istihbarat raporlarının savaş kararını destekleyecek içerikte olmadığı bilinmektedir. Dönemin savunma bakanı Donald Rumsfeld'in, 11 Eylül'den sonra Afganistan ile birlikte Irak'a da saldırma konusunda istekli olduğu ve Paul Wolfowitz'e Irak ile El Kaide arasındaki ilişkiyi vurgulaması ve buna yönelik kanıtlar bulmasını istediği ifade edilmektedir. Savunma Bakan yardımcısı Wolfowitz'in 11 Eylül'den kısa bir süre sonra Afganistan'daki El Kaide liderlerine karşı yapılacak paramiliter operasyonun konuşulduğu sırada, konu Irak olmamasına rağmen, Irak'a odaklanması gerektiğini 11 Eylül saldırılarını Irak'ın desteklemiş olabileceğini ve terörle mücadele stratejilerinin merkezinde Irak'ın olması gerektiğini söylediği belirtilmektedir.⁴²⁵ Buna karşılık dönemin Dışişleri Bakanı Colin Powel'in Irak ve El Kaide arasında gerçek bir bağ olduğuna inanmadığı da bilinmektedir.⁴²⁶ George W. Bush'un 21 Kasım 2001'de Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'den Irak ile ilgili seçeneklerin neler olduğu konusunda bilgi istediği, dünyayı ve Amerika Birleşik Devletleri kamuoyunu savaşa hazırlamak için kullanılacak araçların neler olduğu konusunda fikir alış veriş yaptığı da ileri sürülmektedir.⁴²⁷ Savaşı meşru göstermek için Bush yönetimi şu başlıklar üzerinde odaklanmıştır:

- Irak'ın Kitle İmha Silahları
- Irak'ın Nükleer Silah Hedefi
- Irak – El Kaide İlişkisi

⁴²⁴ Robert Dreyfuss, "The Pentagon Muzzles the CIA." <https://prospect.org/features/pentagon-muzzles-cia/>, (09.03.2022).

⁴²⁵ Henry A. Crumpton, *İstihbarat Sanatı*, s.191.

⁴²⁶ Boob Woodward, *Saldırı Planı*, s.26.

⁴²⁷ Woodward, *Saldırı Planı*, s.32.

Bush yönetimi bu başlıklarda istihbarat topluluğundan, istihbarat taleplerinde bulunmuştur. Ancak yönetiminin istihbarat talebi, savaşa gerekçe oluşturmak için ihtiyaç duyduğu bilgiyi temin etmek olduğu için istihbarat örgütleri politikleşmiştir.

4.3.1 Kitle İmha Silahları ile İlgili İstihbaratın Politikleşmesi

11 Eylül saldırılarından önce ABD'nin Irak ile ilgili istihbaratı, BM silah denetçilerinin hazırladığı raporlar ve daha çok CIA'nın teknik vasıtalarla elde ettiği bilgilere dayandığı söylenebilir. BM müfettişleri 1998 yılında ülkeden ayrıldıktan sonra kitle imha silahları ile ilgili elde edilen bilgiler daha çok istihbarat topluluğunun teknik imkânlarla elde ettiği bilgilerle sınırlıdır. 1998'den sonra CIA Irak içindeki kaynaklarına erişimde zorlandıkları ve uydu fotoğrafları ve sinyal istihbaratı ile bilgi derledikleri ileri sürülmektedir.

Irak'tan kaçan sürgünler ise Saddam'a yönelik düşmanlıklarından dolayı, kitle imha silahları tehdidini büyük göstermek için bilgileri abarttıkları ileri sürülmektedir. Sürgündeki Iraklılardan alınan bilgilerin birçoğu dolaylı kanıtlar olduğu için, bu bilgiler üzerinden kimyasal silah kapasitesi ile ilgili kesin bir yargıya varmayı zorlaştırmaktaydı. Kısıtlı bilgi ile istihbarat üretmeye çalışan analistler topladıkları bilgileri birleştirmeye çalışmışlar ancak kitle imha silahları ile ilgili topladıkları bilgiler genellikle çifte kullanımı olan⁴²⁸, hem askeri hem de ticari olarak kullanılabilecek malzemelerle ilgili bilgilere sahiptiler. İstihbarat analistlerinin, BM silah denetçileri, Irak'tan ayrılıp düzenli bilgi akışı kesildikten sonra Saddam Hüseyin'in kitle imha silahını elde etme niyeti olduğu konusunda fikir birliği içerisinde olduğu bilinmektedir. Ancak, sıkı ekonomik yaptırımlar altında bu kapasiteye erişebileceğine inanmadıkları da belirtilmektedir. Irak içinde erişebildikleri kaynakların sağladığı bilgilerin bir kısmında kitle imha silahlarının üretilmesi konusunda düşük seviyeli teorik çalışmaların devam ettiği belirtilirken diğer kısımlarda ise kitle imha silah programlarının tamamen durdurulduğu belirtilmekteydi.⁴²⁹

⁴²⁸ Örneğin, Amonyum Nitrat, hem tarımda hemde bomba yapımında kullanılmaktadır.

⁴²⁹ Karen DeYoung, *Soldier: The Life of Colin Powell*, Vintage, New York, 2007, s.420.

Irak yönetimi, 1991 Körfez savaşıdan sonra sahip olduğu kitle imha silahlarının çoğunun yok ettiği ortaya çıkmıştır.⁴³⁰ Ancak ABD istihbarat topluluğu, Irak içinde etkili insan kaynağına sahip olmaması, istihbarat üretimini daha çok teknik vasıtalarla dayandırması ve istihbaratın politikleşmesi neticesinde Saddam Hüseyin'in kitle imha silahı stoklarına sahip olduğuna dair istihbarat, ABD'nin Irak işgalinin gerekçesini oluşturmuştur.

2002 yılının ilk aylarında bir Amerikan uydusu, Bağdat yakınlarındaki bir kimya tesisinde faaliyet gösteren beyaz tankerlerin hareketliliğini tespit etmiştir. Bazı analistler, bu uydu görüntülerinde yer alan tankerlerin, kimyasal silahları saklama ve taşıma için kullanılan araçlar olduğu ileri sürmüştür. Diğer analistler ise bu uydu fotoğraflarından bu sonucun çıkarılamayacağını, daha soğukkanlı yaklaşılması gerektiğini çünkü konvansiyonel silahların nakliyesinde olduğu gibi kimyasal silahların nakliyesinde de patlama ve kaza durumlarını engellemek için silahların itfaiye araçlarının refakatinde sevk edildiğini savunmuştur. Bu görüntülerin ne anlama geldiğine dair tartışmalar bir süre yapılmış ancak analistler arasında bu araçların kimyasal silahların saklandığı şeklinde yorumlanması konusunda bir görüş birliği sağlanamamıştır. Muhalefet eden analistlerin birçoğu görevlerinden alınmış ve yerine 1990'lı yıllarda Balkanlar üzerinde analist olarak çalışan isimler Irak masasına atanmıştır.⁴³¹

Ekim 2002'de yönetime sunulan Ulusal İstihbarat Tahmininde, Irak'ın aktif olarak kimyasal silah üretmeye devam ettiğini ve 100 ila 500 ton arasında bir kimyasal maddeye sahip olduğunu ileri sürülmektedir. Daha önce yapılan tahminlerde, Irak'ın en fazla 100 ton kimyasal maddeye sahip olduğu değerlendirilirken, yeni tahminde bu miktar artarak 100 ile 500 ton arasında kimyasal maddeye sahip olduğu ileri sürülmüştür. Bu raporun temel dayanağı, Bağdat yakınlarındaki kimya tesisinin uydu fotoğrafları olduğu istihbarat yetkilileri tarafından belirtilmiştir. Colin Powel'ın BM'de yaptığı konuşmada bu görüntüleri kanıt olarak kullandığı da bilinmektedir.

⁴³⁰ Joseph Cirincione, vd., *WMD in Iraq: Evidence and Implications*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, DC:, 2004, s. 16.

⁴³¹ John Nixon, *Başkanı Sorgulamak, Saddam Hüseyin'in Sorgusu*, çev. Berna Yılmazcan, Angın Yayınları, İstanbul, 2017, s.219.

Bütün bu bilgiler ABD istihbarat topluluğunun yoruma açık bilgileri yönetimin kararına uyacak şekilde yorumladığını göstermektedir.⁴³²

İstihbarat analistleri, Irak'ın kitle imha silahı elde etme niyeti olduğu konusunda fikir birliği bulunmasına rağmen mevcut stokların askeri açıdan önemsiz olduğunu belirtmiştir. Irak içinde güvenilir insan istihbaratının olmaması elde edilen uydu görüntülerin farklı yorumlanmasına neden olmuştur. Ancak analistler arasındaki bu görüş farklılığı olmasına rağmen nihayetinde güvenlikleştirici aktörlerin duymak istediği şekle getirildiği de görülmektedir.

Siyasi baskılar artıkça istihbarat tahminleri zaman içinde güvenlikleştirici aktörün beklentilerine uyum gösterecek hale gelmiş ve 2001 Ekim Ayında Irak'ın en az üç biyolojik malzeme üretmeye devam ettiğini ve bu üretim kapasitesinin Körfez savaşı sonrasındaki kapasitesinin çok üzerinde olduğu ileri sürülmüştür. Aralık ayında yapılan istihbarat tahmininde çiçek hastalığının, Irak'ın biyolojik silahının bir parçası olma olasılığı olduğunu, bu oranın ise yüzde kırk ve altmış arasında olduğu ancak bu güvenilir bilgilerin kısıtlı olduğunu ve bilgi kalitesinin düşük olduğu belirtilmiştir.⁴³³ Irak Ulusal Kongresi, Irak'ın kitle imha silahına sahip olduğuna dair bilgilere sahip olduğunu iddia ettiği bir kaynak sağladı. Ancak Savunma istihbaratı DIA, bu kaynağın bilgileri abarttığı ve süslediği için fabrikatör⁴³⁴ ilan ederek ilişkiyi kesmiştir.⁴³⁵ Bütün bunlara karşı 2002 yılında hazırlanan ulusal istihbarat tahmininde; “*Irak'ın kitle imha silahları programlarını BM kararları ve kısıtlamalarına aykırı olarak sürdürdüğü, Bağdat'ta kimyasal ve biyolojik silahların yanı sıra BM kısıtlamalarını aşan menzilli füzelere sahip olduğu ifade edilmiştir*”.⁴³⁶

⁴³² “Intelligence Community Analysis of Iraq's Chemical Weapons (CW) Program”, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, ss. 195-204;

⁴³³ “Intelligence Community Analysis of Iraq's, Biological Weapons Program” *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 145

⁴³⁴ İstihbarat **terminolojisinde fabrikatör**, gerçek kaynaklara sahip olmadan politik ve kişisel amaçlarla kurgulanmış bilgileri üreten kişi veya gruplara verilen addır.

⁴³⁵ INC Sürçe, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, s. 160-161.

⁴³⁶ “Iraq's Continuing Programs for Weapons of Mass Destruction, October 2002”, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 5.

İstihbarat söz konusu olduğunda ortaya çıkan nihai ürünlerin gerçeğin farklı varyasyonları olduğu ileri sürülebilir. Bu yanlış istihbaratın sebebi olarak istihbarat teşkilatlarının ham bilgileri yorumlarken sonuçları abarttıkları ve bunun analiz hatası olduğu ileri sürülebilir. Bir diğer neden olarak ise istihbarat teşkilatlarının, 11 Eylül'ün şokunun etkisi ile kötü durum senaryolarına yönelme eğilimi gösterdikleri söylenebilir. Ancak genel olarak, Saddam'ın tehdit olarak inşasının çok önceden karar verildiği, göstergeler ne olursa olsun Bush yönetiminin, Irak'ı işgal etme niyetinde olduğu düşünüldüğünde, analiz hatasından kaynaklı, istihbarat başarısızlığı olmaktan ziyade, istihbaratın politikleşmiş olduğu söylenebilir. Bu yargıyı doğrulayan CIA yöneticisi Tyler Drumheller, Bush iktidara geldikten sonra yaşanan politikleşmeyi başka hiç dönemde görmediğini ve Saddam'ın kitle imha silahlarına sahip olmadığını düşünen personellerin çeşitli baskı ve tasfiyelerle karşı karşıya kaldığını belirtmiştir.⁴³⁷

İstihbaratın politikleşmesinde en önemli payın CIA yöneticilerinin olduğu, yönetimin savaşı meşrulaştırmak için ihtiyaç duyduğu istihbaratı sunmada gönülsüz davranan analistlerin tasfiye ettiği, Bush yönetiminin amacını bilen CIA başkanının, güvenlikleştirici aktörlerin baskılarını ve yönlendirmeleri ışığında istihbarat üretmeleri konusunda analistleri yönlendirdiği ve istihbarat yöneticilerinin de Beyaz Saray siyasetine fazla angaje olduklarına dair görüşler de bulunmaktadır.⁴³⁸ Üçüncü bölümde de belirtildiği gibi istihbarat yöneticileri, güvenlikleştirici aktörlerin gündemine fazla odaklandıklarında istihbaratın politikleşmesi ve üretimin bu yönde şekillenmesinin güçlü olasılık olduğu ileri sürülebilir.

İstihbaratın politikleşmesi vakasına, sadece Irak'ın kitle imha silahı programına dair istihbarat raporlarında değil Irak'ın nükleer silah geliştirme hedeflerine yönelik hazırlanan istihbarat raporlarında da görülmektedir.

⁴³⁷ Tyler Drumheller, *On the Brink: An Insider's Account of How the White House Compromised American Intelligence*, Carroll and Graf, New York, 2006, s. 4

⁴³⁸ Loch K. Johnson, "Congress, the Iraq War, and the Failures of Intelligence Oversight," James F. Pfiffner, vd., (ed.), *Intelligence and National Security Policymaking on Iraq: British and American Perspectives* içinde, Texas A&M University Press, Texas, 2008, s. 181.

4.3.2. Irak'ın Nükleer Silah Üretme Kapasitesine Dair İstihbaratın Politikleşmesi

Saddam Hüseyin'in Nükleer silah elde etme niyeti olduğuna dair bilgiler İtalyan güvenlik bürokrasisinde bir süre görev yapıp daha sonra görevden alınan ama para kazanmak için istihbarat örgütlerine bilgi satma işi ile uğraşan Rocco Martino'dan temin edildiği bilinmektedir. Irak'ın Nijer'den uranyum cevheri olan 500 ton sarı kek satın almak istediğine dair bilgiyi, İtalyan gazeteciye para karşılığında vermiş, İtalyan gazeteci ise Amerika'nın İtalya büyükelçiliğine teslim etmiştir.⁴³⁹

CIA, Irak'ın sarı kek olarak bilinen uranyum cevherini işlemek için uygun tesise sahip olmadığını bildiği için başlangıçta bu bilgiye ihtiyatlı yaklaşmıştır. Nijer'deki ABD misyonu, madenleri işleten Fransız şirketin güvenlik prosedürlerine sıkı riayet etmesi ve Uluslararası Atom Enerji Ajansı ile iş birliği halinde çalışması nedeni ile bu haberlerin üzerinde pek fazla durmadığı bilinmektedir. Dışişleri bakanlığı bu iddiaların asılsız olduğunu ve bu bilgilerin güvenilir olmadığını ifade ederek, rapor hazırlayıp dağıtımına sunmuştur.

Bush yönetiminin siyasi baskıları neticesinde bu raporlar süreç içerisinde, değişmiş ve CIA Operasyon müdürlüğü, Irak hükümetinin Nijer'den uranyum cevheri satın alma girişimleri hakkında iki rapor yayınlamıştır. 2002 yılı şubat ayında İtalya mahreçli gelen, Nijer ve Irak arasında yapıldığı iddia edilen anlaşma metni ve İtalyan istihbaratının paylaştığı bilgilere dayanarak istihbarat raporu hazırlanmıştır. Yapılan değerlendirmede anlaşmanın hayata geçmesi halinde her yıl 500 ton uranyum cevherinin transfer edileceği değerlendirilmiştir. Hiçbir somut bir bilgi olmamasına rağmen ve böyle bir anlaşma hayata geçmemesine rağmen bu haberler, Saddam Hüseyin'in nükleer silah elde etme yönelik girişimler olarak değerlendirilmiştir. Diğer istihbarat teşkilatları da bu bilgilere paralel değerlendirmeler yaparak, istihbaratı politikleştirmişlerdir.

Dönemin başkan yardımcısı Dick Cheney, 2002 yılının şubat ayı ortalarında Irak'ın Nijer'den temin edeceği düşünülen uranyum cevheri ile ilgili bir brifing almış ve bu brifingde CIA, istihbarat kaynaklarının güvenilir olduğunu ancak, istihbarat

⁴³⁹ Jay Solomon-Gabriel Kahn, The Italian Job: How Fake Iraq Memos Tripped Up Ex-Spy, <https://www.wsj.com/articles/SB114057841736379820>,(20.03.2022).

resmini tamamlayacak önemli ayrıntıların eksik olduğu ve ABD'nin Nijer elçiliğinin bu görüşlere katılmadığını belirtmiştir.

Bush yönetimi, 11 Eylül'den sonra Saddam Hüseyin'in konvansiyonel olmayan silahlara sahip olduğu görüşünü oluşturmak için her bilginin peşinden gittiği görülmektedir. Yönetim, bu görüşü destekleyen her bilginin izini sürmüş, bu görüşle çelişen her bilgiyi ise bastırmak için bütün yöntemleri kullanmıştır. Nijer, dosyasını araştırmak için bölgeye gönderilen Joseph Wilson, bu iddiaların kurgu olduğunu ve işgali haklı çıkarmak için yönetim tarafından kurgulandığını belirtmiştir. Bu iddialarından vazgeçmesi için baskı yapılmasına rağmen, görüşlerini değiştirmeyen Wilson'un CIA'de çalışan eşi Valery Plame, yönetim tarafından kimliği ifşa edilmiştir.⁴⁴⁰

Eski CIA yöneticisi Philip Giraldi, Valery Plame vakası ile ilgili şunları söylemektedir; Valerie'nin kocası, bir Iraklı'nın Nijer'in uranyumunu bomba yapmak için aramadığını bildirdiği için bir hain olarak görülüyordu. Bu yüzden Valerie cezalandırılmak zorundaydı ve medya (Washington Post), CIA'in gizli durumunu ifşa ederek ve kariyerini mahvetmekle yükümlüydü.⁴⁴¹ Irak dosyasını yakından bilen eski CIA görevlisi John Kiriakou: Gazetelerde okuduklarınız doğru. Valerie cezalandırıldı, çünkü kocası Joe Wilson, New York Times'da yayınlanan bir makalede Iraklıların Nijer'den sarı uranyum istemediklerini söyleyerek yönetimi utandırdı.⁴⁴²

Birleşmiş Milletler silah denetçileri Irak'tan ayrıldıktan sonra ABD istihbarat topluluğu, Saddam'ın nükleer silah elde etmeye yönelik girişimlerini takibe almış ancak bunu konu ile ilgili herhangi bir bulgu Nisan 2001 yılına kadar bulamamıştır. 2001 yılında Irak'ın, Hong Kong'dan altmış bin adet yüksek mukavemetli alüminyum tüp satın almaya çalıştığını öğrenildiğinde, bu alüminyum tüplerin nükleer silah geliştirme projesinin bir parçası olabileceğinden şüphelenilmiş ama tedarik edilen malzemelerin gelişmiş olmadığı, bu malzemelerle uranyum zenginleştirmenin imkânsız olduğu ABD Enerji Bakanlığı mühendisleri tarafından belirtilmiştir. Tedarik

⁴⁴⁰ Joseph Wilson'un Nijer olayı ile ilgili bulgularını basınla paylaşmasından sonra CIA'de çalışan eşi Valery Plame'nin kariyerinin sonlanması ve yönetimin Saddam tehdidinin meşruluğunu tehdit eden görüşlere karşı tutumu hakkında bilgi için bkzn, Valerie Plame Wilson, *Fair Game: My Life as a Spy, My Betrayal by the White House*, Simon & Schuster, Newyork, 2007.

⁴⁴¹ Philip Giraldi Röportajı, Ek.1

⁴⁴² John Kiriakou Röportajı, Ek.2

edilen alüminyum tüplerin İtalyan tipi 81mm topçu roketlerinin üretimi için kullanılacağı ve Irak'ın Bağdat'ta bu tip roketleri ürettiği bir tesisi olduğu da ortaya çıkmıştır.⁴⁴³ Teknik uzmanlar, tedarik edilmek istenen malzemenin nükleer silah üretiminde kullanılamayacağını belirtmelerine rağmen, 2002 yılında hazırlanan yeni istihbarat raporunda, yeni ek bilgi olmamasına rağmen, bu alüminyum tüplerin nükleer silah geliştirmede kullanılacağı ifade edilmiştir.⁴⁴⁴

11 Eylül öncesinde ABD istihbarat topluluğunun değerlendirmesi, bu tüplerin topçu roketlerinin üretilmesinde kullanılacağı yönünde iken, 11 Eylül'den sonra herhangi bir yeni bulgu ortaya çıkmamasına rağmen, bu tüplerin, nükleer silah geliştirmede kullanılacağını ifade edilmesi açıkça istihbaratın politikleştirildiğini göstermektedir. Nihayetinde, yayınlanan ulusal istihbarat tahmininde; *Irak'ın, kontrol edilmezse on yıl içinde nükleer silaha sahip olacağı ileri sürülmüştür.*⁴⁴⁵

Bush yönetimi, Saddam'ı yaşamsal tehdit olarak göstermek için kullandığı diğer önemli argüman ise Irak yönetimi ve El Kaide arasındaki ilişki iddiasıdır. Yönetim, 11 Eylül saldırılarından sonra Saddam ile El Kaide arasında ilişki bulmaya çalışmış ancak somut bir delil bulamadığı için istihbaratı politikleştirme yolunu tercih etmiştir.

4.3.3. Saddam ve El Kaide İlişkisi Hakkındaki İstihbaratın Politikleşmesi

Bush yönetiminin yakın çalışma ekibini oluşturan yeni muhafazakâr kadronun, saldırının hemen ardından Saddam Hüseyin'in 11 Eylül saldırıları ile bir bağlantısının olup olmadığına yönelik istihbarat istedikleri ifade edilmektedir.⁴⁴⁶ CIA 'de terörle mücadele görevlisi olarak görev yapmış olan Richard Clarke, Pentagon'daki üst düzey görevlilerin, 11 Eylül saldırılarından El Kaide'nin sorumlu olduğunun bilinmesine rağmen Saddam'ın rolüne odaklandıklarını ifade etmektedir.⁴⁴⁷ Amerikan istihbarat

⁴⁴³ Robert Jervis, *Why Intelligence Fails: Lessons from the Iranian Revolution and the Iraq War*, Cornell University Press, New York, 2010, s.143.

⁴⁴⁴ James Risen, *State of War: The Secret History of the CIA and the Bush Administration*, Free Press, New York, 2006, s.87

⁴⁴⁵ CIA Ekim 2002'de hazırladığı, *"Iraq's Continuing Programs for Weapons of Mass Destruction"*, başlıklı rapor, s. 5.

⁴⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Laurie Mylroie, *Study of Revenge: Saddam Hussein's Unfinished War against America*, AEI Press, Washington, 2000.

⁴⁴⁷ Richard A. Clarke, *Against All Enemies: Inside America's War on Terror*, Free Press, New York, 2004, s 30- 31.

topluluğu, bu ilişkiyi araştırmış ve Irak'ın 11 Eylül saldırılarında bir rolü olmadığını kanaatine varmıştır. 11 Eylül'den sonra güvenlikleştirici aktörler, bu ilişkinin araştırılmaya devam edilmesi istenmiş ve CIA, Irak–El Kaide ilişkisi hakkında beş farklı rapor hazırlamıştır.

Eylül ve Ekim 2001 yıllarında iki rapor hazırlanmış ve bu raporlarda, Irak'ın saldırılarda rolünün olmadığı ifade edilmiştir. Haziran 2002 yılında hazırlanan raporda, istihbaratın politikleştirilmeye başlandığı ve Eylül 2002 ve Ocak 2003 yılında hazırlanan Irak'ın terörizme desteği başlıklı raporlarda politikleşmenin devam ettiği görülmektedir.⁴⁴⁸ İlk rapor, günlük bilgilendirme olarak Başkan Bush'a sunulmuş ve Irak'ın 11 Eylül'de yaşanan terör eylemi ile bir ilişkisinin olmadığı ve Ladin ve Saddam Hüseyin'in uzun yıllardır rakip olduklarını ve bir ilişkinin söz konusu olmayacağı belirtilmiştir.⁴⁴⁹

CIA'nın hazırladığı ilk iki raporda, böyle bir ilişkinin olmadığını belirtmiş ve bu görüşlerini 2002 yılında hazırlanan üçüncü rapora kadar ısrarla savunmuştur. CIA liderlik analisti John Nixon, Saddam'ın sorgulaması sırasında 11 Eylül ile ilgili sorulara karşı Saddam'ın, bu saldırıların Irak ve ABD'yi yakınlaştıracaklarını düşündüğünü, radikallere karşı ABD ve Irak arasında iş birliği zemininin oluşacağını belirttiğini ifade etmiştir.

Saddam Hüseyin'in, iktidarının dayandığını Sünni aşiret ittifakına radikalliğin girmesini tehdit olarak algıladığını belirtmektedir. Irak'a Vehhabiliğin girmesinin Irak'ı siyaseten dengesizleştireceğini düşünen Saddam'ın 1996 yılında Vehhabi bağlantıları bulunan Irak'ın en büyük aşiretlerinden biri olan Dulaim⁴⁵⁰ aşiretinin liderini vatana ihanetten idam ettirdiği de bilinmektedir. Saddam Hüseyin, İran ve Şiiliği ne kadar büyük tehdit görüyordu ise Vehhabiliği de o kadar tehdit olarak gördüğü söylenebilir.⁴⁵¹ CIA'nın ilk yıldaki direnci karşısında memnun kalmayan Pentagon yetkilileri, “*Terörle Mücadele Politikası Değerlendirme Kurulu*” adlı bir

⁴⁴⁸ “Iraq’s Links to Terrorism, Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community’s Prewar Intelligence Assessments on Iraq, July 9, 2004, s.304.

⁴⁴⁹ Ron Suskind, *The One Percent Doctrine: Deep Inside America's Pursuit of Its Enemies Since 9/11*, Simon & Schuster, New York, 2007, s.23.

⁴⁵⁰ Dulaim aşireti, IŞİD'in Irak'ta güç kazanmasını sağlayan önemli aşiret olduğu bilinmektedir. Türkiye'nin Musul konsoloslugu görevlilerinin serbest bırakılması pazarlığının yapıldığı dönemde, Hamid Dulaim'in Türkiye'de tutuklu olan eşinin serbest bırakılması istendiği ifade edilmektedir.

⁴⁵¹ Nixon, *Başkanı Sorgulamak*, s.123-130.

ekip oluşturarak Saddam Hüseyin ve El Kaide arasındaki ilişki üzerine bilgi toplamaya başlamıştır. Bu grup, 11 Eylül ve Irak arasında ilişki bulmak için Irak muhalifi gruplardan istifa etmiş ve elde ettiği bilgileri basınla paylaşarak ilişkinin var olduğunu göstermeye çalışmıştır.⁴⁵²

Irak ve El Kaide arasındaki ilişkiye dair istihbarat topluluğunun ürettiği ilk iki raporda, herhangi bir ilişkinin olmadığı ve hatta Saddam ve Usame Bin Ladin'in rakip olduğu ileri sürülmekteydi. Ancak yönetiminin istihbarat topluluğuna yaptığı baskı neticesinde istihbarat topluluğu, kanıta dayanmayan analizler hazırlamaya başlamıştır. İstihbarat topluluğu, somut kanıtlar yerine, doğrulanması zor olan Saddam Hüseyin'in niyetlerine yönelik varsayımları, kanıta dayalı istihbaratmış gibi kesin yargılarda bulunmuştur. Güvenlikleştirici aktörler, duymak istedikleri bilgiler dışında, gerçekliğe gözlerini kapattıklarında istihbarat üretim süreci önyargılı hale gelmektedir.⁴⁵³

CIA'nın, Irak-El Kaide arasında ilişki olmadığına dair raporundan sonra, dönemin Başkan yardımcısı Dick Cheney ve personel şefi Lewis Scooter Libby, Langley'i düzenli olarak ziyaret etmeye başlamış ve sunulan raporlar konusunda duydukları memnuniyetsizliği dile getirmişlerdir. Bu ziyaretlerin bir diğer amacının, yönetimin Amerikan toplumuna yaptığı açıklamalarla ters düşen değerlendirmeleri hizaya getirmek olduğunu ileri süren görüşler de bulunmaktadır. Dönemin CIA başkanı George Tenet, bütün bu gelişmelerin sonucunda kendi tecrit edilmiş gibi hissettiğini ve yeni muhafazakârların baskılarından endişe duyduğunu söylediği ifade edilmektedir.⁴⁵⁴ Başkan yardımcısının CIA karargâhına yaptığı ziyaretler, yönetimin istihbaratı politikleştirmeye yönelik atmış olduğu adım olduğu da ileri sürülmektedir.⁴⁵⁵

Bush ve yönetiminde yer alan yeni muhafazakâr kadroların ideolojik nedenlerden dolayı Saddam Hüseyin'i düşman olarak görmeleri ve Saddam'ın tehdit

⁴⁵² Joshua Rovner, *Fixing the Facts: National Security and the Politics of Intelligence*, Cornell University Press, New York, 2015, s.220-224.

⁴⁵³ Paul R. Pillar, "Intelligence, Policy, and the War in Iraq," *Foreign Affairs*, 2006, Vol. 85, No. 2, ss.15-28.

⁴⁵⁴ Spencer Ackerman -John B. Judis, "The Operator," <https://newrepublic.com/article/67132/the-operator>, (16.04.2022).

⁴⁵⁵ Walter Pincus-Dana Priest, "Some Iraq Analysts Felt Pressure from Cheney Visits," <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2003/06/05/some-iraq-analysts-felt-pressure-from-cheney-visits/4afb2009-20e7-4619-b40f-669c9d94dcf3/>, (17.04.2022)

olduğuna dair sarsılmaz inançları, istihbarat topluluğunun politikleşmesinde etkili olan önemli faktörlerden bir tanesi olduğu söylenebilir. İdeolojik ajandaya sahip Bush yönetimini tatmin etmenin en kısa yolunun duymak istediklerini söylemek olduğunu istihbarat topluluğu anlamıştır. Yeni muhafazakâr kadrolar, Irak yönetimi ile El Kaide arasındaki ilişkiye dair istihbarat aramışlardır. Bu ilişkiyi arama sürecinde yönetim yetkilileri, ham bilgilerin yorumlanması konusunda CIA'yı yönlendirmeye çalışmışlardır. Örneğin dönemin Scooter Libby'nin, analistlerin yorumlamalarını bir yargıç gibi sorgulayıp, zayıf emareleri bile politik amacı destekleyecek hale getirilmesi için istihbarat yetkililerini yönlendirdiği ileri sürölmektedir.⁴⁵⁶

Ham bilgilerin, yorumlanmasında yaşanan farklılığın temel sebebi, yeterince güvenilir ve doğru bilginin olmaması olduğu söylenebilir. Bu durumu bir örnek ile açmak konunun anlaşılmasını kolaylaştırabilir. Örneğin, kalabalık bir caddede elinde bir silahla güvenlik kameralarına yakalanan bir şahsın, terörist olup olmadığı tartışması bu konuya örnek olarak verilebilir. Elinde silah olan şahısla ilgili ilk değerlendirmeler şu şekilde olabilir: Bu şahıs, operasyonda görevli bir polis memuru veya eylem teşebbüsünde bulunan bir terörist olma ihtimali bulunmaktadır. Bu iki olasılığın hangisinin doğru olduğu sonucuna varmak için fotoğraf dışında başka bilgilerinde var olması gerekmektedir. Ancak Amerikan istihbarat topluluğunun toplama kapasitesi ihtimalleri kesinliğe ulaştırarak düzeyde ve kalitede olmadığı için kanıtlar istenildiği gibi yorumlanabilmektedir. Bundan dolayı istihbaratın politikleşmesi için bilgi boşluklarının ve belirsizliğin olması gerekmektedir.⁴⁵⁷ Kesin kanıtlara dayalı istihbarat ürününün politikleşmesinin olası olmadığı ileri sürölebilir. Bu bakımdan Irak – El kaide ilişkisine dair istihbaratın politikleşmesinde, istihbarat topluluğunun sahip olduğu kısıtlı bilgiler ve bu bilgilerin işaret ettiği olasılıkların yönetim tarafından kolayca manipöle edilebilmesinde etkili olduğu görölmektedir. Ancak istihbarat topluluğunun, kısıtlı bilgi ile kesin yargılara varmak konusunda ihtiyatlı davranma alışkanlığı, Bush yönetiminin elde edilen ham bilgilerin yorumlanması konusunda baskı yapmasına neden olmuştur. Bush yönetimi, eksik bilgilerin işaret ettiği olasılıklardan kendi politik tercihlerine hizmet eden seçeneğin

⁴⁵⁶ Charles Levin, *The Iraq/Al Qaeda Relationship: An Alternative Analysis*, Cosimo Reports, New York, 2005, s.19.

⁴⁵⁷ Evam Thomas, Shadow Struggle, <https://www.newsweek.com/shadow-struggle-146805>, (17.04.2022)

ortaya çıkarılmasında istihbarat yetkililerini yönlendirerek istihbaratı politikleştirdiği ileri sürülebilir.

Bilgi boşlukları ve yapılan siyasi baskılar neticesinde, 2002 yılının haziran ayında CIA Terörle Mücadele Merkezi ve Yakın Doğu ve Güney Asya Birimi koordinasyon halinde bir rapor hazırlamıştır. CIA'nın Yakın Doğu ve Güney Asya Birimi, Irak ve El Kaide arasında ilişkinin olmadığı konusunda görüşlerini sürdürürken, Terörle Mücadele Merkezi Birimi, operasyonel açıdan yararlı bilgiler üretmek için daha kötümser ve ilişkinin olabileceğine dair görüş belirtmiştir. Bu görüş farklılığında hem siyasi baskı etkili olurken, hem de iki birimin çalışma tarzındaki farklılıklar etkili olmuştur.⁴⁵⁸ CIA'nın Yakın Doğu ve Güney Asya Birimi, operasyonel istihbarat üretmekle sorumlu olmadığı için kaynaklar, elde edilen bilgiler konusunda şüpheli yaklaşmış ve bu bilgileri doğrulayacak birden çok kaynağa ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁹ Terörle Mücadele Merkezi'nin ise, operasyonel istihbarat üretmekle görevli olduğu için küçük bir emareyi bile, en kötü durum senaryosu olarak yorumlama eğiliminde olduğu ileri sürülebilir.

2002 yılının haziran ayında yayınlanan *“Irak –El Kaide: Karanlık İlişkiyi yorumlamak”* adlı raporda Terörle Mücadele Merkezi Birimi, Irak ve El Kaide arasındaki herhangi bir ilişki belirtisinin ABD ulusal güvenliği için büyük tehdit yaratacağı varsayımı ile ilişki aranırken kasıtlı olarak saldırgan davranıldığını belirtmiştir. Yakın Doğu ve Güney Asya Birimi ise Terörle Mücadele Biriminin değerlendirilmesinin tek taraflı olduğunu belirtmiştir.⁴⁶⁰ Üçüncü kez hazırlanan *“Karanlık İlişki”* başlıklı rapor Bush yönetiminin görüşlerini destekleyecek niteliğe

⁴⁵⁸ İstihbarat örgütleri içinde farklı bölümlerde çalışan istihbarat memurlarının zamanla düşünce ve çalışma tarzlarında farklılıkların oluştuğu bilinmektedir. Örneğin, bir espionaj uzmanı, daha dışa açık ve atak bir kişiliğe sahipken, Kontr-Espionaj uzmanı ise şüpheli ve temkinli olduğu ileri sürülmektedir. Operasyonel istihbarat üretmekle görevli istihbarat görevlileri ise daha az risk almak ve en kötü durum senaryosuna göre hareket etmek zorunda olduğu ileri sürülebilir. Bu bakımdan Terörle Mücadele Merkezi, Irak ve El Kaide arasında ilişkiye dair somut bir delil olmasa bile, 11 Eylül gibi bir saldırının tekrar yaşanma riskini almamak ve karar vericilerin en kötü olasılığı hesap ederek önlem alması için ilişkinin olabileceğine dair görüş belirtmesi, birimin işlevi açısından olağan karşılanması gerektiği söylenebilir.

⁴⁵⁹ “Iraq’s Links to Terrorism”, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community’s Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 305

⁴⁶⁰ “Pressure on Intelligence Community Analysts Regarding Iraq’s Links to Terrorism”, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community’s Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s.361-363.

bürünmüştür. Ancak raporda, Irak ve El Kaide ilişkisi hakkında CIA'nın elinde olan bilgilerde kritik boşlukların olduğu da belirtilmiştir.⁴⁶¹

Üçüncü rapordan sonra hazırlanan Irak'ın Terörizme desteği başlıklı dördüncü raporun hazırlanma sürecinde Savunma Bakanlığına bağlı oluşturulan Terörle Mücadele Politikası Değerlendirme adlı birimde görev alan uzmanlar, CIA'nın ilk üç rapordaki değerlendirmelerini eleştirmiş ve açık bir ilişki olmasına rağmen bilgilerin doğru bir şekilde işlenemediğini ileri sürmüştür. Bu grubun, Pentagondaki yeni muhafazakârların savaşı meşru göstermek için kanıt üretmekle görevlendirdiği ve CIA analistlerini sıkıştırmak ve bulgularını değiştirme konusunda yönetim ve CIA arasında katalizör görevi gördüğü söylenebilir.⁴⁶² Bu süreçte, CIA zamanla, eksik bilgilere rağmen, 2002 yılında hazırlanan dördüncü ve 2003 yılında hazırlanan beşinci rapor, yönetimin görüşleri ile tam uyumlu hale getirmiştir.⁴⁶³

Dönemin CIA başkanı George Tenet, anılarında istihbarat raporundaki değişimin nedeni olarak El Kaide ile Irak arasındaki ilişkilerle ilgili yeni bilgilerin ortaya çıkması olduğunu ifade etmektedir.⁴⁶⁴ Ancak bu görüşe itiraz eden bir kongre üyesi, ortaya yeni bir şeyin çıkmadığını, CIA'nın son iki raporda yaptığının analiz değil, Irak hakkında söylenen olumsuz dedikoduları toplamak olduğunu ifade etmektedir.⁴⁶⁵ Yazılı raporların yanında, Bush yönetimine verilen sözlü günlük brifinglerin içeriğinin de, yönetimin duyacağı şekle sokulduğu da ileri sürülmektedir. Irak yönetiminin ve Saddam'ın kapasitesi ve niyetleri ile ilgili tahminler süreç içerisinde kesinliğe doğru evirildiği, Saddam'ın niyeti ile ilgili değerlendirmelerin spekülatif olmasına rağmen, yargıların kesin dille ifade edildiği ve bilgi boşlukları ve belirsizliğe dair ihtiyat payının belirtilmediği ifade edilmektedir.⁴⁶⁶ Bütün bu gelişmelerin sonucunda Bush yönetimi, istihbaratın kalitesini, bilgi boşluklarını ve

⁴⁶¹ "Iraq and al Qaida: Interpreting a Murky Relationship June 2002", *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 306

⁴⁶² Muhammad Idrees Ahmad, *The Road To Iraq: The Making Of A Neoconservative War*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2016, s.134

⁴⁶³ Glenn Kessler, The Cheney's claim of a 'deep, longstanding, far-reaching relationship' between al-Qaeda and Saddam, *The Washington Post*, 17 Temmuz 2014.

⁴⁶⁴ Tenet, *At the Center of the Storm*, s. 349-355

⁴⁶⁵ Richard K. Betts, "Two Faces of Intelligence Failure: September 11 and Iraq's Missing WMD", *Political Science Quarterly*, 2007, Vol.122, No.4, ss,585-602

⁴⁶⁶ Richard Kerr, vd., "Intelligence and Analysis on Iraq: Issues for the Intelligence Community", *Studies in Intelligence*, 2005, Vol. 49, No 3, s.11

belirsizlikleri gizleyerek, Saddam Hüseyin'in El Kaide ile ilişkisi olduğu, kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olduğu ileri sürmüştür.

Saddam tehdidi kamuoyu önü önünde inşa edildikten sonra, savaş kararını meşrulaştırmak amacıyla uluslararası toplum, ABD kamuoyu ve kongreden onay almak maksadıyla ABD istihbarat topluluğu, güvenlikleştirici aktörün amacını desteklemek için hizmet yaklaşımını devreye sokmuştur.

4.4. Savaş Kararı Verilme Sürecinde Hizmet Yaklaşımının Ortaya Çıkması

Hizmet yaklaşımının üçüncü bölümde de belirtildiği gibi istihbarat teşkilatlarının istihbarat tüketicilerinin beklentilerini karşılamak için kanıt üretir hale gelmeleri olduğu söylenebilir. Bu bağlamda hizmet yaklaşımının politikleşmenin bir ileri tonu olduğu ve müşterinin beklentilerini desteklemek için seçici davranmak, kanıtları görmezden görme ve hatta kanıt üretmenin söz konusu olduğu ileri sürülebilir. ABD istihbarat topluluğunun hizmet yaklaşımı Bush yönetiminin uluslararası toplumu Irak'ın tehdit olduğu ve bu tehdidin ancak savaşla bertaraf edilebileceği görüşünü güçlendirme sürecinde ortaya çıktığı söylenebilir. Yönetimin Irak'ı işgal etme kararı verdiğini ve bu yoldan dönüş olmadığını anlayan ABD istihbarat topluluğu savaşı gerekçelendirmek için harekete geçmiştir.

Dönemin ABD başkanı George W. Bush, Dışişleri bakanı Colin Powel'in BM konuşmasına giden süreci şu şekilde açıklamaktadır: *“BM'den ikinci bir karar çıkarmak için Colin Powel'a Saddam hakkındaki kanıtları ortaya çıkarmasını söyledim. Colin, BM'de yapacağı konuşmayı hazırlamak için şubat başında gört gün dört gece CIA merkezinde çalıştı. Daha sonra Colin'in konuşmalarında vurgu yaptığı hususların çoğunun doğru olmadığı ortaya çıktı. Ama o sözler, Amerikan istihbaratının ve yabancı istihbarat teşkilatlarının yaptığı analizlere dayanmaktaydı.”*⁴⁶⁷

Colin Powel, BM yaptığı konuşmada, söylediği her cümlenin sağlam istihbarata dayandığını ve konuşmasının iddia olmadığını belirtmiştir. Ancak kitle

⁴⁶⁷ Bush, *Karar Anları*, s.258-259.

imha silahları, biyolojik silahlar, El Kaide ve Irak arasındaki ilişkiye dair istihbaratın çoğunun gerçek olmadığı hem savaş sonrası araştırmalarda hem de yapılan açıklamalarda görülmektedir. Powel ayrıca, Irak'ın biyolojik silah kapasitesi ile ilgili bilgileri CIA'nın güvenilir insan kaynağından elde ettiğini belirtmiştir. Powel'in CIA'nın güvenilir kaynağı olarak belirttiği kişi, Curveball kod adlı, Iraklı bir muhalif olan Rafid Ahmed Alwan al-Janab olduğu bilinmektedir.⁴⁶⁸ Curveball, Alman istihbaratına çalışan ve istihbarat terminolojisinde kendi gelen (walk in)⁴⁶⁹ adı verilen bir kaynak olduğu bilinmektedir. Saddam Hüseyin'e olan düşmanlığından dolayı bu bilgileri uydurduğunu savaş sonrası verdiği demeçte açıkça ifade etmiştir.

John Kiriakou, o dönemde Curveball'ın CIA tarafından nasıl algılandığını şu şekilde ifade etmektedir: CIA'nın Curveball hakkında ciddi şüpheleri vardı, çünkü Almanlar onunla görüşmemize, onunla röportaj yapmamıza ya da onun yalan makinesine sokmak için izin vermeyi reddetti. Bize kesinlikle duymak istediğimiz şeyleri söyledi, ama ona inanıp inanmama konusunda karar veremedik.⁴⁷⁰ CIA eski istasyon şefi Philip Giraldi ise şunu vurgulamaktadır; Birçok üst düzey CIA görevlisi, Curveball'un sahte olduğunun farkındaydı, ancak Bush buna inanmayı seçti. Çünkü Beyaz Saray'ın istediği buydu. Bir vakayı desteklemek için belirli bir tür bilgi aranıyorsa, her zaman kullanılabilecek bir şeyler olduğunu unutmayın. Bu yüzden işi bilgiyi doğrulamak olan analistleriniz var.⁴⁷¹ CIA liderlik analisti John Nixon, Irak'la ilgili istihbaratın aldatmalarla dolu olduğunu belirterek şu hususun altını çizmektedir: Curveball gerçektir ve birçok insanı kandırdı. Bazı analistler Curveball'ın verdiği bilgilere o kadar yatırım yaptı ki, onun sahtekâr olduğu ortaya çıktığında kimse buna inanmak istemedi. Bu durum trajik bir başarısızlık ve büyük bir utanç.⁴⁷²

Colin Powel'in BM'deki konuşmasındaki ve daha sonra gizliliği kaldırılmış istihbarat raporlarındaki dil kesinliği yansıtırsa da bu paylaşılan bilgilerin birden çok kaynaktan doğrulanmadığı bilinmektedir. Irak'ın biyolojik silah kapasitesine yönelik

⁴⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkzn, Bob Drogin, *Curveball: Spies, Lies, and the Con Man Who Caused a War*, Random House, New York, 2007.

⁴⁶⁹ Literatürde walk –in yani kendi gelen olarak bilinen kaynaklar, gönüllü olarak bilgi veren elemanlardır. İstihbarat örgütlerinin kendi gelen olarak bilinen kaynaklara güvenmediği ve genellikle dublaj ve yemleme operasyonlarında kullanıldığı ifade edilmektedir.

⁴⁷⁰ John Kiriakou Röportajı, Ek 2.

⁴⁷¹ Philip Giraldi Röportajı Ek.1

⁴⁷² John Nixon Röportajı Ek.3

istihbaratın temel dayanağı Curveball olarak bilinen güvenilir kaynak ve CIA'nın Irak'ın Biyo-teknik sanayisini konu edinen dergi makaleleri olduğu ileri sürülmektedir.⁴⁷³

Bush yönetimi, Kongre'den savaş kararı çıkarma süreci ile uğraşırken, Capitol Hill'deki liderler, Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına dair ABD istihbarat topluluğunun sahip olduğu bilgileri talep etmiştir. CIA, bu konuda bir çalışma yapmış ve gizliliği kaldırılan raporda, Saddam yönetiminin kimyasal, biyolojik ve BM kısıtlamalarını ihlal eden uzun menzilli füzelere sahip olduğunu, ayrıca Saddam yönetimimin engellenmezse, on yıl içinde nükleer silaha sahip olacağını ileri sürülmüştür.⁴⁷⁴

Kongrenin talebi üzerine hazırlanıp, gizliliği kaldırılan istihbarat raporu 4 Ekim 2002 tarihinde yayımlanmış ve rapor, Körfez savaşı döneminden başlayarak elde edilen kimyasal silah mühimmatların fotoğrafları, biyolojik silah üretimi için kurulduğu iddia edilen tesislerin uydu görüntülerini içermekteydi.⁴⁷⁵ İstihbarat raporunun gizliliği kaldırılıp, Kongre yetkililerine sunulan versiyonundaki ifadelerde “yargıya varıyoruz ve değerlendiriyoruz” gibi ihtiyat ve olasılık içeren ifadeler çıkarılıp, daha kesin ifadeler kullanılmıştır. Bu durumun, CIA'nın, hizmet yaklaşımı çerçevesinde, yönetimin savaş kararını desteklemek için başvurduğu bir yöntem olduğu söylenebilir. İstihbarat topluluğu içerisindeki görüş farklılıkları ve karşıt görüşler göz ardı edilmiş, muhalif görüşler birkaç savaş karşıtı ismin şüphesi olarak yansıtılmıştır. Ayrıca, raporda varılan sonuçları destekleyen kanıtların güçlü olduğu bilgi boşluklarının ise Saddam yönetiminin aldatma stratejisinin sonucunda ortaya çıktığı ileri sürülmüştür.⁴⁷⁶

İstihbarat raporundaki bilgi boşluklarını fark eden kongre yetkilileri, gizliliği kaldırılan raporun yanında gizliliği kaldırılmamış bazı kısımların da gizliliğinin kaldırılması talep etmiş ve bu sayede iki rapor arasındaki farklar ortaya çıkmıştır. Gizliliği kaldırılmayan raporda, kitle imha silahı programının devam ettiği yargısına

⁴⁷³ CURVE BALL, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 148-152

⁴⁷⁴ Bush, *Karar Anları*, s.254.

⁴⁷⁵ CIA'nın Ekim 2002 tarihinde hazırladığı, Iraq's Weapons of Mass Destruction Programs, başlıklı rapor, ss.1-28.

⁴⁷⁶ John Prados, *Hoodwinked: The Documents That Reveal How Bush Sold Us a War*, The New Press, New York, 2004, s. 49-110.

varıldığı ifade edilirken, Kongreye sunulan ve gizliliği kaldırılan raporda Saddam yönetiminin kitle imha silahı programını sürdürdüğü ifade edilmiştir. Bu iki rapordaki ifade farklılıkları basit ve önemsiz gözükse de, istihbarat raporlarının dili göz önünde bulundurulduğunda, büyük farklılığa işaret ettiği ileri sürülebilir. Yargıya varıyoruz ifadesi, eldeki mevcut kanıtların (eksik, yetersiz veya yanlış), kitle imha silahı programının devam ettiğini gösterdiğine işaret ederken, “yürüyor” ifadesi ise şüpheye mahal vermeyecek kesinliği işaret ettiği söylenebilir. Kitle imha silahları programından, nükleer silah programına, bu silahların tedarik ve taşıma sisteminden kimyasal ve biyolojik silah programına kadar birçok başlıkta gizliliği kaldırılan ve kaldırılmayan rapor arasında farklılıkların olduğu ortaya çıkmıştır.⁴⁷⁷

Kitle imha silahları ile ilgili rapordaki farklılıkların yanında, gizliliği kaldırılmayan raporda, Saddam Hüseyin’in, Amerika kıtasına yönelik bir saldırıya karışma ihtimalinin, misillemeyi tetikleyeceğini düşüncesi ile saldırıyı destekleme ve finanse ihtimalinin düşük olduğu, ancak bir Amerikan işgali olursa, radikal gruplarla iş birliği yapma ihtimali olduğu belirtilmekteydi. İstihbarat raporunun iki versiyonunda ortaya çıkan bu farklılıkların giderilmesi için CIA Başkan yardımcısı, John E. McLaughlin, Senato üyesine yazdığı mektupta, raporlardaki dil farklılıklarının, Saddam yönetimimin kitle imha silahı geliştirdiğine dair görüşle çelişmediğini ifade etmiş ve Irak ve El Kaide arasındaki temasları içeren eski bilgileri paylaşmıştır.⁴⁷⁸ Mektupla raporlardaki farklılıkları gidermeye çalışan CIA, bütün çabalarına rağmen, kitle imha silahları, Irak –El Kaide ilişki hakkında net bir bilgi ortaya koyamamıştır.

Başkan Bush, bu iddialarla ilgili yıllar sonra yazdığı anılarından şunları söylemektedir: *Geriye dönüp baktığımda, elbette istihbarat bilgileri üzerinde daha fazla düşünmemiz, faraziyelerimizi tekrar gözden geçirmemiz gerekirdi diye düşünüyorum. Fakat o dönemde kanıtlar ve mantık ters yönü gösteriyordu. Kendime; Saddam’da kitle imha silahları olmasa, hemen hemen kesin olarak kaybedeceği bir savaşı neden göz alsın? Sorusunu sordum.*⁴⁷⁹ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere

⁴⁷⁷ “Primary Differences in the Key Judgment of Classified National Estimate (NIE) and Unclassified White Paper”, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community’s Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 294.

⁴⁷⁸ Bob Graham, vd., *Intelligence Matters: The CIA, the FBI, Saudi Arabia, and the Failure of America’s War on Terror*, Random House, New York: 2004, s. 183-189

⁴⁷⁹ Bush, *Karar Anları*, 256.

Bush yönetiminin Irak'ı işgal etmek için kullandıkları istihbarat raporlarının faraziyelere dayandığı görülmektedir.

Ulusal istihbarat tahmin raporunun gizliliğin kaldırılması ve daha sonra ortaya çıkan farklılıklar, ABD ulusal güvenlik kurumları arasında görüş birliği olmadığı fikri ABD kamuoyunda ortaya çıkmış ve yönetim bu fikrin doğru olmadığını ispatlamak için istihbarat topluluğuna daha fazla baskı yapmasına yol açmıştır.⁴⁸⁰ Nihayetinde Beyaz Saray, yönetimin açıklamaları ile ulusal istihbarat tahmini arasında bir farklılığın olmadığı aksine geniş bir mutabakatın söz konusu olduğunu açıklamaya itmiştir.⁴⁸¹

ABD ulusal güvenlik kurumları arasında görüş birliğinin olmadığı ve istihbarat raporların halka açık kısmı ve gizli kısımları arasındaki farklılıklar basına yansımış ve kamuoyunda yapılan tartışmalar, Bush yönetiminin ulusal güvenlik danışmanı olan Condelezza Rice'in, CIA başkanı George Tenet'e bu farklılıkları nedenlerini Amerikan kamuoyuna açıklaması için çağrı yapmasına neden olmuştur. Rice'in bu çağrısı, yönetimin, Saddam'ın yaşamsal tehdit olduğuna dair kesin açıklamalar yapmasına rağmen, istihbarat topluluğunun kafa karışıklığı içinde görünmesinin giderilmesi için olduğu söylenebilir. Rice'in, bu açıklaması ile CIA'nın, Amerikan başkanının ileri sürdüğü görüşleri desteklemesi için yapılan siyasi baskı olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Tenet, bu çağrı üzerine, New York Times muhabiri ile özel görüşme yaparak, ortaya çıkan bilgilerin görüş farklılığı olmadığını, CIA'nın bulgularının Başkanın görüşleri ile çelişmediğini ifade etmiştir. Tenet daha sonra yazdığı anılarında, New York Times'ta çalışan gazeteci ile yaptığı bu görüşmenin, onu siyasete hizmet edecek şekilde fazla angaje olduğunu gösterdiği kabul etmiştir.⁴⁸²

Bush yönetimi savaş kararını meşru göstermek ve bu karara CIA'nın da dâhil olduğunu ortaya koymak için CIA yöneticilerine baskı yaptığı bir diğer toplantı 21 Aralık 2002'de Oval ofiste gerçekleşmiştir. CIA başkan yardımcısı McLaughlin, George Tenet, yönetimden Dick Cheney, Condelezza Rice ve Andrew Card ve

⁴⁸⁰ Michael R. Gordon, "U.S. Aides Split on Assessment of Iraq's Plans", <https://www.nytimes.com/2002/10/10/world/threats-and-responses-intelligence-us-aides-split-on-assessment-of-iraq-s-plans.html>, (28.04.2022).

⁴⁸¹ Beyaz Saray Basın sözcüsü Ari Fleischer'in, 9 Ekim 2002'de yaptığı konuşma metni için bkzn, Press Briefing by Ari Fleischer, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/press-briefing-ari-fleischer-151>, (01.05.2022).

⁴⁸² Tenet, *At the Center of the Storm*, s. 335-336.

Bush'un katıldığı toplantıda, CIA başkan yardımcısı, Irak'ın kitle imha silahları üzerine yaptığı uzun bir sunumdan sonra, Başkan Bush, bu bilgilerin önemsiz ayrıntılar olduğunu, Amerikan kamuoyunun anlayacağı ve güven duyacağı bilgiler olmadığını ifade etmiştir. CIA başkan yardımcısının sunumundan sonra Bush, CIA başkanına, kitle imha silahları ile ilgili birçok şey söyleniyor, elimizde bundan başka bir şey yok mu? Şeklindeki sorusunu üzerine Tenet, bu bilgilerden şüphe etmediklerini Saddam'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu ve geliştirmeyi sürdürdüğüne dair kuşkuya yer olmadığını ileri sürmüştür. Başkan Bush'un, bundan bu kadar nasıl emin olabiliyorsun sorusuna karşılık, "endişe etmeyin, bu iyi bir basket" ifadesini tekrar kullandığı ifade edilmektedir.⁴⁸³ Tenet, daha sonra yaptığı açıklamada, smaç ifadesini kullanmadığını, ancak yönetimin Saddam tehdidi ile ilgili yaptığı açıklamaları desteklemek ve savaşın tek seçenek olduğunu göstermek için destekleyici istihbaratın gizliliğini kaldırma konusunda rolü olduğunu kabul etmiştir.⁴⁸⁴ Başkan Bush'un savaş kararını, iyi istihbarat temelinde aldığını ve CIA başkanının, Başkan Bush'a kanıtların kesin olduğuna dair 21Aralık toplantısında güvence verdiğini ve savaş kararının buna göre verildiği ileri sürülmüştür.⁴⁸⁵

Bush yönetiminin, diktatörlerin, kitle imha silahları ve nükleer silahlara sahip olma, terör örgütlerini destekleme eğiliminde olduğuna dair ideolojik bir kanaatini Amerikan kamuoyuna kabul ettirmeye çalışması, ABD istihbarat topluluğuna da sirayet etmiştir. Saddam dosyasındaki bütün bilgi eksiklerine ve zayıf kanaatlere rağmen bu görüşe muhalif fikirler ileri süren analistlerin kurumsal destek bulmasının zorlaştığı ileri sürülebilir. CIA içinde alternatif görüşleri savunan kesimler, CIA yönetimi tarafından bastırılmıştır. Bu konuya o dönemde CIA'nın Avrupa Bölüm şefi olan Tyler Drumhellerin girişimleri örnek olarak verilebilir.⁴⁸⁶ Drumheller, CIA raporlarındaki bilgi boşluklarını ve belirsizlikleri gidermek ve tehdit resminin daha net bir şekilde ortaya koymak için Irak içinde yüksek profilli kaynak bulma konusunda

⁴⁸³ Woodward, "Saldırı Plan"ı, s. 256-258

⁴⁸⁴ Tenet, "At the Center of the Storm", s. 359-363.

⁴⁸⁵ Dönemin Başkan Yardımcısı **Dick Cheney**'in 10 Eylül 2006 tarihinde NBC Tlevizyonuna verdiği röportaj, Interview of the Vice President by Tim Russert, NBC News, Meet the Press, <https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/news/releases/2006/09/text/20060910.html>, (29.04.2022)

⁴⁸⁶ James P. Pfiffner, "Decisionmaking, Intelligence, and the Iraq War," James Pfiffner, vd. (eds.), *Intelligence and National Security Policymaking on Iraq: British and American Perspectives* içinde, Manchester University Press, Manchester, 2008, s.224.

çeşitli girişimleri olduğu bilinmektedir. Yüksek profilli kaynakların, diğer teknik toplama yöntemleri ile kıyaslandığında daha net bilgileri sunabilmesinin mümkün olduğu ileri sürebilir. Örneğin Saddam Hüseyin'in iktidar halkası içerisinde bir kaynağın rejimin aldatma girişimlerini, kitle imha silahı kapasitesi ve El Kaide ile ilişkisine dair kapsamlı bilgilere sahip olduğu söylenebilir.

CIA Avrupa Şefi Tyler Drumheller'e bağlı olarak çalışan Paris istasyon şefi Bill Murray, Fransız istihbaratının kaynağı olan dönemin Irak dışişleri bakanı Naci Sabri ile Fransız servisinin ayarlaması ile bir Arap gazetecinin aracılığı ile görüşmüş ve bu görüşme karşılığında Naci Sabri'ye 200 bin dolar ödemiştir.⁴⁸⁷ Naci Sabri, Arap gazeteci aracılığı ile iletildiği bilgilerde, Saddam Hüseyin'in kitle imha silahı ve nükleer silah üretme niyeti olduğu ancak mevcut durumda Irak'ın kitle imha silahları üretmek için tesislerinin olmadığını ifade etmiştir.⁴⁸⁸ Ayrıca yönetim bölünebilir malzeme ithal etse bile teknik alt yapının uygun olmadığı ve Irak ve El Kaide arasında bir ilişki olmadığını ifade etmiştir.⁴⁸⁹ İşgalden iki ay önce, Irak istihbaratının başında bulunan Tahir Halil Habbush Al-Tikriti, İngiliz dış istihbarat servisi MI6 mensubu bir personel ile Ürdün'de görüşmüş ve Naci Sabri'nin söylediklerini doğrular mahiyette bilgiler vermiştir.⁴⁹⁰

Drumheller'in bu bilgileri araştırmak ve Naci Sabri'nin verdiği bilgileri doğrulamak için CIA 'de bir toplantı yapılması önerisi reddedilmiştir. Drumheller, CIA'nın bu bilgileri göz ardı ettiğini, bu araştırmanın derinleştirilmesi konusunda isteksiz davrandığını çünkü CIA yöneticilerinin, Bush yönetiminin savaş kararı verdiğini bildikleri için bu politikanın meşruiyetini zedeleyecek girişimlere izin verilmediğini ileri sürmüştür. Irak dosyasının artık istihbaratın işi olmadığı, bunun bir politik tercih olduğu ve bu tercihi engelleyecek girişimlerin vazgeçilmesi gerektiğinin belirtildiği de vurgulanmaktadır. Bütün bu bilgiler CIA'nın, Bush yönetiminin savaş

⁴⁸⁷ Peter Taylor, Iraq: The spies who fooled the World, <https://www.bbc.com/news/uk-21786506>,(1.05.2022)

⁴⁸⁸ Daniel Schorn, A Spy Speaks Out, <https://www.cbsnews.com/news/a-spy-speaks-out-21-04-2006/>,(02.05.2022)

⁴⁸⁹ Walter Pincus, "CIA Learned in '02 That Bin Laden had No Iraq Ties, Report Says," The Washington Post, Sept. 15, 2006, p. A14.

⁴⁹⁰ Mike Allen, Book says White House ordered forgery, <https://www.politico.com/story/2008/08/book-says-white-house-ordered-forgery-012308>,(02.05.2022)

kararının meşruiyetini zedeleyecek, bilgileri göz ardı ettiği ve yönetimin politikasını desteklemek için hizmet yaklaşımını devreye soktuğunu göstermektedir.⁴⁹¹

4.5. Değerlendirme

Saddam Hüseyin, 1979'da Irak'ta tek adam iktidara gelip bütün gücü kendi elinde topladıktan sonra diktatöryal eğilimler gösterdiği ve ülkesini baskı ile yönettiği bilinmektedir. Irak'ta yaşayan Şii ve Kürt isyanlarına karşı, sert tedbirler uygulaması, Arap ve Batı dünyasında Saddam karşıtı duyguların oluşmasına neden olduğu söylenebilir. İktidara geldikten kısa bir süre sonra İran ve Irak savaşı başlamış ve Amerika Birleşik Devletleri savaşı iki tarafın da kazanamaması için İran ve Irak'a gizli destek vermiştir. 1980 -1990 arasındaki bölge jeopolitiği dikkate alındığında İran-Irak dengesi, İsrail'in güvenlik çıkarları için hayati önemde olduğu söylenebilir. MOSSAD başkanlığı yapmış olan Tamir Pardo, İran'ın bölgedeki yayılmacı siyasetine alan açan en önemli faktörün, İran – Irak dengesinin 2003 işgali ile bozulmuş olması olduğunu söylemektedir. Birinci Körfez harekâtında Saddam Hüseyin'in askeri gücü büyük oranda etkisizleştirilmesine rağmen iktidardan düşürülmemesinin ana sebebi, Amerika'nın bu dengeyi bozmak istememesi olduğu ifade edilmektedir.⁴⁹² ABD'nin 1. Körfez Harekâtı kararı almasında dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın⁴⁹³ da katkıları olduğu yönünde bilgiler bulunmaktadır.⁴⁹⁴ Birinci Körfez harekâtından sonra Irak'ın Kuzeyinde oluşan güç boşluğu ve Çekiç Gücün konuşlanması Türkiye'nin güvenliğini olumsuz etkilemiş terör örgütü PKK bu güç boşluğundan güçlenerek çıkmış, silah ve askeri teçhizat bulma konusunda önemli imkânlar elde etmiştir.

ABD'nin Ortadoğu stratejisinin temel odak noktasının İsrail'in güvenliği olduğu bilinmektedir. Bu bakımdan 2. Dünya Savaşından sonra Arap- İsrail karşıtlığı

⁴⁹¹ Drumheller, *On the Brink*, s. 91-98

⁴⁹² Başkan Bush'un ulusal güvenlik danışmanlığını yapan Brent Scowcroft'un PBS televizyonunda yayınlanan Frontline adlı program tarafından hazırlanan **Behind Closed Doors** belgeseli için verdiği demeçte, ABD'nin Körfez Harekâtındaki temel stratejisinin Irak'ın bölünmemesi ve İran –Irak dengesinin korunması olduğunu belirtmiştir. Turan Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, Destek Yayınları, Ankara, 2006, s.73.

⁴⁹³ Körfez Savaşı öncesinde, Bush ve Turgut Özal arasında süren diplomasi trafiği için bkzn, Murat Yetkin, *İyi Günler Bay Başkan, Körfez Savaşı'nda Özal-Bush Görüşmeleri*, Doğan Kitap, İstanbul, 2022.

⁴⁹⁴ Tugut Özal'ın Savaş kararı alınma sürecinde Baba Bush ile sürdürdüğü iletişim trafiği hakkında bkzn, Ufuk Güldemir, *Malatya Texas*, Tekin Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1992, s.95-103

üzerine şekillenen bölge jeopolitiğinde İsrail jeopolitik ötesi olmaktan çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, İsrail, Çevre kuşak doktrini bağlamında, 1959 yılında İran ve Türkiye ile güvenlik ve istihbarat iş birliği anlaşması imzalamıştır. Bu iş birliğinin temel amacı Arap olmayan ülkelerle ve Arap devletleri içersinde yaşayan Arap olmayan azınlıklarla işbirliği hedeflenmiştir. İsrail'in ulusal güvenlik stratejisini belirleyen diğer önemli vizyon ise "Oded Yinon planı "olarak bilinen düşman Arap devletlerinin etnik ve mezhepsel fay hatlarına göre parçalanması gerektiği görüşüdür. Bu strateji bağlamında Irak, Şii, Sünni ve Kürt bölgesi olmak üzere üç parçaya bölünmesi gerektiği savunulmaktadır. İkinci dünya savaşından sonraki dönemde İsrail'in ulusal güvenlik stratejisinin iki temel hedefi, Arap olmayan bölge devletleri ile Arap devletlerini çevrelemek ve Arap devletleri içindeki etnik ve mezhepsel fay hatlarını tetiklemek şeklinde ele alınabilir. Özet olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu politikalarındaki ana eksenin İsrail'in güvenliği olduğu ve ABD'de iktidara gelen hükümetlerin bu eksene riayet ettikleri söylenebilir.

İsrail ile ideolojik yakınlığı bulunan Yeni Muhafazkarların ve Evangelistlerin, İsrail merkezli ABD dış politikasının mimarları olduğu bilinmektedir. Baba Bush ve oğul Bush yönetiminde de aynı yeni muhafazakâr isimlerin olduğu görülmektedir. Soğuk Savaşın bitişi ile birlikte ABD'nin nasıl bir askeri strateji izlemesi gerektiğine dair çalışma yapan Paul Wolfowitz başkanlığında bir ekibin, 21 Mayıs 1991 yılında Savunma Bakanı Cheney'e sundukları raporda, ABD'nin süper güç bir ülke olarak, çıkarlarına karşı çıkacaklara karşı ön alıcı saldırı⁴⁹⁵ yapabilmesi gerektiği belirtilmekteydi. Bu yaklaşımla, Amerika tehdit oluşmadan, hedefleri vurma imkânı sunmaktaydı. 1991 yılında hazırlanan bu rapor basına sızdıktan sonra hem Amerikan kamuoyu hemde Pentagondaki bazı generallerin tepkisini çekmiştir.⁴⁹⁶ Baba Bush döneminde Amerikan dış ve güvenlik politikalarını etkileyen kadroların yeni muhafazakâr kadroların bir kısmı oğul Bush döneminde de karar alma süreçlerinde etkin konumda bulunmuştur. Önleyici ⁴⁹⁷ve ön alıcı saldırı doktrinleri oğul Bush döneminde uygulamaya geçmiştir. Yeni Muhafazakârlar'ın kurduğu, "Yeni Amerikan

⁴⁹⁵ Sanjay Gupta, "The Doctrine of Pre-Emptive Strike: Application and Implications during the Administration of President George W. Bush", *International Political Science Review*, 2008, Vol.29, No.2, ss.181-196

⁴⁹⁶ Turan Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, s.75-76.

⁴⁹⁷ Jack S. Levy, Preventive War and Democratic Politics, *International Studies Quarterly*, 2008, Vol. 52, No. 1, ss. 1-24

Yüzyılı Projesi” (Project for New American Century) adlı düşünce kuruluşu, ABD’nin dünya hegemonyasını sürdürmesi için dünya jandarması rolünü üstlenmesi gerektiği ve ilk hedefin de Irak ve Saddam Hüseyin olması gerektiği görüşünü savunmuştur.⁴⁹⁸ 1998 yılında yeni muhafazakârların Başkan Clinton’a yazdığı açık mektupta, Irak’ta hızla rejim değişikliğinin yapılması ve Saddam Hüseyin’in elinde kitle imha silahlarının bulunduğu ve bunun Amerika için ciddi tehdit oluşturduğu belirtilmekteydi.

George Walker Bush, Demokrat Parti adayı Albert Gore karşı girdiği başkanlık yarışını Florida eyaletinde ortaya çıkan çok az bir oy farkı ile kazandığı ve Demokrat Parti, seçimi mahkemeye götürmeye hazırlanırken, Gore’un yaptığı açıklama ile yenilgiyi kabul ettiği bilinmektedir.⁴⁹⁹ Bu durum, Bush ve yeni muhafazakâr ekibinin, Ortadoğu’yu yeniden dizayn etme ve bölgedeki bazı rejimleri değiştirmek için iktidara geldiği görüşünü güçlendirmektedir. CIA analisti John Nixon, Bush ve ekibinin Irak işgali için iktidara geldiği görüşünü desteklemektedir.⁵⁰⁰ Bush yönetimi 2000 yılında iktidara gelmesinden -11 Eylül saldırılarına kadar geçen süreçte, Irak’ı tehdit olarak inşa etmek gibi bir girişimlerinin olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 11 Eylül saldırılarından hemen sonra Richard Perle’nin bu saldırıları Irak yönetimi ile ilişkilendirmek istemesi ve bunu dönemin CIA başkanına ifade etmesinin önemli bir husus olduğu söylenebilir. 11 Eylül saldırıları, Bush ve yakın ekibi için, uluslararası terörizm gerekçesi ile Ortadoğu’yu yeni muhafazaların stratejisi doğrultusunda şekillendirmek için bir fırsat yarattığı söylenebilir. Başkan Bush’un 11 Eylül saldırılarından iki ay sonra Irak’a yönelik bir askeri harekâtın planlanması için emir vermesi ve bu hazırlıkların yapılması, Bush’un bilişsel süreçte işgal kararını aldığını göstermektedir. Bush bilişsel süreçte işgal kararı verdikten sonra, bu işgalin en az maliyetle ve en az zararlar nasıl yapılacağına dair planın hazırlanması için beklediği görülmektedir. İşgal planı sürecinde Türkiye’nin önemli rolü olduğu bilinmektedir. AK Parti hükümetinin yeni iktidara geldiği dönemde, Türk-Amerikan ilişkileri olumsuz etkileyen Tezkere Krizi ortaya çıkmıştır. ABD, Kuzey cephesinin açılması için Türkiye’yi ikna etmeye çalışmasına rağmen karar Türkiye Büyük Millet

⁴⁹⁸ David L. Altheide, vd., “War Programming: The Propaganda Project and the Iraq War”, *The Sociological Quarterly*, 2005, Vol.46, No. 4, ss.617-643.

⁴⁹⁹ Turan Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, s. 308-309.

⁵⁰⁰ John Nixon Röportajı, Ek.3.

Meclisinden geçmemiş ve işgalin hazırlık sürecini uzatmıştır. Bush ve yakın ekibi, Pentagon'un sunduğu işgal planını onayladıktan sonra, Amerikan kamuoyunun Saddam tehdidi konusunda ikna etmek ve bu tehdidin ancak savaşıyla yok edilebileceğini hem iç kamuoyuna hemde uluslararası kamuoyuna anlatmak için istihbaratı politikleştirmeye başladığı söylenebilir. Mevcut bulgular, istihbarat topluluğunun Bush'un bilişsel süreçte işgal kararı vermesinde bir dahli olduğuna dair kanıt bulunmamaktadır. Irak işgali kararı nasıl verildi sorusunun tek bir cevabının olduğunu söylemenin oldukça zor olduğu söylenebilir. İşgal kararı ile ilgili iki olasılık olduğu ileri sürülebilir. Bush yönetimi, Irak'ı bitmemiş bir iş olarak görüp, Irak'ı işgal etmek için iktidara gelmiş olması birinci ihtimal olarak görülebilir. Yeni Muhafazakârların siyasal stratejilerinde Irak'ta rejim değişikliği en önemli gündem maddesi olduğu bilinmektedir. İkinci olasılık ise, Başkan Bush 11 Eylül'den sonra Babasının yarım bıraktığı Irak dosyasını tamamlamak, babasına suikast düzenleyen bir diktatörü devirmek için uygun bir fırsatın ortaya çıktığını değerlendirmiş olabilir. Saddam'ı tehdit olarak Amerikan kamuoyunda inşa edene kadar olan süreçte, ABD istihbarat topluluğunun raporlarını göz ardı ettiği veya amacını destekleyecek ham bilgileri kullandığı söylenebilir. Bush yönetiminin, Saddam'ı tehdit olarak Amerikan kamuoyunda dillendirilmeye başlanana kadar, ABD istihbarat topluluğuna yönelik bir siyasal baskı olduğunu söylemek zordur. Bu süreçte yönetim ve istihbarat topluluğu arasındaki ilişkinin ne şekilde seyrettiğine dair bilgi de bulunmamaktadır.

Bush yönetimi, Saddam tehdidi konusunda emin olduklarını halka açık konuşmalarda ifade ettikten sonra kendi politik hedeflerine uymayan istihbaratı politikleştirmek için baskı yapmaya başladığı ileri sürülebilir. Yönetimin istihbaratı politikleştirmesinin temel sebebi, ABD kamuoyu ve resmi kuruluşlarında oluşan direncin üstesinden gelmek ve ABD güvenlik kurumlarının da bu görüşü desteklediğini göstermek olduğu söylenebilir. Yönetim, bazı ham bilgileri kamuoyu ile paylaşarak, Saddam tehdidini abartma konusunda başarılı olduğu söylenebilir. Bunun yanında, Saddam Hüseyin'in niyetlerine ve kapasitesine dair en olumsuz senaryoları destekleyecek bilgilerin bir kısmını paylaşp, bir kısmını saklı tutarak açıkladıkları bilgilerin buz dağının görünür kısmı olduğu konusunda kamuoyunu ikna etmeyi başarmışlardır. Sunulan bu politikleşmiş istihbaratla, Saddam tehdidinin

sadece işgalle bertaraf edilebileceği görüşü konusunda kamuoyunu ikna edebilmişlerdir.

Başkan Bush, Saddam tehdidini kamuoyu önünde inşa etmeye başladığı süreçte, yönetime sunulan istihbarat raporundaki bilgi eksikliklerini ve bu bilgileri sağlayan kaynakların güvenilirliği konusunda yaşanan tartışmaları da gizlemiştir. 11 Eylül'den hemen sonra Irak ve El kaide arasında bir ilişki olmadığını belirten rapor olmasına rağmen, yönetim ilişkisi olduğunu belirten açıklamalar yapmıştır.⁵⁰¹ Kimyasal ve biyolojik silahlarla ilgili elde edilen bilgilerin büyük çoğunluğu eksik olmasına rağmen, Saddam yönetiminin silah stokları tahmin edilenden daha fazla olduğu ileri sürülmüştür. Bu tahminlerin dayandığı kaynakların çoğunun **fabrikatör**, yani güvenilir kaynaklar olduğu bilinmesine rağmen Irak'tan kaçan muhaliflerin verdiği bilgiler doğrulanmadan kullanılmıştır.⁵⁰²

Saddam'ın nükleer silah çalışmaları konusunda ABD kamuoyunda çıkan aykırı görüşleri bastırmak ve bu iddiaları çürütmek için basın kampanyası başlatılmış, bu bağlamda Beyaz Saray yetkilileri, Saddam'ın tedarik ettiği alüminyum borularla ilgili CIA değerlendirmesinin, Irak yönetiminin nükleer silah geliştirme çalıştığı şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Bu dönemde Saddam'ın nükleer silah geliştirme girişimine dair ABD ulusal güvenlik kurumları içerisinde yoğun bir tartışmanın yaşandığı da bilinmektedir.⁵⁰³

Bush yönetiminin, Saddam tehdidi konusunda yürüttüğü kampanyaya karşı Senato'da muhalefetin artması ile birlikte, istihbarattaki olasılık dilinin azaltıldığı söylenebilir. Savunma bakanı, artan bu direnç karşısında, BAAS yönetimimin ABD ve müttefiklerini vurmak için yollar aradığını belirten **dizayn** edilmiş istihbaratı Senato'ya sunmuştur.⁵⁰⁴ Bunun yanında, ABD'de oluşan muhalefeti bastırmak için ulusal güvenlik danışmanı Rice, verdiği televizyon demecinde, Irak'ın El Kaideye

⁵⁰¹ Başkan Bush'un, 6 Mart 2003 tarihinde düzenlediği basın toplantısı için bzn, President George Bush Discusses Iraq in National Press Conference, <https://georgewbush.whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/03/20030306-8.html>, (03.05.2022).

⁵⁰² "Intelligence Community Mind Set, Concerning Mobile BW Programs", *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 160-161

⁵⁰³ "Aluminum Tubes", *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 94.

⁵⁰⁴ Prados, *Hoodwinked*, s. 98

kimyasal silah eğitimi verdiğini belirtmiştir.⁵⁰⁵ Kongrede işgal kararı çıkarılma sürecinde Ulusal istihbarat tahminin, yönetimin amaçlarını destekleyen bazı kısımlarının gizliliği kaldırılmıştır. Gizliliği kaldırılan rapor ile gizli rapor arasında farklar olduğu sonradan ortaya çıkmıştır. Amerikan gazeteleri ile nükleer tesis olduğu ileri sürülen bazı yerleri gösteren ham bilgiler paylaşılarak kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır.⁵⁰⁶

Bush yönetimi, Saddam tehdidinin yakın olduğuna dair açıklamalar yaparak, bir sürpriz saldırı ile karşılaşma ihtimalini abartmışlar ve önleyici askeri harekâtın gerekçesini oluşturmak için istihbaratı halkla ilişkiler aracı olarak kullanmıştır. Ancak o dönemde yönetimin yaptığı açıklamaların hiçbir gerçek dayanağı olmadığı da bilinmektedir. Buna rağmen, CIA başkanı George Tenet, Kongre’de yaptığı yıllık tehdit değerlendirmesi konuşmasında Irak tehdidinin gerçekliği konusunda ellerinde sağlam kanıtların olduğunu, belirtmiştir. Kimyasal ve biyolojik silahlarla ilgili bilgilerin güvenilir olduğunu ve Irak’ın nükleer silah geliştirmek için malzeme satın aldığını ve paylaştığı bilgilerin ötesinde bu görüşü destekleyen başka kanıtların da olduğunu ifade etmiştir.⁵⁰⁷

Sonuç olarak Saddam tehdidinin inşa edilmesinde ABD istihbarat kurumlarının bir bilgi desteği olmadığı, bu tehdidin ideolojik nedenlerle inşa edildiği, tehdidin kamuoyuna duyurulması sürecinde yönetimin ABD istihbarat topluluğunun raporlarını bir süre göz ardı ettiği söylenebilir. Ancak, Saddam tehdidi ve savaş konusunda ABD kamuoyunda direnç ve muhalefet oluştuğunda istihbaratı kendi politik hedeflerine uyması için baskı yaparak politikleştirdiği ileri sürülebilir. Bu süreçte Pentagon’da kurulan Terörle Mücadele Politikaları Kurulunun istihbaratı politikleştirme sürecinde bir katalizör görevi gördüğü de ifade edilebilir. Savaş kararı alınma ve kamuoyunun savaşa ikna edilme sürecinde ise istihbaratın hizmet yaklaşımı çerçevesinde gerçekleri tamamen göz ardı ettiği, kanıt ürettiği ve mevcut bilgileri savaşı destekleyecek şekilde yorumladığı söylenebilir

⁵⁰⁵ Condelezze Rice’in 25 Eylül 2002 tarihinde PBS’ye verdiği röportaj için bkzn, Rice on Iraq, War and Politics, <https://www.pbs.org/newshour/show/rice-on-iraq-war-and-politics>, (03.05.2022).

⁵⁰⁶ Michael Isikoff, vd., *Hubris: The Inside Story of Spin, Scandal, and the Selling of the Iraq War*, Crown Publishing Group, New York, 2007, s. 138.

⁵⁰⁷ Statement by Director of Central Intelligence George J. Tenet on the 2002 National Intelligence Estimate (NIE) on Iraq’s Continuing Programs for Weapons of Mass Destruction, <https://irp.fas.org/cia/product/dci081103.html>, (04.05.2022).

SONUÇ

Bu çalışmada, Irak işgali güvenlikleştirilirken istihbaratın nasıl kullanıldığı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Güvenlikleştirme teorisi dışındaki bütün güvenlik teorilerinde tehditler verili olduğu için açıklama çerçevesinin daha dar ve sadece özel vakaları açıklama yeteneğine sahip olduğu söylenebilir. Realist teoride, güç dengesinin bozulması, askeri güçteki artış tehdit oluştururken, feminist güvenlik teorisinde ise erkek egemen anlayış tehdit olarak değerlendirilmektedir. Diğer güvenlik teorilerinde de tehdidin verili olduğu yani, neyin tehdit olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Güvenlikleştirme teorisi ise neyin tehdit olması gerektiğini tanımlamak yerine ülkenin karar vericilerinin herhangi bir sorunu tehdit olarak algılaması ve bu tehdidi kamuoyuna kabul ettirmesi başarılı bir güvenlikleştirme için yeterli olduğunu savunmaktadır. Bu itibarla, güvenlikleştirme teorisi, devlet davranışlarını ve devleti yöneten siyasal iktidarların tehdit algılamalarına odaklandığı için bu teorinin güvenlik sorunlarını açıklamada daha başarılı olduğu söylenebilir. Örneğin bir ülkenin karar vericileri, göçü veya iklim değişikliğini tehdit olarak algılıyorsa ve algıyı topluma kabul ettirip, önlem konusunda onay alabilirse bu sorunlar güvenlik tehdidi olarak ortaya konulabilmektedir. Bundan dolayı güvenlikleştirme teorisi, bu çalışmanın birinci açıklama çerçevesi olarak kullanılmıştır.

Güvenlikleştirme teorisi, Soğuk Savaşın sonlarına doğru, güvenliğin gündeminin dar mı, yoksa geniş mi ele alınmalı tartışmaları ortasında doğmuş ve günümüze kadar bu teori, farklı sorunları açıklamada analitik çerçeve olarak kullanılagelmiştir. Güvenlikleştirme süreci, yaşamsal tehdidin algılanması, tehdidin söz edimi ile inşası ve tehdit ve alınacak önlem konusunda kamuoyunun ikna edilmesinden oluşmaktadır. Bu çalışmada, kuramın bileşenlerine ve kavramlarına yönelik eleştiriler ve kurumların bütününe yönelik değerlendirmeler ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Paris okulunun güvenlik kurumları ile karar vericilerin etkileşimine odaklandığı güvenliksizleştirme teorisinin belirsizlikten tehdiye geçiş sürecini ele aldığı açıklanmıştır. Paris okulunun **güvenliksizleştirme** yaklaşımında, güvenlik pratikleri güvenlik kararlarının alınmasında politik karar vericiler ve güvenlik profesyonelleri arasındaki etkileşime dikkat çekmektedir. Bu, etkileşim önem arz

etmekte ancak karar alınma sürecinde bu uygulamadan doğan hasılanın güvenlik kararlarının alınmasına nasıl etki ettiği incelenmemektedir. Bundan dolayı bu tezde, istihbarat kurumlarının güvenlik kararlarının alınmasında nasıl bir rol oynadığı üzerinde durarak, literatüre katkı yapılmaya çalışılmıştır. Güvenikleştirme sürecinde istihbaratın nasıl kullandığı sorusu bu çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır.

İstihbaratın, bilim disiplini olması için gerekli olan ontoloji, epistemoloji ve metodolojiye sahip disiplinler arası bir disiplin olduğu değerlendirilmektedir. İstihbarat biliminin ontolojisi, devletlerin muhatap olduğu veya olabileceği her türden tehdidi konu edinirken, istihbaratın epistemolojisi, örtük ve bilimsel bilginin, mesleki ve bilimsel yöntemlerde ele alınmasını içermektedir. İstihbaratın metodolojisi yani bilgiyi toplama vasıtaları ise insan unsurundan, teknik yöntemlere, açık kaynaklardan siber istihbarata kadar birçok yöntemi içinde barındırmaktadır. İstihbaratın disiplinler arası disiplin olma mahiyeti ise devletlerin, ekonomiden, sosyal sorunlara, iç tehditlerden, askeri tehditlere kadar birçok alanda karşılaştığı tehditlerde farklı disiplinlerden faydalanmasından kaynaklandığı ileri sürülebilir.

İstihbarat kuruluşları, devletlerin karşılamış olduğu veya karşılaşabileceği her türden tehdit hakkında ne olmuş, ne oluyor ve ne olacak sorusuna cevap aramaktadır. Bu bakımdan istihbarat örgütlerinin temel görevlerinden birinin politika yapıcılarının tehdidi algılamasını sağlamak olduğu söylenebilir. Bu tehdide karşı neyin yapılacağının cevabını bulmak ise daha çok karar vericilerin görev alanına girmektedir. İstihbaratın üretim süreçleri ile ilgili mevcut literatürde bir karışıklığın var olduğu görölmektedir. İstihbarat üretimi, sürekli devam eden bir döngü olmasından dolayı çark benzetilmektedir. Çark analojisinin temel nedeni sürekli işlemesinden kaynaklandığı iddia edilse de üretim sürecinin her zaman çark tipi olmadığı söylenebilir. Bu tezde, istihbarat üretim süreçleri, çark tipi ve doğrusal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğrusal istihbarat üretim süreci, istihbarat örgütünün resen sorunu fark etmesi ile başlamakta ve toplama, analiz, yayım ve geri bildirim süreçlerinden oluşmaktadır. Çark tipi üretimde ise, müşterinin talebi ile başlayıp, geri bildirimle döngü tekrar başlamaktadır. Müşteri talebi ile başlayan çark tipi üretimde, talepten kaynaklı istihbaratın politikleşmesi olgusunun daha yüksek oranda olduğu söylenebilir. Doğrusal istihbarat üretim modelinde ise istihbaratın politikleşebileceği

kısım ise müşteri ilk ürünü tükettikten sonra geri bildirim yaparsa ve bu geri bildirim hipotetik sorulardan oluşuyorsa, bu modelde de siyasallaşma eğilimi görülebilir.

İstihbarat raporlarının, bir politik seçeneğe işaret eden veya politika üretecek mahiyette olmadığı, güvenlikleştirici aktörlerin talepleri ile veya resen yapılan üretimlerle tehditler hakkında üretilen yüksek çözünürlüklü resimler olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Tehditlerle ilgili yüksek çözünürlüklü resimlerin oluşabilmesi için istihbarat örgütlerinin tehdit diyagramı olarak adlandırabilecek süreci eksiksiz bir şekilde tamamlaması gerektiği söylenebilir. İstihbari açıdan tehdit diyagramı, sorun olarak ele alınan konunun emare aşaması olarak adlandırılan belirsizlik aşamasından başlayarak, risk tehdit süreçlerinden geçmesi, tehdit görünür hale geldikten sonra tehdidin, niyeti, fırsatı ve kapasitesine dair bilgileri içermesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu bahsedilen süreçlerden birinin eksik olması halinde istihbarat başarısızlığının ortaya çıktığı söylenebilir. Başarısız istihbaratın, kullanıma ve önlem almaya uygun olmadığı için bu istihbaratı güvenlikleştirici aktörlerin karar verme süreçlerinde göz ardı edilme eğiliminin yüksek olduğu ileri sürülebilir. Karar vericileri tarafından kullanılsa bile iyi bir istihbarat her zaman doğru politikaya dönüşmeyebilir, çünkü politika yapım süreçlerinde birçok girdi vardır ve istihbarat bu girdilerden sadece birtanesidir. Ancak kötü istihbaratın yanlış politikaya neden olma olasılığının yüksek olduğu savunulabilir. Bu bağlamda karar alma süreçlerinde istihbarat ve güvenlikleştirici aktörler arasında nasıl bir ilişkinin olduğunu incelenmesi gerekmektedir.

Güvenlik politikaları oluşturulurken ilgili her devlet kurumunun olduğu gibi istihbarat kuruluşlarının da karar verme süreçlerinde katkısı olduğu bilinmektedir. Ancak burada önemli olan husus, rutin siyasal kararlar alınırken istihbaratın nasıl kullanıldığı değil, güvenlikleştirme gibi yaşamsal tehdit ele alınırken nasıl kullanıldığıdır. Taktik ve operasyonel istihbarat eğer doğru şekilde üretilmişse haber unsurları tamdır ve güvenlik ve istihbarat birimleri tarafından kullanılır ancak makro güvenlik politikaları oluşturulurken, karar vericilerin istihbarattan ne şekilde istifade edildiğine dair kesin bir yargıya varmak veya bir ihmal olup olmadığının tespit edilmesinin zor olduğu söylenebilir. Politika yapımı için kullanılan istihbaratın genel politik çerçeve içerisinde taktik resmi doldurduğunun da bilinmesi gerekmektedir. Bu bakımdan makro güvenlik konularında karar vericiler, kişisel veya ideolojik

nedenlerle istihbaratı göz ardı edebilmekte ve istihbarat raporlarının da ihtiyaca cevap verecek düzeyde olmadığını iddia edebilmektedir. Bundan dolayı, tezde özellikle güvenlikleştirme sürecinde istihbaratın nasıl kullanıldığına dair bir kavramsal çerçeve inşa edilmeye çalışılmıştır. Güvenlikleştirme, siyaset alanındaki bir sorunun güvenlik alanına taşınması anlamına geldiği için bir olağanüstülüğe ve sorun düzeyi olarak ise yaşamsal tehdide işaret etmektedir. Bu çalışmada Güvenlikleştirme sürecinde güvenlikleştirici aktörlerin istihbaratın kullanmasına dair beş temel tutum geliştirdiği tespit edilmiştir:

- Güvenlikleştirici aktörün politik pozisyonunu destekliyorsa istihbaratı kullanabilir,
- Güvenlikleştirici aktörün politik pozisyonunu desteklemiyorsa istihbaratı göz ardı edebilir,
- Örtülü güvenlikleştirme sürecini devreye sokabilir,
- Tehdit söz edimi ile inşa edildikten sonra istihbaratı politikleştirebilir,
- Savaş gibi olağanüstü önlem konusunda kamuoyu ikna edilirken istihbaratı hizmet yaklaşımı haline getirebilir.

Tezin bu kısmındaki temel bulgulardan ilki, bir sorun güvenlikleştirilirken ve özellikle güvenlikleştirici aktörler, sorunu ideolojik perspektiften görüyorsa, görüşleri ile çelişen istihbaratı dikkate almadıkları yönündedir. Nixon yönetiminin CIA'nın raporlarını ideolojik karşıtlıktan dolayı dikkate almaması bu hususa örnek teşkil etmektedir. İstihbarat raporları, güvenlikleştirici aktörün politik pozisyonunu destekliyorsa istihbaratın politika yapımında kullanıldığı söylenebilir. Kullanma ve kullanmama durumu sadece güvenlikleştirme sürecinde değil rutin günlük siyasi ve güvenlik kararı alınırken de ortaya çıkabilmektedir. Rutin kararlarda istihbarat kapalı devre olarak sadece devlet içinde kullanılırken, güvenlikleştirme sürecinde ise tehdit inşa edilirken ve alınacak önlem konusunda kamuoyu ikna edilmeye çalışılırken sık olmasa da istihbaratın, halkla ilişkiler aracı olarak kullanılma ihtimali bulunmaktadır. ABD'nin Irak işgali öncesinde Saddam'ın atabileceği adımları kamuoyu ile paylaşımları buna örnek olarak verilebilir. Condi Rice'in Saddam tehdidini mantar bulutu olarak görmek istemiyoruz sözü bu bakımdan önem taşımaktadır. Politik karar alıcıların politik pozisyonu ve istihbarat raporları birbirini desteklediğinde istihbarat karar ilişkisinin olağan seyrinde yürüdüğü ifade edilebilir.

İstihbarat örgütlerinin, güvenlik politikalarının oluşturulmasında bilgi desteği sağlama görevi olduğu gibi, belirlenen politikanın uygulanması sırasında da görevleri bulunmaktadır. İstihbarat örgütlerinin politika uygulama sürecindeki rolleri, diplomatik ve askeri girişimlerin sonuç vermediği zamanlarda ortaya çıkmakta ve güvenlik tehditleri, makul inkâra göre planlanan operasyonlarla bertaraf edilmektedir. Askeri darbeler, siyasi suikastlar, sabotajlar ve ekonomik operasyonlar gibi yöntemlerle güvenlik tehditlerinin ortadan kaldırılmasının söz konusu olduğu söylenebilir. İstihbarat terminolojisinde bu tür faaliyetlere örtülü operasyon adı verildiği bilinmektedir. İstihbarat örgütlerinin yürüttüğü örtülü operasyonlar hem daha az maliyetlidir hem de makul inkâra göre kurgulanması halinde operasyonu gerçekleştiren ülke deşifre olmamaktadır. Güvenlikleştirme teorisinde, devletlerin güvenlik tehditlerini bertaraf etme fonksiyonu olarak düzenlediği örtülü operasyonları açıklayacak bir kavramsal çerçevenin bulunmadığı görülmektedir. Bu tarz operasyonların temel özelliğinin gizlilik olduğu düşünüldüğünde, yaşamsal tehdidin en az maliyetle ve hızlı şekilde bertaraf edilmeye çalışıldığı söylenebilir. Bundan dolayı, istihbarat örgütlerinin operasyonel bu işleyişini açıklamak için örtülü güvenlikleştirme kavramının inşa edilmesi gerektiği düşünülmüştür. Güvenlikleştirici aktörler, bilişsel düzeyde bir sorunu yaşamsal tehdit olarak algılayıp, bunu kapalı devre, devlet sistemi içerisinde inşa ettikten sonra örtülü güvenlikleştirme sürecini başlattığı ileri sürülebilir. Örtülü güvenlikleştirme sürecinde tehdit devlet sistemi içerisinde gizlilik içerisinde inşa edilmekte, istihbarat örgütleri de bu tehdidin bertaraf edilmesi için örtülü operasyonlar düzenlemektedir. Örtülü operasyonların başarısız olması halinde, bu operasyonu kimin ve neden yaptığının dair bir bağlantı ve iz tespit edilemeyeceği için riskler minimize edilmekte ve güvenlikleştirme süreci kaldığı yerden yani tehdidin kamuoyu önünde inşa edilmeye başlanması ile devam etmektedir.

İstihbarat raporlarının güvenlikleştirici aktörlerin politik pozisyonunu desteklemediği zaman ortaya çıkan sorunlar tezin açıklamaya çalıştığı bir diğer konudur. Güvenlikleştirici aktörlerin politik pozisyonu ile istihbarat raporları birbirini desteklemediğinde, güvenlikleştirici aktörlerin, tehdidi kamuoyu önünde inşa etmeye başlayana kadar olan süreçte istihbaratı göz ardı ettikleri ve sürekli geri bildirimlerle, politik pozisyonunun destekleyecek istihbaratı bulana kadar istihbarat örgütlerini çalıştırmaya devam ettikleri ileri sürülebilir. Kapalı devre cereyan eden bu süreçte,

güvenlikleştirici aktörler, bulgular politikasını destekleyecek şekle gelene kadar taleple ve geri bildirimlerle istihbaratı politikleşmeye yönelik adım attıkları söylenebilir. Ancak kapalı devre işleyen süreçte, istihbaratın politikleşmesinin henüz söz konusu olduğu da söylenemez. Bu süreç bir bakıma, güvenlikleştirici aktörün, politik pozisyonu desteklemek için kanıt aradığı, tehdidi kamuoyu önünde dillendirip başarılı olup olmayacağının muhasebesini yaptığı aşama olduğu söylenebilir. Güvenlikleştirici aktörler, bütün bu değerlendirme sonucunda, tehdidi kamuoyu önünde inşa etmeye karar verirse ve istihbarat bu pozisyonu yine de desteklemiyorsa, istihbaratı politikleştmeye başladığı söylenebilir. Yani, tezin ikinci bulgusu, güvenlikleştirici aktörler tehdidi kamuoyu önünde inşa ettikten sonra, geri adım atmanın yaratacağı siyasi riskleri göz önünde bulundurarak, ulusal güvenlik kurumlarında görüş birliği olduğunu göstermek için istihbaratı politikleştmeye başladıkları şeklindedir. Bu sürecin daha çok kamuoyu önünde yaşandığı düşünülmektedir. Politik pozisyonu destekleyen ham bilgilerin servis edilmesinden, istihbarat analistlerine baskıların yapılmasına, istihbarat yöneticilerin yönlendirilmesinden, istihbarat raporlarının halka açılmasına kadar birçok araç siyasallaştırmayı sağlamaya dönük atılan adımlar olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, istihbaratın politikleşmesinin sadece güvenlikleştirme sürecinde yaşanan bir bozulma olduğu ve siyasallaşmanın başlaması için istihbaratın güvenlikleştirici aktörün politik pozisyonunu desteklemiyor olması gerekmektedir. Bunun yanında istihbaratın politikleşmesi için güvenlikleştirici aktörün baskısının olması ve istihbarat örgütü içerisinde de başlangıç aşamasında bir direncin olması gerekmektedir. Literatürde istihbaratın politikleşmesi olarak ele alınan kurumsal yakınlık, siyasi atamalardan kaynaklı ilişki mesafesinin kısılması gibi nedenlerin istihbarat başarısızlığı olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Tezin son bulgusu ise güvenlikleştirici aktörlerin, olağanüstü önlem olarak savaş kararını Kongre'den geçirebilmek ve kamuoyunun desteğini alabilmek için istihbarat örgütlerini kanıt üreten yapı haline getirmeye eğilimli olduklarıdır. Tezde, hizmet yaklaşımı olarak adlandırılan bu durum politikleşmenin bir ileri tonu olduğu ve istihbarat örgütlerinin temel amacının güvenlikleştirici aktörleri memnun etmek olduğu, bunun için kanıt üretmekten, gerçekleri değiştirmeye, alternatif görüşleri ve kanıtları göz ardı etmeye kadar birçok yöntem izledikleri söylenebilir. İstihbarat

örgütleri hizmet yaklaşımı izlediklerinde, istihbarat karar alma ilişkisinin tamamen bozulduğu ve tek amacın müşteriye memnun etmek olduğu söylenebilir. Hizmet yaklaşımı da güvenlikleştirme sürecinin son aşaması olan olağanüstü önlem konusunda kamuoyunun ikna edilme sürecinde ortaya çıktığı düşünülmektedir.

ABD'nin Irak işgali kararında istihbaratın rolünün ne olduğu, istihbaratın bu kararı destekleyip desteklemediği hususu önemli tartışma konusudur. 11 Eylül'e kadar olan süreçte ABD istihbarat raporlarının başarısız olduğu, BM silah denetçilerinin Irak'tan ayrılması ile birlikte düzenli bilgi akışının kesildiği, CIA'nın da Irak içinde gelişmeleri doğru şekilde algılayıp bilgi verecek yeterli insan kaynağına sahip olmadığı bilinmektedir. 11 Eylül'e kadar olan zaman diliminde Bush yönetimi ile CIA ilişkisinin sağlıklı olmadığı, 11 Eylül saldırıları ile ilgili istihbaratın bile yönetim tarafından dikkate alınmadığı ileri sürülmektedir. Richard Perle'nin, CIA'nın raporları basıldığı kâğıda degecek nitelikte değil sözü, Bush yönetiminin CIA'nın ürettiği istihbarata bakışını göstermektedir. 11 Eylül'den sonra CIA'nın Afganistan'daki performansı ilişkilerin normal seyrinde izlemesine vesile olmuştur. CIA'nın Irak ile ilgili topladığı bilgilerin büyük kısmı teknik imkânlarla elde ettiği bilgiler ve Irak muhalifi olan tehdidi abartmaya eğilimli olan insan kaynaklarından oluştuğu bilinmektedir. İstihbarat resmindeki bütün bu belirsizlikler, Bush yönetiminin ideolojik ajandası doğrultusunda karar almasının önünü açtığı söylenebilir. İstihbarat kesin ve tehdit resmini net bit biçimde ortaya koysaydı bile yani Saddam'ın kimyasal silahlara sahip olmadığı, El Kaide ile ilişkisinin olmadığı ve nükleer silah geliştirme potansiyelinin olmadığı ispatlansaydı bile yönetimin Irak'ı işgal etmek için başka gerekçeler yaratmasının güçlü ihtimal olduğu söylenebilir. Dönemin başkanı Bush'un 11 Eylül'den üç gün sonra, İngiliz başbakanı Tony Blair'e Irak'ı işgal edeceğini söylemesi ve ikiz kule saldırılarından iki ay sonra Pentagona Irak işgal planını gözden geçirmeleri talimatı vermesi, yönetimin Irak'a savaş açmaya kararlı olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan Irak işgali kararı, Bush ve yönetimdeki yeni muhafazakârlar tarafından verilen bir karar olduğu söylenebilir. ABD istihbarat topluluğunun yaşamsal tehdit algısı oluşurken kararın etkileyecek bir önemli katkısının olduğu söylenemez. Bush yönetimi, Saddam Hüseyin'i kamuoyu önünde tehdit olarak inşa etmeden önce, bu tehdidi örtülü güvenlikleştirme bağlamında, devlet bürokrasi içerisinde saklı tutmuş ve Saddam Hüseyin'e yönelik darbe girişimi

hazırlamıştır. Ancak Saddam Hüseyin'in iktidar yapısı, olası darbeye mukavemet edecek şekilde kurgulanması ve koruma çemberinin sadece yakın akrabalarından oluşması bu darbe girişimini başarısız kılmıştır. Darbe girişiminin başarısız olması tehdidin açık bir şekilde inşa edilmesi ile güvenlikleştirme süreci yeniden kaldığı yerden devam etmiştir.

11 Eylül 2001'den 2003 yılı Irak işgaline kadar geçen süreçte CIA'nın Saddam'ın kitle imha silahı, nükleer silah ve El Kaide ilişkisine dair hazırladığı raporlarının sayısı dikkate alındığında, yönetimin gelen raporları bir süre dikkate almayıp, istedikleri kanıtlar bulununcaya kadar ABD istihbarat topluluğunu çalıştırdığı görülmektedir. 2002 yılının yaz aylarına kadar yönetim, istihbarat raporlarının taşıdığı kısmı belirsizlik ve bulguların politik pozisyonunu desteklememesi karşısında, bir süre tepkisiz kalmış, yaz aylarından sonra yönetim Saddam ile ilgili düşüncelerini destekleyecek bir istihbarat olmamasına rağmen, Saddam'ın yaşamsal tehdit olduğunu kamuoyu ile paylaşarak tehdit inşası sürecine girişmişlerdir. Bu süreçten sonra yönetimin istihbaratı politikleştirmek için baskı aracını kullanmaya başladığı görülmektedir. Baskı başladığında, istihbarat topluluğu içerisinde oluşan direnç neticesinde, farklı düşünen analistler tasfiye edilmiş ve yerlerine yönetimin duymak istediği şeyleri söylemeye eğilimli eski balkan uzmanı kadrolar, Irak masasına atanmıştır. ABD istihbarat topluluğu içerisindeki bu görev değişikliği, topluluk içinde yönetimin, Irak işgali konusunda kararlı olduğunu, bunun artık gerçeği aramak yani istihbaratla ilgili bir durum olmadığı şeklinde yorumlanmış olması ihtimal dâhilindedir. Bu süreçte ABD istihbarat topluluğunun raporlarının, yönetimin politik pozisyonunu desteklemek için yeniden kurgulandığı söylenebilir.

Kongre'nin savaş kararı öncesinde ABD istihbarat topluluğu, savaşın kaçınılmaz olduğunu, yönetimin politik pozisyonu ile çelişmekten ziyade, yönetimi nasıl memnun edebileceklerini düşünme eğilimi ortaya çıkarak hizmet yaklaşımını devreye sokmuştur. Bu bağlamda Kongre'de askeri harekâta onay verilmeden önce Irak dosyası ile ilgili CIA'den talep ettiği istihbarat raporu ile gizliliği kaldırılmayan istihbarat raporları arasında dilin farklı olduğu, Kongreye sunulan raporda, hiçbir ihtiyat payı bırakılmadan, Saddam tehdidi konusunda şüpheye yer bırakmayacak şekilde bulguların kesin olduğu ifade edilmiştir. İşgalden yaklaşık altı ay önce CIA'nın Avrupa bölümünün, Saddam Hüseyin'in Dışişleri bakanı Naci Sabri ile temas

kurduktan sonra, elde ettiği bilgiler, Saddam'a yönelik suçlamaların hiçbirinin doğru olmadığını işaret etse de bu bilgiler, CIA yönetimi tarafından dikkate alınmamıştır. Savaş sonrasında yapılan araştırmalarda, Bush yönetiminin işgali başlatmak için Amerikan kamuoyuna sunduğu bütün gerekçelerin asılsız olduğu ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

5.5 Milyon Parmak İzi Milli Sistemde, <https://www.icisleri.gov.tr/55-milyon-parmak-izi-milli-sistemde>,(6.11.2021).

ABD'den Dedeğaç'a yüzlerce tank ve zırhlı araç sevkiyatı, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abdden-dedeagaca-yuzlerce-tank-ve-zirhli-arac-sevkiyati-41859105>,(05.12.2021).

ABD'den YPG'ye silah desteği 900 tır'ı geçti, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abdden-ypgye-silah-destegi-900-tiri-gecti-40536539>,(29.11.2021).

Abdülhalim Haddam Hürriyet'e konuştu, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/abdulhalim-haddam-hurriyet-e-konustu-17666448>, (04.12.2021)

Aburish, Said K., *A Brutal Friendship: The West and The Arab Elite*, St. Martin's Press, New York 1998.

Ackerman, Spencer, vd., *The First Casualty, The selling of the Iraq war*, <https://newrepublic.com/article/67019/the-first-casualty>,(06.03.2022)

Açıkmeşe, Sinem Akgül., “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası İlişkiler*, 2011, Vol. 8, No. 30, ss. 43-73.

Afra, Haluk, *Hariciyeciler Dedikoduları Sever*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

Ahmad, Muhammad Idrees, *The Road To Iraq: The Making Of A Neoconservative War*, Edinburgh University Press, Edinburg, 2016.

Aid, Matthew M. “All Glory is Fleeting: Sigint and the Fight Against International Terrorism”, *Intelligence and National Security*, 2003, Vol. 18, No 4,ss.72-120.

Akgün, Ali E. vd., Sosyal Bir Etkileşim Süreci Olarak Bilgi Yönetimi, *GÜ.İİBF Dergisi*, 2003, S.1.ss.175-188.

Albert, Mathias, vd., “Securitization, sectors and functional differentiation”, *Security Dialogue*, 2011, Vol. 42, No. 4, ss.413-425.

Albert, Michael, Climate emergency and securitization politics: towards a climate politics of the extraordinary, *Globalizations*, 2022, ss.1-15.

Allen, Mike, Book says White House ordered forgery, <https://www.politico.com/story/2008/08/book-says-white-house-ordered-forgery-012308>, (02.05.2022)

Altheide, David L., vd., “War Programming: The Propaganda Project and the Iraq War”, *The Sociological Quarterly*, 2005, Vol.46, No. 4, ss.617-643.

Aluminum Tubes, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community’s Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 94.

Andrew, Christopher, *For the President's Eyes Only: Secret Intelligence and the American Presidency from Washington to Bush*, Harper Perennial, New York, 1996, s. 352.

Ansarian, Mohammad, “Arap Baharının Ekonomik Etkileri”, *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2020, C.2, S.1, ss.43-51.

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, 3. Baskı Bursa, 2013, s.17.

Armstrong, Anne, "Bridging the Gap: Intelligence and Policy." *Washington Quarterly*, 1989, Vol. 12, No. 1, ss. 23-34.

Aslan, Mehmet Emin, *Devlet ve Egemenlik Teorisi*, Dara Yayınları, İstanbul 2020.

Atatürk'ün Az Bilinen Fotoğrafları, <https://www.hurriyet.com.tr/mahmure/galeri-ataturkun-az-bilinen-fotograflari-34939936/2>, (4.01.2022).

Avcı, Hanefi, *Haliçte Yaşayan Simonlar Dün Devlet, Bugün Cemaat*, 17. Baskı, Angora Yayınları, Ankara, 2010.s.486-497.

Aydemir Cahit, vd., *Sosyal Bilimlerde / Sosyolojide Sosyal Kuram- Sosyal Pratik ilişkisi ve Uygulamalı Araştırma Bulgularının Yorumlanmasına ilişkin Bazı*

Problemler, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,2016. C:6, S:10,ss.1-15.

Aydınlı, Ersel ,vd., *Yöntem, Kuram ve Komplo Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları* , Küre Yayınları , İstanbul,2017.

Baer, Robert, *Görmedim, Duymadım, Bilmiyorum, Bir CIA ajanının anıları*, Doğan Kitap, 1 Baskı, İstanbul 2006.

Bagdonas,Gintaras, Relations between Intelligence Services and Policy Makers: An Analysis of Challenges and Their Causes, *Lithuanian Annual Strategic Review*,2009, Vol. 7, No. 1,ss.11-28

Bakan Akar'dan Suriye'ye 'Hatay' tepkisi: Toprağımızda gözü olanların halini tarih okuyanlar görür, [https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bakan-akardan-suriyeye-hatay-tepkisi-topragimizda-gozu-olanlarin-halini-tarih-okuyanlar-gorur-41953371,\(4.12.2021\).](https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bakan-akardan-suriyeye-hatay-tepkisi-topragimizda-gozu-olanlarin-halini-tarih-okuyanlar-gorur-41953371,(4.12.2021).)

Bakker, J. I. (Hans), Grounded Theory Methodology and Grounded Theory Method: Introduction to the Special Issue, *Sociological Focus*,2019, Vol.52, No.2,ss.91-106.

Baldwin, David, “The Concept of Security”, *Review of International Studies*, 1997, Vol. 23, No.1, ss. 5-26.

Balzacq, Terry, “The Tree Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context”, *European Journal of International Relations*,2005, Vol. 11, No. 2, ss.171-201.

Balzacq,Thierry,vd., “Security Practices”, Denmark, Robert A. (ed.), *The International Studies Encyclopedia Online* içinde, Blackwell Publishing Oxford,2010 s. 1-30

Banai, Ayelet ,vd., ” Securitization of migration in Germany: the ambivalences of citizenship and human rights”, *Citizenship Studies*,2017, Vol.21, No.8,ss.913-917.

Barlas, Mehmet, Turgut *Özal'ın Anıları*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001.

Barnes-Julian E.,vd., U.S. Battles Putin by Disclosing His Next Possible Moves, <https://www.nytimes.com/2022/02/12/us/politics/russia-information-putin->

biden.html?fbclid=IwAR1icQeJuxVwc6KfLwB8RWxpEELWJdkDuybxNymGIFdNW38LcAcGrDz8H80,(12.02.2022).

Başbakan Binali Yıldırım: Dostlarını artıran düşmanlarını azaltan bir dış politika anlayışını güçlendireceğiz, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-binali-yildirim-dostlarini-artiran-dusmanlarini-azaltan-bir-dis-politika-anlayisini-guclendirecegiz-40118547>,(09.01.2022)

Baysal, Başar “20 Years of Securitization: Strengths, Limitations and A New Dual Framework”, *Uluslararası İlişkiler*, 2020, Vol. 17, No. 67, ss. 3-20.

Betts ,Richard K., “Two Faces of Intelligence Failure: September 11 and Iraq's Missing WMD”, *Political Science Quarterly*,2007, Vol.122, No.4,ss,585-602

Betts, Richard K.*Surprise Attack: Lessons for Defense Planning*, Brookings Washington, DC, 1982.

Betts,Richard K., *Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security*, Columbia University Press, New York, 2007.

Betts,Richard K.,”Policy-makers and intelligence analysts: Love, hate or indifference?”, *Intelligence and National Security*,1988, Vol. 3, No.1,ss.184-189.

Betts,Richards , “Analysis, War, and Decision: Why Intelligence Failures Are Inevitable”, Gill, P., Marrin, S., & Phythian, M. (ed.), *Intelligence Theory: Key Questions and Debates* içinde Taylor & Francis, Newyork ,2009.

Bigo, Didier, “International Political Sociology”, Williams, Paul D.(ed), *Security Studies: An Introduction* içinde, Routledge, Londra 2008, 120-134

Bigo, Didier, “International Political Sociology”, Paul Williams (ed.), *Security studies: An introduction* içinde, Routledge, New York, 2008.

Bilgin, Pınar, Güvenlik çalışmalarında yeni açılımlar: yeni güvenlik çalışmaları, *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi*,2010, Vol.8, No.14,ss.69-96.

Bilgin, Pınar, “Making Turkey’s Transformation Possible: Claiming ‘Security-speak’—not Desecuritization!”, *Southeast European and Black Sea Studies*,2007 Vol.7, 2007, No. 4,ss.555-571.

Birand, Mehmet Ali, Apo ve PKK, Milliyet Yayınları, İstanbul,1992,s.84.

Birdişli, Fikret,” Eleştirel Güvenlik alışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü”, *Güvenlik Stratejileri*,2010, S.20,ss.229-256.

Blair, Tony, *Bir Yolculuk*, ev. Enver Günsel, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2012.

Bostancı, Mustafa vd, Bağdat Paktı’na Etkisi Bakımından 1958 Irak Askeri Darbesi, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2018, C.14,S.2,ss.124-151.

Boswell, Christina, “Migration control in Europe after 9/11: Explaining the absence of securitization”, *Journal of Common Market Studies*,2007, Vol. 45, No. 3,ss.589-610

Bourne, Angela K., Securitization and the Proscription of Terrorist Organizations in Spain, *Terrorism and Political Violence*, 2008, Vol. 30, -No. 2,ss.318-335.

Bölügiray, Nevzat, *Özal Döneminde Bölücü Terör, Krtlk*, Tekin Yayınları, İstanbul 1992, s.15.

Blkbaşı, Deniz, *1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.

Brackin, Ron, Mosab Hassan Yousef, *Hamas'ın Oğlu*, ev. Mert Akanbaş, Destek Yayınları, İstanbul 2020.

Brand, Melanie, “Intelligence, warning, and policy: the Johnson administration and the 1968 Soviet invasion of Czechoslovakia.”, *Cold War History*,2021, Vol.21,No.2,ss.197-214.

Brand, Melanie, “Mind games: cognitive bias, US intelligence and the 1968 Soviet invasion of Czechoslovakia”, *Intelligence and National Security*,2019, Vol.34, No.5,ss.743-757

Braw,Elisabeth,What Ukraine Can Learn From Finland, <https://foreignpolicy.com/2021/12/19/ukraine-finland-russia-ww2-soviet-union/>,(20.12.2021)

Breakspear, Alan, “A New Definition of Intelligence”, *Intelligence and National Security*, 2012, Vol. 28, No. 5, ss. 678–693

Brincat, Shannon, Traditional, Problem-Solving and Critical Theory: An Analysis of Horkheimer and Cox's Setting of the ‘Critical’ Divide, *Globalizations*, 2016, Vol. 13, No. 5, ss. 563-577.

Browning, Christopher S., vd, The future of critical security studies: Ethics and the politics of security, *European Journal of International Relations*, 2013, Vol. 19, No. 2, ss. 235-255

Bruce, James B., “Making analysis more reliable: Why epistemology matters to intelligence”, R. George & J. Bruce (eds.), *Analyzing intelligence: Origins, obstacles, and innovations* içinde, Georgetown University Press, Washington, 2008.

Bush insists Iraq, al Qaeda had 'relationship', <https://edition.cnn.com/2004/ALLPOLITICS/06/17/Bush.alqaeda/>, (24.01.2022).

Bush panel rips U.S. intelligence abilities, <https://www.nbcnews.com/id/wbna7331220>, (12.02.2022)

Bush, George W., *Karar Anları*, çev. Enver Günsel, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2014.

Buzan, Barry, *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books, Londra, 1983.

Buzan, Barry, Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World. : Söderbaum F., Shaw T.M. (eds) *Theories of New Regionalism* içinde, International Political Economy Series. Palgrave Macmillan, London, 2003.

Buzan, Barry, vd., *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era*, Pinter Publishers, London, 1990.

Buzan, Barry vd., *Regions and powers: The structure of international security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

Buzan, Barry, vd., “Macrosecuritisation and security constellations: reconsidering scale in securitisation theory”, *Review of International Studies*, 2009, Vol. 35, No. 2, ss. 253-276.

Cacciatore, Francesco, “Stay-behind networks and interim flexible strategy: the ‘Gladio’ case and US covert intervention in Italy in the Cold War”, 2021, *Intelligence and National Security*, 2021, Vol. 36, No. 5, ss.642-659.

Callaghan, John vd., *Ideologies of American Foreign Policy*, Routledge, London, 2019.

Canikoğlu, Erhan, “Körfez Savaşları’da İsrail ve Yahudi Lobilerinin Rolü”, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, 2013, S.5, ss.183-206.

Canikoğlu, Erhan, “Uluslararası Politikada ve Birleşmiş Milletler Sisteminde Önalıcı Kuvvet Kullanma”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2015, C.4, S.2, ss.114-136.

Carr, Edward Hallett, *The Twenty Years’ Crisis, 1919- 1939*, MacMillan, London, 1946.

Caspary, William R., “The “Mood Theory”: A Study of Public Opinion and Foreign Policy”, *American Political Science Review*, 1970, Vol. 64, No. 2, ss. 536 - 547

Chan, Steve, The Intelligence of Stupidity: Understanding Failures in Strategic Warning, *American Political Science Review*, 1979, Vol. 73, No.1, ss.171-180

CHP 'hayır' demişti: İYİ Parti tezkereye 'Evet' oyu verecek, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/chp-hayir-demisti-iyi-parti-tezkereye-evet-oyu-verecek-1879855> (31.10.2021)

CIA’nın Ekim 2002 tarihinde hazırladığı, Iraq’s Weapons of Mass Destruction Programs, başlıklı rapor, ss.1-28.

Cirincione, Joseph, vd., *WMD in Iraq: Evidence and Implications*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, DC:, 2004.

Clarke, Richard A., *Against All Enemies: Inside America’s War on Terror*, Free Press, New York, 2004.

Clemente, Jonathan D. vd., “Modeling an Intelligence Analysis Profession on Medicine”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2006, Vol. 19, No. 4, ss.642-665.

Cockburn,Patrick, Revealed: how the West set Saddam on the bloody road to power, https://www.independent.co.uk/news/world/revealed-how-the-west-set-saddam-on-the-bloody-road-to-power1258618.html?fbclid=IwAR2QJiiEJz8ig7OzFKcczJgoCc931_Va-0kGYQQhGVS2bOo9JuavEQrmnh4,(02.08.2022)

Coll, Steve, *Hayalet Savaşları*, çev. Enver Gürsel, Truva Yayınları, İstanbul, 2005.

Confusion over UK claim that Putin plans coup in Ukraine, <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/22/confusion-over-uk-claim-that-putin-plans-coup-in-ukraine?fbclid=IwAR0X9lB8zjtGY6bpmF2YNQettEPGWRGJaVGA6ZN4vosX4QPrpz3yMoPUTQA>(12.02.2022).

Copeland, Miles, *Devletler Oyunu Bir CIA Ajanının Anıları*, çev. Bedirhan Muhib, Nehir Yayınları, İstanbul, 1995.

Cormac, Rory, “C” and Covert Action: The Impact and Agency of Stewart Menzies in Britain’s Secret Foreign Policy.” C. Moran, et all,(ed) , *Spy Chiefs: Intelligence Leaders in the United States and United Kingdom* içinde, Georgetown University Press, , Washington, 2018.

Cormac, Rory, *Disrupt and Deny: Spies, Special Forces, and the Secret Pursuit of British Foreign Policy*, Oxford University Press, Oxford, 2018.

Crumpton,Henry A., *İstihbarat Sanatı, CIA Gizli Servisi'nde Geçen Bir Ömürden Çıkarılan Dersler*, çev. Cem Demirkıran, Kronik Kitap, İstanbul, 2022.

Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bu seçimler sadece belediye değil aynı zamanda beka seçimleridir, <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-bu-secimler-sadece-belediye-degil-ayni-zamanda-beka-secimleridir/1394848>, (06.02.2022).

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın, 2014 yılında Başbakan iken Kırklareli’nde bir miting meydanında yaptığı konuşma: Bunların İmlerine gireceğiz, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/bunlarin-inlerine-girecegiz/178274>,(29.10.2021)

CURVE BALL, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9,2004,s. 148-152

Çekirge,Fatih, Org. Özel'in sözleri ne anlama geliyor?, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/fatih-cekirge/org-ozel-in-sozleri-ne-anlama-geliyor-27123450>, (06.02.2022)

Çetingüleç, Mehmet, *Ecevit'in Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2018.

Çevik, İbrahim, *Hasım İstihbarat ve Hibrit Savaş*, Salon Yayınları, Konya, 2021.

Daniel,Donald C.F., "Denial and Deception," Jennifer E. Sims and Burton Gerber, (eds)., *Transforming U.S. Intelligence* içinde , Georgetown University Press, Washington, 2005.

Davis, Jack, "The Challenge of Managing Uncertainty: Paul Wolfowitz on Intelligence-Policy Relations." *Studies in Intelligence*,1996, Vol. 39, No. 5, ss. 35-42.

Davis, Jack, "Facts, Findings, Forecasts, and Fortune-telling: Defining the Analytic Mission", *Studies in Intelligence*, 1995, Vol. 39,No. 3, ss.25-30.

Davis, Jack, "The Kent-Kendall Debate of 1949", *Studies in Intelligence*, 1991, Vol. 35, No. 2,ss.91-103.

Davis, Jack, "Why Bad Things Happen to Good Analysts", Roger Z. George and James B. Bruce ,(ed.)*Analyzing Intelligence* içinde, Georgetown University Press Washington DC,2014,s. 162;

Davutoğlu, Ahmet *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001,s.1.

Davutoğlu'ndan skandal canlı bomba açıklaması, <https://www.cumhuriyet.com.tr/video/davutoglundan-skandal-canli-bomba-aciklamasi-386807>,(22.12.2021)

Deniz,Şadiye, vd.,Google Gazeteciliği: Dijital Çağda Bir 'Gerekli Kötü' Olarak SEO Haberleri ve Haberin 'Tık' Uğruna Deformasyonu, *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, Vol, 55, ss.77-112.

Deudney, Daniel, The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security”, *Millennium – Journal of International Studies*,1990, Vol.19, No. 3, s. 461-476.

Dış politikada 'değerli yalnızlık' dönemi,
[https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dis-politikada-degerli-yalnizlik-donemi-24553602,\(09.01.2022\)](https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dis-politikada-degerli-yalnizlik-donemi-24553602,(09.01.2022))

Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu’nun “Arap Uyanışı ve Ortadoğu’da Barış: Müslüman ve Hristiyan Perspektifler” Konferansı Kapsamında Yaptıkları Konuşma, 7 Eylül 2012, İstanbul, [https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-_arap-bahari-ve-yeni-ortadogu_da-baris_-musluman-ve-hritiyan-perspektifler_-konferans.tr.mfa,\(15.12.2021\)](https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-_arap-bahari-ve-yeni-ortadogu_da-baris_-musluman-ve-hritiyan-perspektifler_-konferans.tr.mfa,(15.12.2021)).

Dikeçligil, Beyl , Bilimsel Paradigmaların Oluşumunda ve Dönüşümünde Sosyolojik Bağlam, *Bilimde Modern Yöntemler Sempozyumu*, Kocaeli, 2005, ss.1-8.

Dolgun, Uğur, Toplum Gözetiminin Yükselişi: Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2004, C. 2, S. 1,ss.55-74.

Domenach, Jean M. *Politika Ve Propaganda*, çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul, 1995.

Downes ,Alexander B.,vd.,” Overt Peace, Covert War? Covert Intervention and the Democratic Peace”, *Security Studies*,2010, Vol. 19, 2010 – No.2,ss.266-306.

Dreyfuss,Robert,“The Pentagon Muzzles the CIA.”
<https://prospect.org/features/pentagon-muzzles-cia/>, (09.03.2022).

Drogin, Bob, *Curveball: Spies, Lies, and the Con Man Who Caused a War*, Random House, New York, 2007.

Drumheller, Tyler, *On the Brink: An Insider's Account of How the White House Compromised American Intelligence*, Carroll and Graf, New York, 2006, s. 4

Dulles, Allen, *The Craft of Intelligence: America's Legendary Spy Master on the Fundamentals of Intelligence Gathering for a Free World*, Lyons Press, New York, 2016.

Dulles, Allen W., *The Craft of Intelligence*, Rowman-Littlefield, New York, 2007, s.149

Düzgit, Senem Aydın, “Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları”, *Uluslararası İlişkiler*, 2015, C.12, S.46, ss.152-168.

Eason, Thomas, “The governance of covert action: asymmetric power and the British plan to overthrow Saddam”, *Intelligence and National Security*, 2021, Vol.36, No.6, ss.863-880.

Elms, Victoria, Russia-Ukraine: What open-source evidence tells us about Russia's 'heightened military activity' near border, <https://news.sky.com/story/russia-ukraine-what-open-source-evidence-tells-us-about-russias-heightened-military-activity-near-border-12496466>, (20.12.2021).

Emmers, Ralf, “ASEAN and the securitization of transnational crime in Southeast Asia”, *The Pacific Review*, 2003, Vol. 16, No. 3, ss.419-438

Erdoğan 'sır küpüm' deyince Hakan Fidan milletvekili adaylığından vazgeçmek zorunda kalmıştı, <https://t24.com.tr/haber/erdogan-sir-kupum-deyince-hakan-fidan-milletvekili-adayligindan-vazgecmek-zorunda-kalmisti,351406>, (24.12.2021.)

Eymür Mehmet, *Belgeli Yazılar 2013-2015*, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2015.

Eymür, Mehmet, *Bir MİT Mensubunun Anıları*, ANALİZ, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2010.

Falkov, Yaacov, “Intelligence-exalting strategic cultures: a case study of the Russian approach”, *Intelligence and National Security*, 2021, Vol.37, No.2, ss.1-19

Fayganoğlu, Pınar, Örtük Bilgi ve Örtük Bilgi Paylaşımının Örgütler için Yenilikçilik ve Hayatta Kalma Açısından Önemi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2019, C.12, S.63, ss.1068-1074.

Feldman, Noah, *The Arab Winter: A Tragedy*, New Jersey, Princeton University Press, 2020.

Feldman, Martha S., *Order Without Design: Information Production and Policymaking*, Stanford University Press, Stanford, 1989.

Ford, Harold P., *Estimative Intelligence: The Purposes and Problems of National Intelligence Estimating*, University Press of America, Maryland, 1992, s.38-86

Foyle, Douglas C., “Public Opinion and Foreign Policy: Elite Beliefs as a Mediating Variable”, *International Studies Quarterly*, 1997, Vol. 41, No. 1, March 1997, ss. 141–169,

Freedman, Lawrence, *U.S. Intelligence and the Soviet Strategic Threat*, Princeton University Press, Princeton, 1986, s. 46-54

Gaddis, John Lewis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, Oxford University Press, New York 1982, s. 303-304.

Ganser, Daniele, *NATO'nun Gizli Orduları Gladio Operasyonları ve Avrupa'da Devlet Terörü*, çev. Gülşah Karadağ, Grifin Yayınları, İstanbul, 2012.

Gasztold, Przemysław, “A Mole in Shin Bet: Lucjan Levy and Polish HUMINT Operations in Israel”, 1948–1967, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2022, Vol.35, No.2, ss.211-239

Gates, Robert, "Guarding Against Politicization.", *Studies in Intelligence*, 1992, Volume 36. No.5, ss.5-13.

Gazit, Shlomo, "Intelligence Estimates and the Decision-maker," *Intelligence and National Security*, 1988, Vol. 3, No. 3: Leaders and Intelligence, ss.261-278.

Gentry, John A. “Intelligence analyst/manager relations at the CIA”, *Intelligence and National Security*, 1995, Vol. 10, No. 4, ss.133-146.

Germany shocked by secret service link to rightwing terror cell, <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/15/germany-neo-nazi-terror-cell-doner-killings>(6.11.2021).

Gill, Peter, Intelligence, Threat, Risk and the Challenge of Oversight, *Intelligence and National Security*, 2012, Vol. 27, Issue. 2, 206–222, ss.206-222.

Gill, Peter, vd., “What Is Intelligence Studies?”, *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, 2016, Vol. 18, No.1, ss.5-19.

Goldstein, E.Bruce, *Bilişsel Piskoloji*, çev. Okan Gündüz, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2013,s.125.

Gookins, Amanda J., “The Role of Intelligence in Policy Making”, *The SAIS Review of International Affairs*,2008, Vol. 28, No. 1,ss.65-73.

Gordon,Michael R., “U.S. Aides Split on Assessment of Iraq’s Plans”, <https://www.nytimes.com/2002/10/10/world/threats-and-responses-intelligence-us-aides-split-on-assessment-of-iraq-s-plans.html>, (28.04.2022).

Graham,Bob, vd., *Intelligence Matters: The CIA, the FBI, Saudi Arabia, and the Failure of America’s War on Terror*, Random House, New York: 2004, s. 183-189

Gupta, Sanjay, “The Doctrine of Pre-Emptive Strike: Application and Implications during the Administration of President George W. Bush”, *International Political Science Review*,2008, Vol.29,No.2,ss.181-196

Güldemir, Ufuk, *Malatya Texas*, Tekin Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1992.

Güler, Zeynep,” *Süveyş’in Batısında Arap Milliyetçiliği, Mısır ve Nasırcılık*”, Yeni Hayat Yayınları, İstanbul, 2004.

Gündeş, Osman Nuri, “*İhtilallerin ve Anarşinin Yakın Tanığı*”, Kişisel Yayınları, İstanbul, 2010.

Haass, Richard N., *Yeni Amerika, Dış Politika İçeride Başlar*, Nefes Yayınları, İstanbul, 2014.

Haftendorn, Helga, “The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security”, *International Studies Quarterly*, 1991,Vol. 35, No. 1, ss. 3-17

Hammond, Thomas H. “Intelligence Organizations and the Organization of Intelligence”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*,2010, Vol. 23, No. 4,ss. 680-724

Handel, Michael I.,Intelligence and deception, *Journal of Strategic Studies*,1982, Volume 5, Issue 1: Military Deception and Strategic Surprise, ss.122-154.

Handel, Michael, "Politics of Intelligence," *Intelligence and National Security*, 1987, Vol.2, No.4,ss. 5-46.

Hansen, Lene, *Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press New York, 2009.

Hansen, Lene, Reconstructing desecuritisation: the normative-political in the Copenhagen School and directions for how to apply it, *Review of International Studies*, 2012, Vol. 38, No. 3, ss. 525-546.

Hasan Mesut Önder Saddam'ı sorgulayan CIA analisti John Nixon ile görüştü: "ABD ile Türkiye ortak çıkarlara odaklanmalı", <https://www.ocakmedya.com/hasan-mesut-onder-saddami-sorgulayan-cia-analisti-john-nixon-ile-gorustu-abd-ile-turkiye-ortak-cikarlara-odaklanmali/>,(07.03.2022)

Hastedt, Glenn, "Public Intelligence: Leaks as Policy Instruments - The Case of the Iraq War,"*Intelligence and National Security*,2005, Vol. 20, No. 3 s. 419-439.

Hastedt, Glenn, "The Politics of Intelligence and the Politicization of Intelligence: The American Experience", *Intelligence and National Security*,2013,Vol.28, No.1,ss.5-31.

Helms, Richard, *A Look Over My Shoulder: A Life in the Central Intelligence Agency*, Presidio Press, Toronto, 2004, s. 382-383

Herman, Michael, Intelligence and policy: A comment, *Intelligence and National Security*,1991, Vol. 6, No. 1,ss.229-239.

Herman, Michael, *Intelligence Services in the Information Age*, Frank Cass Publishers New York, 2001.

Herman,Michael, Threat assessments and the legitimization of policy?, *Intelligence and National Security*, 2003, Vol.18,No.3,ss.174-178.

Herring,George C., *America's Longest War. The United States and Vietnam, 1950-1975*, 4th ed. McGraw Hill, Boston, 2002, s. 90-92

Heuer, Richards J. *Psychology of Intelligence Analysis*, Central Intelligence Agency, Langley, 1999.

Heykel, M. Hasan, *Bir Devrimin Anlatılmamış Öyküsü*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1988.

Heykel, M. Hasan, *Kahire Dosyası*, çev. Berin Büktaş, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.

Heymann,Hans, "Intelligence/Policy Relationships," Alfred C. Maurer,vd.,(ed), *Intelligence: Policy and Process* içinde , Westview Press, Boulder, CO:, 1985, s .57-66

Howell,William G. vd., *While Dangers Gather: Congressional Checks on Presidential War Powers*, Princeton University Press, Princeton,2007.

Huang ,Lee-Sean,vd., Freedom Vs. Security, *The Struggle for Balance, Sourcebook On Contemporary Controversies* içinde, International Debate Education Association, Amsterdam,2009.

Hughes, Thomas Lowe, *The fate of facts in a world of men: Foreign policy and intelligence-making*, Foreign Policy Association, New York, 1976,s. 18-19.

Hughes, Thomas Lowe, *The fate of facts in a world of men: Foreign policy and intelligence-making*, Foreign Policy Association, New York, 1976.

Hulnick ,Arthur S.,”The intelligence producer – policy consumer linkage: A theoretical approach”,*Intelligence and National Security*,1986, Vol.1, No.2,ss.212-233.

Human Intelligence Collector Operations, *FM 2-22.3 (FM 34-52) *Field Manual Headquarters* No. 2-22.3 Department of the Army, Washington, DC, 6 September 2006.

Hyder, Victor D., *Decapitation Operations: Criteria for Targeting Enemy Leadership*, School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas.

INC Soruce, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community’s Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, s. 160-161.

Intelligence Community Analysis of Iraq's Chemical Weapons (CW) Program, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, ss. 195-204;

Intelligence Community Analysis of Iraq's, Bioological Weapons Program, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 145

Intelligence Community Mind Set, Concerning Mobile BW Programs, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 160-161

Interview of the Vice President by Tim Russert, NBC News, Meet the Press, <https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/news/releases/2006/09/text/20060910.html>, (29.04.2022)

Irak-Iran-Kuzey Kore şeytan ekseni, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/irak-iran-kuzey-kore-seytan-ekseni-38345555>, (14.02.2022).

Iraq and al Qaida: Interpreting a Murky Relationship June 2002, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 306

Iraq's Continuing Programs for Weapons of Mass Destruction, October 2002, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 5.

Iraq's Links to Terrorism, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 304.

Iraq's Links to Terrorism, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 305

Iraq's Threat to Regional Stability and Security, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 378.

Isikoff ,Michael, ,vd., *Hubris: The Inside Story of Spin, Scandal, and the Selling of the Iraq War*, Crown Publishing Group, New York, 2007.

İstihbarat Oluşumu, <https://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>,(14.12.2021)

Jaffel, Hager Ben vd, “Collective Discussion: Toward Critical Approaches to Intelligence as a Social Phenomenon”, *International Political Sociology*,2020, Vol. 14, No. 3, ss. 323–344,

Jaffel, Hager Ben., “Britain’s European connection in counter-terrorism intelligence cooperation: everyday practices of police liaison officers”, *Intelligence and National Security*,2020, Vol.35, No.7,ss.1007-1025

Jahn, Egbert,vd., *European Security – Problems of Research on Non Military Aspects*, Centre of Peace and Conflict Research, Kopenhag, 1987.

Jervis, Robert, “Cooperation under the Security Dilemma”, *World Politics*, 1978,Vol. 30, No. 2, ss. 167–214

Jervis, Robert, “Why Intelligence and Policymakers Clash”, *Political Science Quarterly*, 2010, Vol. 125,No. 2, ss. 185-204.

Jervis, Robert, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton University Press, Princeton,2017.

Jervis, Robert, Understanding Beliefs, *Political Psychology*,2006, Vol. 27, No. 5,ss.641-663.

Jervis, Robert, *Why Intelligence Fails: Lessons from the Iranian Revolution and the Iraq War*, Cornell University Press, New York, 2010.

Johnson, Loch K. "Bricks and Mortar for a Theory of Intelligence," *Comparative Strategy*,2003 Vol. 22, No. ss. 1-28.

Johnson, Loch K., “Congress, the Iraq War, and the Failures of Intelligence Oversight,” James F. Pfiffner,vd.,(ed)., *Intelligence and National Security Policymaking on Iraq: British and American Perspectives* içinde , Texas A&M University Press, Texas, 2008.

Johnson, Loch K., “Making the intelligence “Cycle” work”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*,1986, Vol. 1,No.4,ss.1-23.

Johson, Rob, *Analytic Culture in the US Intelligence Community: An Ethnographic Study*, Washington, Central Intelligence Agency, 2005, s.45-55.

Jones, Jeffreys, *The CIA and American Democracy*, Yale University Press, New Haven, 1998, s.177

Joseph, Uri Bar, "The Politicization of Intelligence: A Comparative Study", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2013, Vol. 26, No. 2, ss. 347-369.

Joseph, Uri Bar, vd., "Intelligence Failure and Need for Cognitive Closure: On the Psychology of the Yom Kippur Surprise", *Political Psychology*, 2003, Vol. 24, No. 1, ss. 75-99.

Judis, John B. vd., "The Operator," <https://newrepublic.com/article/67132/the-operator>, (16.04.2022).

Kahn, David, "An historical theory of intelligence", *Intelligence and National Security*, 2001, Vol. 16, No. 3, ss. 79-92.

Kalkman, Jori Pascal, vd., "Cyber Intelligence Networks: A Typology Redes de ciberinteligencia: una tipología", *The International Journal of Intelligence, Security and Public Affairs*, 2019 Vol. 21, No. 1, ss. 4-24.

Kaufmann, Chaim, "Threat Inflation and the Failure of the Marketplace of Ideas: The Selling of the Iraq War", *International Security*, 2004, Vol. 29, No. 1, ss. 5-48

Kaya, Mehmet, Muhammed Musaddık'ın İran Petrollerini Millileştirme Çabaları ve Sonu, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 2017, C.117, S.231, ss. 157-166

Kent, Sherman, "Words of Estimative Probability", *Study of Intelligence*, 1993, Volume 8, No. 4, ss. 1-21.

Kent, Sherman, *Stratejik İstihbarat*, Asam Yayınları, Ankara, 2003, s.145-163.

Kerr, Richard, vd., "Intelligence and Analysis on Iraq: Issues for the Intelligence Community", *Studies in Intelligence*, 2005, Vol. 49, No 3, s.11

Kessler, Glenn, The Cheneys' claim of a 'deep, longstanding, far-reaching relationship' between al-Qaeda and Saddam, *The Washinton Post*, 17 Temmuz 2014.

Kessler, Ronald “CIA Savaşta, Teröre Karşı Gizli Savaş,” Pegasus Yayınları, İstanbul, 2016.

Kiriakou, John, Röportajı, Ek.2.

Klein, Gary, *Streetlights and Shadows: Searching for the Keys to Adaptive Decision Making*, MIT Press, Cambridge, 2009.

Klüfers, Philipp, Security repertoires: towards a sociopragmatist framing of securitization processes, *Critical Studies on Security*, 2014, Vol.2, No.3, ss.278-293.

Knecht, Thomas, vd., “Public Opinion and Foreign Policy: The Stages of Presidential Decision Making”, *International Studies Quarterly*, 2006, Volume 50, Issue 3, September ss. 705–727,

Kodaman, Timuçin, vd., İnsani Güvenlik ve Terörizmle Mücadele, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* ,Yıl.2016, C.21, S.2, ss.567-588.

Kodaman, Timuçin, vd., İstihbarat Analizinde Panoptik Gözetimin Yeri ve Önemi, *İstihbarat Çalışmaları* içinde (ed) Cihad İslam Yılmaz, NEÜ Yayınları, Konya, 2022, ss.219-222

Kornbluh, Peter *Bay of Pigs Declassified: The Secret CIA Report on the Invasion of Cuba*, National Security Archive Documents The New Press, Newyork, 1998.

Kovanic, Martin, “The Construction of threats by intelligence agencies: analysis the language of official documents in Slovakia”, *Critical Studies on Terrorism*, 2021, Vol.14, No.1, ss.117-138.

Kovarik, Vladimir, *Imagery intelligence (IMINT)*, University of Defence, Brno, 2011.

Krause, Keith, vd., “From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies”, . Keith Krause and Michael Williams(ed), *Critical Security Studies* içinde, University of Minnesota Press, Minnesota, 1997.

Kristol, William, vd, “Neo-Con, Yeni Muhafazakârlık Temel Belgeler ve Eleştiriler,” Gamze Erbil- Ali Şimşek(der) Yeni Hayat Yayınları, İstanbul, 2004.

Krzak, Andrzej “Operational Disinformation of Soviet Counterintelligence during the Cold War”, *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 2022, Vol.35,No.2,ss.265-278.

Krzak,Gordan Akrap, vd., “Agent of Influence and Disinformation: Five Lives of Ante Jerkov”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*,2022, Vol.35, No.2,ss.240-264.

Küçük: Öcalana’a suikasti ben sızdırdım, <https://t24.com.tr/haber/kucukten-olay-yaratan-aciklamalar,216877>, (23.01.2022).

Laqueur, Walter, *A World of Secrets: The Uses and Limits of Intelligence*, Basic Books, New York, 1985.

Latell, Brian *Castro's Secrets: The CIA and Cuba's Intelligence Machine*, St. Martin's Press, Newyork, 2012.

Laustsen, Carsteb vd.,“In Defence of Religion: Sacred Referent Objects for Securitization”, *Millenium. Journal of International Studies*,2000, Vol. 29, No. 3, ss. 705-739.

Laustsen, Carsten Bagge, vd., “In Defence of Religion: Sacred Referent Objects for Securitization", *Journal of International Studies*, 2000, Vol.29, No. 3, 2000,ss. 705-739

Levin, Charles, *The Iraq/Al Qaeda Relationship: An Alternative Analysis*, Cosimo Reports, New York, 2005.

Levy,Jack S., Preventive War and Democratic Politics, *International Studies Quarterly*,2008, Vol. 52, No. 1,ss. 1-24

Lieberthal, Kenneth, *The U.S. Intelligence Community and Foreign Policy: Getting Analysis Right*, Brookings Institution, Foreign Policy Paper Series, No. 17, 2009, s, 56.

Lockhart, John Bruce, “Intelligence: A British View,” *British and American Approaches to Intelligence* içinde, K.G. Robertson,(ed.) , Palgrave Macmillan, New York, 1987.

Long, Magda, “American Cover Action and Diploacy after 9/11”, *Diplomacy & Statecraft*, 2022, Vol.22, No.2,ss.379-402.

Lord, Jonathan, “Undercover Under Threat: Cover Identity, Clandestine Activity, and Covert Action in the Digital Age”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2015, Vol. 28, No.4, ss.666-691.

Lowenthal ,Mark M., "The Burdensome Concept of Failure," *Intelligence: Policy and Process* içinde, Alfred C. Maurer, Marion D. Tunstall, and James M. Keagle ,(ed.), Westview Press, Boulder, 1985.

Lowenthal, Mark M., "Tribal Tongues: Intelligence Producers, Intelligence Consumers" *The Washington Quarterly*, 1992, Vol.15, No.1,ss.157-168

Lowenthal, Mark M., “Intelligence epistemology: Dealing with the unbelievable”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*,1993, Vol. 6, No. 3,ss.319-325.

Lowenthal, Mark M., *Intelligence From Secrets to Policy*, CQPress, Washington,2009.

Lüleci,Çağla, vd., Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2015, C.11, S. 22, 61 – 96.

Macintyre, Ben, *Casus ve Hain*, çev. Nurdan Soysal, Say Yayınları, İstanbul, 2021.

Mairet, Gerard, *Egemenlik İlkesi Modern İktidarın Tarihi ve Temelleri*, Açılım Kitap, İstanbul, 2020.

Margolis, J. Eli, Rethinking Analytic Disciplines, Reordering the Profession, *Studies in Intelligence*, 2020, Vol. 64, No. 4,ss.1-13.

Marrin, Stephen, Intelligence analysis and decision-making. G. Marrin - Phythian (ed), *Intelligence theory: Key questions and debates* içinde, Routledge, London,2009.

Marrin, Stephen, “Intelligence Analysis Theory: Explaining and Predicting Analytic Responsibilities”, *Intelligence and National Security*,2007, Vol.22, No.6, ss.821-846.

Marrin, Stephen, "Is Intelligence Analysis an Art or a Science?" , *Intelligence and National Security*, 2012, Vol.25, No.3,ss.529-545.

Marrin, Stephen, "Preventing Intelligence Failures by Learning from the Past", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*,2004, Vol. 17, No. 4,ss.655-672.

Marrin, Stephen, "Rethinking Analytic Politicization", *Intelligence and National Security*,2013, Vol.28, No.1,ss.32-54.

Marrin, Stephen, "Revisiting Intelligence and Policy: Problems with Politicization and Receptivity", *Intelligence and National Security*, 2013, Vol. 28, No. 1,ss.1-4.

Marrin, Stephen, "The 9/11 Terrorist Attacks: A Failure of Policy Not Strategic Intelligence Analysis", *Intelligence and National Security*, 2011, Vol. 26, No.3,ss.182-202.

Marrin, Stephen, "Why Strategic Intelligence Analysis has limited Influence on American Foreign Policy", *Intelligence and National Security*, 2017, Vol.32, No.6,ss.725-742.

Marrin, Stephen, Improving "Intelligence Studies as an Academic Discipline", *Intelligence and National Security*,2016, Vol. 31,No. 2,ss.266-279.

Marrin, Stephen, Intelligence analysis and decision-making, Peter Gill vd,(ed.), *Intelligence Theory Key Questions and Debates* içinde, Routledge, London,2009.

Maslow,Abraham H., *Motivation and Personality*, Longman, London, 1987.

Mathews,Jessica Tuchman., Redefining Security', *Foreign Affairs*,1989, Vol. 68, No. 2,ss.162-177.

May, Ernest, '*Lessons' of the Past: The Use and Misuse of History in American Foreign Policy*, Oxford University Press, Oxford, 1973.

Mcdonald, Matt, "Securitization and the Construction of Security" *European Journal of International Relations*, 2008, Vol. 14, No. 4, ss. 563-587.

McDonald, Matt, "The Failed Securitization of Climate Change in Australia", *Australian Journal of Political Science*, 2012, Vol. 47, No. 4,ss.579-592.

McKnight, David, “Western Intelligence and SEATO's War on Subversion1956–63”, *Intelligence and National Security*,2005, Vol.20. No.2.ss.288-303.

McLaughlin, John, “Serving the National Policymaker,” Roger Z. George and James B. Bruce (eds.), *Analyzing Intelligence: Origins, Obstacles, and Innovations* içinde, Georgetown University Press, Washington,2008.

McSweeney, Bill, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

Mearsheimer, John J., A Realist Reply, *International Security*,1995, Vol.20, No.1,ss.82-93.

Mearsheimer,John J., vd., *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, çev. Hasan T. Kösebalaban, Küre Yayınları, 2017, İstanbul.

Menkveld, Christiaan,” Understanding the complexity of intelligence problems”, *Intelligence and National Security*,2021, Vol. 36, No. 5,ss.621-641.

Michael ,Kobi vd., “The Academizations of Intelligence : A Comparative Overview of tehIntelligence Studies in West”,*Cyber,Intelligence and Security*,2019, Vol.3,No.1,ss.117-140.

Michael Morell’ın Kristin Wood röportajı, Former top CIA analyst on al Qaeda, Iraq and 9/11, <https://www.cbsnews.com/news/former-top-cia-analyst-on-al-qaeda-iraq-and-911/>,(22.01.2022)

Miller, Bowman H.,Open Source Intelligence (OSINT): An Oxymoron?, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*,2018, Vol. 31, No. 4,ss.702-719.

Miller,Seumas, “National security intelligence activity: a Philosophical analysis”, *Intelligence and National Security*,2022,.ss.1-18.

Milli Güvenlik Uzmanı İbrahim Çevik ile yapılan Röportaj, <https://www.youtube.com/watch?v=Z5i3mEF8g9o&t=248s>, (13.12.2021).

Moffete,David vd., “Uninhibited violence: race and the securitization of immigration”, *Critical Studies on Security*, 2016, Vol. 4, No. 3, ss.291-305.

Morell, Michael- Lawyer, Jim, Former CIA Operations Officer Turned Novelist Jim Lawler, <https://www.cbsnews.com/news/what-recruiting-spies-and-developing-literary-plots-have-in-common-intelligence-matters/>, (15.12.2021).

Morgan, Patrick M., Liberalist and realist security studies at 2000: Two decades of progress?, *Contemporary Security Policy*, 1999, Vol. 20, No. 3, ss.39-71.

Morris, David Strachan, "Threat and Risk: What Is the Difference and Why Does It Matter?" *Intelligence and National Security*, 2012, Vol. 27, No. 2, April 2012, ss. 172-186

Möller, Frank "Photographic Interventions in Post-9/11 Security Policy", *Security Dialogue*, 2007, Vol. 38, No. 2, ss. 179-196.

Murphy, John F., "Michael Collins and the Craft of Intelligence", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2004 Vol. 17, No.2, ss.333-357.

Mutlu, Can E., vd, "International Political Sociology of Security Studies", Guillaume, Xavier ve Pınar Bilgin (ed.), *Routledge Handbook of International Political Sociology* içinde, Routledge, New York, 2017, s: 81-91.

Myroie, Laurie, *Study of Revenge: Saddam Hussein's Unfinished War against America*, AEI Press, Washington, 2000.

National Security Capability Review, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/705347/6.4391_CO_National-Security-Review_web.pdf, (4.12.2021).

Nickerson, Raymond, "Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises", *Review of General Psychology*, 1998, Vol.2, No.2, ss.175-220

Nixon, John, *Başkanı Sorgulamak, Saddam Hüseyin'in Sorgusu*, çev. Berna Yılmazcan, Angın Yayınları, İstanbul, 2017.

Nixon, John, Röportajı, Ek.3.

Nye, Joseph vd., "International Security Studies: A Report of a Conference on the State of the Field", *International Security*, 1988, Vol. 12, No. 4, ss.5-27.

Odom, William E., "Intelligence Analysis", *Intelligence and National Security*, 2008, Vol.23, No.3, ss.316-332.

Olivera, Fernando, “Memory systems in organizations: an empirical investigation of mechanisms for knowledge collection, storage, and Access”, *Journal of Management Studies*, 2000, Vol, 37, No. 6, ss. 811-833.

Olson ,James M., *Casusu Yakalamak, Karşı İstihbarat Sanatı*, çev. Gökçen Yılmazlı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2021.

Omand, Sir David vd., *Introducing Social Media Intelligence (SOCMINT), Intelligence and National Security*, 2012, Vol. 27, No. 6, ss. 801-823.

Öğün, Aslıhan, *Sosyolojide Meta-Teorik Yaklaşım İlişkin bir inceleme, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.15, S.1, ss. 137-145.

Önder, Hasan Mesut, Hasan Mesut Önder Saddam’ı sorgulayan CIA analisti John Nixon ile görüştü: “ABD ile Türkiye ortak çıkarlara odaklanmalı”, <https://www.ocakmedya.com/hasan-mesut-onder-saddami-sorgulayan-cia-analisti-john-nixon-ile-gorustu-abd-ile-turkiye-ortak-cikarlara-odaklanmalı/>, (22.12.2021).

Önhon, Ömer, *Büyükelçi Gözünden Suriye*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2021.

Özer Yusuf, *Kültürel İstihbarat*, Karakum Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2018.

Özkan, Tuncay, *CIA Kürtleri, Kürt Devletinin Gizli Tarihi*, Asi Kitap 1. Baskı, İstanbul, 2016.

Özkan, Behlül, “Relations between Turkey and Syria in the 1980’s and 1990’s: Political Islam, Muslim Brotherhood and Intelligence Wars”, *Uluslararası İlişkiler*, C.16, S.62, ss. 5-25.

Özkan, Tuncay, *MİT’in Gizli Tarihi*, 7. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003.

Özsoy, Seda, Popper ve Kuhn Arasında: Imre Lakatos ve Bilimsel Metodoloji İçin Yeni Bir Öneri, Kaygı. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 2018, S.30, ss. 209-223.

Öztürk, Fatih, Bilgi ve Doğruluk, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 2014, S. 18, ss. 1-14

Penna, Dominic, Jeremy Corbyn: MI5 and MI6 ‘deliberately’ undermined my leadership, <https://www.telegraph.co.uk/politics/2022/06/22/jeremy-corbyn-claims-mi5-mi6-deliberately-undermined-leadership/?fbclid=IwAR1njE>

QjPAaLLj5dNRH7nOEN9SrKQWKO8Js3PqNDGuOyzSANjwNu79khzc,(22.06.2022).

Perinçek, Doğu, *Çiller Özel Örgütü: TBMM Susurluk Komisyonu'na Sunulan Dosya ve Belgeler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2021.

Pfiffner, James P., “Decisionmaking, Intelligence, and the Iraq War,” James Pfiffner, vd.(eds)., *Intelligence and National Security Policymaking on Iraq: British and American Perspectives* içinde, Manchester University Press, Manchester, 2008, s.224.

Philby, Kim, *Sessiz Savaş*, İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2008,

Philip Giraldi Röportajı, Ek. 1.

Philip H.J. Davies, "Intelligence Culture and Intelligence Failure in Britain and the United States," *Cambridge Review of International Affairs*, 2004, Vol. 17, No. 3 ss. 495-520.

Phythian, Mark, “Policing Uncertainty: Intelligence, Security and Risk”, *Intelligence and National Security*, 2012 Vol.27, - No. 2, ss.187-205.

Pillar, Paul R., “Intelligence, Policy, and the War in Iraq,” *Foreign Affairs*, 2006, Vol. 85, No. 2, ss.15-28.

Pincus, Walter, “CIA Learned in ‘02 That Bin Laden had No Iraq Ties, Report Says,” *The Washington Post*, Sept. 15, 2006, s.14.

Pincus, Walter, vd., “Some Iraq Analysts Felt Pressure from Cheney Visits,” <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2003/06/05/some-iraq-analysts-felt-pressure-from-cheney-visits/4afb2009-20e7-4619-b40f-669c9d94dcf3/>, (17.04.2022)

Polanyi, Michael, *Personal Knowledge: Towards a Post-Critical Philosophy*, University of Chicago Press, Chicago, 2015.

Polanyi, Michael, *The Tacit Dimension*, University of Chicago Press, Chicago, 2009.

Post, Jerrold M., vd., “*Saddam is Iraq: Iraq is Saddam*”, USAF Counterproliferation Center, Air War College, Air University, 2002.

Powlick, Philip J. vd., Defining the American Public Opinion/Foreign Policy Nexus Mershon, *International Studies Review*, 1998, Vol. 42, No. 1, ss.29-61.

Poznansky, Michael, "The Psychology of Overt and Covert Intervention", *Security Studies*, 2021, Vol. 30, No. 3, ss.325-353.

Prados, John, *Hoodwinked: The Documents That Reveal How Bush Sold Us a War*, The New Press, New York, 2004, s. 49-110.

President George Bush Discusses Iraq in National Press Conference, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/03/20030306-8.html>, (03.05.2022).

Press Briefing by Ari Fleischer, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/press-briefing-ari-fleischer-151>, (01.05.2022).

Press Conference by President Bush and President Fox, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/03/text/20020322-10.html>, (08.03.2022)

Pressure on Intelligence Community Analysts Regarding Iraq's Links to Terrorism, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s.361-363.

Primary Differences in the Key Judgment of Classified National Estimate (NIE) and Unclassified White Paper, *Report of the Select Committee on Intelligence on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq*, July 9, 2004, s. 294.

Prunckun, Hank, *Counter Intelligence Theory and Practice*, Rowman - Littlefield, New York, 2019.

Prunckun, Hank, *Methods of Inquiry for Intelligence Analysis*, The Rowman-Littlefield Publishing Group, New York, 2010, s.4-9.

Random, H. A., "Intelligence as a Science," *Studies in Intelligence*, 1958, s. 76.

Ransom, Harry Howe, 'The Politicization of Intelligence' Stephen Cimbala,(ed) *Intelligence and Intelligence Policy in a Democratic Society* içinde, Transnational Publishers, New York, 1987.

Ransom, Harry Howe, *Central Intelligence and National Security*, Harvard University Press, Cambridge, 1965.

Record, Jeffrey, "Why the Bush Administration Invaded Iraq: Making Strategy after 9/11", *Strategic Studies Quarterly*, 2008, Vol. 2, No.2, ss.63-92.

Reilly, Ciaran O., "Primetime Patriotism: News Media and the Securitization of Iraq", *Journal of Politics and Law*, 2008, Vol.1, No.3, ss.66-72.

Riemer, Ofek, Sobelman, Daniel, Coercive Disclosure: Israel's Weaponization of Intelligence <https://warontherocks.com/2019/08/coercive-disclosure-israels-weaponization-of-intelligence/>, (11.02.2022).

Rice on Iraq, War and Politics, <https://www.pbs.org/newshour/show/rice-on-iraq-war-and-politics>, (03.05.2022).

Richelson, Jeffrey T., "MASINT: The New Kid in Town", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2001, Vol. 14, No. 2, ss.149-192.

Riehle, Kevin P., Assessing Foreign Intelligence Threats, *American Intelligence Journal*, 2013, Vol.31, No.1, ss.96-101.

Riemer, Ofek, "Politics is not everything: New perspectives on the public disclosure of intelligence by states", *Contemporary Security Policy*, 2021, Vol.42, No. 4, ss.554-583.

Risen, James, A NATION AT WAR: INTELLIGENCE; C.I.A. Aides Feel Pressure In Preparing Iraqi Reports, <https://www.nytimes.com/2003/03/23/world/a-nation-at-war-intelligence-cia-aides-feel-pressure-in-preparing-iraqi-reports.html>, (09.03.2022)

Risen, James, *State of War: The Secret History of the CIA and the Bush Administration*, Free Press, New York, 2006.

Robert, Jervis, "Reports, Politics, and Intelligence Failures: The Case of Iraq", *The Journal of Strategic Studies*, 2006, Vol. 29, No.1 ss. 3-52

Roberts, Patrick S., vd, “Why Presidents Sometimes Do Not Use Intelligence Information”, *Political Science Quarterly*, Vol. 131.No,4,ss.779-802.

Roe, Paul, “Securitization and Minority Rights: Conditions of Desecuritization”, *Security Dialogue*, 2004, Vol. 35, No. 3, ss. 279-294

Roe, Paul, Is securitization a 'negative' concept? Revisiting the normative debate over normal versus extraordinary politics, *Security Dialogue*, 2012, Vol. 43, No. 3, ss.249-266

Roosevelt, Kermit, *Karşı Darbe*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.

Rothschild, Emma, “What is Security?”, *Daedalus: Journal of the American Academy of Arts and Sciences*, 1995, Vol. 124, No. 3, ss.53-98.

Rovner, Joshua, *Fixing the Facts: National Security and the Politics of Intelligence*, Cornell University Press, New York,2015.

Russell, Richard L., “Iraq's Chemical Weapons Legacy: What Others Might Learn from Saddam”, *Middle East Journal*,2005, Vol.59, No.2, ss.187-208.

Russell,Richard L., Iraq's Chemical Weapons Legacy: What Others Might Learn from Saddam, *Middle East Journal*, 2005, Vol. 59, No. 2, Changing Geopolitics, ss. 187-208

Sarıçam Ağacı Nerede Yetişir? Kısaca Özellikleri Nelerdir?, <https://www.milliyet.com.tr/egitim/saricam-agaci-nerede-yetisir-kisaca-ozellikleri-nelerdir-6583422>,(27.11.2021).

Schorn, Daniel, A Spy Speaks Out, <https://www.cbsnews.com/news/a-spy-speaks-out-21-04-2006/>,(02.05.2022)

Schuetze, Christopher F.,vd., Far-Right Extremism Taints German Security Services in Hundreds of Cases, <https://www.nytimes.com/2020/10/06/world/europe/germany-police-far-right-report.html>,(6.11.2021).

Scott, Len , ‘Secret Intelligence, “Covert Action and Clandestine Diplomacy”’, *Intelligence and National Security* 2004, Vol.19, No.2, ss.322-341.

Segev, Samuel, *Eli Cohen, Casus*, çev. Yusuf Süha Sonuç, Altınordu Yayınları, Ankara, 2019.

Sharfman, Peter, “Intelligence Analysis in an Age of Electronic Dissemination,” *Intelligence Analysis and Assessment içinde*, David A. Charters et al.,(ed.)Frank Cass, London, 1996, s.201

Shelton, Christina, “The Roots of Analytic Failures in the U.S. Intelligence Community”, *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*,2011, Volume 24, No. 4,ss.637-655.

Smith, Russell Jack, *The Unknown CIA: My Three Decades With the Agency*, Potomac Books Inc, Washington 1989, s.219

Solomon Jay, Kahn,Gabriel, The Italian Job: How Fake Iraq Memos Tripped Up Ex-Spy, <https://www.wsj.com/articles/SB114057841736379820>,(20.03.2022).

Speigel, Ian, “Adopting and improving a new forecasting paradigm”, *Intelligence and National Security*, 2021,Vol.36,No.7.ss.961-977.

Statement by Director of Central Intelligence George J. Tenet on the 2002 National Intelligence Estimate (NIE) on Iraq’s Continuing Programs for Weapons of Mass Destruction, <https://irp.fas.org/cia/product/dci081103.html>, (04.05.2022).

Stonebanks, C. Darius, Secularism and securitisation: the imaginary threat of religious minorities in Canadian public spaces, *Journal of Beliefs & Values*,2019, Vol.40,No.3.ss.303-320.

Stottlemire,Steven A., HUMINT, OSINT, or Something New? Defining Crowdsourced Intelligence, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2015, Vol. 28, No. 3,ss.578-589.

Stout,Mark, vd., Intelligence is as intelligence does, *Intelligence and National Security*, 2018. Vol. 33, No. 4: Special Issue: Developing Intelligence Theory, ss.517-526.

Stritzel, Holger, “Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond”, *European Journal of International Relations*,2016, Vol.13, No.3,ss.357-383.

Sula, İsmail Erkam, Güvenlikleştirme Kuramında ‘Söz Edim’ ve ‘Pratikler’: Türkçe Güvenlikleştirme Yazınında ‘Yöntem’ Arayışı, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2021, C. 17, S. 37, ss.85 – 118.

Suriye’den küstah Hatay açıklaması, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mobi/suriyeden-kustah-hatay-aciklamasi-203481h.htm>,(06.11.2021).

Suskind, Ron, *The One Percent Doctrine: Deep Inside America's Pursuit of Its Enemies Since 9/11*, Simon & Schuster, New York, 2007.

Suskind, Ron, *The Price of Loyalty: George W. Bush, the White House, and the Education of Paul O'Neill*, Simon & Schuster, New York, 2004.

Şentürk, Doğan, *Ortadoğu’da Arap Birliği Rüyası Saddam’ın BAAS’ı*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003.

Taylor,Peter, Iraq: The spies who fooled the World, <https://www.bbc.com/news/uk-21786506>,(1.05.2022)

TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, *Yeni Sisteme Göre Yasama El Kitabı*, TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi, 2018.

Tenet, George *At the Center of the Storm, My Years At CIA*, Harper Collins Publisher, Newyork, 2007.

Tetlock, Philip E., “Cognitive Style and Political Ideology”, *Journal of Personality and Social Psychology*,1983, Vol.45,No.1.ss.118-126.

The intelligence cycle, <https://www.cia.gov/spy-kids/parents-teachers/docs/Briefing-intelligence-cycle.pdf>, (14.12.2021).

Thomas,Evam,Shadow Struggle, <https://www.newsweek.com/shadow-struggle-146805>, (17.04.2022).

Tomes,Robert, ON THE POLITICIZATION OF INTELLIGENCE, <https://warontherocks.com/2015/09/on-the-politicization-of-intelligence/>,(0.12.2021)

Top Bush officials push case against Saddam, <https://edition.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/09/08/iraq.debate/>, (14.02.2022).

Treverton, Gregory, *Reshaping National Intelligence*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001 s. 192

Treverton, Gregory F., "Intelligence Analysis: Between 'Politicization' and Irrelevance," *Analyzing Intelligence Origins, Obstacles and Innovations* içinde, ed. Roger Z. George and James B. Bruce, Georgetown University Press, Washington, 2008.

Treverton, Gregory F., *Intelligence for an Age of Terrorism*, Rand Corporation, Cambridge University Press, 2009, s.170–171.

Trombetta, Maria Julia, "Linking climate-induced migration and security within the EU: insights from the securitization debate", *Critical Studies on Security*, 2014, Vol.2, No.2, ss.131-147.

Tuğ, A. Baki, *Apo'dan Barzani'ye Terör ve Açılım*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2010, s.82.

Ullman, Richard H., "Redefining Security", *International Security*, Vol. 8, No 1, 1983, ss. 129-153.

Üstel, Aziz, Bana Apo'nun kellesini getirin! -1, <https://www.star.com.tr/yazar/bana-aponun-kellesini-getirin-1-yazi-1468952/> , (23.01.2022).

Vice President Honors Veterans of Korean War, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/08/20020829-5.html>, (10.03.2022)

Volkan, Vamik D., "The Need to Have Enemies and Allies: A Developmental Approach", *Political Psychology*, 1985, Vol. 6, No. 2, Special Issue: A Notebook on the Psychology of the U.S.-Soviet Relationship, ss. 219-247

Vultee, Fred, "SECURITIZATION, A new approach to the framing of the war on terror", *Journalism Practice*, 2010, Vol.4, No.1, ss.33-47.

Waever, Ole, vd., *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, Palgrave Macmillan, London 1993.

Waever, Ole, "Securitisation and Desecuritisation", Ronnie D. Lipschutz (ed.), *On Security* içinde, Columbia University Press, New York, 1995.

Wæver, Ole “Politics, security, theory”, *Security Dialogue*, 2011, Vol. 42, Issue 4-5, 2011,s.465-480.

Wæver, Ole, ‘Widening the Concept of Security -- And Widening the Atlantic?’ Bo Huldt, Sven Rudberg & Elisabeth Davidson (eds.) *The Transatlantic Link: Strategic Yearbook 2002* içinde, Swedish National Defence College, Stockholm 2001.

Wæver, Ole, “The theory act: Responsibility and exactitude as seen from securitization”, *International Relations*, 2015,Vol. 29, No. 1,ss.121-127.

Wæver, Ole, *Concepts of Security*, University of Copenhagen, Institute of Political Science, 1997,s.49.

Wæver, Ole, Securitisation: Taking Stock of a Research Programme in Security Studies.

Wæver, Ole, *Security the Speech Act: Analysing the Politics of a Word*, Centre for Peace and Conflict Research, Kopenhag,1989.s.36.

Wæver, Ole,vd., “Slippery? Contradictory? Sociologically Untenable? The Copenhagen School Replies”, *Review of International Studies*,1997, Vol. 23, No. 2, ss. 241-250.

Waewer, Ole, “Securitization and Desecuritization”, Ronnie D. Lipschutz(ed), *On Security* içinde, Columbia University Press, New York, 1995.

Waewer, Ole, “Societal Security: The Concept”, Ole Wæver vd. (ed.), *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe* içinde, Pinter Publishers, Londra, 1993, s. 17-40.

Walt, Stephen M., ‘The Renaissance of Security Studies’, *International Studies Quarterly*,1991, Vol. 35, No. 2, ss.211-239.

Walt,Stephen M.,vd., An unnecessary war, *Foreign Policy*,2003, No.134,ss.50-59.

Walt,StephenM.,WikiLeaks, April Glaspie, and Saddam Hussein, <https://foreignpolicy.com/2011/01/09/wikileaks-april-glaspie-and-saddam-hussein/>,(03.02.2022)

Walters, Vernon, *Silent Missions Doubleday*, New York, 1978.

Walton,Calder,vd.,“What constitutes successful covert action? Evaluating unacknowledged interventionism in foreign affairs”, *Review of International Studies*, 2021, Vol.47,No.5,ss.1-18.

Wark,Wesley K., “Introduction: The study of espionage: Past, present, future?”, *Intelligence and National Security*,1993, Vol. 8, No. 3,ss.1-13.

Warner, Michael, ‘Wanted: A Definition of “Intelligence”’, *Studies in Intelligence*, 2002, Vol. 46, No.3,ss.15–22

Warner, Michael, Intelligence as risk shifting, P. Gill, S. Marrin and M. Phythian(ed), *Intelligence Theory: Key Questions and Debates* içinde, Routledge, Newyork,2009,s.22.

Weawer, Ole, “Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi”, *Uluslararası İlişkiler*,2008, C. 5, S. 18 ss. 151-178

West, Nigel, *Historical Dictionary of International Intelligence*, Scarecrow Press, Newyork, 2006

Whitesmith, Martha, “Justified true belief theory for intelligence analysis”, *Intelligence and National Security*, Vol.37, No.6,ss.835-849.

Wilde,Jaap de., *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Londra,1998.

Wilder,Dennis C., “An Educated Consumer Is Our Best Customer”, *Studies in Intelligence*,2011, Vol. 55, No. 2, ss.23-31.

Wilder,Ursula M., “Why Spy?:The Psychology of Espionage”, *Studies in Intelligence*,2017, Vol. 61, No.2,ss.19-36.

Williams, Michael C., “Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics”, *International Studies Quarterly*, 2003, C. 47, S. 4, ss. 511-531.

Wilkie,Christina vd., Trump officials altered intel to downplay threats from Russia, White supremacists, DHS whistleblower says, <https://www.cnbc.com/2020/09/09/trump-intel-threats-russia-white-supremacists-dhs-whistleblower.html>(18.12.2021)

Willan, Philip, *Kuklacılar İtalya'da Gladyo Terörü*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2009.

Williams, Michael C., "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", *International Studies Quarterly*, 2003, Vol. 47, ss. 511-531.

Wilson, Valerie Plame, *Fair Game: My Life as a Spy, My Betrayal by the White House*, Simon & Schuster, New York, 2007.

Wilson, Joseph C., What I Didn't Find in Africa, <https://www.nytimes.com/2003/07/06/opinion/what-i-didn-t-find-in-africa.html>, (09.01.2020).

Wolf Markus, vd., *Man Without A Face*, Public Affairs, New York, 1999.

Wolfers, Arnold, "National Security" as an Ambiguous Symbol, *Political Science Quarterly*, 1952, Vol. 67, No. 4, ss. 481-502.

Wolfers, Arnold, "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, 1952, Vol. 67, No. 4, ss. 481-502

Wolfers, Arnold, *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1962.

Woodard, Nathan, Tasting the Forbidden Fruit: Unlocking the Potential of Positive Politicization, *Intelligence and National Security*, 2013, Vol. 28, No. 1, ss. 91-108.

Woodward, Bob, *Saldırı Planı*, çev. Melih Pekdemir – Şefika Kamcez, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2004.

Woodward, Bob, CIA Aiding Iraq in Gulf War, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1986/12/15/cia-aiding-iraq-in-gulf-war/edc02d8f-0b37-478b-9b4a-16ca5d7034a3/?fbclid=IwAR0SCzm3xeAH0QecXtFRX71hNxC_IYY2ezABrmYKWHokzn_JWKPIGI-0bY8, (03.08.2022).

Wright, Peter, *Casus Avcısı*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1989.

Yakubov, Ikrom, The Role of Intelligence in Securitisation Processes: A Tool or An Agent, *University of Dundee*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Scotland, 2017,

Yalvaç, Faruk, Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı Temel Teorik Tartışmalar, Ramazan Gözen(ed), *Uluslararası İlişkileri Teorileri* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014,s.43.

Yavuz, Turan, *Çuvallayan İttifak*, Destek Yayınları, Ankara, 2006.

Yergin,Daniel, *Shattered Peace: The Origins of the Cold War and the National Security State*, Boston, Houghton Mifflin Co., 1997.

Yetkin, Murat, *İyi Günler Bay Başkan, Körfez Savaşı'nda Özal-Bush Görüşmeleri*, Doğan Kitap, İstanbul, 2022.

Yetkin, Murat, *Kürt Kapanı: Şam'dan İmralı'ya Öcalan*, Doğan Kitap, İstanbul.

Yetkin, Murat, *Tezkere, Irak Krizinin Gerçek Öyküsü*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2004.

Yıldırım, Mustafa, *Sivil Örümceğin Ağında*, Ulus Dağı Yayınları, 36. Baskı, İstanbul, 2019.

Young,Karen De., *Soldier: The Life of Colin Powell*, Vintage, New York, 2007.

Yurdakul, Nurcan Özkaplan, *İngiltere Ortadoğu'ya Nasıl Girdi? Kronik* Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2018.

Zegart, Amy B., “CNN with Secrets:” 9/11, the CIA, and the Organizational Roots of Failure, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*,2007,Volume.20, Issue.1,ss.18-49.

Zengin, Gürkan, *Hoca, Türk Dış Politikasına Davutoğlu Etkisi*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2010.

Zionts, David M., “Revisionism and Its Variants: Understanding State Reactions to Foreign Policy Failure”, *Security Studies*,2006, Vol. 15, No. 4,ss.631-657.

EK 1. Eski CIA Görevlisi Philip Giraldi Röportajı

Irak işgali döneminde CIA'deki göreviniz neydi kısaca bahsedebilir misiniz?

Lütfen bir analist olmadığımı anlayın. Yurtdışında çalışan bir “casus”tum. Savaşa itiraz ettiğim ve savaş başlamadan önce istifa ettiğim için savaş sırasında CIA'de hiçbir rolüm olmadı.

Philip Giraldi, CIA'nin Terörle Mücadele Birimini kurup yönetmiş bir isimdir. Kariyeri boyunca okyanus ötesi görevlerde bulunmuştur. 1980'li yılların sonunda CIA İstanbul istasyonunda şef yardımcısı olarak görev yapmıştır. Çalışma alanları Avrupa ve Ortadoğu'daki terör grupları olduğu bilinmektedir. 2003 yılı Irak işgalinden önce CIA'den emekli olmuştur.

Philip Giraldi ile Röportaj, 19 Aralık 2021 tarihinde yapılmıştır.

Soru.1 Müşteri, istihbarat örgütünden nasıl bir istihbarat ister, bu istihbaratı nasıl kullanır?

İstihbarat tüketicisi, zamanında, doğrulanabilir ve hayati bir ulusal çıkara odaklanan istihbarata güvenir. Elbette hükümet, Irak örneğinde olduğu gibi çoğu zaman hatalı bir şekilde, hayati bir ulusal çıkarın ne olduğunu belirler.

Soru.2. Başarısız istihbarat, karar vericinin ideolojik ve siyasi karar almasına kapı açar mı?

Evet. Irak örneğinde, yanlış bilgi Pentagon'daki yeni muhafazakârlar tarafından üretildi. Doğrudan Bush ve Cheney'e gitti ve savaşa gitmek gibi kötü bir karara yol açtı.

Soru.3. İşgal kararı sürecinde istihbarat başarısızlığını analitik açıdan açıklar mısınız?

Pentagon'dan gelen kötü istihbarat, CIA ve Dışişleri Bakanlığından gelen gerçek istihbaratı önemsizleştirmeyi başardı. CIA ve Devlet'teki zayıf liderlik, her şeyin olmasına izin verdi. Colin Powell ve George Tenet yalan söylediklerini biliyorlardı ama başkanın istediğini varsaydıklarını savundular.

Soru.4.İrak işgali sürecinde istihbaratın politikleşmesini açıklar mısınız?

Çoğunluğu İsrail'e bağlı Yahudiler olan neoconlar, Pentagon ve Ulusal Güvenlik Konseyi'nde kilit konumlara yerleştiler. Politika tartışmalarını istedikleri sonucu üretecek şekilde yönetebildiler.

Soru.5. Bush ve yönetimdeki Neo-con'lar Irak'ı işgal etmeye sizce ne zaman ve nasıl karar verdi?

Neoconlar Beyaz Saray'ı Saddam'ın El Kaide ile bağlantılı olduğuna ikna ederken, 11 Eylül'ün gerçekleşmesinden kısa bir süre sonra Irak'a saldırmak gündeme geldi.

Soru.6. Irak'ın işgal edilmesindeki ana amaç nelerdir? İsrail'in güvenliği mi, yoksa başka bir amaç mı var? İsrail'in ve lobinin bu kararın alınmasında rolü var mı, varsa nedir?

Irak'ı işgal etmek Amerika'yı daha güvenli hale getirmediğinden, baskın amaç İsrail'in önde gelen düşmanlarından birini ortadan kaldırmaktı. Yukarıda belirttiğim gibi, İsrail ve arkadaşları karar vermede büyük rol oynadı.

Soru.7. Bush'un savaş kararı almasında CIA'nın bilgi desteği oldu mu?

CIA analistleri istihbaratın doğru olduğuna ikna olmadılar ve bir ölçüde uydurma olduğunu varsaydılar. Savaş istedikleri için kimse analistleri dinlemedi.

Soru.8. Karar vericiler istihbaratı neden dikkat almaz? Yugoslavya tahmini doğru olmasına rağmen dönemin yönetimi tarafından kullanılmadı. Bunun sebeplerini açıklar mısınız?

Yugoslavya önemli değildi. Avrupalıların ilgilenmesi gereken bir savaş olarak görülüyordu.

Soru.9. Sizce Irak savaşında İstihbarat başarısızlığı mı yoksa istihbaratın politikleşmesi mi söz konusu?

Tam bir başarısızlık ve siyasallaşma. Bugün kimsenin bu görüşe karşı çıkmayacağını düşünüyorum.

Soru.10. Sovyet Analisti Christina Shelton, Bush Yönetimini yıpratmak için bilgi sızdırıldığını ifade etmekte ve bunu istihbaratın politikleşmesi olarak tanımlamakta, sizin bu konu hakkındaki değerlendirmeniz nedir?

Argümanına aşına değilim ama bu argümanı ters buluyorum.

Soru.11. Christina Shelton, analistlerin savaşa neden olacağı korkusu ile El Kaide ve Saddam arasındaki ilişikliyi görmezden geldiğini söylüyor? Siz buna katılır mısınız? Cheney, CIA karargâhını 10 kez ziyaret edip 11 Eylül olayı ve Saddam arasında ilişki olup olmadığını sorması CIA'yı nasıl etkiledi?

Cheney istediği cevabı arıyordu. Bir savaş istediği ve bir Neo-con destekçisi olduğu için, doğru cevabı bulması için Teşkilata büyük baskı yaptı. Irak ile El Kaide arasında tam tersi bir ilişki yoktu.

Soru.12. Müşterinin ne tür talepleri istihbaratı politikleştirir? Politikleşme olgusunun istihbarat ve karar verici boyunu anlatır mısınız?

Kıdemli bir analist değildim ve merkezde çalışmadım, bu yüzden gözlemleyebildiğim kadarı ile ilişkilerin pratikte aslında nasıl çalıştığını bilmiyorum.

Soru.13. CIA, Curveball gibi bir fabrikatöre gerçekten inandı mı, yoksa inanmayı mı seçti? Tenet bunun smaç olduğunu söylemiştir. Curveball vakası CIA'nın kanıt üretmesi olarak mı okunmalı? Olaya başka şekilde bakılabilir mi?

Birçok üst düzey CIA görevlisi, Curveball'un sahte olduğunun farkındaydı, ancak Bush buna inanmayı seçti çünkü Beyaz Saray'ın istediği buydu. Bir vakayı desteklemek için belirli bir tür bilgi aranıyorsa, her zaman kullanılabilecek bir şeyler olduğunu unutmayın. Bu yüzden işi, bilgiyi doğrulamak olan analistleriniz var.

Soru.14. Valeri Plame vakasını açıklar mısınız, neden afişe edildi?

Valerie'nin kocası, bir Iraklı'nın Nijer'in uranyumunu bomba yapmak için aramadığını bildirdiği için bir hain olarak görülüyordu. Bu yüzden Valerie cezalandırılmak zorundaydı ve medya (Washington Post), CIA'deki gizli durumunu ifşa ederek ve kariyerini mahvetmekle yükümlüydü.

Soru.15.Sonuç olarak, Irak işgal politikası başarılı mı yoksa başarısızlık olarak mı görüyorsunuz?

Tam bir başarısızlık.

EK 2. Eski CIA Görevlisi John Kiriakou Röportajı

Irak savaşı öncesinde CIA'deki görevinizi açıkla mısınız?

CIA'nın Politika Destekten Sorumlu Müdür Yardımcısı ve Irak Misyon Müdürü'nün Yönetici Asistanıydım.

John Kiriakou, Yunan asıllı Amerikan vatandaşıdır. 1990 'yılından 2004 yılına kadar CIA'de çeşitli görevlerde bulunmuştur. CIA'deki görevine analist olarak başlamıştır. Görev yaptığı dönemde CIA'deki kariyerinin odak nokrası Irak ve Basra Körfezi konularıdır ve Arap Yarımada'sındaki çeşitli istasyonlarda iki yıl görev yapmıştır. Atina'da görevli iken, ülkedeki sol hareketleri ve PKK'yı CIA adına izlemiştir. Bu süreçte Türk istihbaratı ile yakından çalıştığını ve bilgi paylaşımı konusunda işbirliklerin kurulduğunu ifade etmektedir.11 Eylül'den sonra bir dönem CIA'nın Pakistan'daki Terörle Mücadele şefi olarak görev yapmıştır. CIA'nın geliştirilmiş sorgu teknikleri adı verdiği işkence yöntemlerini ifşa ettiği için hapse girmiştir.

John Kiriakou ile röportaj, 22 Aralık 2021 Tarihinde yapılmıştır.

Soru.1. Müşteri, istihbarat örgütünden nasıl bir istihbarat ister, bu istihbaratı nasıl kullanır?

Bu, Başkanın kim olduğuna bağlı olarak değişir. Başkanlar, savaş düzeni analizinden psikolojik profillere kadar her konuda CIA analizinden bilgi almayı severler. En yaygın analiz, siyasi gelişmeler ve diğer ülkelerin karar alma süreçleri üzerinedir.

Soru.2. Başarısız istihbarat, karar vericinin ideolojik ve siyasi karar almasına kapı açar mı?

Şart değil. Yine Başkana bağlı. Clinton ve Obama gibi başkanlar, Reagan ve Bush 2'den çok daha az ideolojikti. Bush 2'nin CIA'e karşı çok az sabrı vardı, çünkü çoğunlukla Başkan Yardımcısı Cheney dış politikayı yürütüyordu ve o tamamen ideolojikti. CIA ve Cheney'nin ilişkileri zayıftı ve Cheney genellikle CIA analizini görmezden geldi.

Soru.3. İstihbarat başarısızlığını analitik açıdan açıkla mısınız?

Analitik istihbarat hataları genellikle bir veya iki şeyin sonucudur: Bilgiye dayalı bir karar vermek için gerekli kaynak eksikliği ve “grup düşüncesini” teşvik eden ve analistlerin aşamalı değişimin ötesinde bir şey düşünmesine izin vermeyen kurumsallaşmış muhafazakârlık.

Soru.4. İstihbaratın politikleşmesini açıkla mısınız?

Analizin siyasallaşması, analitik yargıların istihbarat yerine kişisel politikaya dayalı olarak yapılmasıdır. Örneğin, Cheney, CIA’nın Irak ile ilgili istihbaratının kitle imha silahları programı olmadığını göstermesini umursamadı. Irak'a saldırmak ve gerekçe olarak KİS programını kullanmak için bir politika kararı almıştı. Sonuç olarak, Cheney ekibi, Irak'ın bir kitle imha silahı programı olduğunu ve ülkenin El Kaide ile çalıştığını gösteren sahte istihbarat yayınladı. Bunların hiçbirisi doğru değildi.

Soru.5. Bush ve yönetimdeki Neo-con’lar Irak’ı işgal etmeye sizce ne zaman ve nasıl karar verdi?

Bush yönetiminin 12 Eylül 2001'de Irak'a saldırmaya karar verdiğine dair iyi bilinen bir hikâye var. Ünlü neocon Richard Perle, o gün Beyaz Saray'daydı ve söylendiğine göre 11 Eylül saldırılarından sonra, "Irak'ı şimdi işgal etmemiz gerektiğini biliyorsun, değil mi? “sorusu sorduğu biliniyor.

Soru.6. Irak’ın işgal edilmesindeki ana amaç nelerdir? İsrail’in güvenliği mi, yoksa başka bir amaç mı var? İsrail’in ve lobinin bu kararın alınmasında rolü var mı, varsa nedir?

Saddam'ın 1993'te Kuveyt'te eski Başkan George H. W. Bush'u öldürmeye çalışma kararı üzerine George W. Bush ve Saddam Hüseyin arasındaki düşmanlığı küçümsemeyin. İsraililer Irak'a saldırılarına izin vermemiz için bize yalvarıyorlardı. Ama bu Bush ve Saddam arasında çok daha kişisel bir savaşı.

Soru.7. Bush’un savaş kararı almasında CIA’nın bilgi desteği oldu mu?

Hayır. İlk kitabım The Reluctant Spy'da anlattığım gibi, karar yalnızca Bush Beyaz Saray tarafından verildi. CIA karar verme sürecinin dışında tutuldu. Ayrıca, CIA o sırada Teröre Karşı Savaş ile meşguldü.

Soru.8. Karar vericiler istihbaratı neden dikkat almaz? Yugoslavya tahmini doğru olmasına rağmen dönemin yönetimi tarafından kullanılmadı. Bunun sebeplerini açıkla mısınız?

Bu Washington'da komik bir şey. Politika yapıcılar, özellikle Beyaz Saray'dakiler, herkesten daha akıllı olduklarını düşünüyorlar. Politika pozisyonlarını destekliorsa istihbarata dikkat ederler. Olmazsa, ya görmezden gelirler ya da politika pozisyonlarını destekleyen istihbarat ararlar.

Soru.9. Sizce Irak savaşında istihbarat başarısızlığı mı yoksa istihbaratın politikleşmesi mi söz konusu?

Kesinlikle. Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olmadığı ve Saddam'ın El Kaide ile hiçbir ilişkisinin olmadığı istihbaratı çok açıktı. Bu, Bush yönetiminin politikasına uymadı, bu yüzden CIA'nın kendilerine söylediklerini görmezden gelmeyi ve Curveball ve Ahmet Çelebi gibilere güvenmeyi seçtiler.

Soru.10. Christina Shelton Bush Yönetimini yıpratmak için bilgi sızdırıldığını ifade etmekte ve bunu istihbaratın politikleşmesi olarak tanımlamakta, sizin bu konu hakkındaki değerlendirmeniz nedir?

Christina Shelton elmaları portakallarla karşılaştırıyor. Sızdırılan istihbarat, bir siyasallaşma biçimi olarak görülebilir. Ama o sürecin bir parçası değildi. Karar alma yetkisine sahip değildi. 22 yılını Sovyetler Birliği ve Rusya'da analist olarak geçirdi. Irak hakkında hiçbir şey bilmiyor.

Soru.11.Shelton, analistlerin savaşa neden olacağı korkusu ile El Kaide ve Saddam arasındaki ilişikliyi görmezden geldiğini söylüyor? Siz buna katılır mısınız? Cheney, CIA karargâhını 10 kez ziyaret edip 11 Eylül olayı ve Saddam arasında ilişki olup olmadığını sorması CIA'yı nasıl etkiledi?

Anlamsız. Yüzde yüz yanılıyor. Cheney'nin CIA ziyaretinin istihbarat üzerinde hiçbir etkisi olmadı. İstihbarat, Saddam ile El Kaide arasında hiçbir bağlantı olmadığını açıkça gösterdi.

Soru.12. Müşterinin ne tür talepleri istihbaratı politikleştirir? Politikleşme olgusunun istihbarat ve karar verici boyunu anlatır mısınız?

Politika yapıcılar İstihbaratın siyasallaştırılmasını nadiren talep eder. İlk deneyimlediğim George W. Bush'du. Reagan'dan beri başkanlar için çalıştım. Yine siyasallaşma, hâlihazırda vardığı sonuçları desteklemeye çalışan bir Yönetimden gelir. Bush yönetimi Irak'ı işgal etmek istedi, bu yüzden bu kararı desteklemek için sahte istihbarat uydurdular.

Soru.13. CIA, Curveball gibi bir fabrikatöre gerçekten inandı mı, yoksa inanmayı mı seçti? Tenet bunun smaç olduğunu söylemiştir. Curveball vakası, CIA'nın kanıt üretmesi olarak mı okunmalı? Olaya başka şekilde bakılabilir mi?

CIA'nın Curveball hakkında ciddi şüpheleri vardı, çünkü Almanlar onunla görüşmemize, onunla röportaj yapmamıza ya da onun yalan makinesine sokmak için izin vermeyi reddetti. Bize kesinlikle duymak istediğimiz şeyleri söyledi, ama ona inanıp inanmama konusunda karar veremedik.

Soru.14. Valeri Plame vakasını açıklar mısınız, neden afişe edildi?

Gazetelerde okuduklarınız doğru. Valerie cezalandırıldı, çünkü kocası Joe Wilson, New York Times'ta yayınlanan bir makalede Iraklıların Nijer'den uranyum cevheri sarı kek istemediklerini söyleyerek yönetimi utandırdı. Bu kadar basit ve bu kadar küçüktü.

Soru.15.Sonuç olarak, Irak işgal politikası başarılı mı yoksa başarısızlık olarak mı görüyorsunuz?

Irak Savaşı'nı geçen yüzyılın en kötü siyasi başarısızlıklarından biri olarak görüyorum. Kelimenin tam anlamıyla iyi bir şey çıkmadı.

EK 3. Eski CIA Görevlisi John Nixon Röportajı

Irak işgali kararı alınırken CIA'deki görevinizden bahsedebilir misiniz?

Savaş başladığında İran liderlik yapısı üzerine çalışan bir liderlik analistiydim. İran'a geçmeden önce Irak liderliği ve Saddam Hüseyin ile ilgili çalıştım, bu yüzden Irak'ı, özellikle Saddam Hüseyin'in liderliğini anladım.

John Nixon, CIA'ye 1998 yılında analist olarak girmiştir. Teşkilata alınma sebebinin Saddam Hüseyin'in biyografisi ile ilgili yazdığı yüksek lisans tezi olduğunu ifade etmektedir. Irak ve İran masasında kıdemli liderlik analisti olarak 2011 yılına kadar görev yapmıştır. Saddam Hüseyin'in yakalanması sürecinde CIA'nın Irak istasyonunda görevde bulunmuş ve Saddam Hüseyin'i sorgulayan ilk Amerikalıdır. Türkiye'de de bir süre görev yaptığı bilinmektedir.

John Nixon ile röportaj, 30 Ocak 2022 tarihinde yapılmıştır.

Soru.1. Müşteri, istihbarat örgütünden nasıl bir istihbarat ister, bu istihbaratı nasıl kullanır?

ABD istihbaratının tüketicileri, belirli bir zamanda belirli bir ülkede neler olabileceğiyle ilgilenen politika yapıcılarıdır. Politika yapıcılar genellikle CIA'nın bir duruma ilişkin değerlendirmesinin ne olduğunu bilmek ister. Veya ABD istihbarat topluluğundan (daha kapsamlı bir değerlendirme isteyebilirler. Politika yapıcılar, istihbarat topluluğunun çeşitli bileşenlerinden ham verileri ve hazırlanan analitik ürünleri görebilirler.

Soru.2. Başarısız istihbarat, karar vericinin ideolojik ve siyasi karar almasına kapı açar mı?

Hayır, sanmıyorum. Zayıf istihbarat, zayıf karar vermeye neden olabilir. 1978-79'da Şah rejimi düştüğünde olan buydu. Kötü istihbarat toplama ve yaratıcı olmayan analiz, ABD'li politika yapıcıları karanlıkta bıraktı ve bu istihbarat başarısızlığından hiçbir zaman tam olarak kurtulamadık. Bush yönetimi örneğinde en başından Saddam'dan kurtulma planları vardı ve sadece o politikayı destekleyen istihbarat görmek istediler. Bush yönetimi, savaşın yönetim, ABD, Irak halkı ve bölge için bir fiyasko ya dönüştükten sonra CIA'nın söyleyeceklerini dinlemeye istekli oldu.

Soru.3. İstihbarat başarısızlığını analitik açıdan açıklayabilir misiniz?

İstihbarat başarısızlığı, tembelliğin ve belirli bir durumun değiştiğini kabul etme isteksizliğinin bir ürünü olarak ortaya çıkar. Bu, analistler kendi bakış açılarına bu kadar bağlı olduklarında ve analitik bakış açılarını baltalayan kanıtlara inanmadıklarında olur.

Soru.4.İstihbaratın politikleşmesini açıkla mısınız?

Siyasallaştırma, bir istihbarat tüketicisi kendi siyasi ihtiyaçları için belirli bir cevap aradığında ve istihbarat topluluğunun gerçeklerden bağımsız olarak bu bakış açısını doğrulamasını istediğinde ortaya çıkar. Bu sık olmaz çünkü medyaya istihbarat sürecini bozdukları haberi gelirse bir yönetim için olumsuz yansımalar olabilir. Bununla birlikte, Bush yönetimi söz konusu olduğunda, CIA analizlerini nasıl gördükleri konusunda şüphecilikten başka bir şey yoktu. İnanmayarak geldiler ve sonra ajansın yanıldığını kanıtlayan alternatif bakış açıları bulmak için ellerinden gelen her şeyi yaptılar.

Soru.5. Bush ve yönetimdeki Neo-con'lar Irak'ı işgal etmeye sizce ne zaman ve nasıl karar verdi?

Bush'un Saddam'dan kurtulmak için göreve geldiğini düşünüyorum. Kuşkusuz, 11 Eylül'den sonra Irak'ın kaderi belirlendi. Tony Blair'e 14 Eylül'de Saddam'dan kurtulacağını söyledi.

Soru.6. Irak'ın işgal edilmesindeki ana amaç nelerdir? İsrail'in güvenliği mi, yoksa başka bir amaç mı var? İsrail'in ve lobinin bu kararın alınmasında rolü var mı, varsa nedir?

John Nixon, bu soruya cevap vermemiştir.

Soru.7. Bush'un savaş kararı almasında CIA'nın bilgi desteği oldu mu?

Evet, CIA savaş boyunca yönetime istihbarat ve analiz sağladı. Onlara duymak istediklerini vermedik. Onlara istihbaratın garanti ettiğini şeyleri ve düşündüklerimizi söyledik. Irak masasının itirazı üzerine Beyaz Saray'a gönderilen ve Saddam'ın terörizmle olan bağlarına bakan bir rapor vardı ve bu konuda çok fazla anlaşmazlık vardı.

Soru.8. Karar vericiler istihbaratı neden dikkat almaz? Yugoslavya tahmini doğru olmasına rağmen dönemin yönetimi tarafından kullanılmadı. Bunun sebeplerini açıkla mısınız?

Onlara sormanız gerekirdi. Genellikle politikacılar, kolay ve vazgeçilemeyecek olanı hızlı bir şekilde yapmak isterler. Tembel olma eğilimindedirler ve zor sorulardan ve daha zor cevaplardan kaçınırlar.

Soru.9. Christina Shelton, Bush Yönetimini yıpratmak için bilgi sızdırıldığını ifade etmekte ve bunu istihbaratın politikleşmesi olarak tanımlamakta, sizin bu konu hakkındaki değerlendirmeniz nedir?

Christina Shelton bir aptal. Washington'da sürekli sızıntılar oluyor. Sırf bir yönetimle çelişen bir sızıntı olduğu için bunu siyasallaştırma olarak görmemek gerekir.

Soru.10. Shelton, analistlerin savaşa neden olacağı korkusu ile El Kaide ve Saddam arasındaki ilişkiyi görmezden geldiğini söylüyor? Siz buna katılır mısınız? Cheney, CIA karargâhını 10 kez ziyaret edip 11 Eylül olayı ve Saddam arasında ilişki olup olmadığını sorması CIA'yı nasıl etkiledi?

Soruyu görmezden gelmek yoktu. Analiz etmek için çok zaman harcandı. Bu örnekte Bush yönetimi, Saddam'ın 11 Eylül'e karıştığını söyleyebilmek istedi. Cevap o değildi. Bu soruyu 12 Eylül'de sordular, 2009'da görevden ayrılırken hala soruyorlardı.

Soru.11. CIA, Curveball gibi bir fabrikatöre gerçekten inandı mı, yoksa inanmayı mı seçti? Tenet bunu smaç olduğunu söylemiştir. Curveball vakası CIA'nın kanıt üretmesi olarak mı okunmalı? Olaya başka şekilde bakılabilir mi?

Curveball gerçektir ve birçok insanı kandırdı. Bazı analistler onun bize verdiklerine o kadar yatırım yaptı ki, onun bir sahtekâr olduğunu öğrenildiğinde kimse onun sahte olduğuna inanmak istemedi. Trajik başarısızlık ve büyük bir utanç.

Soru.12.Sonuç olarak, Irak işgal politikası başarılı mı yoksa başarısızlık olarak mı görüyorsunuz?

Mutlak ve toplam politika başarısızlığı. Bu savaştan tuhaf bir şey çıkmadı. Bunun yansımalarını uzun süre yaşayacağız.

EK 1.

Former CIA Officer Philip Giraldi Interview

What was your role in the CIA during the Iraq war?

Please understand that I was not an analyst. I was a “spy” who worked overseas. I had no role in CIA during the war as I objected to the war and resigned before the fighting started.

1.What kind of intelligence does the customer request from the intelligence organization and how does he use this intelligence?

The intelligence consumer relies on intelligence that is timely, verifiable and which is focused on a vital national interest. Of course, the government determines what a vital national interest is, often inaccurately as was the case with Iraq.

2.Does unsuccessful intelligence cause the decision maker to make ideological and political decisions?

Yes. In the case of Iraq, the false information was generated by neoconservatives in the Pentagon. It went directly to Bush and Cheney and led to the bad decision to go to war.

3.Can you explain the intelligence failure analytically?

Bad intelligence from the Pentagon was able to trivialize the true intelligence from CIA and State Dept. Poor leadership at CIA and State allowed the whole thing to happen. Colin Powell and George Tenet knew they were lying but they deferred to what they assumed the president wanted.

4.Can you explain the politicization of intelligence?

The neocons, who were mostly Jews tied to Israel, placed themselves at key positions in the Pentagon and National Security Council. They were able to manage the policy discussions in such a way as to produce the result they wanted.

5.When and how do you think Bush and the neocons in the administration decided to invade Iraq?

Attacking Iraq was on the agenda shortly after 9/11 took place as the neocons convinced the White House that Saddam was linked to al-Qaeda.

6.What are the main aims of the invasion of Iraq? Is it Israel's security or is it some other purpose? Do Israel and the lobby have a role in making this decision, and if so, what is it?

As invading Iraq did not make America more secure, the predominant motive was to remove one of Israel's leading enemies. As I noted above, Israel and its friends played a major part in the decision making.

7.Did the CIA provide information support in Bush's war decision?

CIA analysts were not convinced that the intelligence was accurate and assumed it was to a certain extent fabricated. No one listened to the analysts because they wanted a war.

8.Why do decision makers not pay attention to intelligence? Although the Yugoslav estimation was correct, it was not used by the administration of the period. Can you explain the reasons for this?

Yugoslavia was not important. It was viewed as a war for the Europeans to take care of.

9.Do you think there is intelligence failure or politicization of intelligence in the Iraq war?

Complete failure and politicization. Today I think no one would argue against that view.

10.Christina Shelton states that information has been leaked to undermine the Bush Administration and defines it as the politicization of intelligence. What is your assessment on this issue?

I am not familiar with her argument but I find that argument upside down.

11.Shelton says analysts ignore the relationship between al-Qaeda and Saddam for fear of causing war? Will you join it? How did it affect the CIA when Cheney visited the CIA headquarters 10 times and asked if there was a connection between the 9/11 incident and Saddam?

Cheney was seeking the response that he wanted. He put considerable pressure on the Agency to come up with the right answer because he wanted a war and was a neocon supporter. There was no relationship between Iraq and al-Qaeda, quite the contrary.

12.What kind of customer demands politicize the intelligence? Can you tell us about the intelligence and decision-making aspect of the phenomenon of politicization?

As I have observed I was not a senior analyst and did not work at headquarters, so I do not know how the relationships actually worked in practice.

13.Did the CIA really believe in Curveball, or did it choose to believe it? Tenet said it was a dunk. Should the Curveball case be read as the CIA's production of evidence? Could it be looked at in another way?

Many senior CIA officers were aware that Curveball was fake, but Bush chose to believe it because that is what the White House wanted. Bear in mind that if one is looking for a certain type of information to support a case there is always something out there that can be used. That is why you have analysts whose job is to verify information.

14.Can you explain the case of Valeri Plame, why was it disclosed?

Valerie's husband was regarded as a traitor because he reported there was no Iraqi seeking of Niger's uranium to make a bomb. So Valerie had to be punished and the media (Washington Post) obliged by exposing her CIA cover status and ruining her career.

15: 15. Finally, do you see the Iraq war as a successful policy or a failure?

A complete failure!

EK 2.

Former CIA Officer John Kiriakou Interview

What was your role in the CIA during the Iraq war?

I was Executive Assistant to the CIA's Associate Deputy Director for Policy Support and Iraq Mission Manager.

1.What kind of intelligence does the customer request from the intelligence organization and how does he use this intelligence?

This varies depending on who the President happens to be. Presidents like to receive from the CIA analysis on everything from Order of Battle analysis to psychological profiles. The most common analysis is on political developments and on other countries' decisionmaking processes.

2.Does unsuccessful intelligence cause the decision maker to make ideological and political decisions?

Not necessarily. Again, it depends on the President. Presidents like Clinton and Obama were far less ideological than were Reagan and Bush 2. Bush 2 had little patience for the CIA, mostly because it was Vice President Cheney running foreign policy, and he was completely ideological. The CIA and Cheney had a poor relationships, and Cheney generally ignored CIA analysis.

3. Can you explain the intelligence failure analytically?

Analytic intelligence failures are usually the results of one or two things: A lack of sources necessary to make an informed decision. And an institutionalized conservatism that encourages "group think" and does not allow for analysts to consider anything beyond incremental change.

4. Can you explain the politicization of intelligence?

The politicization of analysis is when analytic judgments are made based on personal politics, rather than on the intelligence. For example, Cheney didn't care that the intelligence on Iraq showed that there was no weapons of mass destruction program. He had made a policy decision to attack Iraq and to use the WMD program as the reason. Consequently, the Cheney team released false intelligence showing that Iraq

had a WMD program and that the country had even worked with al-Qaeda. None of that was true.

5. When and how do you think Bush and the neocons in the administration decided to invade Iraq?

There is a well-known story that the Bush Administration decided to attack Iraq on September 12, 2001. Richard Perle, a notorious neocon, was at the White House that day and reportedly said after the September 11 attacks, “You know we have to invade Iraq now, right?”

6. What are the main aims of the invasion of Iraq? Is it Israel's security or is it some other purpose? Do Israel and the lobby have a role in making this decision, and if so, what is it?

Don't underestimate the feud between George W. Bush and Saddam Hussein over Saddam's decision in 1993 to try to murder former President George H. W. Bush in Kuwait. The Israelis were begging us to let them attack Iraq. But this was a much more personal battle between Bush and Saddam.

7. Did the CIA provide information support in Bush's war decision?

No. As I relate in my first book, *The Reluctant Spy*, the decision was made solely by the Bush White House. The CIA was cut out of the decisionmaking process. Besides, the CIA was preoccupied at the time with the War on Terror.

8. Why do decision makers not pay attention to intelligence? Although the Yugoslav estimation was correct, it was not used by the administration of the period. Can you explain the reasons for this?

This is a funny thing in Washington. The policymakers, especially at the White House, think that they're smarter than everybody else. They pay attention to the intelligence if it supports their policy positions. If it doesn't, they either ignore it or they seek out intelligence that does support their policy positions.

9. Do you think there is intelligence failure or politicization of intelligence in the Iraq war?

Absolutely. The intelligence was crystal clear that Saddam Hussein did not have weapons of mass destruction and that Saddam had no relationship with al-Qaeda. This did not fit the Bush Administration's policy, so they chose to ignore what the CIA was telling them and to rely on the likes of Curveball and Ahmad Chalabi.

10. Christina Shelton states that information has been leaked to undermine the Bush Administration and defines it as the politicization of intelligence. What is your assessment on this issue?

Christina Shelton is comparing apples with oranges. Leaking intelligence could be seen as a form of politicization. But she was not a part of the process. She did not have access to the decisionmaking. She spent 22 years as an analyst on the Soviet Union and Russia. She doesn't know anything about Iraq.

11. Shelton says analysts ignore the relationship between al-Qaeda and Saddam for fear of causing war? Will you join it? How did it affect the CIA when Cheney visited the CIA headquarters 10 times and asked if there was a connection between the 9/11 incident and Saddam?

Nonsense. She is 100 percent wrong. Cheney's visit to the CIA had no effect on the intelligence. The intelligence showed clearly that there was no link between Saddam and al-Qaeda.

12. What kind of customer demands politicize the intelligence? Can you tell us about the intelligence and decision-making aspect of the phenomenon of politicization?

It is a rare policymaker that demands a politicization of intelligence. The first I ever experienced was George W. Bush. And I had worked for presidents since Reagan. Again, politicization comes from an Administration that is seeking to support the conclusions that it has already made. The Bush Administration wanted to invade Iraq, so they made up fake intelligence to support that decision.

13. Did the CIA really believe in Curveball, or did it choose to believe it? Tenet said it was a dunk. Should the Curveball case be read as the CIA's production of evidence? Could it be looked at in another way?

The CIA had serious doubts about Curveball because the Germans refused to allow us to meet with him, to interview him, or to polygraph him. He certainly told us things that we wanted to hear, but we just couldn't decide whether or not to believe him.

14. Can you explain the case of Valeri Plame, why was it disclosed?

What you've read in the papers is true. Valerie was punished because her husband, Joe Wilson, embarrassed the Administration in an op-ed in the New York Times saying that the Iraqis were NOT seeking yellowcake uranium from Niger. It was as simple and as petty as that.

15. Finally, do you see the Iraq war as a successful policy or a failure?

I see the Iraq War as one of the worst policy failures on the past century. Literally nothing good came out of it.

EK 3.

Former CIA Officer John Nixon Interview

What was your role in the CIA during the Iraq war?

I was a leadership analyst focusing on Iranian leadership when the war started. I had worked the Iraq account before switching over to Iran so I understood Iraq, in particular the leadership of Saddam Hussein.

1. What kind of intelligence does the customer request from the intelligence organization and how does he use this intelligence?

The consumer of US intelligence are policymakers who are interested in what may be going on in a given country at a given time. Policymakers usually want to know what is the CIA's assessment of a situation. Or they may want more comprehensive evaluation from the US intelligence community (AKA IC, which incorporates DOD, NSA, State, DHS, etc). Policymakers get to see the raw intelligence and the prepared analytic products from the various components of the IC.

2. Does unsuccessful intelligence cause the decision maker to make ideological and political decisions?

No, I don't think so. Poor intelligence can influence poor decisionmaking. That is what happened when the Shah's regime fell in 1978-79. Poor intelligence collection and unimaginative analysis left US policymakers in the dark and we have never fully recovered from that intelligence failure. In the Case of the Bush administration, they had plan to get rid of Saddam from the very beginning and they only wanted to see intelligence that supported that plane. It's only after the war turned into a fiasco that the Bush administration was willing to listen to what CIA had to say. A painful lesson for the administration, the US, the Iraqi people and the region.

3. Can you explain the intelligence failure analytically?

Intelligence failure comes as a product of laziness and unwillingness to accept that a given situation has changed. It happens when analysts become so wedded to their viewpoint and they disbelieve evidence that is undermining their analytic viewpoint.

4. Can you explain the politicization of intelligence?

Politicization occurs when an intelligence consumer is seeking a certain answer for their own political needs and wants the intelligence community to confirm that viewpoint regardless of the facts. This does not happen often because there could be negative repercussions for an administration if word gets into the media that they are corrupting the intelligence process. However, with the Bush administration, there was nothing but skepticism when it came to how they viewed CIA's analysis. They came in disbelieving and then did everything they could to find alternative viewpoints that proved the agency wrong.

5. When and how do you think Bush and the neocons in the administration decided to invade Iraq?

I think that Bush came into office wanting to get rid of Saddam. Certainly, after 9/11 Iraq's fate was sealed. He told Tony Blair as early as 9/14 that he was going to get rid of Saddam.

6. What are the main aims of the invasion of Iraq? Is it Israel's security or is it some other purpose? Do Israel and the lobby have a role in making this decision, and if so, what is it?

John Nixon did not answer this question.

7. Did the CIA provide information support in Bush's war decision?

Yes, CIA provided intel and analysis to the administration throughout the war. We did not give them what they wanted to hear. We told them what we thought the intelligence warranted. There was a paper that looked at Saddam's ties to terrorism that there was much disagreement on that was sent to the White House over the objection of the Iraq shop.

8. Why do decision makers not pay attention to intelligence? Although the Yugoslav estimation was correct, it was not used by the administration of the period. Can you explain the reasons for this?

You would have to ask them. Usually, politicians want to do what is easy and dispensed with quickly. They tend to be lazy and avoid hard questions and harder answers.

9. Christina Shelton states that information has been leaked to undermine the Bush Administration and defines it as the politicization of intelligence. What is your assessment on this issue?

Christina Shelton is an idiot. Washington leaks all the time. Just because a leak occurs that contradicts an administration it shouldn't be regarded as politicization.

10. Shelton says analysts ignore the relationship between al-Qaeda and Saddam for fear of causing war? Will you join it? How did it affect the CIA when Cheney visited the CIA headquarters 10 times and asked if there was a connection between the 9/11 incident and Saddam?

There was no ignoring the question. Much time was spent analyzing it. In this case, the Bush administration wanted to be able to say Saddam was involved in 9/11. He wasn't. They asked that question on 9/12. They were still asking it in 2009 as they left office.

11. Did the CIA really believe in Curveball, or did it choose to believe it? Tenet said it was a dunk. Should the Curveball case be read as the CIA's production of evidence? Could it be looked at in another way?

Curveball was real and fooled a lot of people. The real crime occurred when some analysts found him out to be a fraud and others were so invested in what he had given us that no one wanted to believe he was a fake. Tragic failure and great embarrassment to via.

12. Finally, do you see the Iraq war as a successful policy or a failure?

Absolute and total policy failure. Nothing odd came out of that war. We will live with the repercussions for a long time.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Hasan Mesut ÖNDER

Eğitim Durumu :

Lisans : Çanakkale 18 Mart Üniversitesi - İktisat

Yüksek Lisans : Çanakkale 18 Mart Üniversitesi - Uluslararası İlişkiler

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

İngilizce - İyi

Farsça - Başlangıç

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar:

Önder, H. M., Kodaman, T. "İstihbarat ve Dış Politika İlişkisi". International Journal of Politics and Security 4 (2022): 39-64

Kodaman T., Önder H.M., İstihbarat Analizinde Panoptik Gözetimin Yeri ve Önemi, İstihbarat Çalışmaları İçinde (ed) Cihad İslam Yılmaz, NEÜ Yayınları, Konya, ss.219-240.